

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ
НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 7

БЕОГРАД 1938 ГОДИНЕ

КЊИГА 3

XXIX РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 7 МАРТА 1938 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК

СТЕВАН ЂИРИЋ

И

ПОТПРЕТСЕДНИЦИ:

ФРАЊО МАРКИЋ, ЈЕВРЕМ ТОМИЋ И РАДИСАВ ВУЧЕТИЋ

СЕКРЕТАР

СТОЈАДИН ДИМИТРИЈЕВИЋ

Присутни г. г. Министри: Министар социјалне политике и народног здравља Драгиша Цветковић, Министар трговине и индустрије др. Милан Врбанић, Министар грађевина Добривоје Стошовић, Министар без портфеља др. Нико Новаковић, Министар пошта, телеграфа и телефона Војко Р. Чвркић.

ПОЧЕТАК У 8,45 ЧАСОВА

САДРЖАЈ:

Пре дневног реда: 1 — Читање и усвајање записника XXVIII редовног састанка;

Дневни ред: — Наставак претреса у појединостима извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за буџетску 1938/39 годину и то:

1 — Претрес и усвајање буџета расхода — X раздео — Министарство грађевина.

Говорници: Министар грађевина Добривоје Стошовић (три пута), Аћим Поповић, Фрањо Хорват, извештач мањине Иван Мохорич, Никола Зубер, Винко Горњак, Војислав Лазич, Живојин Рафанловић, Владимир Тишма (у име групе Југословенског клуба), Александар Лазаревић, претседник Народне скупштине Стеван Ђирић (пет пута), Павло Матица, Новица Поповић, Албин Коман, Душан Милошевић, Миладин Величковић, Стаменко Стошић, Сава Микић, Радоје Јовичић, Радисав Вучетић, Чedomир Сладојевић, Велимир Врбић, Ђорђе Петковић, Милан Банић, Велимир Курсулић, Александар Дачић, потпретседник Народне скупштине Јеврем Томић (четрнаест пута), извештач већине Бранко Тодоровић.

2 — Претрес и усвајање буџета расхода — XIV раздео — Министарство трговине и индустрије.

Говорници: Министар трговине и индустрије др. Милан Врбанић (два пута), Тодор Тонић, извештач мањине Иван Мохорич, Миливоје Исаковић (у име групе Југословенске националне странке), др. Мирко Косић (у име групе Народног радног клуба), Радоје Јовичић, Мирко Компеновић (у име групе Југословенског радикалног клуба), Ђорђе Јевтић, др. Драгољуб Јевремовић, Михаило Стојадиновић, потпретседник Народне скупштине Радисав Вучетић (четири пута), др. Никола Шијак (у име групе Народног радног клуба), Миленко Глишић (у име групе Независног клуба), Душан Перовић, Војислав Лазич, Бранко Тодоровић, Петар Стојисављевић, Мита Димитријевић, Јован Здравковић, др. Милан Главинић, Радисав Вучетић, Симо Будимир, Јосип Бенко, потпретседник Народне скупштине Јеврем Томић (девет пута), извештач већине др. Часлав Никитовић.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господа народни посланици, отварах XXIX редовни састанак Народне скупштине. Молим секретара г. Стојадина Димитријевића да изводи прочитати записник претходног састанка.

Секретар Стојадин Димитријевић прочита записник XXVIII редовног састанка.

Потпретседник Фрањо Маркић: Има ли ко од г. г. народних посланика какву примедбу на прочитани записник (Нема!). Примедаба нема, записник је једногласно примљен.

Прелазимо на дневни ред. На дневном је реду: Наставак претреса у појединостима извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за буџетску 1938/39 годину и то:

1 — Претрес буџета расхода — X раздео — Министарство грађевина.

Реч има Министар грађевина г. Добривоје Стошовић. (Одобравање и плескање у центруму и на десници).

Министар грађевина Добривоје Стошовић: Господо народни посланици, буџет Министарства грађевина има за циљ да покрије у главном две велике групе народних и државних потреба и то:

1) одржавање и изградња државних путева и објеката на њима;

2) одржавање и изградња хидротехничких објеката у сврху мелнирања и санације земљишта, наводњавања, регулације река, одбране од поплаве и снабдевање безводних крајева водом, а поред тога у његово старање спада и електрификација земље.

Ова два огромна подручја и по важности и по димензијама у свима модерним државама, код нас се манифестује још у тежој и компликованијој форми из два разлога: прво, што су све покрајине које су ушле у склоп Краљевине Југославије унеле у наш заједнички биланс као активу рђаве путеве и рђаве или никакве хидротехничке објекте и друго, што је наша нова државна граница испресецала многе путеве и реке, створила нове саобраћајне центре, а тиме је створила и потребу за значајне корекције у нашој саобраћајној сувоземној мрежи. Те корекције у заједници са изградњом нових путева које изазива нагао пораст нашег становништва као и пораст привредног промета уопште, претставља за нас двоструки материјални и технички напор у поређењу са другим земљама које нису у сличном положају.

Буџет расхода подручног ми ресурса, као што ћете касније видети, задовољава само делимично потребе о којима се има старати, јер сви стручни расходи иду углавном за тим да би се осигурало редовно одржавање већ постојећих грађевинских објеката у извесној мери, док су суме предвиђене за новоградње скоро незнатне. Ова карактеристика није само својствена овом буџетском прегледу који сада разматрамо, већ је она била сталан пратилац свих ранијих буџета Министарства грађевина. Она резултира свакако из факта да се тако велики инвестициони расходи за изградњу путева и објеката који треба да служе деценијама, не могу покривати кредитима из једног или неколико буџетских периода, већ се њихово покриће мора тражити у форми која ће се простирати на дужи низ година. Док је сасвим праведно и рационално да и будуће генерације снесу терет за израђене објекте којима ће се и они служити, дотле је исто тако сасвим неправедно и нерационално да се из године у годину не одржавају постојећи грађевински објекти у исправном стању, т. ј. да им се годишњим репарацијама не дода бар онолико колико су употребом или елементарним непогодама у вредности смањени.

И код одређивања висине кредита за одржавање има један моменат који негативно делује и ствара „злу крв“ између Министра грађевина и Министра финансија. Тај моменат се састоји у

факту да сувоземни саобраћај не показује никакву ставку у буџету општих државних прихода, док је случај сасвим обрнут код железничког саобраћаја.

Данас, када изградња 1 км сувоземног модерног пута стаје скоро исто толико колико и 1 км железничког пута и када су трошкови одржавања скоро исти, поставља се питање: да ли је праведно, да ли је целисходно са гледишта државног буџетирања и модернизација нашег сувоземног саобраћаја да се за услуге које један пут пружа плаћа, а да се за услуге које други пут пружа не плаћа ништа ни у ком виду и ни у којој форми?

Усавршавање нашег сувоземног саобраћаја, његово модернизовање и поједстињење у тесној је вези и чини зависним наш општи привредни напредак. Јер свако поједстињавање превозних трошкова, свака саобраћајна угодност и сигурност у свако доба године, има за последицу чвршћу и сталну повезаност наших унутрашњих и спољних тржишта, повећање размене добара, т. ј. повећање броја потрошача а следствено и повећање производње. Отуда од стања саобраћаја зависи и стање наших тржишта, односно величина нашег општег волумена потрошње и производње.

Сувоземни путеви у нашем саобраћају играју нарочито видну улогу, из разлога што вероватно ни 15% вароши, села и других насеља у нашој земљи немају ни железничке ни паробродарске везе са околином и спољним светом. А њихов је значај по напредак пољопривреде, трговине и индустрије порастао још и више у модерно доба, нарочито појавом механичких превозних сретстава.

Господо народни посланици, ово неколико напомена општег значаја учинио сам из разлога да би нам било што јасније да је наша земља у својој саобраћајној политици достигла тај ниво да мора ужурбано и са великим материјалним напорима да ради на модернизацији и усавршавању наше сувоземне путне мреже како из привредних тако исто из војних и државно националних разлога.

А сада, пре него што пређем на излагање цифарског дела предлога буџета Министарства грађевина дозволите ми да вас, господо народни посланици, упознам о постојећем стању:

- 1) путева и мостова;
- 2) хидротехничких радова, и
- 3) електрификације у нашој Краљевини; шта је потребно на овим пољима техничке делатности урадити; затим шта је у прошлој буџетској години урађено, и најзад шта се намерава радити.

А — ПУТЕВИ И МОСТОВИ

1 — Путеви

Укупна дужина главне путне мреже наше Краљевине износи око 42.120 км. Од ове дужине долази на државне путеве око 10.250 км., од којих је 9.750 км. изграђено а око 500 км. неизграђено, а на бановинске I и II реда око 31.880 км., од којих је 23.280 км. изграђено а око 8.600 неизграђено.

Остали јавни путеви категорисани су као општински I и II реда. Њихова дужина није ушла у горњу цифру.

Несумњиво је да међу најважније факторе, који условљавају напредак и благостање једне савремено уређене државе, спадају у првоме реду

и добри путеви. Веома нагли развој аутомобилизма са његовим многоструким преимућствима изискује добро уређене путеве на савременој основи, који су постали неопходан предуслов за културни и привредни просперитет сваке земље.

Постојеће пак стање државних и бановинских путева у нашој земљи не одговара, на жалост, потребама моторног саобраћаја, пошто је највећи део садање мреже путева израђен пре светског рата већином без икакве камене подлоге, већ шљунак оди. туцаник разастиран непосредно на природан терен и то на целу ширину пута. Тамо где је овај терен стеновит или шљунковит, пут се одржава лакше, док тамо где је овај глиновит или иловачаст, одржавање је веома тешко тако да су поједини делови оваквих путева нарочито с јесени и с пролећа једва пролазни.

Први случај имамо у Приморској, Дравској, Зетској, и деловима Савске, Врбаске и Дринске бановине, док у Дунавској, Моравској и Вардарској и деловима Савске, Врбаске и Дринске бановине имамо други случај.

За одржавање путева израђених са каменом подлогом на којој је уваљан туцаник или шљунак са додавањем спојног материјала и воде т. зв. макадам везан водом — како су се израђивали коловози на путевима пре рата — потребно је годишње по један км. 30.000 до 50.000 динара, колико за редовно одржавање троше наши северни и западни суседи. Наши путеви у већини случајева — као што поменух — нису тако израђени, а после седмогодишњих ратова услед абнормалног саобраћаја и готово никаквог одржавања затечени су у очајном стању: разривени и готово непроходни са порушеним и дотрајалим мостовима.

Финансијска средства која су стављена Министарству грађевина за редовно одржавање путева била су апсолутно недовољна, — јер су се кретала између 6 и 7.000 динара по један км. Изузетно ове су се суме пеле и до 10 до 12.000 динара по један км. али само кратко време.

Потпуно је разумљиво што се са оваквим недовољним финансијским средствима наши државни путеви нису могли довести у задовољавајуће стање. Зато се и данас чују са свих страна оправдане замерке о лошем стању наших државних путева, због којих се стране туристе чим уђу у нашу земљу због рупа, блата или прашине често враћају натраг. Није потребно нарочито истаћи тешкоће са којима има да се боре на овако лошим путевима земљорадници да би превезли своје пољопривредне производе а трговци и индустрија своју робу и продукте до места опредељења. Штета која се оваквим стањем путева наноси нашој привреди огромна је.

Поред тога услед сталних киша у 1937 години стање државних путева веома се погоршало и велике и дуготрајне поплаве нанеле су велике штете како путевима тако и мостовима који су на много места однети.

Све ове велике штете треба поправити реконструкцијом порушених објеката и довести их бар у првобитно стање, — зашта ће бити потребни ванредни кредити, — јер су средства предвиђена буџетом за 1937/38 за ове сврхе (300.000 динара за целу државу) била и сувише недовољна.

Повећањем партије за редовно одржавање државних путева и мостова од 7.200 на 10.000 динара по 1 км. Краљевска влада учинила је један ко-

рак напред у циљу да се свакогодишњим повећањем ове партије најзад ставе Министарству грађевина на расположење онолика финансијска средства колика и друге државе у ову сврху дају.

Али ми се овим незнатним повећавањем кредита не можемо и не смемо задовољити, јер услед наглог повећања моторног саобраћаја коловози од водом везаног макадама — какви су углавном наши коловози — не могу да одоле овом саобраћају. Прво услед сисајућег дејства пнеуматика, затим велике брзине коју кола развијају и најзад због великог оптерећења нарочито теретних камиона и путничких аутобуса. Поред тога на оваквим путевима ствара се лети несносна прашина а у пролеће и у јесен непроходно блато.

Услед овога појавила се потреба за израдом путева са савременим коловозом од асфалта, бетона и камене коцке, који могу издржати повећани моторни саобраћај.

Израда оваквих путева постала је један од најважнијих и најактуелнијих проблема у свима напредним земљама и њему се поклања највећа пажња. Јер израдом модерних путева, поред подизања благостања једне земље у свима правцима, а нарочито у привредном, културном и туристичком погледу, ублажује се једновременно и социјални проблем — смањивањем беспослице и приливом новца у народ, док се пак одбрана земље при данашњој моторизацији возила и оруђа не да ни замислити без добро уређених савремених путева.

Разуме се само по себи да је израда савремених коловоза скупља од раније уобичајене израде водом везаног туцаника, али су зато трошкови њихових одржавања незнатни. Сем тога саобраћај на оваквим коловозима је сигуран у свако доба и без блата и прашине а економски губитци у погонском материјалу, трошењу гума и кварењу кола сведени су на најмању меру, док се брзина и товари могу искористити до крајњих граница.

Потреба за израдом савремених коловоза нарочито је неодложна кроз градове и већа насеља са веома интензивним саобраћајем. Поред раније поменутих разлога још и зато, што су оправке ових макадамских коловоза нерационалне јер се морају сваке године обнављати а то, с обзиром на скупо коштање туцаника, изискује сувише велике трошкове. Често годишње одржавање један км. водом везаног макадама у непосредној околини великих градова кошта и по 100.000 динара. У пракси се показало да је коштање израде савременог коловоза са његовим петнаестогодишњим одржавањем јефтиније од израде макадамског коловоза и његовог редовног одржавања за исто толико време, поред тога што пружа већу угодност и сигурност.

Једновременно са израдом савремених коловоза кроз градове са великим саобраћајем првенствено на главним правцима, мора се приступити и изради савремених коловоза на свима прилазним државним путевима у ове градове на дужини од 5—20 км. према томе на коју се дужину распростира интензиван саобраћај.

Тек по извршењу ових радова долази на ред веза ових градова међусобно савременим коловозом.

На основу ових принципа израђен је програм у Министарству грађевина за израду савремених коловоза на свима главним правцима државних пу-

тева, водећи при томе рачуна да се у првом реду узму у рад они државни путеви међународног значаја који везују нашу земљу са суседним државама: Италијом, Аустријом, Мађарском, Бугарском, Грчком и Албанијом. Од ових пак најпре државни пут од Мађарске границе преко Суботице, Новог Сада, Београда, Тополе, Крагујевца, Јагодине, Ниша, Пирота до бугарске границе код Цариграда, за који постоји међународна обавеза и који је део интернационалног пута Лондон—Истамбул.

У исто време потребно је изградити око 500 км. још неизграђених државних путева.

Приближно коштање ових радова цени се на 3 милијарде динара.

У другом реду долази уређење и израда савремених коловоза на државним путевима кроз градове и у њиховој околини, — као и путеви туристичког значаја.

Приближно коштање ових радова цени се на 2 милијарде динара.

Од ових сума треба одбити већ утрошене суме из зајма од 578 милиона динара тако да је за напред предвиђене радове потребно осигурати суму од око 4, 5 милијарди динара.

Израда савремених коловоза предвиђа се од ситне камене коцке, од туцаника са каменом ситнежи везаних цементом (цемент-бетон, цемент-макадам), од туцаника са каменом ситнежи везаних битуменом (асфалт-бетон, асфалтни макадам) и као површинска обрада битуменом (спрамексирање).

Где ће се који од ових система применити зависиће од техничких саобраћајних и економских прилика водећи увек рачуна да се домаћем материјалу да првенство.

Као што видите, господо народни посланици, само за прву етапу радова према састављеном програму Министарству грађевина потребно је око четири и по милијарде динара.

Природно је да се оволика финансијска средства не могу добити из буџетских прихода.

Финансијска средства за ове радове нису могле створити ни најбогатије државе једним махом, а не би било ни оправдано, као што сам у почетку напоменуо, да ове огромне инвестиције, које се чине за дужи низ година, сноси у потпуности она генерација која их ствара. Видимо зато да се у целом низу држава како америчким тако и европским стварају специјалне законске одредбе, које са финансијске стране регулишу форсирано систематско грађење путних коловоза на савремени начин. Те финансијске законске одредбе израђене су свуда на бази да за ту израду има највише да допринеси онај који ће да има непосредно највише користи од ње.

У томе циљу створени су у појединим државама такозвани путни фондови. Њихова је сврха да путем зајмова прибаве потребна новчана средства с тим, да се анuitети ових зајмова одплаћују од извесних редовних прихода, који су у директној вези са увећаним саобраћајем на јавним путевима. Према томе, са јачом изградњом односно побољшањем тих путева и са јачим развитком саобраћаја, који се израдом савремених путева све више омогућава, расту пропорционално и приходи тога фонда.

Користећи се искуством других напредних држава, а нарочито братске Чехословачке, Краљевска влада намерава, господо народни посла-

ници, да што скорије успостави установу путних фондова у нашој земљи.

На бази прихода ових путних фондова моћи ће се тада закључити дугорочни или средњерочни зајмови и према унапред утврђеном програму приступити планском раду на довршењу још неизграђене постојеће путне мреже и модернизовању коловоза на државним односно важнијим бановинским путевима.

Када на овај начин осигурамо тако нова финансијска средства за продужење започетих великих јавних радова на путевима створиће се ново запослење незапосленом радништву, неће се морати отказивати служба запосленом стручном особљу у Министарству грађевина и код предузећа, која сада изводе ове радове те ће се тако моћи искористити постојећа организација за нове послове са већ стеченим искуством. Најзад на овај начин даће се могућност и домаћим предузећима да уложени велики капитал у скупоцени инвентар за израду савремених коловоза на даљим пословима амортизују.

БАНОВИНСКИ ПУТЕВИ

И ако се бановински путеви не граде и не одржавају из средстава по државном буџету, налазимо за потребно, да вас, господо народни посланици, укратко обавестим о њиховом стању и о средствима из којих се граде и одржавају.

Стање бановинских путева није задовољавајуће. Многи од ових путева првога реда имају за нашу привреду и саобраћај исто тако велику важност као и државни путеви, али с обзиром на недовољне кредите који се за њихово одржавање вотирају немогуће је њихово стање толико побољшати да би у саобраћајном погледу потпуно задовољили. Стање бановинских путева другог реда је још горе. Многи бановински путеви су непролазни по кишовитом времену, јер су само просечени и горњи строј на истим није изграђен.

Одржавање и грађење ових путева врши се у главном из средстава предвиђених у бановинским буџетима, као и употребом народне снаге у виду личног рада или из наплаћене откупнине за овај рад. Исто тако из средстава прикупљених на име доприноса за ванредно искоришћавање бановинских путева, затим из кредита за јавне радове како по државном, тако и по бановинском фонду за јавне радове и из зајмова закључених у ову сврху у појединим бановинама.

У 1937 години на редовно одржавање бановинских путева и објеката на њима просечно је утрошено по једном километру 5.038 динара, у којој суми су урачуната бановинска средства и употреба народне снаге. Ова је сума очито недовољна када је познато да су многи бановински путеви само по сувом времену пролазни и да је још 8.600 километара бановинских путева неизграђено. Да се постојећи бановински путеви кроз неколико наредних година доведу у добро саобраћајно стање, требало би за њихово одржавање осигурати најмање 15.000 динара по једном километру, а за неизграђене делове ових осигурати засебне кредите.

Но, и поред свих ових тешкоћа, стање бановинских путева се ипак у неколико поправило и успева се сваке године изградити од 200 до 300 километара нових путева. Тако је у времену од 1930 до 1937 године преко 1.550 нових коловоза

изграђено и преко 1.627 километара нових бановинских путева просечено.

2 — МОСТОВИ

Саставни део путева су и мостови.

Крајем прошле године је укупна дужина искључиво државних мостова износила око 46,6 километара; од којих је било око 70% сталних и 30% привремених објеката. Данас има око 47,6 км. мостова, од којих је 72% сталних и 28% привремених. Према томе је за прошлу годину израђено око 1 км. нових мостова. У овај број нису урачунати мостови, који су били израђени на месту старих мостова.

И ако је израда привремених мостова за нешто јефтинија од израде сталних мостова, привремени мостови трају само неколико година, а њихово одржавање нарочито пред крај трајања, захтева веће суме новца. Међутим стални објекти трају готово неограничено време, а њихово одржавање је незнатно, нарочито првих година по завршењу. Због тога Министарство грађевина настојава, да све привремене мостове замењујемо постепено сталним објектима. Приликом замене привремених води се рачуна о дотрајалости и важности објеката, о расположивим новчаним средствима, као и о томе, да се за стални мост употреби, у колико је то могуће, само домаћи грађевински материјал.

Да би се искористила богата искуства приватних инжињера, Министарство грађевина расписује конкурсе за пројектовање већих објеката, према програму и условима које је само саставило. На тај начин долази до сразмерно најбољих решења и до најјефтинијих и савремених објеката. Сем тога омогућава да приватни инжињери могу запослити већи број младих техничких снага на пројектовању, чиме се, донекле, отклања њихова незапосленост. А овакав начин рада дао је врло повољне резултате јер се повећава експедитивност у раду и омогућило се рационално искоришћавање расположивих кредита.

Јавни радови

Као што вам је познато, господо народни посланици, Краљевска влада је у циљу оживљавања народне привреде, сузбијања незапослености и унапређења туризма, иницијативом тадањег Министра финансија а сада Претседника Владе и Министра иностраних послова г. Др. Милана Стојадиновића донела 1935 године Уредбу о финансирању великих јавних радова.

На основу ове Уредбе за израду савремених коловоза и неизграђених делова путева додељено је Министарству грађевина 578 милијона динара. Највећи део од ове суме употребљен је за израду савременог коловоза за тешки саобраћај на државном путу мађарска граница — Суботица — Нови Сад — Београд — Младеновац — Топола, који је саставни део међународног пута Лондон — Истамбул. За део пута Топола — Крагујевац — Јагодина — Ниш — Пирот бугарска граница завршавају се пројекти, и чим се осигурају потребна финансијска средства приступиће се радовима и на овоме делу пута.

Један део зајма употребљен је за израду савремених коловоза у околини Ниша, Сарајева, Бања Луке, Цетиња и на деловима Приморског ту-

ристичког пута Сушак — Нови, Сплит — Трогир и у околини Дубровника и Котора. Да би се омогућила веза од Сушака до Бара дуж нашег Приморја приступљено је изради неизграђених делова приморског туристичког пута од Карлобага преко Обровца — Биограда на мору — Шибеника — Сплита и Макарске до Метковића, као и реконструкцији делова пута Метковић — Дубровник — Будва — Бар до албанске границе према Скадру.

Приводи се крају реконструкција и израда савременог коловоза на деловима државног пута Београд — Загреб — Љубљана — Крањ у околини Београда, Загреба, Љубљане и Крања. И на државном путу Марибор — Шент Иљ (аустријска граница) врши се реконструкција пута и површинска обрада битуменом.

Извршена је реконструкција делова пута Скопље — Велес и Свети Ђорђе — Демир Капија, а просеца се и гради нов пут Велес — Грацко — Свети Ђорђе ради везе Велеса са Демир Капијом, како би се изградом и дела Свети Ђорђе — Бевђелија — грчка граница постигла долином Вардара веза са Солуном.

У току завршења је израда новог пута са савременим коловозом Београд — Панчево, који је део међународног пута преко Вршица односно Беле Цркве за Букурешт.

У пуном јеку су радови на изради врло важног пута живописном долином и клисуром реке Лима, Пријеполје — Бело Поље, преко кога ће се добити нова веза Београда са Подгорицом. Даље, при крају су радови на реконструкцији најлошијих делова државног пута Љубљана — Делнице — Сушак.

Најзад и радови на изради челичног моста преко реке Саве у Загребу напредују нормално.

Иако је грађевинска сезона због честих киша и великих поплава била врло неповољна за ове радове, ипак су многи од ових побројаних послова завршени, а остали радови на коловозима имају бити готови према уговорима у току 1938 године.

Потпуно пак довршење са постављењем сигнала, друмоказа, засађивањем и томе слично, моћиће се извршити тек по осигурању потребних недостатајућих кредита.

Иначе све ове радове изводе наша домаћа предузећа и извршена испитивања израђених коловоза дала су скоро увек одличне резултате, што доказује да су наша предузећа дорасла и способна да извршују и ове послове, који се први пут у оваквом обиму код нас изводе. Морам овом приликом похвалити рад надзорних органа, који су своју дужност вршили савесно, да би извршени рад одговарао уговорним захтевима.

Мислим да ће бити од интереса, да вам, господо народни посланици, пружим извесне податке о стању досада извршених радова.

Тако је до првог јануара 1938 године изграђено нових путева око 540 км. а у току рада је око 445 км.

Од почетка радова било је код предузећа запослено 123.302 лица, а извршено преко 3,5 милијона надница. С обзиром пак, да је број лица запослених у каменоломима и фабрикама итд. скоро исто толики колики и на градилишту, то се број запослених на јавним радовима може узети да износи око 200.000, односно да је извршено око 6.000.000 надница.

Земљаних радова извршено је око 2,800.000 кубних метара, бетона и армираног бетона око 46.700 кубних метара. Челичних конструкција излиферовано је 183 тоне.

По врстама израђено је коловоза:

Од цементног бетона око	238.000	кв. м.
од асфалтног бетона око	510.000	„ „
од ситне камене коцке око	525.000	„ „
од остале врсте савременог коловоза око	105.000	„ „
од водом везаног маказама око	1.027.000	„ „

За израду свих ових коловоза утрошено је: ломљеног камена и туцаника 152.000 вагона

камене ситнежи	15.000	„
ситне коцке	13.000	„
цемента	1.290	„
бутумена	330	„
песка и шљунка	18.750	„

Укупно око 200.370 вагона

рачунајући и тампонски слој која је количина транспортована колима, камионима, шлеповима и железницом.

За извршене послове исплаћено је предузећима динара 358 милиона.

За експропријацију, личне и материјалне издатке издато је динара 17 милиона, укупно 375 милиона динара.

Излицитирана сума до сада уступљених радова износи динара 570 милиона.

За ове радове било је потребно образовати 17 теренско-техничких секција, у којима је било запослено 99 инжењера, 137 техничара и 129 званичника, шофера, служитеља и фигураната.

Радови који су завршени или су у току завршења на државним путевима и мостовима.

а) под кредитима из државног буџета:

Рађено је на одржавању државних путева тј. на обнови коловоза и туцаничког застора. У ту сврху набављено је каменог материјала 331.200 м³ или око 55.200 вагона.

Ма да су кредити за редовно одржавање путева и мостова били у прошлој и овој години недовољни, ипак се успело да се изврши број дограђених дрвених мостова замени сталним, пошто би израда нових дрвених мостова и њихово одржавање, с обзиром на кратак век трајања, било нерационално.

Од већих мостова довршени су следећи:

Армирано-бетонски мост преко реке Сане у Босанском Новом;

Армирано-бетонски мост преко реке Цетиње код Триља, отвора 106 м.;

Армирано-бетонски мост преко реке Лима код Мурана.

За ово грађење утрошено је око 3.050.000.— динара.

У току грађења су мостови:

Армирано-бетонски мост преко реке Таре код Будечевице;

Армирано-бетонски мост преко реке Босне у Добоју;

Армирано-бетонски мост преко реке Уне у Босанском Новом.

Укупно коштање ових мостова изнеће око 14.670.000.— динара.

б) из ванбуџетских сретстава су завршени мостови:

челични мост преко Белог Тимока у Зајечару; челични мост преко Јужне Мораве код Тешице; и

мост преко канала Краља Петра у Бездану.

У току рада су мостови:

преко реке Мораче у Подгорици и

преко реке Бистрице у Призрену.

Вредност ових мостова износи суму од 5,120.000.— динара.

в) из зајма од једне милијарде динара:

до сада су пуштени у саобраћај следећи путеви: Београд—Нови Сад (изузев једнога краткога прекида од 900 м.) Бачка Топола—Суботица—Палић; Београд—Панчево; Београд—Младеновац до Милатовачке реке; Црвени Крст—Ниш—Нишка Бања и Плоча; Бела Паланка—Загреб—Сесвете; Загреб—Подсусед, Дубровник—Цават; Будва—Петровац—Река Железница; Сарајево—Илица; Скопље—Велес; пут кроз Цетиње, Цриквеницу и Селце; делови пута Буков Кланац—Трстено—Орашац; Карлобаг—Трибањ и делови приморско-туристичког пута у Приморској бановини.

У току рада су путеви:

Нови Сад—Бачка Топола и Палић—државна граница код Хоргоша; Милатовачка река—Топола; Подсусед—Самобор; Сесвете—Дуго Село; Љубљана—Крањ; Босанска Градишка—Бања Лука; Пријеполје—Бело-Поље; Краљевица—Цриквеница и Селце—Нови.

На свима овим путевима готово сви постојећи објекти су замењени новим. Тако је поред великог броја пропуста и мањих типских мостова до сада изграђено 16 већих мостова и надвожњака у вредности од 16,400.000.— динара од којих као најзначајније треба поменути следеће:

Мост преко реке Тамиша у Панчеву, Мост преко канала Краља Александра у Новом Саду; мост преко реке Јелашице на путу Ниш—Пирот и два надвожњака преко пруге Београд—Загреб између Старе Пазове и Инђије.

У току рада је још 19 већих објеката — мостова, надвожњака и подвожњака у вредности од 27,500.000.— динара. Значајнији од ових јесу: Мост преко реке Саве у Загребу, мост преко канала Краља Александра у Новом Саду, мост преко канала Краља Петра I у Србобрану, надвожњаци преко железничких пруга у Панчеву и Маломе Иђошу и подвожњаци у Земуну и Петроварадину.

Крајем 1937 године одржана је лицитација за израду двају великих мостова од којих је један преко реке Саве код Босанске Градишке на државном путу Окучани—Бања Лука, а други преко реке Тисе код Жабља на државном путу Нови Сад—Петровград. Вредност ових објеката износи суму око 50,000.000.— динара. За њихову израду осигуран је један део потребног кредита у ванредним расходима државног буџета за 1938/39 годину јер се рачуна да ће грађење ових мостова трајати око 4 године.

Резултат ових лицитација је повољан и ускоро ће бити предложена решења Министарском савету за уступање ових послова у рад.

Б. — ХИДРОТЕХНИЧКИ РАДОВИ

Међу јавним радовима, које предузимају држава и самоуправа у циљу унапређења народне привреде и оживљавања делатности и радиности свих слојева народа, од нарочитог су значаја за

нашу земљу хидротехнички радови. Они претстављају основни услов за економски, здравствени и културни напредак нашег народа. Њима се задовољава народ у његовим директним и насušним потребама, њима се обезбеђују најтрајнији и најсигурнији услови за његово благостање, за социјални поредак и напредак државе.

Потребе за хидротехничким радовима различите су у појединим крајевима наше земље. На једној страни намеће се потреба предузимања радова на регулисању река и одбрани од поплава, како би се отклониле свакогодишње штете, које необуздане бујице водних токова и велике воде неуређених река наносе народној имовини и привреди, насељима и саобраћајним објектима. На другој пак страни постоји проблем снабдевања водом безводних крајева и насеља, постоји потреба да се подводна и баровита земљишта асанирају а непродуктивна оспособе за пољопривредно искоришћавање, нарочито у нашим пасивним крајевима. Огромна енергија наших река до сада је незнатно искоришћена на штету развита наше индустрије и пољопривреде.

Од ослобођења и уједињења на овамо до сада је веома мало учињено на овом пољу јавне делатности, због немања потребних финансијских средстава. Незнатни кредити по државним и бановинским буџетима не омогућавају да се врше ни најнужније оправке оштећених водограђевина на раније регулисаним рекама, а о њиховом побољшању и реконструкцијама, потребним услед сталних промена речног режима, нема ни говора. На многим местима реке су обишле израђење водограђевине и напустиле регулисана корита или су уништиле са много труда и жртава подигнуте објекте.

Кредити по државном буџету, који су за хидротехничке радове износили од 1923 до 1930 године просечно 55.000.0000 годишње, сведени су последњих година на 21 1/2 милиона годишње, рачунајући и ануитет од око 7 милиона за отплату зајма од 50 милиона закљученог 1936 године за израду објеката на снабдевању водом насеља у безводним крајевима.

Других ванбуџетских средстава за извршење хидротехничких радова одобрено је до сада: из државног фонда за јавне радове — почев од 1934 године, — око 25 милиона, а из колонизационог фонда — почев од 1929 године — око 20 милиона динара.

Из бановинских буџета и из бановинских фондова за јавне радове одобрено је за хидротехничке радове почев од 1929 године до данас око 70 милиона, а општине и интересенти организовани у водним задругама око 200 милиона динара.

Између већих хидротехничких радова који су извршени последњих година од стране државе или њеним помоћима треба поменути следеће:

У Дравској бановини:

регулациони радови на Љубљаници, на Савињи и на пограничном потезу Муре;

радови на одржавању и побољшању водног тока Саве, Драве и Муре на унутрашњем потезу;

израђено је 150 објеката за снабдевање водом и започети су радови на изради великих групних водовода у Сувој и Белој Крајини за Стари трг, Крањ и околину.

У Савској бановини:

радови на регулацији Саве узводно и низводно од Загреба, на регулацији Драве и Речине на пограничним потезима;

радови на утврђивању обала и одржавању водног тока Саве и Драве на осталим потезима; местимични радови на одбрани од поплаве Рибарског поља, Црнац и Јелас поља;

одводњавање језера Блата код Плашког;

израђено је 160 објеката на снабдевању водом нарочито у Лици, и започети су радови на изради већих водовода за Карлобаг, Крк—Александрово—Малинску, Кореницу, Дољанску итд.;

потребно је овде напоменути радове на мелiorацији подручја Биљ—Босудске водне задруге у површини око 240.000 хектара, које су интересенти предузели и до сада утрошили преко 100 милиона динара.

У Врбаској бановини:

настављени су радови на мелiorацији подручја Новиградске водне задруге (3.500 ха) на регулацији Уне, Врбаса и Саве; на одводњавању Ливанског поља и Подрашнице;

Израђено је 94 објеката за снабдевање водом и започети радови на изради групног водовода за села код Санског Моста.

У Приморској бановини:

радови на исушењу Вргорског језера у површини од 4.000 ха, на асанацији мочварног земљишта у Северној Далмацији, на одводњавању Ливанског, Петровог и Книског поља и на утврђивању обала Неретве;

израђено је 130 објеката на снабдевању водом и започета је израда великог групног водовода у Далматинској Загори, који ће снабдевати 35 села Дрнишке, Шибеничке и Трогирске општине и железничке станице, као и израда водовада испод Велебита за снабдевање Стариграда, Селина и других села.

У Дринској бановини:

настављени су радови на одбрани подручја Бијељинске и Обода водне задруге као и подручја Посавске код Обреновца и Оридске водне задруге испод Шапца;

израђено је на одвођењу Церских вода изван подручја Мачванске водне задруге, на регулацији ушћа Дрине, Саве код Равња, Бреслице, Железнице и Босне; поред тога настављени су радови на обезбеђењу од поплаве подручја Мачванске водне задруге, чији је средњи део мелiorиран сретствима фонда вода;

израђено је 85 објеката на снабдевању водом.

У Зетској бановини:

настављени су радови на мелiorацији Никшићског поља, на утврђивању обале Мораче, на уређењу водотока у Црмничком пољу и код Бара;

настављени су радови на наводњавању земљишта у Метохији и започети радови на уређењу Зете у сврху наводњавања Бјелопаулићске равнице код Даниловграда;

израђено је 166 објеката за снабдевање водом и започети радови на изради новог цетињског водовода.

У Дунавској бановини:

настављени су радови на осигурању обала Дунавца код Блажевице, Вајске-Бођана, Даље, Чибана,

Новог Села, Борова, наспрам Белегиша, Гроцке и Смедерева;

затим на осигурању обала Тисе код Костура, Обилићева, Надрљана, испод Мола и Петровграда; на регулацији Саве код Раче, Подгорске и Прогарске Аде, Скеле-Кулинова;

осигурање обала и обезбеђење од поплаве земљишта поред Велике Мораве низводно од Орашја до Драговца;

чишћење корита Карашице у Барањи;

осигурање насипа у Панчевачком рити, на којем је извршена мелиорација о трошку државе, чиме је добијено 35.000 хектара културног земљишта;

одржавање објеката на пловном каналу Бегеја у Банату;

израђено је 65 објеката за снабдевање водом;

овде треба поменути и израду водовода за Крагујевац, који добија воду из басена подигнуте велике водожаке у Грошници, као и извршене радове у Годоминској водној задрузи, чију су мелиорацију интересенти извршили.

У Моравској бановини:

регулациони радови и утврђивање обала на Великој Морави код Варварина, Ђуприје, Глоговца, Марковца, Крушара, Обрешког моста Г. Катуне, Д. Видова и Јовца;

на Јужној Морави код Баговишта, Рибара, Баушнице;

чишћење Александровачке реке у Жупи, регулација Тимока код Књажевца;

израђено је 180 објеката за снабдевање водом; овде треба поменути и мелиорацију Неготинског рита, коју су предузели интересенти, као и водовод у Нишу, који је општина израдила.

У Вардарској бановини:

регулациони радови на Вардару код Огњанаца; одбрана од поплаве Скопља; регулација Црног Дрима и мелиорација Крушког Поља; регулациони радови на Црној Реци испод Битолског поља; мелиорациони радови Скопског поља;

израђено је 155 објеката на снабдевању водом и започети су радови на изради водовода Битоља и Приштине.

На подручју Управе града Београда:

асанациони радови у долини Топчидерске реке; радови на Тамишу код Панчева и одбрани од поплаве Макиша.

Према потребама које постоје на овом пољу државног старања и јавне делатности, до сада извршени радови претстављају мали део онога, што треба да се уради да би се отклониле свакогодишње штете од поплава и нерегулисаних река, којима су изложена насеља, саобраћајни објекти и културна земљишта становништва.

Према програму који је Министарство грађевина израдило, потребно је 1.627,000.000 дин. за мелиорације око 676.000 хектара поплавног, мочварног и слабо продуктивног земљишта и динара 1.594,000.000 за регулације наших неуређених река, међу које спадају у првом реду националне реке: Сава, Драва, Морава и Вардар.

Извођењу ових радова треба приступити плански и поступно у дужем периоду, према њиховој хитности за прилике заинтересованих крајева.

Овај се програм може остварити само сарадњом интересената и ванредним сретствима државе, која се не могу добити из годишњих буџета, па их стога треба прибавити из нарочитих инвестиционих зајмова који би се отплаћивали приходима нарочитог мелирационог фонда, који би се имао установити.

Исто тако огромне су потребе и у погледу снабдевања водом насеља нарочито у безводним крајевима нашег Карста. Израђени програм предвиђа инвестиције од 478 милиона динара за најхитније објекте како за снабдевање села тако и за водоводе вароши и градова сем бановинских.

И за ове радове који се имају изводити сарадњом заинтересованог становништва и помоћима државе, потребна су ванредна сретства, која се могу добити само из инвестиционих зајмова.

Кредити предвиђени у предложеном буџету за 1938/39 годину односе се само на одржавање постојећих водограђевина и најхитније радове на нашим рекама Сави, Драви, Мури, Дунаву, Тиси и Морави и на предузимању најхитнијих мера за одбрану од поплаве угрожених места, саобраћајних објеката и насипа водних задруга.

Господо народни посланици, верујем да ће вас интересирати и стање водних задруга чији рад подлежи контроли подручног ми Министарства.

Као што вам је познато водне задруге оснивају власници земљишта у сврху заштите од поплаве тих земљишта и насеља на њима, у сврху одводњавања баруштина и замочвареног земљишта као и у сврху наводњавања земљишта.

Водне задруге оснивају се по прописима важећих закона о водама, а њима управљају аутономно сами задругари под надзором Министра грађевина и његових повереника.

Укупан број водних задруга у држави износи 149, од тога 121 за одбрану од поплаве и одводњавања, а 28 за наводњавање.

Вредност инвестиције свих водних задруга за насипе, канале, путне станице, мостове, зграде ит.д. износи до сада укупно преко 1.375,000.000 динара, од тога су сами интересенти платили преко 920 милиона динара, остало држава.

Годишњи прорачуни (буџети) свих водних задруга износили су за 1937 годину преко 132 милиона динара.

Укупно дуговање свих водних задруга износи крајем 1937 године око 155 милиона динара, од тога Државној хипотекарној банци око 78 милиона динара, Привилегованој аграрној банци око 26 милиона динара, осталим банкама и приватницима 51 милион динара.

С обзиром на економску и социјалну важност ових задруга, чије је постојање и несметано функционисање од јавног интереса, намеће се потреба да се овим задружним установама поклања стална пажња и благонаклоност како од стране државе тако и од бановина.

В. — ЕЛЕКТРИФИКАЦИЈА

Господо народни посланици, док су се код прва два подручја радова Министарства грађевина, т.ј. сувоземних путева и њихових објеката с једне стране и хидротехничких радова с друге стране, постигли извесни видни резултати, дотле наша делатност у подручју електрификације готово стагнира.

Ми немамо израђеног катастра водених снага за целу земљу. Постоји само катастар за реке Славоније и део Далмације и због тога и не знамо тачно са коликом водном снагом располаже наша земља при разним водостајима појединих токова. Цени се, међутим, да је минимална количина водене снаге у нашој земљи 3.5 милиона коњских снага, а средња — радна — количина око 9 милиона коњских снага.

Колико је то природно богатство у нашој земљи јасно ћемо видети из упоређења са другим европским државама. Тако при истом водостању (средњој води) Норвешка располаже са око 7.5 милиона коњских снага; Немачка са око 6 милиона к. с.; Француска са око 9 милиона к. с.; Швајцарска са око 5.5 к. с.; Италија са око 5 милиона к. с. и Русија са око 10 милиона к. с.

Колико је природно богатство наше земље у воденим снагама још се боље види из упоређења односних цифара по јачини водених снага у појединим земљама у односу на површину и број становништва.

У нашој земљи на 1 км² површине долази око 36 к. с., а на 1000 становника око 620 к. с., те када ове цифре упоредимо са односним цифрама у напред помесутим државама, излази да је од нас богатија само Швајцарска према становништву и површини, а према становништву само Норвешка, док је по укупној количини водених снага јача од нас само Русија, а равна нам је Француска.

Али док смо у погледу овог природног богатства скоро на врху лествица, дотле смо на жалост у погледу његовог искоришћења међу последњим земљама у Европи, јер је у нашој земљи искоришћено тек око 8% од минималне водене снаге, а око 3% од средње расположиве водене снаге. Ово искоришћење снага изложено у односу на површину и становништво наше државе показује да на 1 км² површине долази око 1.07 искоришћених к. с., а на 1000 становника око 18.3 искоришћених к. с. Као што се види проценат искоришћених водених снага је минималан.

А када се упитамо за разлоге оваквог стања, онда их у главном налазимо у два правца: а) у несташици инвестиционих капитала и б) у недостатку позитивних закона који би решавали сва питања која су повезана са електрификацијом. Поред тога за ових 20 година заједничког живота, ми још нисмо решили нити смо начисто с тим: да ли и у којој мери држава треба да учествује у електрификационим постројењима или тај посао треба сасвим препустити приватној иницијативи, како се то у главном ради у већини европских земаља? Било да се решимо за једну или другу солуцију, или за комбинацију и једне и друге, ми морамо што хитније створити један општи план и програм за електрификацију земље, а пре свега морамо имати и основни закон о унапређењу, производњи и потрошњи електричне енергије, којим ће се регулисати сви односи на овом подручју делатности, и којим ће се обезбедити правна сигурност инвестиционих капитала.

Како сада ствари стоје, код нас се у главном подижу електричне централе са малим снагама, које скупко производе електричну енергију и према томе и скупко продају, што не иде у корист јачања потрошње и искоришћавања електричне енергије код економски слабијих. Треба наћи начина, да

и држава подупре иницијативу за подизање великих електричних централа и градњу великих мрежа високог напона, помоћу којих би се могли електрифицирати и најбезначајнији крајеви, и тиме би се помогло опште социјално и економско подизање нашег народа. Напредне државе Европе па и оне које су наши суседи, далеко су отишле пред нама у електрификацији па ће бити потребно да и ми у томе правцу учинимо велике напоре, да надокнадимо оно што је до сада пропуштено.

У току су израде уредбе и правилници, за које је дато овлашћење Финансијским законом за 1937/38 годину. На основи тих овлашћења израђен је предлог Уредбе са законском снагом о електричним инсталацијама и материјалу за исте, а довршава се предлог закона о унапређењу производње и потрошње електричне енергије.

Доношење оваквог законског предлога је веома хитно и од велике важности за правилно развијање електрификације земље, јачање потрошње електричне енергије као и за рационално искоришћавање извора природних погонских снага. Стога ће Краљевска влада поднети тај законски предлог Народном Претставништву на озакоњење по свој прилици још у току овог заседања.

Пошто у састав Министарства грађевина долази и Инспекција парних котлова за подручје града Београда, то је извршен велики број редовних и ванредних прегледа котлова нарочито индустријских уређаја. Министарство као надзорна власт врши такође надзор над радом осталих Инспекција парних котлова.

Како се по садашњем поступку врши преглед котлова по пет разних закона, то је у подручном Министарству израђена нова Уредба са законском снагом о прегледу парних котлова и наплати такса. Уредба ће бити донета у најкраћем времену.

Г. — АРХИТЕКТОНСКИ РАДОВИ

У буџету Министарства грађевина није предвиђен кредит за подизање државних зграда већ само за њихово редовно одржавање и оправке, и то у износу од динара 3,750.000.

Оволика сума уноси се редовно сваке године у ову сврху.

Горња сума није довољна ни за најхитније ни најпотребније оправке државних зграда, с обзиром на повећање броја ових зграда.

Поред овог Министарство грађевина врши прегледе и одобрава пројекте а такође води надзор над грађењем свих државних зграда, а истовремено одобрава и пројекте за зграде намењене јавној употреби.

У години 1937 из ресора Министарства просвете отпочето је а делом завршено грађевинских радова на зградама у износу од 50,000.000 динара.

Из ресора Министарства социјалне политике и народног здравља отпочето је а делом завршено грађевинских радова у суми од 15,000.000 динара.

Из ресора Министарства пошта, телеграфа и телефона отпочето је а делом завршено грађевинских радова у суми од динара 30,000.000.

Исто тако су прегледани и одобрани разни пројекти из других ресора, а нарочито из ресора Министарства финансија (царинске зграде и зграде Управе државних монопола), као и из ресора Министарства правде, за које су одобрани пројекти за богомоље разних вероисповести.

Најзад сходно одредбама Грађевинског закона Министарство грађевина је такође сарађивало и на уређајним основама наших градова. Расправљана су многа питања у погледу регулације наше Престонице и за уређење града Загреба. Дата су упутства за израду или су прегледане и одобрене идејне регулационе скице за уређење града Сушакa, Сплита, Осјека, Ниша, Охрида, Плитвичких Језера и Клокотске Бање. Одобрен је генерални регулациони план за град Смедерево. Исто тако су дата многа упутства у погледу измене регулационих планова, нарочито за градове у Јужној Србији. Израђена су упутства за израду „Правилника фонда за извођење регулација“, како би се на тај начин омогућило што брже и што боље урбанистичко уређење наших градова и варошица.

Господе народни посланици, пошто сам вам изнео стање објеката и радова у подручном ми ресору, прелазим на цифарски део предлога буџета за 1938/39 годину, који се пред вама налази.

У предходном излагању казао сам шта је још све потребно урадити да би се сви објекти, који долазе у делокруг ресора Министарства грађевина, довели у стање како то интереси наше државе императивно налажу, као и начин на који би се ови радови могли постепено — плански извршити.

Али, пре него што би отпочела нова грађења, морамо и у исто време осигурати сретства и за њихово редовно одржавање.

Јер ако нисмо у стању да већ постојеће објекте које смо с муком до сада стекли одржавамо у исправном стању и да сачувамо од даљег пропадања, онда не би смели ни помишљати на нова грађења. На овој бази почива и овај буџетски предлог, у чему ћете се из даљег излагања и сами уверити.

Предлог буџета Министарства грађевина и за 1938/39 годину без инвестиционих расхода осталих министарстава и расхода на пензијске припадљности износи укупно динара 215,245.536.—

У односу према буџету који сада важи овај буџетски предлог показује повећање од динара 41,421.591.—

Ово се повећање показује:

- 1) код личних расхода за динара 4,658.891.—
- 2) код управних расхода за динара 2,069.860.—
- 3) код путева и мостова:
у редовним расходима за дин. 29.518.695.—
у ванредним „ „ „ 2,400.000.—
Свега динара за путеве и мостове 31,918.695.—
- 4) код хидро-техничких радова:
у редовним расходима за дин. 61.800.—
у ванредним „ „ „ 2,500.000.—
Свега код хидротехничких радова за динара 2,561.800.—
- 5) код архитектонских радова за дин. 164.500.—
- 6) код државних дугова за динара 47.845.—
укупно за дин. 41,421.591.—

Да би имали што јаснију слику о овим расходима допустите ми да сваку врсту ових расхода анализирамо посебно.

А — ЛИЧНИ РАСХОДИ

Лични расходи у овом буџетском предлогу износе динара 53,311.128, што у односу према буџету који сада важи претставља повећање укупно за динара 4,658.891.—

Ово се повећање показује:

код партије 562 „личне припадљности“ . . . за динара 2,437.297.— код партије 563 „награде контрактуалним чиновницима и дневничарима“ за динара 2,195.674.— и код партије 565 „специјални додатци на службу“ (путни паушал надзорницима путева за динара 25.920.—

Сва ова повећања служе за покриће следећих издатака:

1) За покриће разлике у припадљностима коју повлачи за собом нова Уредба о повећању припадљности државних службеника, што претставља издатак од динара 2,174.000.—

2) За покриће разлике у припадљностима које ће се појавити у идућој буџетској години на основу Закона о чиновницима, било због унапређења особља, било услед приспелих периодских повишица или најзад услед повећања броја чланова породица на које се прима породични додатак на скупоћу. За ове разлике предвиђа се око 480.000.— динара.

3) Због потребе за новим особљем предвиђено је, да се у идућој буџетској години ангажују нових 20 инжењера, 40 техничара, 12 надзорника путева и 88 путара-сталних радника, за чије је припадљности потребно око 2.000.000.— динара.

Садашњи број особља, који се налази у служби Министарства грађевина био је подешен према пословима који су се финансирали из редовних буџетских средстава. Међутим почев од буџетске 1936/37 године буџет Министарства грађевина почиње постепено да се повећава, док број особља и даље остаје скоро исти.

Поред овога предузимају се и нови послови који се финансирају из ванбуџетских сретстава: из зајма од једне милијарде динара; из зајмова закључених на подлози државног фонда за јавне радове; из зајма од 50,000.000 динара закљученог за израду објеката у циљу снабдевања водом безводних крајева и још других финансијских сретстава која су прибављала остала Министарства и установе.

Уза све ово последњих година повећала се и мрежа државних путева путем финансијских закона тако, да је Финансијским законом за 1936/37 год. путна мрежа повећана за 340 км. а Финансијским законом за 1937/38 годину за 55 км. На свима овим путевима било је потребно поставити надзорнике путева и путаре, да би се ти путеви могли одржати у исправном стању.

Најзад требало је још сада мислити и на нове задатке које нас очекују у најскоријој будућности; потребно је изградити елаборате и извршити све оне техничке предрадње благовремено као што су: трасирање, снимање, сондажа терена и пројектовање на грађењу државних путева и објеката на њима, што неоспорно изискује и нарочито особље које ће ове радње обавити.

Све нам ово указује на то, да је са досадашњим бројем техничког и другог стручног особља, којим је располагало Министарство грађевина, немогуће било одговорити свима овим задатцима. Због овога се већ данас осећа преоптерећеност особља која се граничи скоро са немогућношћу уредног отправљања послова, јер није ре-
дак случај да поједини технички оделци, који обухватају по четири па и пет срезова, имају често само по једног до два инжењера са једним тех-

ничарем или су и без тога једног техничара. Према томе ако би се и даље инсистирало, да се са постојећим бројем особља отправљају сви ови послови, онда би, услед неблаговременог свршавања послова и недовољног стручног надзора дошло у питање не само правилно функционисање ове грађевне државне управе, већ би ризиковали да претрпимо огромну штету при изградњи нових грађевинских објеката, као и при одржавању већ постојећих.

У буџету који сада важи, однос материјалних и личних издатака је 72,99%:27,01%. Од прилике исти овај однос био је и у претходним буџетима. Данас међутим овај је однос: 75%:25%, што значи, да је нови буџетски предлог и у том погледу повољнији од претходног. Али ако се узме у обзир, да особље које је предвиђено у буџету Министарства грађевина, не обавља само оне послове који су обухваћени тим буџетом, већ да се највећи део послова које оно обавља данас финансира из буџета других Министарстава, из самоуправних буџета, из разних фондова, заклада и других ванбуџетских сретстава, онда се овај однос знатно мења у корист материјалних издатака.

Поред овога, претежан број особља који је обухваћен буџетом Министарства грађевина претстављају мануелни радници, као: надзорници путева, путари, чувари мостова и њима слични, који се ни по својој спреми, ни по раду који обављају не могу третирати као канцеларијско особље, па према томе и издаци за ово особље могли би прећи у категорију материјалних издатака, него у категорију личних издатака.

Из свега овога што сам вам до сада изложио о личним расходима јасно се види, да је у погледу висине ових издатака као и у броју особља спроведена најригорознија штедња и да би свако отступање од овога морало имати неоспорно штетних последица.

Б. — МАТЕРИЈАЛНИ ИЗДАЦИ

І — Управни расходи

И код ове врсте расхода показује се извесно повећање у односу према овим расходима по буџету за 1937/38 годину. Тако:

1) По партијама за путне, подвозне и селидбене трошкове предвиђено је повећање у укупном износу од 895.960 динара.

Ако се узме у обзир да су се послови Министарства грађевина знатно увећали него што је то био случај ранијих година, онда логички следује да се и ови расходи морају повећати, јер више послова изискује и више надзора, а у исто време и чешћи размештаји особља, да би на тај начин особље било равномерно распоређено према обиму послова, како се где исти буду изводили.

2) И код партије за управне трошкове, као што су: трошкови за канцелариске и манипулативне потребе, трошкови за одржавање аутомобила, дробница, ваљака, мотора и др. машина и грађевинског алата — предвиђено је такође једно минимално повећање у укупном износу од динара 1;143.900.

И ово повећање резултира као последица грађевинске делатности државе, али исто тако и као последица знатног повећања цена канцелариском

материјалу, огреву и другом материјалу који овде долази у обзир.

Због стално форсиране штедње на овим издацима ми имамо данас велику количину техничког прибора и инструмената, као и знатан број грађевинских машина и алата који су због недовољних кредита за њихово одржавање и оправке данас избачени из сваке употребе, што неоспорно претставља велику штету, и ако би са штедњом продужили и даље у овом правцу, онда би у најкраћем времену остали без свих ових реквизита без којих се не може замислити никакав стручни рад.

3) Код партије 570 „опште управне потребе“ предложено је повећање за динара 30.000, од којих су 10.000 динара намењени као помоћ Југословенском удружењу инжењера и архитеката за штампање техничке терминологије и техничких норми, јер је досадањи кредит од 30.000 динара фактички био незнатан за ову сврху, а осталих 20.000 динара предвиђено је на име помоћи Југословенском друштву за путеве, које је у тесној сарадњи са Министарством грађевина.

II — Путевни и мостови

У овом буџетском предлогу нарочита је пажња обраћена одржавању и оправци путева и мостова, па су и највећа повећања кредита намењена за ову сврху.

Као што и сами знате, господо народни посланици, крајње је време било осигурати ово повећање кредита, јер ако би продужили и даље са досадашњом нерационалном штедњом на овим расходима, онда би за кратко време довели у питање целокупан саобраћај у земљи.

Као што сам већ напред напоменуо, за одржавање путева и мостова предвиђено је укупно повећање од динара 31,918.695.

Ово се повећање показује код следећих партија:

1) партија 571 „замена дотрајалих привремених објеката сталним на државним путевима“ повећана је за динара 200.000 тј. од 1,300.000 динара повећана је на 1 и по милиона динара.

Многи привремени објекти на државним путевима толико су дотрајали, да претстављају праву опасност за саобраћај. Због овога се сваке године постепено врши замена ових објеката сталним и то првенствено тамо, где се предвиђа неминовни прекид саобраћаја.

Кад се има у виду колико стаје израда једног сталног моста просечне величине, онда се јасно увиђа, да је ово повећање у односу према стварној потреби минимално, али се, с обзиром на потребу штедње, морамо задовољити и са овим.

2) У партији 572 „хитне оправке и обнова државних путева и мостова оштећених елементарним непогодама...“ предвиђено је повећање од 700.000 динара, јер досадања сума од 300.000 динара која је била одобрена за ову сврху ни из близа није била довољна да задовољи стварну потребу.

С обзиром на конфигурацију земљишта, наши путеви и мостови изложени су врло честим навалима великих вода и бујица које им наносе неизмерне штете, због чега се врло често дешава прекид саобраћаја на појединим путевима.

Ради успостављања овог саобраћаја Банске управе захтевале су већ до сада око 900.000 динара кредита по овој партији, а с обзиром на пролећну сезону, топљења снегова и ниша, до краја године тражиће најмање још толико.

Према томе предложено повећање кредита за ову сврху потпуно је оправдано.

3) По партији 573 одобрено је у буџету који сада важи динара 395.000.

Из ове суме су издржаване три теренске техничке секције за трасирање државних путева: Крагујевац—Параћин, Ниш—Параћин и Сремска Митровица—Банова Јаруга.

Све три ове секције функционисаће и у току целе наредне буџетске године. Ако би која од њих завршила свој рад и пре одређеног рока, онда би се иста имала одмах пребацити на трасирање пута Ниш—Скопље.

Како се на основу ранијих финансијских закона већ ради на елаборату за изградњу пута Земун—Брод—Банова Јаруга, то је неопходно потребно да се и за преостали део државног пута Београд—Загреб—Љубљана благовремено спреме потребни елаборати.

Ради овога у наредној буџетској години образоваће се још три теренске техничке секције и то за деонице: Банова Јаруга—Дуго Село; Самобор—Ново Место и Ново Место—Љубљана, пошто се од Дугог Села преко Загреба према Самобору пут већ реконструише.

Поред овога на основу тач. 2 § 60 Финансијског закона за 1936/37 односно § 104 Финансијског закона за 1937/38 годину има се изградити и државни пут Велико Градиште—Голубац—Доњи Милановац—Кладово.

Пројектовању овога пута није се могло до сада приступити у главном због немања кредита за образовање теренске техничке секције. С обзиром на значај овога пута за наш међународни положај као подунавске државе, као и његову туристичку важност, потребно је и за трасирање овога пута образовати теренску техничку секцију.

Поред ових седам теренских секција, које би радиле на путевима потребно је образовати још и три теренске секције које би биле запослене на грађењу нових великих мостова и то: преко Саве код Босанске Градишке, преко Тисе код Жабља и и преко Таре код Будечевице.

Рачунајући са минималним расходима за издржавање ових десет теренских техничких секција у овом буџетском предлогу предвиђен је кредит по партији 573 у укупном износу од динара 1.370.000 тј. за динара 975.000 више него што је одобрено по садашњем буџету.

4) За редовно одржавање државних путева са експроприацијом и редовно одржавање државних мостова и пропуста, као и за набавку превозних сретстава на надзорнике путева и алата и опреме за државне путаре одобрено је по партијама садашњег буџета укупно динара 74.856.305.

Дужина мреже државних путева износи 10.250 км. што значи, да је по километру пута одобрено просечно 7.303 динара. Да је ово фактички недовољно није потребно нарочито доказивати, јер о томе нам најречитији доказ пружају сами путеви, чије је стање, уопште узев, врло рђаво. На појединим местима ти су путеви негде остали без икакве

подлоге а тамо где ове није било створиле су се многобројне ударне рупе, тако да је на њима саобраћај веома отежан.

До буџетске 1931/32 године стање ових путева је било још и подношљиво, јер је до те године одобравано за одржавање путева по километру просечно око 12.000 динара. Међутим, од тада ова дотација почиње нагло да опада све до буџетске 1934/35 године, када је постигла свој минимум.

Поред овога у прошлој и овој години почињу осетно да скачу цене радној снази и материјалу, поред повишења тарифе за превоз материјала, чиме је ствар још више погоршана. И тако, док смо на једној страни постизали буџетске уштеде, дотле смо на другој страни постизали сасвим обрнуте резултате, — државна имовина рапидно је пропадала из дана у дан, чиме је њена вредност опала у знатној већој мери од постигнутих буџетских уштеда. (Иван Мохорич: Врло тачно и жалосно!)

Према данашњем стању наших путева требало би за њихову оправку и редовно одржавање најмање 30.000 динара по километру, али сасвим је појмљиво да се од једном не може надокнадити све ово, што је раније изгубљено, па према томе за наредну буџетску годину предвиђено је у овом буџетском предлогу за ову сврху укупно 102.500.000 динара тј. просечно 10.000 динара по километру.

Овај износ од 102.500.000 динара распоређен је на поједине бановине с обзиром: на дужину путне мреже, на садашње стање путева, фреквенцију тих путева и најзад на цену материјала потребног за оправку путева на територији дотичне бановине.

Према овоме критеријуму предложено је повећање у укупном износу од динара 27.643.695.

5) У ванредним расходима предлаже се повећање код партије 648 за суму од динара 500.000.

Ова је партија намењена за оправку државних путева тамо где су укаже највећа потреба и за делимичну замену постојећих и дотрајалих коловоза, нарочито у околини већих градова и вароши.

Досадашње искуство показало је, да је одржавање макадамских путева са јаким саобраћајем нерационално, јер кошта више него што би коштао најбољи савремени коловоз, поред тога што је пут стално неисправан и прашњав. Ово се нарочито опажа на периферији свих већих градова.

Да би се овом злу макар у извесној мери стало на пут предвиђа се горње повећање, пошто је досадашња сума од 284.112 динара колико је било одобрено за ову сврху у садашњем буџету, готово незнатно.

6) Као помоћ за грађење и одржавање недржавних путева одобрена је по партији 649 као ванредни расход за 1937/38 годину сума од 100.000 динара.

Законом о недржавним путевима од 8 маја 1929 године — § 36 — предвиђено је, да се сваке године уноси у државни буџет потребна сума за помоћ при изradi већих вештачких радова на недржавним путевима у тешком терену и то оним самоуправама, које из властитих сретстава овакве радове не би могле извршити.

Како бановински и општински буџети за радове на недржавним путевима и поред рационалне употребе народне снаге нису ни издалека довољни да доведу недржавне путеве у исправно стање, то је

с обзиром на важност и потребу, као и на привредни значај недржавних путева, предвиђено у наредном буџету као помоћ за недржавне путеве сума од 2,000.000 динара тј. 1,900.000 динара више него што је досада одобрено.

III — Хидротехнички расходи

Хидротехнички расходи повећани су као што је већ раније речено за укупан износ од динара 2,561.800.

У редовним расходима повећање је извршено у укупном износу од динара 61,800. — Ово минимално повећање потребно је ради образовања нових кишомерних и водомерних станица на оним местима где је најпотребније.

У ванредним расходима показује се повећање у укупном износу од динара 2,500.000 и то код следећих партија:

Код партије 651 за динара 500.000.—

Са овом сумом повећана је позиција и ове партије која је намењена за регулационе радове на осигурању леве обале Дунава наспрам Белегиша и Земуна поред насипа Дунавско-Тамишке водне задруге.

У садашњем буџету за ове радове било је одобрено свега 100.000 динара, што ни изблиза не одговара стварној потреби, јер ако би се продужило овако, онда се овај посао никада не би завршио.

Међутим Дунав се све јаче пребацује у леви рукав, рушећи свакодневно леву обалу, чиме се све све више приближује насипу Дунавско-Тамишке водне задруге.

Стога је неопходно потребно да се овај посао форсира, јер се исти не може више одлагати без опасности за велики и скупоцени објекат одбране од поплаве и мелиорације Панчевачких ритова, за које је држава уложила око 260,000.000 динара а чиме се штити 35.000 хектара државне и приватне плодне земље, као и саобраћај са Банатом.

У партији 652 образована је нова позиција 3 са сумом од динара 500.000 — за регулационе радове на реци Речини према споразуму са Италијом.

На основу чл. 2 Нептунског споразума о одржавању и побољшању граничне реке Речине, сви трошкови сталног одржавања регулационих објеката и багеровања, као и чишћења корита реке Речине на целом потезу, имају пасти подједнако на нашу државу и на Италију.

1935/36 године извршена је оправка постојећих водограђевина на реци Речини по решењу мешовите југословенско-италијанске комисије.

Идуће године предвиђена је израда нових потребних објеката и чишћење корита између Сушака и Ријеке према решењу предње комисије, за коју се сврху управо и предвиђа овај кредит.

Поред овога унета је и нова партија 657а са кредитом од 500.000 динара за регулацију водотока у Црмничком пољу.

Црмничко поље код Вирпазара, Срез барски, Зетска бановина, са површином од 500 хектара изложено је поплавама реке Црмнице и потока Грабовика, а поред тога велике штете наносе пољу брдски потоци Суторман и Бистрица.

Потребно је, да се уклоне свакогодишње велике штете које трпи становништво овог сиромашног краја, као и да се мелорира ово иначе

плодно земљиште у крају врло оскудном у земљишту за обрађивање.

У ту сврху потребно је извршити регулационе радове на поменутих брдским потоцима као и изградити одбрамбене насипе поред реке Црмнице и потока Грабовика, а затим ископом потребног броја одводних канала омогућити исушење замочвареног земљишта.

Најзад код партије 658 „регулациони радови на Великој и Јужној Морави“ предвиђено је повећање од динара 1,000.000.

Катастрофалне поплаве које су настале у последње време причиниле су веома велике штете нарочито у Моравској долини.

Слабе и неосигуране обале нису биле у стању, да противстану јаком надирању воде па су услед тога на Великој Морави настала знатна рушења обала и одношење зиратне земље нарочито код Лучине, Горњег Катунa, Горњег и Доњег Видова, Чепура, Шавца, Рашевице, Тршњевице, Јовца, Мијатовца, Крушара, Кочиного села и Црквенца, поред угрожених мостова код Варварина, Обрежа, друмског и железничког моста код Туприје, Глоговачког и Марковачког моста.

Површина земљишта које плави Велика Морава износи само у Моравској бановини око 20.000 хектара. Услед тога је извршење регулације на овој реци постало неодољиво.

На Јужној Морави стање није ништа повољније, а нарочито је потребно осигурати обале и извршити регулацију код Бујимира, Ноздрина, Житковца, Бобовишта, Малатине и Сталаћа.

Из ових разлога предложено је ово повећање, пошто се са досадашњим кредитом од динара 500.000 није могло ништа ефикасно урадити.

IV — Архитектонски расходи:

Код ових расхода који се у главном свде на најужније одржавање и оправку државних зграда, предложено је најмање повећање и то у укупном износу од динара 164.500.—

Ово повећање, мислим, да није потребно нарочито образложавати, јер претставља минимум стварне потребе.

Господо народни посланици, као резултат свега овога, што сам вам до сада изложио, произлази, да овај буџетски предлог обухвата само оне издатке, који су неминовни. Распоред и висина предложених кредита извршени су само с обзиром на стварне потребе и наше финансијске могућности.

Очигледно је да све потребе нису у потпуности могле бити задовољене, али с обзиром на државне финансије и на државне приходе, који се могу у наредној буџетској години очекивати, ишло се до крајњих граница у одређивању кредита за поједине врсте послова подручног ми ресора, тако да је нови буџетски предлог знатно издашнији од ранијих.

На крају желео бих још једном да подвучем да се нови радови на техничкој опреми земље у саобраћајном и хидротехничком погледу, о којима се има старати Министарство грађевина, не могу покривати редовним буџетским приходима. Ти се радови могу финансирати првенствено, или искључиво помоћу јавних кредита. Како пак ови радови изискују велике износе капитала, и ако спољна тржишта капитала, с погледом на прилике, које данас владају у свету, на долазе у обзир, то се програм

будућих јавних радова у нашој земљи своди у границама наших сопствених новчаних сретстава. Отуда су и напори и финансијски и технички, пред којима стојимо и које морамо савладати, веома велики, премда ће се ове потребе покривати домаћом радном снагом и првенствено домаћим материјалом.

Узимајући у обзир све ове чињенице, Краљевска влада ће вам, господо народни посланици, поднети свој предлог за осигурање једног планског и трајног програма будућих јавних радова у земљи ради повећања општег народног благостања и привредно социјалног напретка наше Краљевине.

Ја вас молим, господо народни посланици, да све ове разлоге и обавештења, која сам вам у овом свом експозеу навео, узмете у благонаклоњено разматрање и да буџетски предлог подручног ми ресора за 1938/39 године изволите у потпуности усвојити. (Бурно и дуготрајно плескање у центруму и на десници са усклицима: Живео!)

Погледи председник Фрањо Маркић: Реч има народни посланик г. Аћим Поповић.

Аћим Поповић: Господо народни посланици, чули смо исцрпан експозе Господина Министра грађевина о расходу буџета Министарства грађевина за 1938/39 годину. Ја, као народни посланик и инжењер, интересујем се за грађевинске радове, који се изводе или који треба да се изведу у Министарству грађевина, Министарству саобраћаја, Министарству шума и рудника и Министарству социјалне политике и народног здравља.

Грађевинска политика једне владе или једне државе од првокласног је значаја, не само за објекте, који се имају извести него што ће се за време изградње објеката збринути тј. смањити незапосленост у једној држави, те тиме смањити и број незапослених. Ови објекти, који би се изграђивали, састојали би се изградњом путева, мостова, железничких мрежа, регулацијом река, асанацијом мочварних земљишта, пошумљавањем голети, регулацијом дивљих потока, изграђивањем многих станова и насеља итд.

Таква грађевинска политика, господо народни посланици, скопчана је са великим материјалним издацима, и, наравно, један редован буџет, какав је сад пред нама, који треба да изгласамо није у стању да подмири све потребе у нашој држави.

Ја сам и minulих година за време буџетске дебате овог Министарства, говорио и упоређивао раније буџете Министарства грађевина са целокупним буџетом државе, као и у односу са задатцима и циљем зашто је овај буџет намењен. Из оваквог буџета, господо народни посланици, немогуће је такорећи ништа ново подићи, него да се одржава оно што постоји, већ се мора прибећи посебном кредиту, такозваном кредиту за јавне радове, који је неопходан у садашње време.

Ми морамо, господо народни посланици, истини да погледамо у очи и да признамо, да наша саобраћајна мрежа није тако рђава али није ни сјајна, али се морамо старати да ово поправимо.

Путеви су уски, подлога средњег квалитета и опште кривине с обзиром на данашњи саобраћај, те је неопходно потребно да се постојећим путевима поклоним што већа пажња. Исто тако, наши мостови, који су од дрвене грађе, морају се што пре замењивати гвозденим или армирано бетон-

ском конструкцијом, јер то изискује данашњи саобраћај.

Имао сам прилике да чујем овде у пленуму, где господа народни посланици критикују ресор Министарства грађевина, јер путеви нису добри, али кад би дошло да се решава о обавезној радној снази или да се донесе уредба о путном фонду, одакле би се црпели кредити за одржавање постојеће саобраћајне мреже, изградњу нових путева, онда би се сваки од господа народних посланика замислио шта треба да ради по овоме питању.

Ја и овога пута стојим на гледишту и апелујем на г. Министра грађевина, да што пре донесе уредбу о путном фонду како су је донеле и суседне државе (Чехословачка, Аустрија и др.).

Том би се уредбом осигурао извештај кредит, који би долазио баш из наплаћене дажбине од оних артикала, који би имали своју примену на државним и другим путевима. Тај би се кредит наплаћивао од царине на увоз аутомобила, гуме, нафте, бензина итд. и тај кредит не би имао ограничењу моћ у погледу трошења, како је то са државним буџетом предвиђено.

У вези путева, мени је много стало до тога, да споменем извесне радове, који су у вези са путевима, а то је регулација појединих река, које наносе огромне штете не само приватним сопственицима, него држави и бановинама.

Ја ћу са своје стране навести само једну реку која чини огромне штете, као што рекох, државним, бановинским објектима као и приватним сопственицима, а то је Јужна Морава и Велика Морава.

Ми инжењери на својим скуповима оваква питања чешће претресамо и дајемо своја стручна мишљења, која на жалост остају само на папиру, јер надлежно Министарство не располаже довољним кредитом да почне са радовима.

Јужна Морава, која има велики слив са својим многобројним дивљим потоцима, чини огромне штете, чим изађе из Кончуљске клисуре и плави најплодније земљиште у Срезу прешевском, пчињском, масуричком и пољаничком. Ова река само у ова четири среза поплави и уништи усеје у површини од 15.000 хектара најбоље земље по бонитету, тако да прети опасност расељавања становништва у Поморављу. Иста река, господо народни посланици, наноси огромне штете државном путу првога реда Ниш—Скопље—Београд као и државној железници. Министарство саобраћаја да би обезбедило саобраћај приморано је да доњи строј пруге подиже на оним местима где је угрожена пруга од стране поменуте реке.

Мене једино радује и морам са овога места да истакнем да је данашња Краљевска влада ово питање, о коме је реч, узела у озбиљно разматрање и надам се да ће притећи у помоћ становништву Јужне Мораве. Ја апелујем на г. Министра грађевина да се што пре и што хитније формирају секције које ће снимити и начинити планове за регулацију поменуте реке да би се притекло у помоћ, као што реках, не само становништву, него и држави, јер свако задоцњење коштаће тешке милионе.

Исто тако не могу прећи, а да не споменем и регулацију саме Велике Мораве од Сталаћа до ушћа где се улива у Дунав. Сама Морава, како рекох, има велики слив дивљих притока, који су плаховити и надлазе скоро сви од једном, тако да се све воде сустижу и тиме у доњем току Мораве

наносе огромну штету најплоднијим земљиштима, у износу од 150.000 хектара.

То земљиште, господо народни посланици, има такав допринос да мештани на врло малом простору добијају свој плод да се прехране. Овде је у питању, господо, преко 50 насеља са преко 60.000 становника, који стрепе свакога дана од поплаве. Статистика показује да Морава наноси штету годишње скромно рачунато преко 30 милиона динара, а како сам обавештен да постоји извештај план регулације Мораве са предрачуном да би се регулација могла извести, потребно је око 500 милиона динара. Како се види из напред изложеног регулација Мораве је неопходна и да би се у року од 10 година исплатила целокупна штета која се наноси.

Ово је потребно, јер су у питању велики државни објекти као мост код Туприје, који је у опасности да га вода заобиђе и прекине саобраћај.

Регулацијом Мораве може се добити пловна Морава од ушћа Дунава до Сталаћа.

Господо народни посланици, да бисмо донекле регулисали извештај број река у Југославији потребна је сума од 1,500.000.000.— динара и то:

За Дравску бановину потребно је динара 225.000.000.—

За Савску бановину потребно је динара 498.000.000.—

За Дунавску бановину потребно је динара 298.000.000.—

За Моравску бановину потребно је динара 340.000.000.—

За Дринску бановину потребно је динара 111.000.000.—

За Вардарску бановину потребно је динара 100.000.000.—

За Зетску бановину потребно је динара 30.000.000.—

За Врбаску бановину потребно је динара 15.000.000.—

У погледу регулација река то предњачи Дравска бановина што је и за похвалу.

У вези са напред наведеним радовима на регулацији река у нашој држави има изгледа, да ће се извршити и мелиорација мочварних земљишта, јер је то питање од неоцењиве вредности, не само за државу што би населила поједине становнике из кршних крајева, него би се спасао народ од комараца, пошто су таква земљишта легло маларије.

У вези са напред наведеним радовима на регулацији и асанацији земљишта, намеће се једно питање са искоришћењем водених токова тј. белог угља.

Југославија, која има велики број река које би се дале искористити за прозиводњу електричне енергије, ја сам са овога места више пута говорио и апеловао, да се што пре донесе Закон о електрификацији, који је од неоцењиве вредности у погледу развоја индустрије. Електрицитет је, господо народни посланици, душа и срж модерне индустрије.

Ја ћу бити најсретнији, ако г. Министар грађевина донесе пројекат закона пред Пленум о електрификацији земље, јер ће се овим законом кренути за корак напред у погледу развијања модерне индустрије, а, што је најглавније, велики део новца остаће код нас у држави, који се шаље

у иностранство за куповину горива као нафта, бензин и друго.

Ја и овога пута апелујем и молим Г. Министра грађевина за пројекат поменутог закона, да се што пре достави Народној скупштини на узаконење.

Господо народни посланици, имајући у виду делатност Министарства грађевина, ја вам саопштавам извештај број кредита, који је утрошен или који је ангажован за радове, а то је сума која премашује 221.000.000.— динара. Овом сумом подигнуто је доста објеката, а неки су и изградњи.

I — ОБЈЕКТИ ИЗРАЂЕНИ У 1937/38 ГОДИНИ

Из Државног буџета

Мост преко Сане у Босанском Новом	1,500.000.—
Мост преко Цетине код Триља (горњи строј)	752.937.—
Мост преко Лима код Мурина	800.000.—
	3,052.937.—

Из мостаринског фонда Краљевине Србије

Мост преко Тимока у Зајечару	762.024.67
Мост преко Јужне Мораве код Тешнице (горњи строј)	2,187.900.—
(од тога 742.972 динара из бан. буџета Моравске бановине)	
	2,939.924.67

Из калдрминског фонда

Мост преко Канала Краља Петра у Бездану	525.401.25
---	------------

Из бановинског буџета

Мост преко Тимока код железничке станице Табаковац	1,090.470.53
Мост преко Топчидерске реке у Топчидеру	887.844.87
Мост преко Жичке реке 2	265.385.21
	2,243.600.61

Из јавних радова

Мост преко Мораче у Подгорици доњи строј	297.027.—
--	-----------

Из великих јавних радова

Мост преко потока Стражилова	151.135.94
Мост преко Роковог потока	315.280.—
Надвожњаци код Инђије и Ст. Пазове	4,369.314.—
Потпорни зидови у Петроварадину	532.113.59
Мост преко Тамиша у Панчеву (3,002.923.50 + 406.414.55)	4,409.338.05
Мост преко Јелашнице д. п. бр 16	811.063.32
Мост преко Црвене реке	350.718.86
Мост преко Ратајске и Миоске реке	684.855.23
Мост отвора 8,000 м. на држ. путу број 32	283.557.22
Мост отвора 15,000 м. преко Сељашнице	273.433.99
Мост преко Виничког потока	173.747.12
Мост преко Вугровца	252.195.—
Мост преко В. Бегеја и Липовца	580.000.—
Мост преко канала Краља Александра у Новом Саду	2,779.699.06
	16,283.478.48

II — ОБЈЕКТИ У ТОКУ РАДА

По државном буџету

Мост преко Босне у Добоју	2,835.421.40
Мост преко Уне у Бос. Новом	2,029.884.40
Мост преко Таре код Будечевице	9,800.000.—
	14,665.305.80

Из калдрмисаног фонда

Мост преко Бистрице у Призрену	349.120.87
--------------------------------	------------

По бановинском буџету

Мостови преко реке Ресаве у Сви- лајницу	
---	--

Бановински пут I р. Бр 10

Бановински пут I р. бр. 12	582.210.—
Мост преко Сане у Приједору	732.436.—
Мост преко Врбаса у Клашници	1,700.000.—
Мост преко Сане у Санском Мосту	1,600.000.—
Мост преко канала Краља Петра у Кули	1,300.000.—
	874.000.—
Мост преко Могиле	1,578.287.95
Мост преко Мрежнице горњи строј	1,400.000.—
	9,666.933.95

Из јавних радова

Надвожњак у Младеновцу (пола трошка на М. С.)	2,050.000.—
М. С.)	2,050.000.—
Надвожњак у Панчеву (пола трошка на М. С.) Свега	892.397.80
Подвожњак у Петроварадину	2,157.791.67
Подвожњак Земун-аеродром	3,612.365.20
Мост преко канала Краља Алексан- дра I Нови Сад на држ. путу бр. III	845.460.75
Мост преко канала Краља Петра I у Србобрану	4,912.900.—
Реконструкција моста преко Саве код Загреба 7,395.527.04+347.146.45	7,742.673.49
Надвожњак код Малог Иђоша	2,261.861.50
Мост преко Барске реке	272.879.—
Доњи строј моста преко Црне реке на држ. путу бр. I у току рада:	229.299.60
Доњи строј моста преко Бабуње на држ. путу бр. I	400.000.—
Мост од 30 м. на држ. путу II	346.222.60
Реконструкција каменних мостова на путу II	773.631.30
Мост преко Ринже на путу II	244.576.11
Мост од 8,00 м. на путу II	77.911.67
Мост преко Реснице на путу	85.983.—
Мост од 25,00 м. отвора Трибањ—Ст. Град	156.616.50
Мост од 20,00 м. отвора Трибањ—Ст. Град	137.193.—
Мост од 16,00 м. отвора Трибањ—Ст. Град	112.593.—
Мост преко Ложнице на држ. путу	212.483.—
Мост у Цриквеници	811.125.20
Мост преко Сухе реке у Винодолу	485.990.—
	28,872.979.69

III — ОДРЖАТЕ ЛИЦИТАЦИЈЕ

По државном буџету:

За мост преко Саве код Бос. Гра- дишке	21,000.000.—
За мост преко Тисе код Жабља	24,500.000.—
	45,500.000.—

IV — РАСПИСАНЕ СУ ЛИЦИТАЦИЈЕ

По државном буџету:

За мост преко Јерме на држ. путу Пирот—Цариброд	1.300.000.—
--	-------------

По бановинском буџету:

За мост преко Млаве у Петруовцу динара	1.500.000.—
Мост преко Лима у Беранима	1.600.000.—
По калдрминском фонду	3.100.000.—
За мост преко Вардара у Скопљу	6.000.000.—

Из кредита за јавне радове:

За три моста преко Криваје на држ. путу бр. III	2,328.213,56
За привр. мост преко Језаве у Сме- дереву	130.000.—
	2.458.213,56

Београд, 28 јануара 1938 год.

Објекти чије подизање потребно

На државним путевима:

Засведени мост преко Лима на км. 135+132 држ. пута Бијело Поље— Беране	1.070.719.—
Армирано-бетонски мост преко Цре- пуљског потока км. 139+900 — држ. пута Бијело Поље—Беране	810.000.—
Армирано-бетонски мост преко реке Злоречнице км. 344+290 држ. пут Чакор—Андријевица	404.600.—
Израда арм. бет. моста преко Каме- ничког потока на држ. путу бр. V	262.645,41
Израда навоза за мост преко Јерме на путу Ниш—Цариброд	1.500.000.—
Израда челичног моста од 16,00 м. отвора преко Осаничке реке држ. пут XXVIII	245.179,10
Израда челичног моста од 16,00 м. отвора преко Врњачке реке држ. пут XXVIII доњи строј	450.897,23
горњи строј	73.541,50
Израда моста од арм. бетона преко Грачачке реке отвора 10,00 м. на држ. путу бр. XXVIII	173.122,60
Израда засведеног арм. бет. моста отвора 15,00 м. преко Товарничке реке држ. пут. бр. XXVIII мост	283.000.—
Навози:	249.064,49
Израда сталног арм. бет. моста преко Клицанског потока на држ. путу бр. XXVIII мост	129.397,49
Навози:	87.769,19
Израда засведеног бет. мостова. отв. 15,00 м. преко Ратинске реке на држ. путу бр. XXVIII мост	311.200.—
Навози:	401.332,10
Израда моста преко Расине на држ. путу бр. IV	460.496,80
Израда моста преко Базаличког по- тока отв. 6,00 м. на путу бр. IV	150.000.—
Израда моста преко Блажевске реке на путу бр. IV	120.000.—
Израда вијадукта код Перашнице на км. 659,458 држ. пута бр. II	1,272.310.—
Реконструкција дрвеног моста преко реке Саве у Гозду на км. 699+398	

држ. пута бр. II с пристојним путевима	404.372,25
Реконструкција дрвеног моста преко Крке у Кршки Васи на км. 509+440 пута бр. III	2.300.000.—
Грађење новог моста преко реке Крке са приступним путевима у замену државних мостова на км. 523+381 и км. 523+929 држ. пута бр. II у Костањевци	5.000.000.—
Реконструкција дрвеног моста преко Камнишке Бистрице у Домжалу на км. 15+020 држ. пута бр. 50	2.000.000.—
Реконструкција дрвеног моста преко Малог Грабна на км. 3+188 држ. пута бр. 49	1.190.000.—
Реконструкција дрвеног моста преко Пишнице у Крањској Гори на км. 703+282 држ. пута бр. II	975.000.—
Реконструкција моста преко Драве у Птују на км. 23+730 држ. пута бр. 17 са приступним путевима	5.300.000.—
Реконструкција дрвеног моста преко Песнице у Ослушевцима на км. 37+820 држ. пута бр. 17	550.000.—
Реконструкција моста преко Дрине на Вишеграду	1.537.820.—
Замена дотрајалих припрв. објеката сталним на држ. путевима	742.000.—
Реконструкција каменог засведеног моста преко реке Лике код Госпића (Будачки мост) на држ. путу бр. 36 заједно са грађом провизорног моста	1.000.000.—
Мост преко Језаве на држ. путу бр. 5	1.500.000.—
Сем ових мостова потребно је што пре изградити следеће мостове:	
Мост преко реке Спрече код Добоја у км. 422+529 држ. пута бр. XXVIII са отвором од 57,60 м ¹	
Мост преко реке Једре у Теслићу у км. 451+895 држ. пута бр. XXVIII отвора 50 м.	
Мост преко потока Савићи у км. 649+619 држ. пута бр. 28	
Мост преко реке Врбање на држ. путу бр. 28 између Масловара и Котор Вароши отвора 30 м.	
Мост преко реке Једре у км. 153+293 држ. пута бр. 30	5.000.000.—
Укупно динара	32.646.323,65

Потребни објекти

На државним путевима:

Мост преко реке Кутинске на путу Ниш—Нишка бања	350.000.—
Горњи строј моста преко Бабуне на држ. путу бр. I	1.000.000.—
Горњи строј моста преко Црне реке код Стобија 645	645.000.—
	1.995.000.—
Мост преко Пчиње код Катланова на држ. путу бр. I	1.200.000.—
Мост преко Бошаве код Демир Капије на држ. путу бр. I	2.700.000.—

Мост преко Мораче у Подгорици горњи строј	1.600.000.—
Мост преко Угљешнице на држ. путу бр. I	280.000.—
Мост преко реке Црвенице на путу Дебар—Охрид	1.600.000.—
Мост преко Нишаве на држ. путу Ниш—Цариброд	3.800.000.—
Подвожњак на путу Ниш—Цариброд	750.000.—
Подвожњак на путу Толоница—Ниш	600.000.—
Мост преко Млаве на држ. путу бр. V	2.000.000.—
Мостови на држ. путу бр. II	
1) у селу Прахову	500.000.—
2) преко канала Биђ—Босутске Водне задруге	507.797,45
3) Надвожњак код Краљева	1.281.433,71
4) Надвожњак код Вогња	2.500.000.—
5) Мост преко Босута	1.400.000.—
6) Мост преко потока Шаркудин	302.000.—
	21.886.231,16

Из кредита за јавне радове

Надвожњак Римски шанчеви на држ. путу бр. III	1.100.000.—
Из калдрминског фонда	
Мост преко Купе у Карловцу	4.500.000.—

Мостови на бановинским путевима

Мост преко Мораве код Жабара	4.000.000.—
Мост преко Зрмање код Обровца (г. строј)	800.000.—
Мост преко реке Љига код вар. Љиг	1.000.000.—
	5.800.000.—

Мост на општинском путу

Мост преко Тимока код Железничке станице Тамнич	1.600.000.—
---	-------------

Укупно у раду или на лицитацијама издати радови у вредности од 221.095.629.90 динара.

ИЗВЕШТАЈ О НАПРЕДОВАЊУ РАДОВА

На грађењу путова из кредита за велике јавне радове од 1 милијарде динара

Уредбом о финансирању великих јавних радова у сврху оживљења народне привреде, сузбијање незапослености и унапређење туризма од 2-II-1935 године, а према распоредном решењу Министарског савета бр. 243, од 23 марта исте године одобрена је сума од 578 милиона динара за грађење путова предвиђених овим решењем.

Већ исте године радови су отпочели, а у току 1936 и 1937 интензивно настављени, тако да ће у 1938 бити завршени.

Досада је израђено:

Путова од цементног бетона	км. 40,0
„ „ асфалтског бетона	„ 90,0
„ „ ситна коцка	„ 90,0
Макадамских путова и осталих колов.	„ 260,0
Свега за тежак саобраћај свих возила	220,0 км
Свега за лак саобраћај	260,0 „
Укупно изграђено путова	480,0 км
Укупно темељно оправљено путова	60,0 „
Свега	540,0 км

За ове радове утрошено је 316 милиона дин. и око 6 милиона надница.

1937 године пуштени су у саобраћај следећи путеви:

Пут Београд—Нови Сад (два кратка пролаза макадамским путем).
Пут Бачка Топола—Суботица.
Пут Београд—Панчево на целој дужини.
Пут Београд—Младеновац до раскрснице за Аранђеловац.

Већ су у саобраћају путеви:

Црвени Крст—Ниш—Нишка Бања и Плоча Бела Паланка.
Загреб—Сесвете.
Загреб—Подсусед.
Дубровник—Цавтат.
Будва—Петровац—р. Железница.
Буков Кланац—Трстено—Орашац.
Сарајево—Илиџа.
Скопље—Велес.
Кроз Цриквеницу и Нови.
Израђени делови приморског пута.

У овој години остаје да се заврше путеви Нови Сад—Суботица—(преко Србобрана—Бачке Тополе, Милатовичка Река—Топола, Подсусед—Самобор, Сесвете—Дуго Село, Љубљана—Крањ, Бања Лука—Нова Градишка и Пријеполје—Бижело Поље.

Да би смо решили наше техничке радове потребан је један зајам од 5 милијарди, како сам у прошлогодишњој дебати предложио.

Господо народни посланици, ја морам са овога места још једну ствар да покренем и да заинтересујем г. Министра грађевина, Министра правде и Министра социјалне политике и народног здравља.

Ви сте у последње време, господо народни посланици, читали у дневној штампи о *Етажној својини*. Ово питање, по мишљењу стручњака и шире јавности, од велике је вредности. Ја не могу прећи, а да не кажем коју реч у корист поменутог питања, јер знам да не стоје никакве сметње ни са правне, а још мање са техничке стране.

Извесне сталешке организације претресале су ово питање још пре неколико година, па је чак постојао један амандман поднет од стране Главног задружног савеза Министру пољопривреде, ради подизања кућа по принципу етажне својине.

Ово питање интересује нарочито Општину београдску, па и остале вароши у нашој држави.

Кад би се усвојила етажна својина, онда би се дошло до брже изградње, добрих хигијенских станова и сама варош би се изградила и добила хигијенска насеља, а избегло би се подизање периферијских учерица и дивљих насеља.

Ја ћу набројати овде ко може имати користи од етажне својине а то су грађевинари, јер би се грађевинарска делатност развила у земљи, од чега ће имати сваки користи а највише сама држава. Економисти кажу да би се деблокирали многи капитал који су уложени у непокретност, а многи дужници би се решили повољно својих хипотекарних дугова. Социолози пак наглашавају да би својина по спратовима дала прилике економски слабијим привредницима и намештеницима да свој буџет највећих издатака који односи закупнина станова смање.

Кућевласници исто тако захтевају озакоњење етажне својине, да би се продајом станова или

спратова решили својих дугова а при томе сачували своје куће.

Кираџије исто тако траже доношење етажне својине из разлога што плаћају скупе кирије, а кад би се имала оваква етажна својина, онда би кираџије у року од неколико година постали сопственици својих станова и тиме обезбедили кров над главом за цео живот. Ово је нарочито важно за чиновнике. Друга група кираџија исто тако тражи доношење етажне својине, јер би цене становима пале, те ће се и ослободити станова по подрумима и периферији, а за исте новце становали би у хигијенским становима у центру вароши.

Овај предлог је нарочито важан за Београд, јер би се брзо изградио центар Београда и тиме решили много урбанистички проблеми, комунални и социјални проблеми, који при оваквом стању не могу за низ година решити се на рационалан и савремени начин.

Као што рекох, ово је питање од велике важности, почевши од радника, као и за све чиновнике вишег и нижег ранга у нашој држави.

Да би завршио свој говор, ја ћу на крају навести следеће: ако би Краљевска влада приступила организацији предложених радова, као што сам напред навео, тада ће резултат бити следећи:

1) Узмемо најмање заинтересованих 250.000 људи (породица) по овом питању; 2) за изграђивање сличних кућа потребан је обрт 10 милијарди динара у времену од 2 године, који би био капитал делимично наших новчаних завода, ако буде потребно и страни капитал у времену од 2 године дана; 3) за ове радове упослило би се 100 милиона радника; 4) развила би се грађевинска индустрија; 5) унапредила би се домаћа техника; 6) градови у држави би се изграђивали плански на принципима савременог урбанизма; 7) подигли би се хигијенски станови; 8) нестало би несоцијалних и нехигијенских насеља; 9) нашло би свој сопствени кров над главом најмање 200.000 породица.

Господо народни посланици, ја ћу ово, што сам напред навео, у неколико речи да образложим да би сте имали јаснију и видљиву слику о овоме о чему је реч. Поред хране, ваздуха, одевања, становање је најважнија човечија потреба. Како се данас поклања велика пажња храни и одевању, тако исто би се пажња требала поклањати и становању. Међутим, на подручју становања владају кад нас страшне прилике за ниже и средње становништво, а из следећих разлога:

1) Станови су скупи. 2) Станови немају савремени конфор. 3) Велика количина станова је нехигијенски саграђена. 4) За подизање кућа и станова не може се добити кредит, а ако се добије он је сувише скуп. 5) Платеви су веома скупи. 6) Уопште станови су нерационално изграђени. 7) У свима градовима и насељима изграђена су дивља насеља, легла болештине, неваљалства и превратништва. 8) У центрима насеља по подрумима, шупама и рупама као подземне животиње станује велики број становништва. 9) Као антитеза овом очајном стању један много мањи део грађана станује у палатама препуних комфора.

Господо народни посланици, без ефикасније интервенције државе овај превише важан проблем садашњице не може се решити. Питамо се, шта би се морало учинити, да се реши овај проблем,

јер ми као народни посланици морамо се забринути за становништво ове државе и морамо га узети у озбиљно разматрање, јер је важне природе. Морало би се приступити изградњи хигијенских и савремених кућа. Ако би се те нове куће изградиле на истим принципима, по којима се сада подижу куће, онда би унапред пропала свака акција.

Јер криза данашњег становништва није толико у оскудици станова, колико у недостатку материјалних средстава, која су потребна за плаћање једног доброг стана.

Дакле, у чему се састоји нови пут којим би ваљало поћи?

Потребно је кућу изградити тако, да не буде скупа, а да одговара свима захтевима хигијене и проблема савременог човека, јер само јефтина кућа је приступачна и за шире слојеве.

Како ће се градити јефтино. То нас највише интересује.

1) Са рационализацијом пројеката, са пројектовањем станбених просторија, баш тако великих колико је потребно. Тиме се смањује квадратура изградње површине, а, према томе, и цена коштања је од 15—20% мање.

2) Са рационализацијом утрошње градилишта, плацева, градилишта треба да је толико велико, да се на њему смести кућа у којој ће бити станбене просторије потребне за време од 9—15 часова. Тиме се постиже уштеда на куповини градилишта од 66—75%, а код великих градилишта и још већа уштеда.

3) Са планском изградњом станбених колонија, уштеђује се на земљишту, на конструкцијама грађевинског материјала, као и на комуналним просторијама, путевима, водоводима и другим инсталацијама итд.

Ова уштеда изнаша око 15—20% на урбанизацијским издацима.

4) Са изградњом централних погонских просторија, као ложоница, перионица, сушионица, игралишта и друштвених просторија.

5) Са изградњом кућа на принципу етажне својине, даје се могућности интензивне изградње центра града, а да при томе суделују и сиромашни слојеви.

6) Са сигурним и јефтиним кредитом, међутим, и код саваних уобичајених камата од 8% за оваку врсту зајмова већ не би за дужника био велики терет одплаћивања из простог разлога, што за јефтину кућу није потребан велик зајам, јер би се применили изведени принципи како сам раније навео.

Као што сам напред навео да се оваква акција око подизања станова и кућа не може оставити приватној иницијативи из простог разлога, што појединци нису у стању да савладају све ове моменте правне, урбанистичке, социјалне и финансијске природе, које би при остварењу изградње искрсавали.

Само држава или општина су у стању да реше ефикасно станбено питање. Дужност је општине да ликвидира дивља насеља и да се побрине за своју градску сиротињу. Дужност је државе да се побрине за изградњу станова у првом реду: а) за све државне чиновнике и б) за све оне грађане, који имају средства за изградњу кућа или станова у овакој колективној акцији, али немају довољно средстава за изградњу куће, јер су препу-

штени сами себи. Ових има врло много, који имају капитал од 30—80.000 динара, но са тим новцем не могу ништа на индивидуалној бази започети, међутим, на колективној бази сигурно могу доћу до своје куће.

Конкретно, ако држава преузме на себе да изгради станове и куће за своје чиновништво, тада је рачун рентабилитета следећи.

Број станова: држава има од прилике 260.000 чиновника, од којих поседује свој стан од прилике 60.000 чиновника, то значи, има потреба за изградњу око 200.000 станова.

Финансијска средства: за изградњу 200.000 станова потребна је свота од најмање $200.000 \times 50.000 = 10.000.000.000$ динара.

Порекло зајма: зајам би се узео из наших новчаних завода и из иностранства.

Зајам би се узео за време од десет година, евентуално за 15 година. Месечни анuitети били би знатно мањи него што је просечна месечна кирија. Ако се узме, да ће просечно на једну породицу отпасти по 50.000 динара зајма, то значи, да ће просечни анuitет изнашати 560 динара. То би одговарало стању за који се данас плаћа 800—1.000 динара.

На овакој финансијској бази били би задовољни: 1) чиновници, јер би плаћали знатно мање кирије, а након десет година би стан, односно кућа, био њихов; 2) држава, јер би извршила посао од којег би имале користи и у финансијском, социјалном, хигијенском и политичком погледу, и 3) зајмодавац, јер би свој капитал инвестирао у добар и сигуран посао.

Исто, што би држава учинила за чиновништво могла би организовати и средњи staleж, који располаже са довољним материјалним средствима за изградњу стана или куће, на овој рационалној бази. Тиме би се активирало других десет милијарди динара, и то оног новца, који сада претставља мртви капитал, јер је уштеђен у разним кућним благајнама.

Као што видите, господо народни посланици, ово је питање, као што рекох, од врло важне користи за државу, за народ, за индустрију и т. д. па је потребно да се Министарство грађевина или Министарство социјалне политике и народног здравља, као и Министарство правде заинтересује за ову ствар и организује једно тело, које ће ово питање претрести и спровести у дело.

Ја сам слободан, господо народни посланици, са још неколико другова да један амандман у овоме смислу поднесем господину Министру социјалне политике и народног здравља, да би се по њему почело радити на корист великог дела становништва наше Краљевине.

Имајући у виду рад Краљевске владе и све моје добронамерне примедбе, које сам изнео, да ће бити од користи и да ће бити узете у разматрање, изјављујем да ћу гласати за буџет. (Пљескање на десници и у центруму).

Потпретседник Фрањо Маркић: Реч има народни посланик г. Фрањо Хорват.

Franjo Horvat: Gospodo narodni poslanici, g. Ministar gradevina u svome ekspoziciu danas je bio vrlo dobar kritičar svoga budžeta, i sa izlaganjima, koja je tamo naveo i u kojima se kritizira ovaj budžet, ja mislim da bismo se mi svi mogli složiti, sa samim budžetom.

I ja držim, da će se jedva naći poslanik, ne samo sa leve, nego i sa desne strane, koji bi bio zadovoljan sa ovako predloženim budžetom. (Glasovi sa desnice: Mi smo zadovoljni!) Blago vama!

Gospodo, u bogatijim državama pa i u siromašnijim državama nego što smo mi, u većim i manjim državama, iznosi budžet javnih radova ili budžet Ministarstva građevina često i deset od sto od čitavog budžeta. A kod nas se predviđa suma od 215 milijona dinara od čitavog budžeta koji iznosi 12,180.000.000 dinara, što dostiže jedva 1,6% od celokupnog državnog budžeta. Svakako, jedna vrlo slaba dotacija toga resora. I dok se ovaj državni budžet povećao za ukupno 1,270.000.000 dotle se povećao budžet Ministarstva građevina za samo 43,266.000 dinara.

Ovakvo tretiranje Ministarstva građevina ne može se ni opravdavati ni opravdati, a kamoli odobriti. Jer van svake je sumnje da su dobri putevi, uredene reke, baza, na kojoj počiva daljnje izgrađivanje narodnoga blagostanja. Sa ovakvim ograničenim sredstvima može se jako malo postići. Mi, gospodo, svake godine o tome govorimo a što je još interesantnije, navode to i gospoda resorni ministri građevina pa i, pored svega toga, poboljšanje je jedva primetljivo. Ili se neće da se tu pomogne ili zaista ministri građevina nemaju nikakvog autoriteta u komitetu ministara da bi mogli potrebne sume za svoje radove u svome Ministarstvu da dobiju. Ja, prema tome, ne bih mogao glasati za ovaj budžet ni onda kada bih imao poverenje u ovu Vladu, a pogotovu, kada nemam poverenje, ja ne mogu da prihvatim ovakav budžet.

Sa nekoliko opštih primedbi ja ću da napomenem neke cifre. Počnimo sa putevima koje smatramo za izvor narodnoga blagostanja. Ja ću vam, gospodo, napomenuti jednu izjavu koju je u svoje vreme rekao bivši predsednik Sjedinjenih Američkih Država, Huver, prilikom putnoga kongresa u Vašingtonu:

»Gospodo, Amerika je bogata država, Amerika ima i dobre puteve. Ali Amerika ima dobre puteve ne zato što je bogata već je Amerika bogata zato što ima dobre puteve!«

Iz ove značajne napomene vidi se, da se bogatstvo, napredak, i vrednost jedne zemlje prosuđuje po dobrim putevima. A i kulturni stepen pojedinih zemalja prosuđuju neki ne više prema kilogramima utrošenog sapuna jednoga stanovnika već ga prosuđuje prema broju kilometara valjanih puteva koje ima pojedina zemlja. I to vredi kako za poljoprivredne puteve tako i za velike prometne ceste, naročito za automobilski promet. Gde nema puteva nema saobraćaja, nema rada, nema blagostanja, već tu vlada beda. U Sjedinjenim Američkim državama investirano je prethodne godine za izgradnju puteva oko 4,000.000.000 dolara. Svakako i za ovako bogatu zemlju to je takode velika suma. Francuska i Italija, koje se ni izdaleka ne hvale prosperitetom kao kod nas ipak nadu mogućnosti da svake godine investiraju po nekoliko milijardi lira ili franaka za izgradnju puteva. Međutim, njihini Ministri finansija ne hvale se suficitima budžeta.

Pored ostalog zavisi od dobrih puteva i razvoj automobilizma. Mi u Jugoslaviji sa kojih 12.000 automobila bili bi u Evropi na zadnjem mestu da nema jedne manje siromašnije zemlje na Balkanu koja nas od toga jadnoga položaja spasava, tako da smo na predzadnjem mestu. Razume se da se kod ovakvoga stanja naših puteva ne može kod nas da se razvija

automobilizam, ali zato nemamo ni dohotke koje stvaraju u budžetu država sa razvijenijim automobilizmom, koji prihvodi iznašaju više milijardi.

Ja ću uporediti izdatke za izdržavanje puteva kod nas sa nekim drugim zemljama, i to ne u relaciji na celu državu nego na Savsku banovinu, koju najbolje poznajem i koja važi kao privredno bolje razvijena naša banovina. Savska banovina dobija za izdržavanje puteva prema predlogu ovog budžeta 14,800.000 dinara. Za banovinske puteve, samoupravne puteve, Savska banovina ne dobija ništa. Za isti broj kilometara, koliko ih ima u Savskoj banovini, daje se u Italiji za državne puteve oko 110 miliona dinara, a, pored toga, dalje država za pokriće puteva takve teritorije subvenciju od oko 180 miliona dinara. Ukupno, dakle, Italija daje 290 miliona dinara, ili za 18 puta više nego što mi dajemo. Razume se da su prema tome i ceste tamo posve drugojačije nego što su kod nas. Onda nije čudnovato da nam se u inostranstvu izrugavaju se našim cestama, da plaše strane turiste kod žele da dodu k nama, jer da neće moći da prođu kroz naše ceste.

Pre nego što je došao gospodin Konte Čano u Beograd, inzale su italijanske satirične novine jednu lepu ilustraciju odnošaja puteva između Italije i Jugoslavije. Po italijanskom putu auto putuje sa lakom, a kad pređe granicu pa dođe u Jugoslaviju zapregnuto je šest volova, da bi vukli auto napred. Time se svakako ne privlače turisti da dodu u našu zemlju. (Ivan Mohorič: Zato se on vratio avionom!) Jer se bojao autom natrag.

Austrija, koja ima pola stanovništva kao naša zemlja a budžet joj je nešto veći, koja uvek priča i plače kako je gladna, kako nema čime da namiri primarne potrebe državne, daje za puteve, za koje mi dajemo 15 miliona dinara godišnje, čitavih 155 miliona. A u Nizozemskoj, koja je bogatija i naprednija zemlja, daje se za ovoliki broj kilometara 185 miliona dinara.

Dalje vam, gospodo, ne bih navadao, jer po prilici je svuda daleko bolje nego što je kod nas. Kod toga ćete se vi sa pravom pitati: smemo li mi danas opteretiti državni budžet sa toliko većim izdancima za ceste i koji bi bio finansijski efekat, da i mi dajemo isto tako obilne kredite za državne ceste, kako se to daje i u drugim državama. Ja ću samo jedan primer da vam navedem, prema jednom stručnjaku:

Kod malo boljih cesta mi bismo mogli da računamo da će nam godišnje doći u zemlju oko 20.000 turističkih automobila. Neka svaki prevali samo 2.000 kilometara, to je ukupno 40 miliona kilometara. Na tih 40 miliona kilometara dobila bi država samo na trošarinu od benzina oko 40 miliona dinara, ne računajući ovamo sve ostale dohodke, koji su daleko veći, koje bismo mi imali od ovih turista. Na benzinu dobili bismo skoro polovinu one svote, koja je sada potrebna za izdržavanje državnih puteva.

Za regulisanje izdataka za izdržavanje puteva bezuslovno bilo bi potrebno, kao što je i sam Gospodin Ministar građevina danas napomenuo, da se pristupi osnivanju putnog fonda za celu državu, ali takođe i putnih fondova za održavanje i građenje cesta u pojedinim banovinama, dakle, državnog putnog fonda i banovinskih putnih fondova. U te fondove trebalo bi bezuslovno da ulaze svi prihodi od puteva, koje ubira država ili banovina, a koji su bilo na koji način u vezi sa putevima. Ti će se prihodi, kao i u drugim državama, svakako povećavati sa po-

boljšanjem cesta. Potrebno je da u putne fondove uđu: carine, poreze, takse na sve vrste motornih vozila, bicikle, sve delove tih vozila, gume, pogonski materijal i mazivo, poreze i takse na garaže, razni troškovi, uopšte sve što je u vezi sa prometom na putevima. Treba predvideti da ovi putni fondovi mogu podizati zajmove koji će se otplatiti iz gornjih prihoda kako je to u drugim državama.

Prelazeći na kuluk, ili propise o podavanju narodne snage, smatram da je on raspisan na način vrlo nezgodan. U prvom redu trebalo bi ga preinačiti tako, da se ustanovi princip da treba platiti otkupninu koja se može odraditi, a ne, kao sada, obratno, da se određuje rad koji se može i otkupiti. U Savskoj banovini, bivšoj Kraljevini Hrvatskoj, ukinut je taj kuluk još 1873. kao nesavremen, a ustanovljeno je plaćanje. Plaćanje toga doprinosu radne snage za puteve trebalo bi odrediti tako da svaki državljani, koji navršu, recimo, 20 godina, treba da plati po tri nadnice sa nekim određenim minimumom, koji bi se odredio; onaj, koji ima svoju spregu za svoju potrebu platio bi dvostruko, a ako se bavi kirijom, trostruko ili već prema tome kako bi se ustanovilo da je najbolje; onaj, koji se bavi takvim radom za koji su u većoj meri potrebni putevi, taj bi, naravno, plaćao veći prirez i svi ti prihodi imali bi da idu u putni fond. Mi imamo banovinskih putevāpet puta koliko državnih a opštinskih puteva deset puta toliko koliko državnih. Potrebno je da mislimo da se i ovi putevi dovedu u red. Danas nemaju ni gradovi ni opštine osim kuluka skoro nikakvog dohotka za ceste, već udaraju prireze i takse poput države i banovine na automobile i pogonski materijal te time sprečavaju motorizaciju u zemlji. Trebalo bi, dakle, da se od prihoda, koje ubira država, na račun puteva stavi jedan deo banovina a jedan deo opštinama i gradovima na raspoloženje prema vrsti prihoda i broju puteva. Time bi se udovoljilo davnoj želji gradana i opština da i one dobiju srazmeran deo prihoda. Trebalo bi, dalje, odrediti da se kuluk može održavati u blizini stanovanja i to na državnim, banovinskim ili opštinskim cestama. Koliko je nezadovoljstvo kod seljačkog naroda da se prisiljava da radi na udaljenim banovinskim putevima, jer su u istom srezu, a koji su često mnogo bolji od njegovih neprolaznih opštinskih puteva. Selo ćemo moći najbolje podići ako ono dobije potrebne puteve i to njegove seoske, koji se njega najviše tiču.

Prilikom izdavanja radova trebalo bi osobito paziti na način kako se to izdavanje vrši. Trebalo bi sasvim izbegavati radove u vlastitoj režiji države, banovine pa i opštine. Stručni organi koji su u državnoj službi treba da nadziravaju izvođenje radova a ne da ih sami izvode, jer ko će nadziravati izvođenje tih radova ako ih državni organi izvode, zar oni sami sebe? Dalje, treba odustati od principa da dobije radove onaj koji je najjeftiniji. Ceste treba da su solidne, da traju tako reći večno a to se ne može postići najjeftinijim radom. U tu svrhu trebalo bi izmeniti Zakon o državnom računovodstvu, koji je zaista velika prepreka solidnim i valjanim preduzimačima.

Ja bih ovom prilikom napomenuo da bi bilo potrebno a i pravedno da se preduzimačima koji su primili u izvođenje radove za vreme poslednje dve godine od kako je poskupeo i građevinski materijal i radna snaga, kojoj je pored toga fiksirana minimalna nadnica, te su usled toga pretrpeli neopravdano velike štete usled sticaja prilika, koje oni nisu

mogli nikako predvideti, da se nade načina kako da se njima pomogne i što je pravedno da im se nadoknadi. Mi treba da podižemo domaće preduzimače za sve grane rada a ne da ih uništavamo na sve moguće načine: poništavanjem licitacija, traženjem nemogućnih popusta, nepriznavanje izvedenih radova i t. d. kako je to uobičajeno u Ministarstvu građevina. Zar nije nezgodno i za samo Ministarstvo da je sa tolikim solidnim preduzimačima vodilo i vodi procese, da te procese kod sudova redovno gubi i da onda ne plati ono na što je sudovima osuđeno. Što se tiče stranih preduzimača, pod kojim god imenom oni radili i pod kojom god formom oni k nama dolazili bezuvjetno je potrebno da ih iz izvođenja državnih radova sasvim eliminišemo.

Za nove investicije trebalo bi sastaviti program rada prema predlogu stručnih organizacija u pojedinim banovinama i po tom programu pristupiti radu a ne određivati radove prema simpatijama g. Ministra ili njegovih bližih, a pogotovu ne po partiskoj pripadnosti.

Ja smatram da bi bilo potrebno da se radovi koje je danas napomenuo g. Ministar i kojima dolazimo u vezu sa inostranstvom t. j. državni put Subotica—Beograd—Niš—Istočna granica države da se pospeše ali isto tako da se pospeše i radovi koji spajaju zapadne granice preko Ljubljane i Zagreba prema Beogradu. Na tome delu radi se malo ili gotovo ništa.

Kod toga bih ja napomenuo sa čuđenjem da je kod radova koje je napomenuo g. Ministar posve izostavljen zaobilazni put kod Zagreba koji je već prošle godine bio obećan, za koji se već onda istaklo od kolike je važnosti za tranzitni promet. On bi ujedno i zaštitio Zagreb i okolinu od poplave Save a ipak u svome ekspoziciji g. Ministar ga je ovog puta sasvim mimoišao.

Još gore nego sa putevima stojimo sa uređenjem naših reka i vodotoka uopšte. Nova uređenja ne rade se gotovo nimalo ili samo minimalno, a i što postoji od pre ne održava se u dovoljnoj meri. Mi imamo partije 651, 652, 653 sa ukupno 6 miliona dinara od koje svote otpada 2.600.000 za regulacione radove na međunarodnim plovnim rekama, a samo 2.400.000 za regulacione radove na rekama duž državne granice, pored toga i doprinos banskim upravama za regulacione i melioracione radove u iznosu od ukupno 3.600.000 dinara. S tim se zaista može vrlo malo učiniti. Zato nam naše reke svake godine čine tako velike štete, zato velika privredna područja leže i po pola godine pod vodom.

Zar ne bi i tu bio jedini izlaz, da se načini planska osnova nakon temeljitih studija, da se u dogovoru sa tehničkim i privrednim stručnjacima odredi red kojim će se ti radovi izvoditi, te da se po nekom sistemu pristupa samom radu, a ne da se onamo gde se najjače pritisne baci kakva mrvica, da se na časak utiša vika i jauk oštećenih a da od toga nikakve prave koristi nema.

Ja bih ovde napomenuo da bi i rijeku Savu bilo moguće učiniti plovnom i to sa razmjerno malim troškovima do Zagreba. Prije rata pristupilo se tome radu kod Hrvatske vlade, ali rat je te radove omeo, a posle rata radilo se tako, da je i ono što je prije radeno propalo. A van svake je dvojbe, gospodo, kada bi se ozbiljno pristupilo tome radu, od strane Ministarstva građevina u zajednici sa Ministarstvom saobraćaja, da bi taj deo bio brzo dovršen, da bi od

toga bilo i velike direktne koristi, jer bi plovidba na Savi zahvatila sasvim drugi opseg, kada bi dopirala do tako jakog privrednog centra, kakav je Zagreb. A od kolike bi važnosti bio taj spoj za promet robom, napose za žitarice iz Podunavlja i Donje Posavine.

Melioracije su, gospodo, posve maćinski tretirane u ovom budžetu, upravo jadno, a ipak mi ne možemo da podignemo poljoprivredu bez melioracija, natapanja i odvodnjavanja. A što je najgore i same sume određene za pripreme za buduće melioracione radove upravo su neozbiljne. Tako za prethodne radove i izgradnju projekata za melioraciju zemljišta za čitavu Savsku banovinu, određena je suma od 24.000 dinara, a za tu sumu ima se još izraditi i katastar melioracionih područja. Mnogo bolje nije ni u drugim banovinama, a u nekim još i gore. To nije više bedno, to je zaista neozbiljno. U izrazito agrarnoj zemlji, kakva je Jugoslavija tako postupati sa nastojanjima oko melioracije zemljišta, toga najvažnijeg rada, ne vodi nikakvim rezultatima. Ja ću ovde da napomenem, da je kod kulturno-tehničkog oteka bivše Hrvatske vlade u Zagrebu pre rata bila za svaki srez doznačena u budžetu suma od 4 do 5.000 kruna godišnje, što bi sada odgovaralo 60 do 70.000 dinara, dok je sada za svakih 70 srezova votirano za ove radove svega 24.000 dinara. Naravski da je rezultat prema tome nedovoljan, pa i da mi prema tome ne možemo biti zadovoljni.

Gospodo, treba da se sa nekoliko reči osvrnem i na elektrifikaciju naše zemlje. Gospodin Ministar u svome ekspozu naveo je cifre koliko potencijalnih snaga imaju naše reke, i on je kazao da naše reke imaju potencijalnu snagu 9.000.000 konjskih snaga. Možda je gospodin Ministar oprezno rukovao ciframa, jer po nekim računanjima naše reke dostižu i do 12 miliona konjskih snaga, a od čega je do sada iskorišćeno samo 215 hiljada konjskih snaga, dakle oko 2%, od čega se najviše troši za osvetljenje, nešto za industriju, a za poljoprivredu, koja bi se pomoću jevtine električne snage mogla podići do neslučenih visina, kada bi električna snaga bila jevtina, ne troši baš ništa. I samo racionalno vođenje mlekarstva iziskivalo bi veću električnu snagu nego rasvjeta.

Prvi početak za elektrifikaciju naše zemlje bilo bi donošenje zakona o elektrifikaciji. Gospodin Ministar nam je kazao da ćemo još u ovom skupštinskom sazivu dobiti projekat ovoga zakona. Ali mi, koji smo već nekoliko godina u ovom Domu, svake godine čujemo to obećanje, pa se bojim da će i ove godine ostati samo na obećanju, da ćemo dobiti ovaj zakon koji je toliko potreban za privredni razvitak naše zemlje. Radovao bih se ako bi g. Ministar izašao i kazao ovde, da sam mu krivo učinio. Gospodo, bez ovoga tako valjanoga zakona o elektrifikaciji mi ne možemo, kao što treba, privredno da se razvijamo i da postignemo kulturne zemlje kao one na zapadu koje su, baš tim putem idući, postigli svoje veliko blagostanje.

Ja bih, gospodo, želeo da progovorim još neku reč i o personalnom pitanju, ali pošto mi je vreme poodmaklo, ja ću napomenuti samo to, da bi bilo poželjno, da onaj veliki broj nameštenika u ovom resoru, koji su sada samo privremeno namešteni, dobije svoju stalnost. Radovi koje obavljaju ti inženjeri veoma su važni za državu, s obzirom i na velike sume koje su ovde u pitanju, pa držim da bi ovim službenicima trebalo što pre dati stalnost, jer od

stalnog nameštenika možemo uvek očekivati bolje rezultate nego li od onoga koji je privremeno nameštan. Sem toga, i pravda zahteva, da oni, koji svoje najbolje mlade godine posvete državnoj službi mogu biti sigurni, da će i ostalo svoje vreme provesti u državnoj službi, a ne da nakon dovršenih poslova ostanu na ulici.

Pored ovog smatram da treba urediti stvar i sa dodatcima za terenske radove i učiniti, da ti terenski dodatci odgovaraju faktičkim potrebama i da se na vreme isplaćuju. Terenski su radovi, gospodo, vrlo teški i iziskuju mnogo napora i mnogo troškova, pa je s toga i pravedno da oni ljudi koji te terenske poslove svršavaju budu pravedno nagrađeni.

Gospodo, ja smatram, da ovaj sadanji budžet nije nikako dovoljan za potrebe naše zemlje, pa ću stoga i glasati protiv ovoga budžta. (Odobranje i pljeskanje na levici).

Потпретседник Фрањо Маркић: Има реч извештач мањине, народни посланик г. Иван Мохорич.

Izvestilac manjine Ivan Mohorič: Gospodo narodni poslanici, dužnost mi je, da se u svojstvu izvestioca manjine, osvrnem na govor g. Ministra građevina. Ja želim, gospodo, što gospodin Ministar građevina nije, po uzoru svojih kolega, ovaj svoj ekspoz oštampao i razdao nama ranije, jer u njemu ima mnogo tačaka na koje bi se u ovoj diskusiji mogli osvrnuti. A sva pitanja pokrenuta u njegovom dvosatnom ekspozu mi ne možemo, zbog kratkoće vremena, koje nam svakom pojedinom poslaniku stoji na raspoloženju, da pretresemo tako iscrpno, kako bi to zahtevala sama važnost materije o kojoj se radi.

Gospodo, budžet resora, koji se sada nalazi pred nama, iako ne možda cifarski, a ono po svom značenju za zemaljsku odbranu i kao preduslov privrednog rada i kulturnog napretka zemlje, mnogo je važniji nego li budžet resora Ministarstva saobraćaja, a najmanje jednako važan kao resor Ministarstva pošta. A kako se ovde u Skupštini shvata i ceni važnost toga resora, to nam najbolje pokazuju prazne klupe, pred kojima se ovaj budžet danas raspravlja.

Gospodo, ekspoz g. Ministra građevina je i pored onih zamašnih cifara o hiljadama vagona tucanika i zemljanog materijala za te radove, fatalan, on je upravo očajan. Priznanja koja je g. Ministar dao sa ovoga mesta, koja su bila iskrena i prikazivala pravo stanje stvari, takva su, da bi neko morao da povuče konzekvence za ovako stanje, koje u iole normalnim prilikama ne bi trebalo da bude. Ja bih kazao, gospodo, da pod ovakvim prilikama ni u kom slučaju ne bih želeo da budem titular ovoga resora kome se ne daje ni ono što je tako skućenim budžetom predviđeno, kako nam je g. Ministar u svome ekspozu izneo. Taj njegov ekspoz je potpuno realan i ne samo realan nego je on još čutke prešao preko mnogih nevolja i pojava koje bi trebalo izneti pa da se tek dobije prava slika naših javnih komunikacija i naših javnih radova.

Prvo što želim da konstatujem, to je da se svakomesečnim iskazima koje nam daje g. Ministar finansija, na primer pokazuje da je u roku od osam dvanaestina — dakle u dve trećine budžetskog perioda — bio predviđen kredit za javne građevine 115 miliona dinara a da je od toga izvršeno svega 64 miliona, odnosno 55% odobrenih kredita. Ja, gospo-

do, prema tome moram da zapitam, zašto mi onda ovaj budžet primamo? Ili je nekome stajalo do toga da se sa nama zabavlja i mi da ovde samo kritikujemo neku cifarsku lutriju, ili je to budžetiranje realno, kao što Vlada tvrdi da je realno, onda sa kojih razloga i koji je taj odgovoran faktor koji ne daje da se u onome resoru gde je najočajnije stanje izvrše predviđeni krediti i kako to, da se tu govori o nekom postizavanju štednje i uštedama, da u tome resoru stvarno nema para, pored svih izjava Vlade o milijardama zajmova na javne radove, da se pored svega toga barem ovaj mali budžet resora u potpunosti izvršuje. To je, gospodo, jedan paradoks, a takvih paradoksa ima u našem budžetu mnogo, i ja mislim ako hoćemo da ne izgledamo sasvim smešni, da branimo autoritet ozbiljne rasprave budžeta, da bi trebalo da nam se pokaže, da nam se objasni kako i od kuda to dolazi da se 100% i preko 100% izvršavaju krediti u drugim razdelima budžeta i resorima, kao na primer kod razdela Vrhovne državne uprave 100%, kod rudnika 134%, kod monopola 107%, kod Državne hipotekarne banke 101% itd. dok baš na ovaj resor, gde je stanje najteže, da se za taj resor od angažovanih kredita otvara i izvršuje jedva 55%. To je, gospodo, jedna konstatacija da se vidi kako je nekonsekventno i bez logike operisanje sa tim budžetskim ciframa, kakva nekonsekventan stav ove Vlade koja na jednoj strani nema mogućnosti da efektuira ovaj mali budžet u celosti, a na drugoj strani stalno raspravlja i govori o tobož nekim velikim javnim radovima. To je pitanje koje nam nije dovoljno objašnjeno a koje bi trebalo da bude objašnjeno, jer je vrlo važno i potrebno bi bilo da onaj odgovorni faktor koji je uzrok tome povuče konsekvence za takav svoj postupak.

Gospodo, konstatacije g. Ministra bile su takve prirode da nas moraju ozbiljno da zabrinu, bez obzira na kojoj se strani Skupštine nalazili, a moraju da zabrinjavaju naročito nas o kojima se načelno zna da nećemo da glasamo za ovaj budžet, i zato bih i želeo da sa nekoliko reči iznesem naše gledište u ovom pitanju i da ujedno obrazložim opravdanost toga našeg stava.

Gospodin Ministar građevina u svome dugačkom ekspozeu rekao je, između ostaloga, i sledeće: »Ako bi se produžila sadašnja neracionalna štednja onda bi se doveo u pitanje celokupni saobraćaj u zemlji«. Na drugome mestu svoga ekspozea kaže: »Stanje se iz dana u dan pogoršava« i na trećem mestu: »Održavanje puteva u današnjem stanju košta više nego što bi stajao savremeni moderan kolosek«.

Sve su to izjave, gospodo, koje potvrđuju da je stav manjine u Skupštini pravilan, ako ona bezuslovno traži da, kada se donosi jedan budžet, moraju se stvari izvesti načisto, da se vidi i kako je stanje administracije i kakve su državne potrebe i da se njihovo zadovoljenje dovede u sklad sa mogućnošću finansijskih prilika u zemlji.

Gospodo, ove godine je učinjen jedan veliki napor ne samo u pogledu budžetskih kredita nego i u vanbudžetskim operacijama, ali resor Ministarstva građevina ne prolazi najbolje u tome okviru predviđenih povećanja. G. Ministar građevina ostao nam je dužan odgovora na jedno pitanje koje je najvažnije. Mi znamo da je g. Predsednik Vlade dr. Stojadinović svojim izjavama angažovao celu Vladu, a naročito ovaj resor, a i sam g. Ministar građevina u više prilika na skupštinama inženjera i drugih,

govorili su o potrebi izgrađivanja javnih radova i o milijardama koje će se u tu svrhu kao zajam stvoriti. Jednom prilikom nam je od strane Kraljevske vlade rečeno: ako ne bude za javne radove dovoljna jedna milijarda, mi ćemo naći drugu milijardu, ako ne bude dovoljna ni ta druga milijarda, naći ćemo treću, pa ako ne bude dovoljna ni treća, naći ćemo i četvrtu milijardu! I ja mislim, gospodo, kad jedan ministar u tako visokoj funkciji govori pred javnošću, da se moraju sa potpunim autoritetom shvatiti njegove izjave, i da se moramo prema ovakvom stanju zamisliti kako je sa angažovanjem tih kredita za te velike investicione radove. Naročito se nameće to pitanje kada čujemo da se govori o putnome fondu. Ja se nikako ne bih mogao složiti sa gledištem da se to pitanje rešava putem Uredbe. Pitanje je i suviše važno i nedopustivo bi bilo da se na osnovi jedne uredbe podižu milijarde zajma za koji će morati jedna cela buduća generacija da doprinosi u vidu dažbina za ukamaćenje i amortizaciju. Nas interesuje, pod kakvim uslovima, sa kakvim planom amortizacije i sa obezbeđenjem kakvih prihoda, se nameravaju realizovati ti javni radovi. I tu imamo jednu paradoksalnu situaciju: mi imamo jedan neiscrpan rezervoar radne snage, imamo veliki priraštaj stanovništva, imamo nezaposlenog novca u bankama. Mi smo, međutim, čuli g. Ministra građevina kako se žali da nema mogućnosti dobiti dovoljno kredita za ono što on sam naglašava da je neophodno potrebno, naročito u pogledu melioracije i regulacije reka, što bi bilo neposredno rentabilno iz razloga što bi se štete koje se danas nanose tim putem za vazda uklonile.

Gospodo, nama se nameće i pitanje ko će određivati prioritet za te javne radove? Mi znamo da tih potreba po javnim radovima ima na svima mestima toliko, da ni 60 milijardi, koliko su inženjeri, ako se ne varam, izračunali da bi bilo potrebno samo za savremenu modernizaciju naše putne mreže, da ni sa tih 60 milijardi ne bi mogli da izademo na kraj. Ko će sada, ako mesto 60 milijardi imamo u najboljem slučaju na raspoloženju samo 2 do 3 milijarde određivati prioritet tih javnih radova? Ili će to biti partijski ključ, ili će biti banovinski ključ, ili će biti jedan preterani centralizam izvođenja u pitanju određivanja raspodele javnih radova? Gospodo, to su vrlo važna pitanja koja imaju i te kako svoju političku pozadinu i odjek u svima krajevima zemlje.

Gospodo, nas interesuje i pitanje administracije tog putnog fonda. Nije svejedno, i vi vidite po organizacijama koje su zauzele svoj stav, da je vrlo važno pitanje da li će to biti jedan centralni upravni fond ili će, pored centralnog fonda, glavni deo biti prenet na banovine, kao što je i briga za održavanje puteva prenet na banovine, i da će banovine same u okviru svojih granica da se brinu za izvršenje tih radova. Na sve to, gospodo, mi smo očekivali, mi smo imali prava da tražimo odgovor, ali mi u ekspozeu na sve ono što je važno, što je za građevinsku politiku od presudnog značaja, na sve to nismo do sada čuli odgovor.

Gospodo, ja moram da učinim još jednu konstataciju. Ministarstvo građevina ima u pogledu zakonodavstva vrlo nesrećnu ruku. Ministarstvo građevina donelo je jednu Uredbu o vanrednom doprinosu za prekomerno iskorišćavanje puteva. Jedna Uredba koja je na vrlo nesrećan način sastavljena, jedna

Uredba koja zavodi nove dažbine i mogućnost oporezivanja, gde su interesenti izloženi potpuno arbitralnom oporezivanju od strane onih organa koji vrše tehničke poslove koji nikad nisu imali sa razrezivanjem prireza ništa zajedničkog. Tu se ide tako daleko da se žele opteretiti i oni, koji kupuju izvesnu robu franko vagon utovarna stanica ili na koji drugi način. Gospodo, pored stručnih mišljenja koja su bila data, koja su prikazala svu nemogućnost i neodržljivost prvobitnog projekta, ipak vidimo da je instiktivno tvrdoglavo, ustrajalo na svom prvobitnom tekstu da se on uvede u život. Gospodo, to nije dobro, ja nemam ovde namere da plediram za one interesente koji su pogodeni nego i sa čisto administrativne tačke gledišta nije oportuno da se ovako postupa.

Zakon o elektrifikaciji, čiji je nacrt u Ministarstvu izrađen, daleko je od toga da bi akuražirao privrednu inicijativu, koja je sada skučena. Jer vi znate, gospodo, u kome se stadijumu naše bankarstvo nalazi. Ono mora da drži četiri do pet puta više gotovine u svojim kasama nego u normalnom vremenu pa će se svaki privatni preduzimač da predomisli da pod ovim uslovima, koje predviđa taj projekat pravi neke investicije u pogledu iskorišćavanja vodne snage i u pogledu elektrifikacije. Gospodo, tu se predviđa jedan sistem koji je potpuna kolektivizacija. Tu je jedan princip totalitarnog shvaćanja države sproveden u tolikoj meri da sa našim privrednim stanjem, sa našim malim prilikama, sa našim individualnim gazdovanjem i shvatanjem apsolutno ne može da bude doveden u sklad. I nemojte se čuditi ako vidite da u velike poslove elektrifikacije ulaze samo stranci. A kakav je efekat toga? Vi ste videli na primer „Dalmasien“. Tu su date velike koncesije a najzad, gospodo, stranci nisu izvršili ništa, i pre dve godine morali su da se nateraju da pristupe reviziji toga ugovora. Na drugoj strani imate Engleze, koji na jedan bezdušan način uz visoku cenu za struju eksploatišu pojedine krajeve zemlje gde su podigli elektrifikaciju, ili su najzad neke strane mašinske firme, koje su postavile takve uslove da ta struja ne može da bude jeftina. Protiv ovakvog postupka država treba da brani privredu kada je interes javnog snabdevanja strujom u pitanju. Tu intervenciji nema mesta kada su privatne fabričke pogonske centrale u pitanju, jer je interes i ovako svakog producenta, da ima što manju režiju pogona.

Gospodo, tu ja ne vidim nekoga plana, ja ne vidim mogućnosti, da bi mi od jedne konjske snage, koju mi danas iskorišćavamo, mogli da napredujemo a do 36 PN., koliko imamo raspoloživih za iskorišćavanje, vrlo je dalek put. Ja mislim da će trebati iz temelja revidirati osnovne principe toga projekta zakona, ako se želi koristiti privredi. I Gospodin Ministar će dobro učiniti, da u buduću ne sluša savete nekih svojih referenata, koji mu možda preporučuju, da se uredbenim putem ili putem amandmana ili ovlašćenja ovakve stvari regulišu, jer on će, gospodo, naići na našu lojalnu saradnju, koju smo mu na primer pružili kod Zakona o autorizovanim inženjerima. I taj Zakon izašao je iz Skupštine sasvim drugi nego što je izgledao u projektu i bio je sporazumno donet. I na taj sporazum u čisto privrednim pitanjima, ja mislim mogu mirno da kažem Ministar može ne samo sa strane desnice nego i sa levece uvijek da računa. Jer ta pitanja pogodaju sve interesente podjednako, bez obzira na partijska opredeljenja. I zato poslanici u ovom pitanju uvek

će zastupati samo stvarne interese i stvarne momente i nastojati da oni dodu do pravog izražaja u donetim zakonima. (Pljeskanje na levici). Ako se ovi zakoni stave pred Skupštinu, ja sam uveren, da ima Skupština kvalifikovane ljude sa dovoljnim stručnim iskustvom, sa mnogo dobre volje, ima i inženjera i privrednika i ekonomista, koji će dati sve svoje najbolje znanje i po svojoj najboljoj savesti doprijeti, da ova pitanja u zajedničkom radu rešimo onako kako treba. Jer, gospodo, tu će biti pogodan u svojim posledicama — ako vladina većina uzme jedno jednostrano rešenje na sebe — ceo narod i njegov budući razvitak. Nije, dakle, oportuno da ovakvu odgovornost uzima neko na sebe.

Gospodo, u pogledu javnih radova, koji su u toku i koje je Gospodin Ministar ovde izneo, ja, nažalost, moram da konstatujem da u pogledu Dravske banovine nismo videli da se preduzima ono što geografski položaj te pokrajine neophodno iziskuje, jer se nalazi u jednom klinu između Italije, Austrije i Madarske, a koja je jedna vrlo važna tranzitna provincija, gde ide saobraćaj sa severo-istoka u pravcu jugo-zapada. I danas je tamo takvo očajno stanje državnih puteva, da promet sve više ide na banovinske puteve i nije daleko vreme, da će i ti banovinski putevi biti upropašćeni, jer umesto 15.000 po kilometru na državnim putevima u poslednjim godinama troši se 6.900 dinara, dakle ispod polovine onoga, što je kao minimalno potrebno, a na banovinskim dapače samo 3.700 dinara po kilometru.

Ja verujem da je to nesavremeno i skupo i zato bi trebalo da se pristupi modernizaciji. Zna se da je u Dravskoj banovini najgušći saobraćaj i da bi, prema tome, tu prvenstveno trebalo da se te deonice tranzitnog međunarodnog karaktera što brže modernizuju. Ali, iskustvo koje imamo, naročito u pogledu kako se radilo tamo od Št. Vida prema Kranju, način kako se tu postupilo, koliko je vremena taj put bio zatvoren, to je za »Ošišani jež«. Tri pune sezone, kada je bio ceo diplomatski kor na Bledu i hiljade stranaca, moralo se sa dve strane, obilaznim putevima da ide na Bled. Mi gubimo posle ovakvog iskustva oduševljenje koje smo imali i koje bi želeli da imamo u pogledu javnih radova. Treba taj sistem malo po malo modernizovati. Ja sam video kako se javni radovi izvode i vrše u drugim zemljama, sa koliko brzine se ide na posao i ja mislim da radni tempo kod nas ne bi morao da bude tako spor.

Mene iznenadjuje da danas ovde čujem od G. Ministra da mora da spremi elaborat za modernizaciju puta Beograd—Zagreb—Ljubljana. Ja sam ga bar tako čuo, možda sam ga krivo razumeo, ali tako je glasila izjava, i ako tek danas sprema taj elaborat, gospodo, to me iznenadjuje. Sa ovih 230 inženjera koji na vagone rade planove u Ministarstvu građevina, ja sam mislio da je već odavno, bar pre 10 godina, spremljen taj elaborat za modernizaciju te komunikacione osovine naše Kraljevine.

Gospodo, činjenica da mi na jednoj strani, kako nam je g. Ministar naveo, dovršavamo 540 km, a u radu imamo 445 km, dok na drugoj strani ne održavamo postojeće puteve, nego pustimo da ovi propadaju, a čuli smo one cifre koliko će milijardi trebati da se nanovo uredi to što je upropašćeno, gospodo, dokazuje jednu nelogičnost koja nam teško pada. Nama nije stalo do toga da uživamo u kritikovanju, ili do nekih ličnih aluzija, daleko smo od toga. Nama je stalo do same suštine stvari, nama

је стало до проблема, да се он правилно уочи и да се правилно реши.

Gospodo, ја морам још на једну ствар да се овде осврнем. Први говорник из владине већине казao је шта би требало да иде у путни фонд. Ја морам да скренем господи пажњу да је све то у Дравској бановини већ исцрпљено. Ми имamo и трошарину на pneumatike, општинске и бановинске дажбине на све могуће наслове и титуле, које могу да се натоваре на транспортна средства, све је то исцрпљено. Поред тога imamo cestне odbore који napлаћују један велики прирез који остале Бановине uопште не познају. Gospodo, ако се онда приступи једном новом фонду, све то треба узети u обзир. Ми смо толико хипертрофно opterečeni тим дажбинама да је данас то заиста прешло крајну још подносиву границу. Gospodo, ја ћу пружити ту г. Министру, јер му вероватно то није дошло до руку, јер је то било упућено Министарству за време његовог претходника, колико је данас opterečen један путнички аутомобил. Dakле, један теретни аутомобил, регистрован у Ljubljani, носивости 4 tone са prikolicom, тежине 1.500 kilograma, потрошак benzina 20 kilograma, ulja 2 kilograma на 100 kilometara, који ће prevaliti 9.300 kilometara, мора да плати годишње на fiskalnim дажбинама ukupно, gospodo, 33.392. — dinara иli okruglo 2.800. — dinara mesečno, dakле преко 130. dinara за сваки радни дан на име текућих директних и индиректних fiskalних дажбина. Gospodo, поред лошег stanja наших puteva, овде је opterečenje automobila толико као и u једној другој земљи. I ове olakšice, које је Министар finansija dao, dao је по познатом principу: на једној страни даје а на другој страни узима, и он је то тако подесио да је опет u ефекту poskupio ceo moderni саобраћај.

Gospodo, ја mislim да сам вам овде dovoljno obrazložio one motive zbog kojih не možemo да се složimo с vama на tretiranju važnih pitanja naših putnih komunikacija и istrajući pri овом načelном stavu manjina мора да glasa protiv ovog budžeta. (Odobranje и pljeskanje на levice).

Потпредседник Фрањо Маркић: Реч има Министар грађевина г. Добривоје Стошовић.

Министар грађевина Добривоје Стошовић: Господо народни посланици, у вези напомена које је учинио г. Министар Мохорич сматрам за потребно да у овом моменту изнесем још нека извесна накнадна обавештења. Г. Министар Мохорич није узео у обзир да се радови Министарства грађевина финансирају, поред прихода из редовног буџета, још и другим средствима. Финансирају се из великог милијонског зајма, финансирају се из других сретстава која се стављају Министру грађевина на расположење. Из његових напомена ви бисте добили утисак као да је за време Владе Г. Милана Стојадиновића финансирање тих јавних радова застало, замрло, и да је оно, може бити испод просечног нивоa за последњих 20 година од дана Уједињења. Ја сам, gospodo, узео реч сада само да исправим у колико се створила таква импресија... (Иван Мохорич: Ја нисам имао намеру да то кажем!)... Не кажем да сте имали намеру, али се само створила таква импресија, ја сам добио ту импресију.

Господо, тачно је да су наши путеви рђави и треба имати куражи па то казати. Моја је дужност као Министра грађевина да то кажем и да констатујем, али из тога никако не проилази онај

закључак који сте ви истакли, да због тога што су рђави путеви, без обзира да ли сам ја Министар грађевина или ко други, да треба неко да повуче за то консеквенце. Путеви се, gospodo, у нашој земљи не изграђују преко ноћи, не изграђују се у једном буџетском периоду. Ми смо већ имали искуства колико је времена требало да се изгради ових 4—500 kilometара пута. Смер и главна нота у мом експозеу, где сам ја приказао тачно стање наших путева и уопште хидротехничких објеката, био је тај да се покаже како је врло много пропуштено, врло много времена у прошлости је пропуштено и није урађено што је требало урадити. Али, г. колега, ви морате признати и ако нисте припадник странке којој ја припадам, ви морате признати да је Влада г. др. Милана Стојадиновића прва од Уједињења па до данашњег дана која је питању модернизовања нашег саобраћаја поклонила пажњу.

Једна је ствар, gospodo, доношење једнога закона и уредбе, а друга је ствар постарати се да се тај закон фактички примени у животу, нарочито кад извршење тога закона захтева велика материјална средства. Тачно је да је Уредба о извршењу јавних радова донета за време Владе г. др. Богдана Јевтића. Али је тачно и то да је иницијативу за доношење те уредбе узео ондашњи Министар finansija а садашњи Претседник Владе г. др. Милан Стојадиновић. За спровођење у живот те Уредбе такође је г. др. Стојадиновић створио и средства из којих се данас врше јавни радови. (Радивоје Николић: Значи, његова је иницијатива била и за изборе?) Не за изборе, реч је о јавним радовима и ја сам изнео да је његова иницијатива била за извођење те Уредбе. Ја сам, gospodo, изнео који су радови свршени, који су радови у току и кад ће бити свршени. (Радивоје Николић: Ви све оно што не ваља бацате на прошле владе). Не бацам, него сматрам да је дужност и опозиције и владине већине да изнесемо овде право стање ствари, јер су то факта, као што рече г. Мохорич, о којима морају да воде рачуна и једна и друга страна и да помогнемо да се ствари општих народних интереса регулишу како треба.

Има још једна ствар за коју сматрам да је потребно да се на њу осврнем, у погледу кредита који су одобрени за одржавање путева. Ја сам напоменуо да су кредити, одобрени за одржавање путева, били до 1931 г. 12.000 по км. Од 1931 г. ви сте онда били у влади, misлим, ти се кредити смањиву и достижу у 1934 г. свој минимум, када је било 7000 динара по км. На тај се период односи моја констатација, да ако се настави са штедњом у том правцу која је била установљена од 1931 до 1935 г., да ћемо доћи до руинарања нашег саобраћаја. (Иван Мохорич: То се наставља, 55% кредита даје вам се у те сврхе!) Не наставља се јер по садашњем предлогу буџета имаћемо 10.000 лин. по км. То је ипак један напор, који претставља укупан ефекат од 27—28 милиона динара. Не може се у једном буџету накнадити оно што је за последњих 5—6 буџетских периода пропуштено, — у томе је поента.

Има још једна напомена на коју желим да се осврнем, а то је питање начина рада наших приватних техничких предузећа, јер се г. колега Мохорич жали на сметње саобраћаја за време радова на путу Шентвид према Крању. Ја вас молим да

имате у виду следеће: да се данас модерни коловози раде први пут код нас у нашој историји. То је посве нов посао за наша техничка предузећа. То је била прва година када су се она учили и пробали своје способности на томе послу. Разуме се, ако желимо да радимо са нашим домаћим предузећима и са домаћим инжењерима, а не са странцима, који имају више искуства и више спреме, ми морамо очекивати такво стање у прво време на томе послу. Али данас је већ за 50% боље, људи су прибавили машини, имају више искуства, видели су све своје мане и у будуће ићи ће далеко боље.

И зато сам ја и одао признање нашој техничкој служби у нашој земљи.

То је, господо, што сам имао да напоменем у вези са напоменом г. Министра Мохорича, а што се тиче Закона о електрификацији, као што сам казао у свом експозеу, ја желим да се тај Закон донесе у Народној скупштини, а не да се доноси путем уредбе, пошто тангира виталне интересе наше земље. (Бурно одобравање и плескање у центруму и на десници).

Потпретседник Фрањо Маркић: Реч има народни посланик г. Никола Зубер.

Никола Зубер: Господо народни посланици, на ову говорницу довело ме је једно животно питање Црне Горе, питање исушења Скадарског језера, па како свима вама лежи на срцу добро и напредак свију делова наше отаџбине уверен сам, да ћете му и ви поклонити ваше живо интересовање. (Војислав Лазич: Ми хоћемо, али Влада неће!)

Два су управо питања од којих зависи, не привредни просперитет Црне Горе, него њен опстанак и то: изградња Јадранске железнице и исушење Скадарског језера.

У изградњи Јадранске железнице т. ј. железничке пруге широког колосека од Рашке или Митровице за долину Лима, Берана, Мојковац, Јадранско море — Краљевска влада предузела је кораке за довршење трасирања исте, и надамо се да ће још ове године из новог кредита за јавне радове одредити суме потребне за рад. Како је Влада г. др. Милана Стојадновића за тако велике привредне потезе показала и до сада велико разумевање и одлучност, а и са лакоћом стварала материјална средства за те велике подухвате, ја сам тврдо уверен да ће ово питање ступити у своју одлучну фазу, па зато хоћу да вас заинтересујем за ово друго не мање важно питање — за исушење Скадарског језера.

Скадарско језеро захвата простор од 350 до 500 км². У њега се слива више већих река, а излива се Бојаном у Јадранско море. По опису путописаца из римског доба и Крсташких ратова, Скадарског језера скоро није било, сем неколико баруштине око река, које су текле кроз Зетску равницу. Отуда у тој плодној равници Римљани и сазидаше своју лепу Диоклеју, а Срби основаше своју прву државу. Ту и Свети Сава подиже прву српску Митрополију. Ту Јелена Урошева подиже манастир Пречисте Крајинске. Ту на шумовитим брежуљцима владари Зетски сазидаше храмове, на Хому, Бешки, Морачнику, али то су данас пуста острва у Скадарском језеру. Сад постоје рушевине, које нам сведоче да је Зета некад била богата, да се је имала где развијати свест о српској држави. Данас тамо нема богатих равница, тамо је

језеро, баруштине, маларија, а становништво се разбегло по оним врлетима и чека да му Војводина пошаље шаку кукуруза да се прехрани. Ја мислим, а и Ви знате, да тај горштак, тај заточник, тај петовјековни борац за вјеру и слободу није баш таку судбину заслужио.

Скадарско језеро овакво какво је данас постало је године 1846. Те године река Дрим се је сручила у Бојану, а до тада је текао од градића Дања, како га Арбанаси називају, Вауденс, — поред Љеша у море ниже Медове. Дрим је са својих три хиљаде кубика воде у секунди сузбио Бојану ка језеру, засуо је муљем, тако да сад Језеро пропушта Бојаном једва 300 кубика воде у секунди. То је била прва јака поплава, а друга већа и фаталнија од ове у зиму 1858/59. Те су године остала под водом богата насеља: Стари Матагуж, Плавница, Коробеж, Гостиљ и Салковина, чувени виноград око Кома и плодне границе око Вранине и Вира. Од 1859 године Скадарско Језеро стално расте, вода све више плави, све више шири путош и маларију. Надморска је висина језера 6,65 м. а за вријеме поплаве попне се и до 12 метара. Ето, тако је постало Скадарско језеро благодарећи Дриму и ријечи Киру.

Шта је радила у оно време црногорска влада кад је прва поплава наступила? Разуме се и по међународном уговору не сме једна држава на уштрб друге употребљавати јавно добро. Вода је Дрима изашла из корита и тако је настрадала Црна гора: Влада црногорска је покушавала да овоме злу стане на пут. Још 1870 године интервенисала је у Цариграду код Порте да би се пребацио Дрим у старо корито поред Љеша. Турска је наредила ондашњем команданту Скадра Шефкет-паши да се изгради брана и окрене Дрим на стари пут. Он је то учинио, направио једну брану од првћа и насипа, али ју је први пораст Дрима однео. Друга је интервенција црногорске владе 1880 године. Берлинским уговором било је стављено у дужност Турској да окрене Дрим у старо корито, и да са Црном Гором регулише Бојану и оспособи је за пловидбу. Радови су отпочели године 1882, али су на несрећу предузимачи Француз Манос и Австријанац Хофер оба нашла смрт у валовима Дрима, и рад је обустављен.

Године 1884 рад је настављен. На чишћење старог корита и подизање бране утрошено је 245 000 златних франака. Подигла се једна брана, али та брана је била нижа за читав један метар од Дрима за вријеме поплаве, тако, да је и та брану однела вода. Рад се није наставио због тога, што су се становници Задриме. Бушата и Љеша бунили јер им није конвенирало да Дрим иде старим коритом, јер су њиме натапали своје земље и подигли своје воденице.

Године 1896 била је опет катастрофална поплава. Те године је први пут вода поплавила приземље кућа у варошима Ријеке и Вир-Пазара. Од те године то се понавља скоро сваке године ако се сјећате и ове је године прекинут саобраћај између Цетинја и Подгорице. Те 1896 године Отоманска Влада је послала гувернеру вилајета Скадарскога турских златних лира 46.000. — опет за девијацију Дрима у старо корито. Он је тај посао поверио јединоме француском инжењеру Бриоу који је још 1884 године радио на том послу, али нажалост дао му је само један дио новаца, а већи

је потрошио на друге сврхе. Тако су слиједиле поплаве и протести са Цетиња све до 1910 године. Те године је Отоманска Влада склопила уговор са „Ла Режи женерал де шмен де фер е траво пиблик”.

1896 године турска царевина понудила је једноме друштву, које је управљало регулисањем реке Неретве, да студира питање исушивања Скадарског језера и предрачун је био 13,000.000.— златних франака да се окрене Дрим у старо корито, да се регулише Кир и да се регулише река Бојана. Тада је створен само предрачун али до уговора није дошло. Тако је остало до 1910 године када је Отоманска Влада створила уговор са *«La régie generale de chemins des fers et des travaux publics»* француским друштвом, и то на бази предрачуна од 1882 године. На бази предрачуна инжењера Брио-а, склопљен је уговор за 10,000.000.— златних франака за коју суму је друштво имало да изврши све потребне радове за исушење Скадарског језера. Уговор је склопљен али до рада није дошло. Наступио је Балкански рат. Ми смо освојили Скадар па смо и напустили Скадар. На Лондонској конференцији 1913 године одређено је било 40 милиона златних франака за исушење Скадарског језера и то путем међународног зајма. То значи да је питање тада постало европско питање и да није више претстављало локално питање Црне Горе. Као што рекох, програм је био да се изврши девијација Кира у језеро, враћање Дрима у старо корито, регулација и багеровање реке Бојане. У томе пројекту предвиђено је било спуштање језера за 2,50 метара испод нормале, чиме би се добило 5.000 ха у Албанији, а 15.000 ха у Црној Гори, поред оног што плави вода и ништи усеве. Као што рекох, Лондонска конференција била је предвидела тај међународни зајам од 40 милиона златних франака, али није се дошло ни до тога зајма јер је наступио Европски рат.

После Европског рата, после свечаног уједињења, ово питање је дошло опет на дневни ред. Покренуто је овде у Народној скупштини од стране црногорских народних посланика. Још 1923 године одређена је била једна комисија која је била са стављена од два чиновника-стручњака да на терену проуче питање исушивања Скадарског језера. Њихов рад ми није познат, али рад се никакав није предузимао.

Албанија се такође бавила питањем исушења, јер Скадар све више страда од поплава. Њена комисија, под вођством инжењера Кадо, прихватила је пројекат инжењера Брио-а с том разликом, што један део Дрима води коритом између Брдице и Зефјана поред брда Барбулаша за Велипоље и језеро Лунерс.

Године 1928 одређена је друга комисија, која је детаљно испитала и премерила Скадарско језеро, све око Скадарског језера, и израдила генерални прорачун. Године 1930 комисија је поднела Министарству грађевина свој извештај на увиђај. Благодарећи Господину начелнику хидротехничког одељења ја сам прегледао те радове. Ту су исцрпни радови по томе послу. То су пројекти, који прихватају оно исто што је предлагао и онај француски инжењер и што су предлагали скоро сви инжењери, који су то питање проучили, али су они истовремено прихватили и то да не иде линија само старим коритом Дрима, него да иде једним каналом између Зефјана и Брдице, да се спусти у језеро, које се налази између ушћа Бојане и Медове. Они су

предвидели у томе пројекту 690 милиона динара за исушење Скадарског језера, за подизање насипа око северног дела Скадарског језера, и за исушење баруштина, које би постојале на северној страни насипа.

Како садашњи стручњаци, са којима сам ја разговарао, мисле да је та цифра мало повећана, они налазе да би се цео тај посао могао изградити са сумом од 550 милиона динара. То би ипак била већа цифра него што је она, коју су предвиђали француско друштво, аустријске комисије и албанска комисија, која је радила на томе 1923 године. Јер, албанска комисија била је предвидела за тај посао 25 милиона динара златних франака, а то је скоро половина од овога што предвиђа ова наша комисија.

Као што видите, господо, ово питање је животни питање Црне Горе. Ово питање се вуче, сво, већ 60 година. Ово питање било је у своје време европско питање. Ово питање, слава Богу, данас је питање Београда. Није то више европско питање. Ми не можемо очекивати од Албаније да она води у њему прву реч, него ми, јер иако нам је Албанија пријатељ, за извођење таквих радова ми смо надлежни, то је наше питање. Ми решење тога питања чекамо сво већ скоро 20 година све од уједињења.

Ја са овога места молим Краљевску владу да би ступила са албанском владом у преговоре о начину рада на исушењу, о начину финансирања и експлоатацији предузећа, како би на време потребне суме користили из кредита за јавне радове у ове три идуче године.

То очекује од Београда Црна Гора, да јој се једном оствари тај стогодишњи сан. То очекује од овога Дома, од ове Краљевске владе она маса гладних бескућника, пострадалих од поплава и болести маларије.

Ово је, као што рекох, у своје време било европско питање а сад је питање Београда. Па и кад бисмо имали, господо народни посланици, где да се седимо из Црне Горе, из оних врлети, ја мислим да је боље да ми останемо тамо где смо, јер и онај крај треба чувати и бранити.

Завршујући ово своје излагање о Скадарском језеру, ја сам уверен да ће Краљевска влада г. др. Милана Стојадиновића, која је, као што рекох, са разумевањем и схватањем решавала велика питања, и ово наше црногорско питање решити на задовољство Црне Горе. — (Војислав Лазин: Зар се отвара и црногорско питање?) Немојте, Војо, да ми импутирате! — Ја ћу гласати за овај буџет. (Одобравање и плескање у центруму и на десници).

Потпретседник Фрањо Маркић: Реч има народни посланик г. Винко Горњак.

Vinko Gornjak: Gospodje narodni poslanci! Ko sem sledil razpravam o posameznih ministrstvih, sem imel priliko prepričati se, da je zanimanje za gospodarske resore od strani vlade, ki jih očitvidno zastopavlja, kakor tudi od strani poslancev, tako desnice kakor levece, zelo majhno. Jasno se vidi, da v naši vladi in parlamentu prevladujejo politični momenti, medsebojna obračunavanja, osebni napadi itd. Posledica tega je, da se zapostavljajo in zanemarljajo nujna in važna gospodarska, socijalna prosvetna in druga vprašanja.

Ministrske in poslanske klopi so ob takih prilikah navadno prazne. Kakor hitro pa se zasluti, da bo

s te govornice iznešeno kakšno manj ali bolj važno politično vprašanje, kaka izjava ali napad na enega ali drugega ministra, in čim večje nerešnice in demagogije se je nadejati, tem gostejše so zasedene ministrske in poslanske klopi.

Jasno je, da tak način dela zelo kvarno vpliva na podeželje kjer rodi vsestransko težke posledice. Nesreča je tem večja, ker narod radi cenzure nikoli ne dozna čiste resnice.

Tudi iz današnje razprave se jasno vidi, kako malo zanimanje vlada za ministrstvo zgradb, ki je po mojem mnenju eno izmed najvažnejših ministrstev in ki pri pobijanju brezposelnosti nesporno igra najvažnejšo vlogo. Zato se ne čudim, da javna dela pri nas tako polževsko napredujejo, kar dokazuje tudi poročilo finančnega ministra, iz katerega se med drugim posname, da je od milijardnega posojila, najetega leta 1935, uporabljeno do danes, to je v dobrih treh letih, komaj 700 milijonov dinarjev. Od te svote pa ozemlje bivše mariborske oblasti skoraj ničesar ni dobilo.

Državna cesta Št. Ilj—Maribor—Slov. Bistrica, ki veže preko Ljubljane Trsta in preko Zagreba naše Primorje, se je še le začela graditi in še to tako slabo, da bo v nekaj letih taka, kakoršna je bila poprej, če ne še slabša.

Predvsem je moja dolžnost, da opozorim g. Ministra na cesto med Mariborom in Slov. Bistrico, ki je od nekdanj že v skrajno slabem stanju, katero se je pa lansko leto zbog stalnega deževnega vremena še pogoršalo.

Vsi lepi, poučni in vabljivi članki, ki se servirajo inozemski publiko o idealnem stanju v naši državi in ki imajo namen inozemce privabiti k nam, se tem potnikom takoj razblinejo v nič, kakor hitro prekorajijo prag naše države. Razočaranje in nezadovoljstvo je seveda tem večje.

Naj navedem en primer?

Iz Avstrije se je pripeljal veliki osebni autobus poln angleških potnikov, v Slov. Bistrico. Namenjeni so bili na naše morje. Toda v Slov. Bistrici so bili komaj po 23 km vožnje prisiljeni ustaviti se ter se okrepčati, kajti vožnja po slabi cesti jih je izčrpala da so bili popolnoma zdelani. Marsikatera pikra in bridka beseda je padla na račun naše države. Hoteli so se vrniti nazaj preko Avstrije, in komaj smo jih potolažili in opogumili za nadaljevanje vožnje.

Sličnih primerov in slučajev je pa pri nas zelo veliko, in ti primeri nam jemljejo ves ugled pred inostranstvom. Menda bi bilo boljše in koristnejše, ko bi se ti milijoni, ki se izdajajo za propagando, v porabili za temeljito popravilo naših cest, ker potem se bo denar, izdan za propagando tujkega prometa, res isplačal.

Radi zgoraj navedenih dejstev zahtevamo čim hitrejšo rekonstrukcijo vseh državnih cest v Dravski banovini, ki jih je sorazmerno itak malo. Predvsem pa predlagam podržavljenje dosedanje banovinske ceste Slov. Bistrica—Rogaška Slatina—Zagreb in njeno temeljito rekonstrukcijo, da bo na ta način dobila cela srednja Evropa dostojen dostop do morja.

Nadalje predlagam, da se predvsem cesta Maribor—Slov. Bistrica — tlakuje z granitnimi kockami, ki se izdelujejo na Pohorju. Transportni stroški bi ne bili visoki, ker so kamnolomi v bližini ceste, domača zaposlenost bi se dvignila, prihranile bi se devize za dragi asfalt in, kar je najvažnejše, tako cestišče bi bilo najbolj odporno proti težkemu pro-

metu, ki se na tem delu ceste vedno bolj razvijal. Pripomniti je tudi treba, da se na naših cestah v veliki meri uporablja še živinska vprega.

Gospoda ministra opozarjam na obcestne nasade, med katerimi so najštevilnejše jablane. Ti nasadi so potrebni, ker v slučaju vojne cesto maskirajo, predvsem pa dajejo dohodke, iz katerih se krijejo stroški za vzdrževanje cest. Na žalost in na našo sramoto je pa to drevje popolnoma zanemarjeno in zapuščeno, a zraven tega leglo raznih glivičnih bolezni ter živalskih škodljivcev. Na mesto da bi omenjeni nasadi služili kot vzor vsem sadjarjem in obenem kot živa priča našega napredka pred inozemsko potujočo publiko, so pa ravno nasprotno, — žalostna priča naših razmer. Zahtevamo, da g. minister za zgradbe preskrbi zadostna sredstva za vzdrževanje teh nasadov in jih da na razpolago našim cestarjem, ki imajo tozadevne tečaje, ali pa da te nasade kasira.

Že v lanskem svojem govoru sem poudarjal nujno potrebo, da se osuši veliko močvirnato ozemlje, ki se razteza od železniške postaje Pragersko preko postaje Slov. Bistrica do Poličan. Osušenje tega dela je potrebno iz gospodarskih in zdravstvenih ozirov. Sedaj se na tem zemljišču prideluje kislj konjska krma, ki pa iz leta v leto zgublja na vrednosti, ker se potrošnja vedno manjša. Znano je tudi, da je to močvirje leglo komarjev, ki povzročajo malarijo, od katere je lansko leto v teh krajih mnogo ljudi obolelo.

Gospodu ministru je dobro poznana zahteva mesta in okolice Maribor po zgraditvi drugega mosta preko Drave, ki naj bi vezal Melje s Pobrežjem. Ta drugi most je sedaj nujno potreben, ker je predpogoj za napredek in izgraditev mesta.

Že za izvedbo naštetih del v mariborskem srezu desni breg so potrebna velika finančna sredstva. Dvajsetletna izkustva nas na uče, da ima Beograd zelo malo smisla za potrebe Slovenije, posebno je nien severni del zapostavljen. Banovina pa tem ogromnim potrebam ni kos, ker nien proračun niti za najnujnejše izdatke ne zadostuje.

Državni dohodki stalno naraščajo, kar je razvidno iz letošnjih proračunskih dohodkov, in to je dokaz, da ima jedino državna uprava v Beogradu najizdatnejše vire dohodkov v svojih rokah. Od teh nienih dohodkov pa banovinske in občinske finance nimaio nobenih koristi, ker deistva pričajo, da se z naraščanjem državnih dohodkov niso dvignili tudi samoupravni dohodki.

Edino rešitev vidimo torej v najširših banovinskih samoupravah in sprejetju zakona o samoupravnih financah. Dravska banovina mora imeti 300 milijonski proračun, in to brez povišanja dosedanjih dajatev, ako hoče zadovoljiti vse sodobne potrebe svojega prebivalstva.

Ker so pa tozadevni izgledi zelo majhni, ne morem imeti zaupanja v vlado, ter sem primoran glasovati proti proračunu. (Odobranje in ploskanje na levici).

Потпретседник Радисав Вучетић: Реч има народни посланик г. Војислав Лазић.

Војислав Лазић: Господо народни посланици, иако су празне клупе посланичке, ипак ја налазим да посланик који жели да врши своју дужност онако како му је народ дао поверење, он ту своју дужност треба да изврши на макар клупе биле и

празне. Господо, мене чуди десница да она тако слабо појима своју дужност. (Један глас са деснице: Нема ни левице!) Господо, један господин добади да нема ни левице, али, господо, левица има своју посебну дужност, опозицију може и мањи број посланика да претставља, али Владаина већина мора у Скупштини чинити својој влади кворум да не буде оборена. Али, господо, кад већ с те стране десница не сматра за потребно да присуствује скупштинским седницама, онда ме чуди да није дошла да чује свога Министра грађевина који је са партијском значком Ј. Р. З. дошао на ову седницу да прочита свој експозе, и тако манифестује партизански рад ове Владе.

Ја, господо, иако сматрам да господин Министар не треба тако видно да испољава и манифестује своје партијско осећање онда кад врши званичну дужност, он не би требао са том партијском значком да парадире овде у Народној скупштини, ја ћу прећи на критику овога буџета.

Господо, ово Министарство има први задатак да гради и да одржава путеве у нашој земљи, и, затим, други задатак, да врши регулацију река, да спречава поплаве и врши исушивање мочвара. То су, господо, у главном задатци које има ово Министарство. Да видимо сад да ли, било у једном, било у другом своме задатку ово Министарство ове задатке извршује онако како то народни интереси захтевају.

Господо, ја ћу пре свега да пређем на путеве. Путеви, господо, у нашој земљи, мора да се каже, су у врло рђавом и мизерном стању. Ја не знам, господо, чему то служи да ми из године у годину идемо у томе погледу све на горе, уместо да идемо на боље. Уместо, господо, да имамо у земљи боље путеве ми сваке године долазимо у горе стање. Господин Министар говорећи о путевима, он се задржао само на државним путевима. Али, господо, ми имамо три врсте путева: имамо државне путеве, имамо бановинске путеве, и имамо општинске путеве. Господин Министар сматра за своју дужност да пред очима има само државне путеве, и на тај начин он пренебрегава оне друге путеве. Ја мислим, да пред његовим очима и вршењу његове дужности, он мора да има у виду целокупну мрежу саобраћајну у земљи, јер мрежу саобраћајну не чине само државни путеви, већ саобраћајну мрежу чине у врло малом делу државну путеве, а главну мрежу чине бановински и општински путеви. И кад би ови државни путеви у колико их имамо били заиста у добром стању, а са погледом какви су нам бановински и општински путеви, онда за народ, за целину, за државу, то не би бог зна шта значило. Зато, господо, ја сматрам да је дужност господина Министра и Владе да води рачуна о целокупној тој саобраћајној мрежи. Господо, али државни путеви, о којима Влада једино води рачуна, нису у добром стању по признању саме Владе, али ни овај буџет не даје нама никаква уверења да ће ти путеви бити тако унапређени као што нам господин Министар обећава.

Ја ћу, господо, да Вам скренем пажњу на неколико буџетских партија, па да видите да ли смемо веровати да ће Влада нешто учинити за боље уређење државних путева. Имамо партију 571. Ова буџетска партија предвиђа за одржавање и оправку државних путева и мостова и за замену дотрајалих привремених објеката сталним, на државним путевима 1,500.000 динара. Сума од један

милион и петстотина хиљада динара на свима државним путевима, то, господо, заиста не претставља ништа!

Затим, господо, имамо партију: на хитне оправке и обнову државних путева и мостова оштећених елементарним непогодама за успоставу најнужнијег саобраћаја цифру од 1,000.000 динара. И ова је сума, господо, сасвим мала. Та сума не даје наде, да ће и овако мали број државних путева у случају оштећења елементарним непогодама моћи да се одржава као што треба.

Имамо и партију 648. Та партија гласи: За оправку државних путева у целој Краљевини, где је то најпотребније, и за делимичну замену дотрајалих постојећих коловоза..... 784.112 динара. Господо, мене чуди, како је господин Министар могао да прорачуна баш и на динаре, па је, поред ове веће цифре од 784.000, пронашао и ову цифру од 112 динара.

Ви, господо, можете и сами замислити, шта значи та сума кад се она има да употреби за оправку државних путева у целој Краљевини, а поред тога, из те суме има да се изврши и делимична замена постојећих дотрајалих коловоза. Са тако малим парама, господо, не могу ти послови да се ураде ни на десет километара, а камо ли на неколико стотина километара.

Господо, оволико што се тиче државних путева. Сматрам да Влада тим путевима није досад показала довољно пажње, па стога верујем, да ће им још мање поклањати пажње и у будуће.

Сад хоћу да пређем на такозване самоуправне путеве.

Господо, ти самоуправни путеви, бановински и општински, испод сваке су критике. Кад би проšli кроз целу земљу па прегледали све те путеве, требало би нам неколико дана да говоримо о тим путевима у каквом су бедном стању они. Ја стога нећу да говорим о свему томе, него ћу да изнесем оно што свакодневно имам прилике да видим. Господо, пут: Београд—Обреновац Уб—Ваљево, тај је пут од Београда до Обреновца пут Дунавске бановине, а од Обреновца ка Ваљеву, до места званог Словац, то је пут Дринске бановине. И једна и друга бановина, као да су у нехату и нераду рођене сестре, оне су овај пут толико занемариле, да је то право чудо, иако је то један од најважнијих путева у земљи, ипак је он у таквом стању, да је на томе путу врло често на знатном делу његовом прекинут саобраћај.

Ја мислим, господо, да ви сви можете да процените од колике је важности овај пут, којим је везана престоница са неколико округа, и колику штету трпе сељаци и општа привреда кад настане прекид саобраћаја на томе путу. Свакога пролећа, кадгод се излије река Сава, она поплави овај пут на месту званом Борач и одмах настаје прекид саобраћаја. То се дешава свакога пролећа, Сава поплави и тада по месец дана, па и месец и по дана на њему лежи вода по метар и метар и по дубока, и за све то време, док је он покривен водом, на њему нема саобраћаја, него се саобраћај врши само путем чамаца и дереглијама. И, наравно, путници који за Београд путују, било да носе храну или да иду на сточну пијаци, мора да се укрцавају у дереглијама заједно са коњима и колима и са пуним товарима, и једино на тај начин да дођу у Београд, па се исто тако, на исти начин, морају да враћају из Београда.

Ја сам прошле године упутио питање г. Министру грађевина да ли г. Министар жели да нареди да се то место пута издигне; јер паралелно с тим путем иде железница па, иако Сава изврши поплаву, железница увек саобраћа јер не може да поплави железнички насип пошто је он толико издигнут да поплава не може да обустави железнички саобраћај. Тако исто као што је издигнут железнички насип, требало би да се издигне и насип овога пута, а ако би се то учинило, онда кад би и највећа поплава била, саобраћај неби био прекинут. Тражио сам да Министар нареди да се подизање насипа овог пута, на овом месту изврши и пут од поплаве спасе. Министар грађевина у то време био је г. Кожул. Он је изјавио са ове говорнице да то није државни пут већ бановински али да ће ипак наредити бановини да изврши подизање насипа овога пута и да га обезбеди од поплаве. Шта је Министар по томе урадио не знам, али главно је да је пут остао у истом стању какав је и био. И ове године, пред Божић, кад је било најнужније сељацима да иду у Београд ради продаје својих производа, опет је била поплава и за 15 до 20 дана владао је потпун прекид саобраћаја. Према томе, господо, ја не верујем да ће та бановина то место обезбедити да саобраћај буде потпуно осигуран. Али сматрам за дужност и данас са ове говорнице да упозорим г. Министра грађевина да, ако неће бановина ова да изврши, да он предузме из државних средстава да се тај пут доведе у такво стање да не би народ остао без саобраћаја.

Даље, тај пут од Обреновца ка Ваљеву он је у тешко рђавом стању, иако га вода тамо не плави, али се он тамо не одржава и зато пропада. Тамо је саобраћај тако опасан да са својим товаром сељаци зебу како ће тај пут да прођу. Тамо су велике рупчаге и цомбе да кад човек наиђе са товаром упропашћује и кола и запрежну стоку у колима. Ја сам прошле године такође протествовао зашто се тај пут не оправља и једва једном бановина се смисловала да га оправља. И сад је требало правити планове и прорачуне, а зато нашој господи треба дуго времена јер ту има да се изврши једна дугачка администрација и ти планови и прорачуни у тој нашој и таквој администрацији шетали су се неколико месеци док нису прошли кроз стотину канцеларија док једва једном нису били одобрени. Извршена је лицитација, пут је дат предузимачу да га он оправља. Сад је опет наступило шетање ове лицитације од Ваљева до Сарајева, од Сарајева до Ваљева, од Сарајева до Београда, ради одобрења и док су прошли десетак надлештава и у сваком надлештву задржали су се по неколико дана; а највише је то било задржано у Сарајеву, више од месец дана, иако је требало да се акта пренесу само из једне канцларије у другу. Тако је дошла и зима док је једва једном приступљено оправци тога пута. Предузимач је почео да ради у новембру и један мали део је израдио и то наопако, па је морао да одустане, даље више није могао да ради и преко целе зиме народ је због тога што овај пут није оправљен целе зиме муку мучио. Ја верујем да тај пут неће бити доведен у ред ни сада познавајући како се по бановинама ради. Па зато тражим од г. Министра да овај пут од Београда преко Обреновца ка Ваљеву до места Словац прогласи државним путем. А зашто тражим да се прогласи државним путем? Тражим зато што има много државних пу-

тева који нису у толико великом обиму оптерећени саобраћајем па су државни путеви. А овај је толико оптерећен саобраћајем да важи као најоптерећенији пут саобраћајем у околини Београда. Зато ја тражим да се тај пут прогласи државним и да се одржава у реду како треба. А да је пут заиста у овако тешком стању ја бих замолио г. Министра да се прошета једанпут аутом до Обреновца, Уба и Ваљева па ће видети у каквом је стању тај пут.

Господо, ево да видите колико се Влада брине о тим такозваним самоуправним, или недржавним путевима. У партији 649 предвиђена је помоћ за грађеве и одржавање недржавних путева 2 милиона динара. Ето са коликом сумом Министарство жели да води рачуна о тим недржавним путевима. Па, господо, шта та сума значи за целу Краљевину? Она не значи ништа. Ко ће да помогне и како?

Важност општинских путева у нашој земљи такође је од великог значаја. Није много значајно, да ли ће господа моћи да се возе једним асфалтним путем да што лепше у својим луксузним аутомобилима уживају, него за мене је значајно то, да ли ће моћи сељак своје производе да изнесе на пијацу или не и колико се злопати кад те своје производе износи на пијацу. У једној сељачкој земљи где сељак подноси највеће терете, сељак се у сваком погледу највише мучи, па и у погледу саобраћајних сретстава. О његовим саобраћајним сретствима нико не води рачуна. Ми имамо бановинске путеве првог и другог реда и бановине воде рачуна само о путевима првога реда где иду господски аутомобили а од путева другог реда, куда не иду аутомобили, бановине су потпуно дигле руке.

И према томе, господо, ја захтевам да се о путевима и бановинским и општинским од стране Владе поведе рачуна.

Господо, да пређем сада на овај други део дужности Министарства грађевина. Али пре него што бих прешао на овај други део ја морам да истакнем још једну врло важну ствар, о којој се, тако рећи, води слабо рачуна. Веза крајева предратне Краљевине Србије и крајева наших, који су раније припадали Аустроугарској држави, врло је мало подигнуто мостова или путева, који треба да вежу једне с другима на многобројним привредним местима. Господо, овде у Београду има везе са Сремом па затим та веза има чак у Шапцу, дакле одавде до Шапца немате никакве везе између Србије и Срема. Ту преко Саве људи на једном дугачком простору преко 100 километара и са једне и са друге стране не могу међусобно да саобраћају другим, осим чамцима и дереглијама. Не мисли се на изграђивање путева и подизање мостова преко реке Саве на најважнијим местима у привредном саобраћају. Ја зато, господо, тражим да се том питању поклати највећа пажња како на реци Сави између Србије и Срема, тако и на реци Дрини између Србије и Босне. (Одобравање на левици). Господо, то захтева општа привреда, то захтева интерес сељака и са једне и са друге стране ових река. Они имају међу собом много привредних послова а, међутим, они су одсечени један од других зато што те саобраћајне везе немају. И сматрам за дужност, господо, да са овога места упозорим на то и да захтевам да се у том правцу отада боље води рачуна.

Што се тиче, господо, овога другог проблема, о коме треба да се бави Министарство грађевина: за регулисавање река, спречавање поплава, и исушивање мочвара, ту је, господо, мало урађено, врло мало или скоро ништа. Овај буџет у том погледу је врло слаб, врло мршав, тако, господо, да можемо рећи да се не можемо надати никаквим радовима у том правцу. (Један глас са деснице: Хоћеш ли да гласаш па да повисимо буџет?). Да смањимо онамо где треба смањити, а да повисимо онамо где треба повисити.

Господо, ја сам прегледао тачно овај буџет, шта се даје на ове послове и нашао сам у томе буџету ово: за регулацију река и за спречавање од поплаве и за исушивање мочвари све то износи 17 милиона динара. Па, господо, шта значи 17 милиона динара на многобројне потребе у томе правцу. Ја, сам, господо, у мају месецу путовао на Север наше земље и враћао сам се отуда и све од Марибора, Птуја, Вараждина и Загреб, па од Загреб све до Београда непрестано сам гледао само море од воде, на целоме томе простору свуда. У Хрватском Загорју тамо на оној висини, и тамо погледате мало-мало, па видите читаво море воде. Није регулисана ни једна речица, нису регулисани потоци. У доба киша, у доба бујице, вода нема куда да оде него стоји, лежи и упропаштава земљиште. А шта да говорим о овим другим већим рекама, као што су Сава, Дунав, Драва, Морава, Дрина итд? Господо, ја мислим да једанпут треба озбиљно да се приђе решавању тога питања. Колико се изгуби само у једној години, што пропадне због тих поплава! Наше велике реке, нарочито Сава и Дунав, кад поплаве, онда земљиште остане под водом по месец, два па често пута и три месеца и онда апсолутно то земљиште вода упропасти. Ако је у јесен била засејана пшеница, пшеница пропадне. Али, нажалост, ни пролетњи усеви не могу да се засеју, зато што задоцне. Вода касно изађе па усеви који се после воде засеју не могу да стигну да сазру, и тако тај народ из тих крајева, где вода плави, остане за целу годину без плода на своме земљишту.

Господо, ја зато сматрам, да је овај буџет недовољан, да је овај кредит врло мали и да ова Влада не поклања никакву пажњу овом питању и не мислим, да ће она Бог зна шта у том правцу урадити.

Претседник Стеван Ђирић: Господине посланиче, Ваше је време истекло, молим Вас да завршите.

Војислав Лазич (наставља): Господин Министар каже нам: јавни радови. И ето од јавних радова ћемо да запослимо свет, од јавних радова ћемо народу да помогнемо. И ето благостања од јавних радова! Господо, јесте, јавни радови су потребни. Против јавних радова не треба нико да каже: па не требају они. Али, господо, ова Влада не може се с тим јавним радовима много да похвали, прво, што их она није пројектовала, него их је пројектовала једна влада пре ове, и сада, господо, ова Влада треба да изведе те послове, те јавне радове. Али ова Влада те послове изводи врло слабо, изводи их често пута и партизански, и не задовољава потребу народа. А, господо, изводи их још на један мало незгодан начин. У свима случајевима изводи те радове путем предузимача. Тај предузимач редовно дође до велике за-

раде а послови или не буду свршени на време или онако како треба али предузимач редовно заради, а сиротиња редовно губи и ради цабе. Ја, господо, имам један случај да изнесем који се десно у мом крају.

Прошле године река Сава продрла је одбранбени насип у срезу посавском на неколико места. Када је вода почела да се повлачи власти су наредиле да се направи неколико продора како би вода могла да се повуче из поплавлениг терена. Сада је требало те продоре поправити и довести у првобитно стање да не би друга поплава извршила оно што је извршила она ранија. У јесен касно приступило се томе послу. Одређена је лицитација да се путем лицитације то сврши. Један предузимач узео је тај посао за 90.000.— динара да те продоре насипе. Тај предузимач, господо, тражио је да му народ, сиротиња, ради по врло ниској надници тако да по надници коју је он народу обећавао, њему би требало да остане 60.000 динара, а он би утрошио на то свега 30.000.— динара. Народ, видећи ту мизерну надницу, није пристајао да ради по тако ниску цену и онда је он покушао да доведе неке Маџаре, долазили су неки други људи опет који су њему нудили прилично велику зараду. Чак су му нудили да он заради равно половину. Међутим, он није пристајао, и на крају крајева посао је остао несвршен, дошла је нова поплава јесенашња, кише су биле јаке и почетком децембра, кад је најтеже било за сељака, та иста села, која су издржала поправу од месеца марта па све до месеца јуна, та иста села морала су да трпе поплаву и у месецу децембру. Како је поплава настала у месецу децембру, када је наступило мраз, када је вода почела да се леди, ја мислим, господо, да ту не треба објашњења какве је невоље тај народ претрпео. Ево, видите, због таквих наших предузимача и због таквог рада колико трпи и народ и колико трпи и народна привреда.

Господин Министар каже: па ми ћемо да набављамо сретства за оправку путева из наше земље. Ја не бих казао, господо, да је и то тачно. Мени се чини да се више употребљавају сретства која се доносе са стране, нарочито за грађење овог тако званог европског пута. Мало се употребљава или скоро никако наш материјал него се употребљава туђи материјал и велики део добити од ових јавних радова отићи ће на страну. Зато ја, господо, не могу веровати овој Влади да ће она од сада нешто боље радити.

Господо, наш посланички друг г. Зубер који је пре мене говорио износио је потребе Црне Горе и завршио је рекавши: па, господо, поклоните мало више пажње црногорском питању, и додао је да се он нада да ће ова Влада овоме црногорском питању поклонити велику пажњу, да ће његове молбе бити услышене и да ће он стога гласати за овај буџет. А ја, господо, насупрот њему кажем овако: питање које се појављује у Црној Гори не сматрам да је црногорско. То је питање уопште нас свију. Сматрам да треба учинити у Црној гори све оно што треба да се учини за добро народа. Треба исушивати Скадарско језеро, треба и путеве тамо градити, али, господо, ја верујем да ће веровање и надање г. Зубера бити узалудно. Ја сам човек који мало верује обећањима док не види дела. Пошто овој Влади, која је влада чисто изра-

зитога капиталистичког система, Влади која сваки рад цени и ради по томе систему, не могу веровати ништа, па наравно не могу веровати ни у Министарство грађевина да ће оно учинити нешто боље и што треба за народ и за земљу, зато ћу гласати против овог буџета. (Одобравање и плескање на левици)

Претседник Стеван Ђирић: Реч има народни посланик г. Живојин Рафанловић.

Живојин Рафанловић: Господо народни посланици, не долазим на ову говорницу да дам какву опширну критику по буџету Министарства грађевина. Ја то остављам да чине другови који имају више стручне спреме за тај посао него ја. Ја ћу се задржати само на извесним мојим примедбама, управо на извесним неправичностима и неправилностима које проистичу из несавесног и рђавог примењивања буџета.

Господо, мој говор неће бити дуг јер ћу се ја ограничити само на мој изборни срез, Срез босиљградски. Говорићу о путевима или, управо, о беспућу које у њему влада и изнећу још неколико примедба о животу народа у томе крају.

Господо, Срез босиљградски је један танак појас који смо ми мировним уговором примили од Бугарске. У томе срезу живи један миран, добар и вредан народ, али народ који не може да живи од земље коју има. Тамо су сама брда и камен, равнице ни педља, тако да је онамошњи свет био принуђен да се за свој живот посвети једино печалбарству, зидарству и тесачком послу, и да тамошњи народ нема тога рада он би већ давно био слишћен са лица земље. Господо, овај срез за време Бугара, или управо, боље рећи, на бугарској страни, имао је врло добре везе. Имао је леп аутомобилски пут од Клисуре за Трн, имао је други пут од Босиљграда за Ћустендил, док данас према Србији он нема апсолутно никаквог пута или има некаквих траса, нечега што и не заслужује име пута. Ја ћу да набројим те путеве, господо. Један од тих путева је тако звани државни, а то је пут Корбевац—Босиљград. Траса тога пута је тако несрећно спроведена да је избила преко Бесне Кобиле на висину од 1700 метара и, што је још горе, спроведена је северном страном те велике планине тако да је тај пут од половине новембра па све до почетка маја потпуно завејан снегом да се и не познаје да постоји. На томе путу објекти су израђени од најпримитивнијег материјала, тако да су у току ових 15 година, колико он постоји, сви мостови испропадали и није то редак случај да се преко лета по неколико аутомобила са путницима скрхају заједно са мостовима у реку.

Други пут, то је пут Сурдулица—Власина—Округлица—Божица—Босиљ Град. То је бановински пут али ни то име не заслужује, јер је и он употребљив само преко лета. И сама Власина планина је висораван која се пење до висине преко 1500 метара и она је преко зиме завејана снегом, тако да је и тај пут неупотребљив. Трећи пут који се званично води да постоји то је само траса Ваљавица—Претвор—Г. Лисина—Босиљград. Четврти пут иде од Власине за Клисуру. И тај је пут употребљив само преко лета, јер је најобичнији сеоски пут. Најзад, последњи пут, који је само по жељи пута, то је Босиљград—Бистар—Крива Паланка. Траса од Босиљграда до Бистра постоји и то је пут који се још и може употребити за кол-

ски пут, али од Бистра до Криве Паланке још није ни трасиран. Међутим, то би била једина веза Босиљграда са Кривом Паланком, са Јужном Србијом, где би овај свет извозио своје воће, а на Овчем Пољу куповао храну за своје потребе. И, као што рекох, други део овога пута није ни трасиран и, према томе, не може бити говора о каквом путу који би директно везивао Босиљград са Кривом Паланком. Кад сам описао ових пет путева, ја мислим да је за вас јасно да се не може говорити о путевима, него о беспућу које у томе срезу влада. У Срезу босиљградском не успева ни пшеница ни кукуруз, управо ништа друго до хељда и мало кромпира, а у три општине најбоље, најплеменитије врсте воћа. Као што видите, цео тај народ сву храну за себе и своју стоку мора да доноси са стране, а како ће донети кад путева нема. Те три општине: Босиљградска, Бресничка и Бранковачка дају воће које се може такмичити са најбољим воћем наших крајева, али они то воће не могу да извозе, јер немају путева и највећи део свога воћа употребљавају за храну својих свиња. Можете замислити како то изгледа кад се најбоље јабукe „калвела“ и „малиновка“ морају давати свињама, јер се не могу довести на пијацу. Грех је поступати овако према једном срезу ма да верујем да има још срезова са сличном судбином, али ја остављам господи народним посланицима ових срезова да они о приликама у тим срезовима говоре. Ја ћу да поменем још један пут ван Босиљградског среза, али у области старог округа Врањског. То је пут од Грделице за Владичин Хан, поред кога иде и државна главна нормална пруга за Скопље. Грделишка клисура, некада пуна романтике и лепоте, док је имала шуме, дочекала је ту судбину да је данас ружна јер је скоро сва шума посечена. Видимо само оголена стабла, услед исечених грана за лиснике и читаво нанизано гробље од пањева посеченог дрвећа.

И, разуме се, планинске бујице, после плахих киша, које су врло честе, чине да се тај државни пут првог реда сваке године по неколико пута страховито квари од поплаве. И троши се на стотине хиљада динара годишње на поправак тога пута, а никада да се поправи и доведе у ред.

Ја верујем да би сума, која се троши годишње за оправак тога пута, била довољна за ануитет једне суме употребљене за рационалан оправак овога пута, или за измештање тога пута, ако се он не може једанпут за увек уредити да буде какав треба.

Господо, нека ми се не замери, да ће ми ово неколико реченица бити депласиране, ако учиним малу екскурзију до Министарства социјалне политике и Министарства финансија. До Министарства социјалне политике идем због тога, да бих указао како у овом срезу Босиљградском који броји 11 општина, нема ни болнице, ни амбуланте, нема ни једног болничког кревета. А, сада, замислите, господо, судбину тога народа, нарочито у зимске дане када завеју сметови, како ће се тај народ лечити, када сем једног лекара нема никога да му лекарску помоћ пружи.

Ја сам, господо, још 1936 године интервенисао код г. Министра социјалне политике, који је и данас на томе положају, уверавајући га у неопходност потребе, да се подигне једна ма и најмања болница. Управо, нема шта ни да се подиже, пошто

постоји зграда за болницу још из Бугарског времена овде, али је данас употребљена за друге сврхе. Кад би се у ту зграду наместило бар 30 кревета, потреба би била задовољена.

Г. Министар социјалне политике упутио је писмени акт бановини, пошто то долази у делокруг њенога рада, да она у буџет за 1937 год. унесе потребан кредит за подизање ове болнице. Ја сам се, право да вам кажем, много обрадовао, чак сам и пријатеље известио да ће у 1937 год. имати болницу, али, господо, како је онда тако и данас: ни болнице, ни амбуланте и ни једног јединог болничког кревета у целом срезу Босиљградском.

До Министарства финансија чиним малу екскурзију да укажем на потребу, да тај срез Босиљградски, који преставља појас у дужини до 55 км., а тесан је до те мере да негде није шири од 5 м., има, и то од скора, само једну царинарницу у селу Стразимировцу код клисуре. И замислите, господо, када је она намештена баш на дну среза, како је тешко кореспондирати с том царинарницом онима, који треба да превале 55 км. са другог краја среза, да до ње дођу.

Очито, да је потребна једна ма и најмања царинарница, филијала, или нека се зове како било, само да се то кореспондирање може вршити на што краћи начин. Када би та царинарница била на Бранковском мосту, онда би чак и ово воће које трули и, као што сам рекао, које се баца, могло бити извежено и у Бугарску, чија железничка пруга од те тачке није далеко.

Ја сам чинио, господо, напоре и за једно и за друго, али нисам имао успеха и онда, господо, и ја и сва господа из опозиције, која деле исту судбину у својим срезовима, долазимо до уверења да је ово не само неправична ствар, него као да се овако и намерно ради.

Изгледа као да би се са стране режима хтело да се народ тих срезова убеди у то, да нема рачуна да за посланике у Скупштину шаље лица која ће бити опозиционо расположена, и да је боље да ти срезови имају владине посланике, па би добили све што траже и желе.

Ако би то било тако, господо, онда бих ја молио и чланове Краљевске владе и чланове Владине већине да престану са употребом речи „демократија“ на својим зборовима, јер ту реч они врло често искоришћују и од ње чине злоупотребу. (Одобравање на левици).

Народ среза босиљградског живео је под две државе: раније под Бугарском, а сада под нама. Народ у томе срезу је у положају да чини упоређење државних управа, и ја се бојим да суд тога народа не падне на нашу штету.

Ја ћу због свега овога, господо, гласати против буџета Министарства грађевина. (Одобравање и плескање на левици.)

Претседник Стеван Ђирић: Реч има народни посланик г. Васиљ Костић. (Гласови: Није ту). Пошто г. Костић није присутан, сматра се да је одустао од речи. Реч има у име групе Југословенског клуба народни посланик г. Владимир Тишма.

Владимир Тишма: Господо народни посланици, у начелном делу овогодишње буџетске дебате узео сам реч, да прикажем опште политичке прилике кроз призму краја, који ме је овамо послао. Наглашавам то „кроз призму онога краја“

јер се збиља цела политика тамо другачије одражује него у осталим крајевима Југославије.

Ви сте чули зашто је то тако, не само од мене, него и од свих говорника Савске бановине, и то без разлике да ли они седе на десници или левици. Десило се, господо, и то, да је на пр. левица одобравала говорнику Савске бановине са десне стране, када је говорио објективно о политичким приликама у Савској бановини, — као и обратно, што се десило, да је десница пажљиво и мирно и са пуно осећаја пратила излагања говорника Савске бановине, који седе на левој страни овога високог Дома.

Ја верујем, да није потребно тумачити, улазећи у детаље, зашто је то тако испадало. Али, господо народни посланици, ипак дозволите ми, да споменем у вези са тим, ради чега се та заједничка нит провлачи кроз говоре говорника Савске бановине, без обзира где они седе у овоме Дому. То су, господо, како је неки дан у своме збиља говорничком говору рекао, наш посланички друг, г. Јосип Цветић: То су две мере, које се примењују тамо данас на терену, не само у чисто и узано политичком смислу, већ у свим другим погледима, дакле, у економном, просветном и осталима, па, господине Министре, дешава се и то у Вашем ресору.

Господо народни посланици, и лањске године имао сам част, да са овога места говорим о предлогу буџета овога ресора. Ја сам се и онда ограничио а и сада ћу се ограничити да то учиним, само на прилике у Савској бановини, а којима диригује ресор Министарства грађевина. Морам признати кад упоредим овогодишњи пројекат буџета са лањским, да сам ове године задовољнији него што сам био лане, а ево зашто. Зато што су партије предложенога буџета у овој години за Савску бановину у најглавнијим позицијама повишене, иако не у сразмери са потребама као што су неки говорници наглашавали, а оно у интенцијама побољшања прилика на које се те партије и позиције односе. Тако партија 586 на стр. 36 предложеног буџета, партија која носи наслов дневнице и трошкови за службена и селидбена путовања, повишена је за 174.875 динара те износи 500.000 динара, према лањској, у којој је износила 325.125 динара.

Иако сам ја члан леве странке овога високог Дома начелно против повећања буџета, ипак, изузетно у овоме ресору, морам да отступим од тога, јер сам на терену стекао искуство да се, збиља, са ранијим, релативно малим свотама кредита не може очекивати ни теоријско решење ма каквог проблема а камо ли очекивати његово практично решење. Да бих умирио своју савест и своју принципијелност, показашу то баш на овоме примеру и на овој наведеној партији.

Господо, у моме Срезу постоје потребе, које су виталне за народ и о којима води бригу овај ресор. У првом реду, господине Министре, то је питање снабдевања пијаћом водом, јер Срез доњо-лапачки припада по своме географском положају несретноме и пасивноме краском подручју, где је и Бог — хвала му и слава и нека ми не замери што ћу рећи — био у подели воде или шкртији, па је није свуда дао, или се преварио у увиђајности одговорних, који требају да његов поклон онолико, колико га је дао, техничким средствима поделе ономе жедроме народу.

И пре мога посланиковања су и људи онога краја, а и њихови претставници у овоме високом Дому и њихови претставници у жупанијама, областима и бановинама скретали пажњу иако, можда, не онолико колико то ја чиним на ово несношљиво стање.

Па знадете ли, господо народни посланици, где су се њихови захтеви и њихове молбе домиле. Домиле су се баш на овој партији, јер су им се молбе враћале или остајале у фијокама референата и начелника са примедбама, да нема кредита не за извођење радова око довођења воде из постојећих извора или подизања цистерна, већ са примедбама да нема кредита за дневнице и трошкове службених путовања стручних лица, која би на терену требала да констатују могућности извађања радова, и њихову provedбу.

А какви су појмови о тим и таквим образложењима у оним крајевима стварани не треба да вам наглашавам. Колико је народ губио веру у опште старање о њему, каква су неправедна пребацивања од стране народа доживели сви они, који су, са више или мање разумевања али са много љубави, хтели помоћи у томе питању томе народу, мислим, господо, да сви ви, који имате сличну ситуацију, добро разумете, а она господо, која немају, увериће се из даљег мога излагања. И то тим пре ћете, господо, разумети, што је народ лишен не само стварног помагања у решавању животних питања, већ је чак лишен и спољашњег знака, да се ма ико од меродавних о њему стара.

А сада се обраћам на Вас, господине Министре грађевина, и ја Вас молим да се ове повишице по овој партији могу Вашом контролом стопроцентно корисно искористити, и то да се искористе на путовања службених лица, која путовања треба да су посвећена и целисходна са испитивањем, констатацијама и уклањањима невоља народних, која треба Ваш ресор својски и са пуно разумевања да искористи а не можда, да се та партија и њено повишење искористи, не дај Боже — у непотребно сељачање чиновничтва, бојадисано можда уском политичком бојом, или чиновничком хијерархијском нетрпељивошћу. Ја верујем да ће бити оно прво. Да идемо, господо, даље у проматрању предложеног нам буџета овога ресора.

Господо, исто тако као што рекох за партију 580 важи и за партију 588. Ја као посланик и народ кога заступам овде, свесни смо да повишење те партије неће директно додирнути ни једним јединим динаром наш срез, па ипак се радујемо, што је та партија повишена и задовољни смо том повишицом, која није мала, јер износа 4.066.330 динара, и треба да се утроши на одржавање и оправку државних путева у целој Савској бановини.

Ја сам спреман да верујем, да ће очајно стање тих путева у Савској бановини том повишицом, колико толико, бити исправљено; а исто тако сам спреман да верујем, да ће и онај радни народ, који је за те путеве својим радом и својом животном егзистенцијом везан, бити у потрошњи те повишице узет у обзир.

Видите, господо, колико ја објективно и мирно разматрам овај предложени буџет, па ми нећете замерити, да се на основу тога смем надати, да ћете ми приписати исту ту објективност, кад будем говорио, да се са неким тачкама предложеног буџета не слажем, и да их критикујем.

Ја ћу, истина, ту бити кратак, јер сам и лањске године имао прилике да подробније о томе говорим. Дакле, навађам које су то партије. То су партије 589 у којој су обухваћени трошкови око студија сондаже, снимања и пројектовања, а знамо шта то чини и какву улогу игра у Министарству грађевина. Па онда, имамо партију 590, која обухвата хидрографију, водне токове и водне снаге, па онда имамо партију 591, са своје две позиције о мелиорацији земљишта у Савској бановини.

Као што рекох, ја сам лањске године подробно није говорио о значају свега тога, па не желим да се сада враћам и понављам. Једино ради везе са оним што о томе лањске године рекох, додајем, да се у свему овоме још лута и да се значај, и то општи државни значај ових питања — судећи по цифрама предложеним у овим партијама — површно разматра и суди.

Господо народни посланици, ја сам у почетку овога свога говора набацно, да је срез који ме је овамо послао, у питањима ресора Министарства грађевина, не само потребан помоћи и пажње, већ се налази у неиздржљивом стању и очајничком очекивању решења тих животних његових потреба.

У првом реду рекао сам да је то снабдевање водом и народа и његовог сточног имања. Беда је у томе толика, господо, да се на њу мора обазрети и отклонити је, јер боље би и поштеније било раселити онај народ, него га пустити да редовно сваке године у летњим месецима губи животе и снагу и своју и свога иметка, жедан и без помоћи. Господо, оно нешто цистерна што постоји испуњава свој циљ и одређење само у пролетњим и јесењим месецима, док лети, кад је најпотребније, зијају празне, показујући ужасну слику и села и народа и, Бога ми, и оних који су дужни у томе да се о народу брину.

А, господо народни посланици и г. Министре, ко од нас није свестан улоге села и сељака, као извора целокупне снаге нашег народа и наше државе? Не сачињава ли наше село са најсиромашнијим својим домовима главни и основни проблем наше националне и државне политике, па, ако хоћете, и егзистенције? Па кад је то тако, онда и најобичнија памет, свесна тога, а свесна одговорности у вези с тим, захтева и налаже, да се сва државна акција, па и акција овог ресора, упутити и управи у првом реду на то животно врело и нације и државе, да се упутити на село и сељака.

Господо, селу и сељачком народу треба захватити за све што данас имамо, али не само захватити, треба му се и одужити — па како се то чини? Ето, чини се тако да се тај народ пушта да умире не само од глади већ и од жеђи! Срез, који ме је почастно посланичким мандатом, спада у ред очајника у погледу снабдевања у води, али и у ред мирних и центлменских личних поверилаца који очекују да му се посуђени иметак у крви и зноју врати бар у води. (Један глас: А шта ради Летица?) Летица обећава!

Што су тако чинили одговорни за време покојне Аустрије може народ то да схвати и да разуме. Да, Аустрија је знала да Лапачки срез дише другачије, него што је она то тражила, па када није могла да народну душу и осећаје кротити помоћу жандармерије и помоћу затвора, пореза и кулука, она их је држала у границама које је могла толерирати, помоћу глади и помоћу жеђи. Да, го-

сподо, Аустрија је знала да је доњолапачки срез 99,9% српски, али Југославија, данас слободна Југославија, треба да зна да је из тога среза било 860 добровољаца и да је 99,9% југословенски. Па питам се, господо, после тога и ја а, Бога ми, да номице се пита и онај народ, зашто данас још кружи фантом жеђи по срезу, по селима, по кућама и по празним цистернама, да, данас, када тај народ има своју народну државу, којој је за време Светског рата часно и поштено дао свој део од преко 800 добровољаца, зашто данас да трпи жеђ?!

Г. Министре, ја апелујем на Вас у име оног жеднога народа да скинете ову невољу, неправду, па, ако хоћете, и срамоту и државну и националну са дневнога реда. Ја Вас уверавам да ћете са мало добре воље — а спреман сам да верујем да је Ви имате, — лако моћи то учинити.

Ја сам се лањске године обратио Вашем претходнику, министру г. др. Кожулу у томе питању, обратио сам се и Банској управи Савске бановине и то не јаданпут, већ постоји читава преписка између мене и ових у погледу отклањања ове велике народне невоље. И признајем са овог места да смо се и ја и народ срели у томе разумевању, и ствари су доведене у стадиј завршни. Дакле, г. Министре, може бити ја сам мало сувише брз и сувише се бацам у будућност, али верујем да се у питању безводице у Лапачком срезу дошло до таквог стадија да једним потезом пера може да реши.

Не желим да овде улазим у детаље, јер ћу бити слободан да у име народа среза Доњолапачког у повереном Вам ресору будем и даље тумач тих народних жеља и потреба.

Господо народни посланици, питање снабдевања водом у безводним крајевима уопште има, осим локалног значаја за те крајеве, још и значај опште државне политике, па, ако хоћете, и значај одбране саме наше земље, јер по конфигурацији наше земље и државне заједнице ови безводни крајеви на срећу или на несрећу леже на самим државним границама. Ја молим, дакле, г. Министра грађевина да се заинтересује у питању снабдевања водом доњолапачког среза, не само из разлога, који сам навео, него и због тога, што је тај срез у том погледу типичан пример целог безводног сектора, који се протеже од планине Динаре преко Осеченице, па додирује унутрашњу копнену страну Велебита и завршава се Пљешевцом, Нигде се народ тако не мучи за воду као овде, а понова наглашавам, да нису у питању ни материјални издаци, који су тако мали према величини беде и невоље и њихових последица у народу, баш ради те небриге и несавесности да се једанпут учини крај томе.

Ја бих своју тврдњу могао поткрепити са стотине и стотине примера, али ћу навести само два.

1) Читава Добросељачко-Дољанска долина, која Унском пругом добија специјалан значај у срезу Доњолапачком, са својим селима и засецима толико трпи беспотребно у несташици воде да пружа најбеднију слику безводног краја, пружа слику скоро пустиње. Шта пије народ и како се мучи за воду сваке године у месецима: мају, јуну, јулу и августу нека посведочи ово: сиротиња у тим месецима остаје потпуно без воде. Принуђена је да на слабој марви иде 10 до 15 километара даљине и да носи 50 до 100 литара воде по најрђавијим путевима. А на домаку од 4 километра даљине и 300 метара висинске разлике природа је

дала тако зване Брезовачке точкове, са дневним капацитетом од 384 хиљаде литара воде, која у даљини једног километра пада у понор, да се никада више не покаже ономе жедноме народу. —

Ја сам, као што споменух у почетку свога говора, обратио већ прошлих година на ово свима меродавним пажњу. И, господине Министре, као што сам рекао на своме месту, приведено је све крају, јер се ради о изненадном финансирању изградње овога водовода. Учините крај свему овоме, па ћете не само решити једно крупно питање повереног Вам ресора, већ ћете морати ући у ранг-листу Министара грађевина, реформатора и ствараоца.

2) Други пример кога бих навео јесте село Осретци са својим засецима. То село мора, господо народни посланици, због 70.000 динара кредита, да по списку, кога сеоски старешина сачини сваке године према броју душа појединих кућа, у своје судове по дежурству чекати на ред од 2 до 3 сата, па да са извора Грбића ухвати 10 литара воде у време или вучије. Господо, ово ја нисам измислио али у томе селу ради воде, која добија значај Јорданске воде, мора крштење, тај верски акт, да се одложи за неколико сати ако су родитељи новог хришћанина заборавили да донесу воде.

Село Днопоље са засецима Бировача и Долина Опачић, истина, има доста своју велику цистерну, али она, као што сам рекао, лети зјапи празна. Међутим, у селу Срнеђој и Тишминој дрази постоје врела, чијом би се каптажом и доводом воде до села, ако ништа друго, учинило оправдање издатака, за ону празну цистерну. А трошкови око тога би износили једва 300.000 динара, ако се узме, у шта ја верујем да би и народ то поздравио, својом радном снагом, коју, ето, нико од меродавних не зна, или неће да организује и искористи. Тиме бих, истакнувши најнужније у овоме питању, прешао на друге потребе, које и срез и овај ресор тангирају. То је питање путева.

Ако бих и ја и народ среза, кога са пуно воље и поноса заступам као срез, где сам рођен, и чије све потребе и невоље осећам као прави син, — ако би ми добили бар обећање, да ће се и на нас, у питању воде обазрети онолико колико је то бар праведно, ја бих у осталим тражењима, па макар и на штеу свога гласа, био стрпљив и без велеких захтева. Али што не смем овде прећи, то је питање пута: Кореница—Фаркашић—Даменско—Доњи Лопач.

Не смем га прећи већ због тога, што тај пут не улази само у саобраћајне интересе среза Доњолапачког, већ што његов значај, у вези Унске пруге, која се ради и треба да буде предана саобраћају 1941 године, као и у вези пруге Карловац—Плитвичка језера—Бихаћ, о којој се говори, улази не само у мрежу најважнијих путева него и у мрежу опште комуникације читаве једне покрајине, а преко тога добија нарочити значај и за одбрану земље у скорој или даљој будућности. Дај Боже за овај последњи случај! Тражим, да се у ресору Министра грађевина поведе више рачуна, не само о овоме путу, већ о свему што изложих; тим више и тиме пре што, како сам чуо на надлежним местима, ово све улази у озбиљно разматрање. Па када та разматрања не остану само разматрања, гласају за, а сада ћу гласати против. (Одобравање и плескање на левици).

Претседник Стеван Ђирић: Има реч народни посланик г. Александар Лазаревић.

Александар Лазаревић: Ни један најобичнији посао не може се корисно обавити без унапред добро смишљеног плана. Плана мора бити да би се унапред знало шта нам је за један рад потребно и под којим ће условима и како исти бити свршен. Па кад је то тако код ситних послова онда код крупних не може бити двоумљења. Једна грађевинска политика, без једног унапред доброг смишљеног плана, не може се ни замислити.

И сам г. Министар грађевина није задовољан са овом политиком коју води. И он нам износи немогућност спровођења добре грађевинске политике овим сретствима која му се стављају на располагање. А кад је и сам г. Министар уверен да ни овај буџет, овакав какав је, неће бити у потпуности својој остварен, онда можемо мислити колико се уопште мало поклања пажње оваком једном државном питању, као што су јавни радови, које спроводи г. Министар грађевина.

Опште је познато, да је наша земља у вођењу јавне грађевинске политике далеко изостала од многих других културнијих земаља. Ми можемо комотно рећи, да живимо у једној неизграђеној земљи. Ми немамо, не у довољној мери, него ми немамо ни у најнужнијем броју употребљених путева. Ми трпимо огромне штете због рђавог саобраћаја, због учесталих поплава које долазе због нерегулисаних речних корита. Ми у нашој земљи имамо огромних природних богатстава, али смо зато ипак најсиромашнија земља. Шта то значи? То значи да се у овој земљи не ради корисно. У нашој се земљи ради и много ради, али се од тога нема користи. Користе се појединци. Богате се народни непријатељи, а народ и даље остаје да се мучи и пати у највећој беди.

А зашто? Зато што се код нас ради све без довољног разумевања, без унапред смишљеног плана, а, што је најважније, то је, да данас не постоји никаква одговорност. У овој земљи нико и ни за шта не одговара. Не одговарају, на првом месту, министри, а када они не одговарају, онда још мање могу и други чиниоци одговарати.

А када би се завела једна строга одговорност, онда сам унапред уверен да се не би догодило да се ма ко прими једног посла који не разуме и за који нема потребне стручне спреме. Када би се у нашој земљи одговарало и за сваку најмању грешку, онда ја верујем, и нико од нас не би у то посумњао, да би један нестручњак могао имати толико смелости да се прими једног овако важног ресора као што је Министарство грађевина. Ако и једном ресору треба стручњак — то је баш ресор Министарства грађевина који ни један корак напред не би могао кренути без стручног знања.

Г. Министар видимо да није задовољан са цифарским делом буџета и каже да је недовољан. Ту му ми признајемо и кажемо му да има пуно право, с обзиром на важност послова који се кроз тај ресор имају обавити, али пак, с друге стране, када знамо да је г. Министар за те послове нестручан, а уз то и велики партизан, онда кажемо, хвала Богу, што му нису дате веће суме на располагање, јер сам уверен да ће народ и држава и код оваког буџетирања претрпети огромне штете, а можете помислити колике би све недолгодне штете биле, кад би овоме Министру биле

стављене на располагање још много веће суме новаца.

Зато је за народ и за општу ствар много боље када се овако нестручним министрима не поверавају послови већег обима. Чак би било много корисније када ови и овакви министри не би ништа радили, јер би у таквим случајевима штета била најминималнија или никаква.

Послови опште народни могу бити поверени само способним лицима и онима који могу на своје и партијске послове да забораве када се баве опште народним и државним пословима. Ако не могу да забораве на своје личне и партиске послове, онда је најбоље да се ти и такви људи не примају општенародних послова. А ако се ти и такви људи ипак приме, онда у напред знамо да ће ти послови бити само од велике штете за народ и државу. (*Министар грађевина Добривоје Стошовић:* Онда би Ви требали да састављате буџет за министра!) Сигурно је да би то било много боље, па Вам зато и држим ову лекцију, Господине Министре.

Када један министар носи на себи знак партије ЈРЗ, као што је случај са г. Министром Стошовићем, онда се тај министар сам унапред обележио као пристрасан и као министар, који стоји на томе гледишту да о његовим личним и партијским интересима мора водити рачуна пре свега и изнад свега. (Чује се са деснице: О личним не, а о партиским може бити!) Значи, признајете да г. Министар води рачуна само о партиским интересима, а партиски интереси нису општенародни, партиски и лични интереси за мене су једно исто. (*Министар грађевина Добривоје Стошовић:* Нису ни лични ни партиски!) Па ови са деснице кажу да водите строго рачуна о партиским, а ја кажем, и о личним интересима.

Овакав министар, господо, не може имати општи план у својој грађевинској политици, јер, и када би га имао, тај не би вредео. Партиски интереси били би пречи од општенародних и у једном најбољем плану партиски интереси направили би такву збрку, да је ипак боље што једна оваква партизанска Влада нема свога плана.

Нема добре грађевинске политике без плана, и нема добре грађевинске политике без људи који би је стручно водили тако да при таквим јавним пословима на своје сопствене послове забораве. Овако организована грађевинска политика и од овако стручних и објективних личности спровођена, једино може бити од стварне користи народу и држави.

Јавни радови морају бити извођени из јавних зајмова, који се морају наћи под повољним условима било у земљи било на страни. Из зајмова се морају изводити због тога, што једна генерација не може да сноси терете, од којих би доцније многе генерације имале користи, а не би ни право било да се све то свали на једну генерацију. Ови јавни радови морају се на овај начин изводити и због тога, што је потребно дати запослење толиком радничком свету који данас стоји без посла.

Али како се сви најнужнији јавни радови не могу обавити ни из новца буџетом предвиђеног, ни из новца који би се путем јавних зајмова добио, то би било већ крајње време да се једном донесе и у нашој земљи закон о обавезној радној служби.

Овај је закон толико потребан да о тој потреби не би требало нарочито ни доказивати.

Ми смо једна, слободно се може рећи, беспутна земља. У зимским месецима не може се ни у једно село доћи на колима. Сељаци по неколико месеци ништа из села не могу дотерати у град.

Ни бановинским путевима по влажном времене не може се проћи, а о општинским путевима и да не говоримо.

У моме срезу опленачком има села као што су: Клока, Загорица, Рајковац, Маскар, Белосавци, која преко зиме немају везе једно с другим, а ни остала села као што су: Шуме, Трнава, Пласковац, Винча и други нису у бољем положају.

Па зар се не би овде могло нешто помоћи? Зар овај сељачки народ не заслужује да има, ако не удобне, а оно бар могуће и пролазне путове? Зар је наш сељак осуђен да вечито живи у тлибу и из далека посматра како луксузни аутомобили јуре асфалтним путем кроз плодну Шумадију? Зашто се и нашем сељаку не би направили бар пролазни путеви, којима би он добио везу са оближњим селима и најближим градовима?

Али шта мени вреди што ја све ово износим? Ова Влада не води бригу ни о многим важнијим општенародним потребама, а ја тражим да се она стара и о сеоским путевима.

Ова се Влада постарала да се сељак, и када успе да се из оног сеоског глиба извуче, не пусти на државни друм са колима ако нема прописне широке шине на точковима.

Од сељака се тражи да на своја кола намести прописне широке шине како са узаним шинама не би кварили државни друм, али ова Влада не пита тог сељака како ће он са тако прописним широким шинама моћи кроз онако запуштене и каљаве сеоске путеве од своје куће изићи до државног друма.

Зато нека се наш народ не нада неком побољшању које би му могло доћи од Владе др. Милана Стојадиновића, која не води велику, општенародну, привредну политику, већ ситну, ненародну, партизанску политику.

Наши Министри врло често праве екскурзије по страним земљама на рачун нашег народа и тамо свакако види да се у тим страним земљама много више води рачуна о национално-културно-историским објектима, но што се то код нас чини.

Господо народни посланици, сви ви врло добро знате да у нашој земљи постоје свега два света места, на која се сваки странац приликом званичних посета води, а то су Авала-Гроб Незнаног јунака и Топола, односно Оплецац. Сваки странац на путу за Оплецац очекује да види и, поред оних светих гробова, и неку, бар минијатурну културу нашег народа. Очекује да види изграђене неке културне установе. Очекује да види једну лепу уређену варошицу, чисту и пријатну. Али од свега тога сваки странац може доживети само разочарење. Топола и Оплецац, осим онога што су наши Краљеви подигли, ништа новог нема. Држава се о овоме светом месту није старала ни раније ни данас, што је истина за велико чудо. Уместо да има у Тополи све оно што би у једној малој престоници требало да има, оно ми, на нашу велику жалост, у Тополи видимо велику чамотињу и замрлост. Нема туризма, нема промета, нема ничега. А како би тога свега било, када Топола до данас

још ни железницу није добила, а о свему другоме и да не говоримо.

Захтевао сам и од других Министара, а захтевам и од овог да се на Тополу обрати много већа пажња и то не у интересу Тополе већ у интересу наше државе и целе наше нације.

Како нема наде да ће се овим мојим захтевима изићи у сусрет, иако су оправдани, то изјављујем да ћу гласати против овога буџета. (Пљескање на левици).

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, сада ћемо седницу прекинути и наставити рад у 16 часова.

(Седница је прекинута у 1,30 часова.)

(Наставак седнице у 16,15 часова)

Потпретседник Јеврем Томић: Господо народни посланици, настављамо рад. Реч има народни посланик г. Павла Матица.

Pavao Matica: Gospodo narodni poslanici, mi imademo pred sobom budžet Ministarstva građevina, koji je budžet, istina, povećan ove godine za dinara 43,236.000. Ali ako pogledamo potrebe, osobito što se tiče cesta, što se tiče ostalih javnih građevina i uređenja reka, onda možemo reći, da je taj budžet premalen i preneznatan. Makar sam u opoziciji, ipak sam se usudio to tvrditi radi toga, jer su faktičke i stvarne potrebe naše zemlje u tom pogledu vanredno velike. Gospodin Ministar građevina uspeo je, da poveća za toliko budžet, ali s tim povećanjem opet neće moći da udovolji svima onim potrebama, koje bi morale biti izvršene. Ne samo da iz ovoga redovnog budžeta neće moći preduzeti nekakve nove gradnje, osobito što se tiče cesta, nego smatram, da i one stare državne puteve, koji već postoje, neće moći da uzdrži na onoj visini, na kojoj bi oni morali biti u današnje moderno doba, kad su tolika prometala, osobito automobili. Jaki prometi saobraćaja, ne samo automobilima, nego i ostalim vozilima deru te državne ceste, te državne puteve iz godine u godinu u tolikoj meri, u kojoj se ne popravljaju. Osobito za vreme krize, koja je trajala par godina, i kad je bilo minimalno davano za izdržavanje tih puteva od strane Ministarstva građevina i državnog budžeta, došle su te državne ceste i državni putevi u vanredno derutno stanje. Ja bih hteo upozoriti ovde g. Ministra građevina i Narodnu skupštinu na derutno stanje državnog puta, koji vodi iz Zagreba prema Varaždinu. To je stara cesta još iz rimskog vremena. I ta državna cesta, mogu reći, da je u tako slabom stanju, osobito u zimsko doba, da na pojedinim deonicama toga državnog puta ne mogu da prolaze automobili, pa mestimice ni seljačka kola. Isto je tako i na drugom državnom putu, koji vodi od Zagreba preko Oroslavlja, Krapine na Rogašku Slatinu prema Mariboru. Evo baš danas jedan od naših drugova Slovenaca, g. Vinko Gornjak, spomenuo je, kako je jedno društvo Engleza išlo i htelo proputovati ka Jugu Jugoslavije prema Primorju, i kako je zapalo na tome putu i moralo se vratiti natrag, i onda preko Austrije i Italije da dode do našeg Primorja, do naše morske obale. Gospodo, to je žalosno. I ne samo da je to žalosno za nas, nego je to i jedna sramota, kojoj bi morali stati na put. Od strane Kraljevske vlade obećavaju nam se javni radovi; obećava nam se mnogo. I moguće je, da je nešto od toga učinjeno, ali tako malo i neznatno da se to jedva vidi.

Gradi se jedna cesta od Beograda prema Subotici i dalje prema Nišu, koja imade biti internacionalni put. Ta se cesta izgrađuje i imade biti posve moderna cesta. Možda je malo preuska, ali, dobro, izgrađuje se. Ali to građenje traje tako dugo i ti izdatci za javne radove, čini mi se, da idu samo na tu cestu, dokle se ceste u ostalim krajevima zapuštaju, što mislim da nije opravdano. Mi bismo morali, prema principima dobrog i razumnog domaćina, u dobrom stanju držati i čuvati ono što imamo, i to treba izdržavati iz redovitog godišnjeg budžeta. Nove stvari, nove ceste, koje imaju da se grade ili stare ceste, koje postoje, pa se moderniziraju, bilo što se asfaltiraju, bilo što se kamenim pločicama popločavaju, te ceste trebalo bi graditi iz izvanrednih kredita, koji se daju iz javnih radova. To se odnosi i na ova dva državna puta Zagreb—Varaždin i Zagreb—Oroslavlje—Krapina—Rogaška Slatina prema Mariboru, koje sam spomenuo.

Isto tako moram spomenuti cestu koja se ima sagraditi između Zagreba i Beograda. Ta cesta između Zagreba i Beograda gradi se tako polagano da će, ako se ovako produži, biti eventualno gotova za svojih 30 do 40 godina. Godišnje se izgradi možda 2—3 ili 5 kilometara, a za to vreme one deonice, čijoj izgradnji treba tek da se pristupi na tome državnom putu, potpuno propadaju. Tako taj državni put, koji ima da kreće od Dugog Sela do Banove Jaruge na ponekim mestima je u vrlo derutnom stanju tako da je promet modernim srestvima gotovo nemoguć.

Ja sam hteo da ovde upozorim Narodnu skupštinu i g. Ministra na te stvari i da tražim u ime stanovništva onih krajeva da se ti postojeći državni putevi dovedu u ispravno stanje, da se ti putevi koji već postoje kroz 100 godina učine urednim i sposobnim za javni saobraćaj a isto tako omoguće za moderna vozila.

Gospodo, hteo bi da upozorim još na jednu stvar, a to je da mi za regulaciju naših reka ne trošimo gotovo ništa. Ako pregledamo ovaj budžet videćemo tamo od partije 647 pa do partije 658 neke manje sume od par stotina hiljada dinara ili koji milion dinara da se daje za regulaciju pojedinih reka i potoka. Gospodo, na ovaj način nikada neće moći biti uredene naše reke i potoci, a, međutim, to je od preke potrebe. Ja bih hteo ovde specijalno da upozorim na regulaciju Save. Reka Sava protiče kroz tako reći najplodnije krajeve naše zemlje: Srem i Banat, Podrimlje i Pomoravlje i Posavinu. Gospodo, niti toj Posavini niti tome Pomoravlju ne posvećuje se ona briga koja bi im se morala posvetiti. Ono što pati narod u Posavini svake godine to su velike muke i strahote. Da se samo setimo šta je bilo u decembru mesecu 1937 godine, baš oko Nove godine. Vidimo i čitali smo u novinama, a oni koji su bili na licu mesta ti su i osetili strahote koje je narod u onim krajevima pretrpeo i prepatio. To je cela Slavenska Posavina, Bosanska Posavina sve do Obrenovca. Gospodo, novine iz toga vremena, od 28 decembra pišu da je voda dvaput plavila i uništila pšenicu i kukuruz, i ne samo da je u polju uništila pšenicu i kukuruz nego je uništila i čitava sela. Evo isto tako u broju od decembra meseca pišu novine i kažu: pontonirski put spasava stanovništvo iz poplavljenih sela Bosanske i Slavanske Posavine. Ceo puk pontoniraca, pionira, bio je angažovan da spasa pučanstvo. Ljudi su bežali na tavane i na stabla i čekali čitave noći i dane da dode neko, da ih spase,

da se ne utope. Kuće su se rušile, čitave porodice su smeštene po vagonima i po susednim selima. Vi znate, kakva je bila ciča zima koncem decembra i početkom meseca januara, pa možete shvatiti, koliko je taj narod patio.

Imate ovde izveštaj iz Slavanskog Broda od 17 decembra prošle godine, koji kaže: »Sava je noćas poplavila 40 sela u okolini Broda. Stanovnici periferije Broda evakuisani su u vagone«. Ne samo iz Slavanskog i Bosanskog Broda, nego i iz ostalih sela morale su cele porodice bežati iz svojih kuća i domova, i morale su se pustiti na milost i na dobro srce susednim selima, koja nisu bila izvržena toj poplavi, morale su se na milost dati državnim vlastima, da ih sprema u vagone da se onde s porodicama smeste. Te su porodice bile smeštene u vagone za stoku. I u tim vagonima, koji se ne mogu grejati na onoj ciči i zimi te su porodice bile po jedna, dve, tri strpane zajedno u jedan vagon i tu su favorile i mučile muku dok se ona voda smrzla, jer je došla ciča zima, i ostali su tako u snegu i ledu njihovi dovomi preko čitave zime.

Koliko je tu samo postradalo zdravljem, koliko je ljudi izgubilo svoje imanje, svoju stoku, koliko je izginulo stoke i koliko se ljudi potopilo, ne znamo, ali se u jednom izveštaju kaže, da se u Okučanima, tamo blizu Save, potopilo sedmorica mladih seljaka, koji su žurili da spasu svoje svinje, koje su onamo naterane u žir, da ih spasu od poplave, i sedmorica mladih ljudi, mladih domaćina, potopilo se. Ostale su porodice bez svojih hranitelja, koji su ostavili svoje žene i decu i izgubili svoj život. Isto tako čitamo, da su i kod sela Kupinova sedmorica mladih ljudi poginuli, a svakako da je poginulo još i mnogo više, što nije objavljeno u javnosti, i što nije niko registrovao.

Dakle, preka je narodna potreba, da se pristupi regulaciji reke Save sa jedne i sa druge strane, da se reka Sava bageruje, da se načine dobri nasipi, da se osuše oni krajevi, jer ćemo time dobiti na hiljade hektara rodnog zemljišta i obezbedićemo porodice, koje žive na obalama Save, obezbedićemo ona sela.

Gospodo, zdravstveni razlozi sile na to državu i Kraljevsku vladu da pristupi tim radovima. Ne samo zdravstveni razlozi nego i socijalni razlozi, da taj narod iz Posavine oslobode od te patnje i muke, koje mora podnositi svake godine. Evo od godine na godinu reka Sava plavi svoja područja! I to više puta, u jesen, i u proleće, kad se počnu naglo topiti snegovi.

Dakle, zdravstveni i socijalni razlozi, kao i ekonomski, sile na to Kraljevsku vladu da pristupi tome velikom poslu i radu.

Gospodo, da se reguliše reka Sava, da se korito reke Save uredi, ona je ne samo posle plovna do Siska i Zagreba, nego i sva ona polja, koja su rodna i plodna, ta sva polja bila bi obezbedena, ta sva polja donosila bi obilje roda, dala bi život onim ljudima, koji su tamo naseljeni u području Posavine, u području reke Save, ali bi i otvorila nova polja, koja su svuda pod vodom i kojih imade veoma mnogo.

Samo Lonjsko Polje iznosi preko 40.000 jutara, a Jelac polje preko 10.000 jutara, a i ostala polja koja inače sada leže neplodna i beskorisna, sva bi se ona privela kulturi i prihodi bi bili i za državnu blagajnu i za narod bolji. Dakle i ekonomski razlozi govore za regulaciju reke Save. Ceo naš narod, hvala Bogu, umnožava se, mnoga sela su popunjena, mnogi

domaćini imaju premalo zemlje i ne mogu sa porodicom da žive, — pa zašto da se ne stvore nova zemljišta. Što čine ostale kulturne zemlje? Ostale kulturne zemlje regulišu svoje reke, isušavaju svoje močvari i čine neplodno zemljište plodnijim. Gospodo, kad bi se područje reke Save uredilo, ja sam uveren da bi se našlo života za nekoliko hiljada porodica koje bi mogle živeti pod novim uslovima života, dobro i dostojno seljackoga života. Ja se nadam, i ja bih želeo, i radi toga sam i uzeo reč, da se novac, koji se misli dati za velike javne radove, u prvom redu upotrebi za regulaciju reke Save. Proracunato je, gospodo, da bi regulacija reke Save stajala 460—500,000.000 dinara. Gospodo, ako bi se uredila reka Sava i područje reke Save, ja sam uveren i osvedočen da bi se, kad bi država dala 4—500 miliona dinara za regulaciju reke Save, dobila od onoga pučanstva našeg, dobila bi ili direktnim ubiranjem doprinosa za regulaciju, a još više preko trošarine i preko direktnih i indirektnih poreza i preko toga što bi narod postavši ekonomski sposobniji, mnogo više trošio, i država bi na taj način dobijala i na monopolu i na raznim drugim taksama. Gospodo, šta bi bilo od rodnog, plodnog Banata, da nije ureden i regulisan, da nisu kopani kanali? Sta bi bilo od Pančevačkog rita i zar on ne bi bio močvar kao što je i bio pre regulacije? Kad bi regulisali reku Savu oživela bi i bosanska i slavonska Posavina i država bi ono što bi uložila u investicije dobila desetstruko više za kratko vreme. Zato, gospodo, ja apeliram ovde na Narodnu skupštinu, apeliram na gospodina Ministra građevina, da si uzme brigu na tu regulaciju reke Save. Učiniće jedno dobro delo narodu u Posavini, uradiće korisnu stvar za našu zemlju, uradiće korisnu stvar za našu državu, otvoriće nova vrela prihoda našoj državi. Daće hrane i života hiljadama porodica koje će se moći osnovati u području reke Save kad se to zemljište kultiviše, kad se to zemljište, koje leži pod vodom beskorisno, privede kulturi, kad se isuši i reguliše reka Sava.

Gospodo, još bih jednu stvar hteo da spomenem. Spominjući puteve koji vode od Zagreba prema Varaždinu i prema Krapini i Rogaskoj Slatini, moram da upozorim g. Ministra građevina i Narodnu skupštinu na još jednu stvar.

Gospodo, onde u Hrvatskom Zagorju, koje ima 11 srezova, sa nekih 600.000 stanovnika, ima samo jedan tehnički odeljak, i to u Varaždinu.

Jedan dio tih srezova pripada pod taj tehnički odeljak u Varaždinu, a drugi dio pripada pod tehnički odeljak u Zagrebu. I ovaj tehnički odeljak u Varaždinu, i onaj tehnički odeljak u Zagrebu koji ima čitavo područje tamo blizu Karlovca, Križevaca i Bjelovara, dakle, ako se ne varam, nekih 10—15 srezova, preopterećeni su jako. Gospodo, za 25 srezova postoje samo 2 tehnička odeljka i, naravno, da ti činovnici i uz najbolju volju ne mogu da vrše posao onako kako bi trebalo, i ne mogu da vode kontrolu i nad državnim putevima, i nad javnim zgradama, i nad javnim radovima u onoj meri u kojoj bi ta kontrola bila potrebna.

Zato ja ovde apeliram na g. Ministra građevina, da on osnuje tehnički odeljak u Krapini za srezove: krapinski, predgradski, zlatarski, donjostubički i slunjski. Za tih 5 srezova da osnuje odeljak u Krapini, da bi taj odeljak mogao da nadzirava i one državne puteve, a onda, naravno, svakako imaju za-

daću da nadziravaju i banovinske puteve, kojih ima još u većoj meri nego državnih puteva, dalje da nadzira javne zgrade, koje po tim srezovima postoje, kao škole i ostale javne zgrade, da vodi poslove, kada mnogi građani nešto grade, da im izdaju građevnu dozvolu, da ne moraju ići čak do Varaždina, koji je udaljen 80—90 km. od Klajnice, da ljudi ne moraju putovati ili u Varaždin ili u Zagreb, nego da imaju taj odeljak blizu.

Dakle, gospodo, razlozi i za kontrolu državnih puteva i banovinskih puteva, te razlozi javnih zgrada državnih i banovinskih i radi građevne delatnosti i radi nadzora, koje treba da ima građevni odeljak, potrebno je svakako osnivanje toga građevnog odeljka u Krapini.

Ja apeliram na g. Ministra da taj tehnički odeljak što pre osnuje i tome odeljku ove srezove podvrgne.

Gospodo, budući da su ti putevi državni tako zapušteni, da se u javne radove u one krajeve ništa ne daje, a koje krajeve imam čast ovde da predstavljam, budući da imam slabo nade da će se uz opravdane i dokumentovane moje zahteve ovo ispuniti što sam tražio, i budući da se ne slažem sa politikom Kraljevske vlade, izjavljujem da ću glasati protiv ovog budžeta Ministarstva građevina. (Odobranje i pljeskanje na levici).

Потпредседник Јеврем Томић: Реч има народни посланик г. Лука Аврамовић (Гласови: Није присутан). Пошто г. Аврамовић није присутан, сматра се да је одустао од речи. Реч има народни посланик г. Михаило Ђуровић (Гласови: Није присутан). Пошто г. Ђуровић није присутан, сматра се да је одустао од речи. Реч има народни посланик г. Радисав Вучетић. (Гласови: Није присутан). Пошто г. Вучетић није присутан, сматра се да је одустао од речи. Има реч народни посланик г. Новица Поповић. (У овоме моменту у дворану улази народни посланик г. Радисав Вучетић и ступа на говорницу па каже: Знао сам да има неколико говорника пре мене па сам свој ред чекао у своме кабинету). Морамо подједнако да поступамо према свој господи народним посланицима па због тога има реч народни посланик г. Новица Поповић.

Новица Поповић: Господо народни посланици, одлучивши се да говорим по предлогу буџета Министарства грађевина одмах ћу у почетку да нагласим, да је Министарство грађевина једна од најважнијих грана државне управе. И сам назив поменутог Министарства јасно приказује да је то Министарство рада и стварања. Јасно је да саобраћајне прилике у држави свестрано дјелују на целокупни живот народа и на његово природно економско јачање. Уређени саобраћај игра важну улогу у животу једнога народа исто онако као што су вене у човечијем телу. Ако се вене закрече, циркулација крви онемогућена је и у том случају организам изумире. Исто тако, ако је једној држави нема уређеног саобраћаја, привредно економски живот укочен је и наступа мртвило. Биреда и сиромаштво главне су одлике, које оцртавају један тежак привредно-економски живот. То је повод за сва незадовољства, која се с времена на време манифестују противу државе и државног уређаја. Колико пак моћно дјелује уређени саобраћај на целокупни ток државног живота ја-

сно нам показује историја данашњице. Зар Феничани у своје доба нијесу преполовили велики дио свијета, не само својом робом, већ и културом. Зар Немачка није успела преко добро уређеног саобраћаја да створи од више немачких држава једну јединствену националну Немачку. Зар то исто није учинила Италија, Енглеска и у најскорије време и Русија.

Да би нам јаснија слика била у нашем саобраћају, његовом уређењу, потребно је да бацим лентимичан поглед на склоп наше државе. Она је састављена из двије бивше краљевине: Србије и Црне Горе, дјелова аустро-угарске монархије и Јужне Србије, која је била под турском управом. Србија после свога државног формирања била је у бољој могућности да се посвети изградњи саобраћаја. Црна Гора и у току своје самосталности била је оскудна да изграђује саобраћај. Она је била војнички логор и усхићивала се Царевим Лазом, Вртијелком и Вучијим долом. Јужна Србија за време Турске владавине је била пуста и неуређена. Турци су онамо за 500 година само оргијали. Дјелови наше Отаџбине, који су били под аустро-угарском монархијом били су нешто боље среће, јер је онамо Аустрија нешто радила. Ето, отуда и данас су саобраћајне прилике у Зетској бановини и Вардарској најгоре, с том разликом, што Вардарска бановина има израђене железничке пруге, а Црна Гора нема ни једне. Приговара се, да се од Уједињења до данас посветила највећа брига уређењу Србије и то служи као потстрек разним партизанима, да развијају мржњу код Срба у Црној Гори противу Србијанаца. Ја лично никад нијесам дијелио то мишљење. Напротив, сматрам, да је корисно и добро учињено Југославији, ако се ма чиме побољшала Србија, јер је то она заслужила, када је пошла на Голготу и дала себе за стварање Велике Југославије. То је она Србија, која је претворена у прах и пепео од непријатеља за националну слободу и добро свих Југословена. Зар та Србија не заслужује економско и привредно јачање и оздрављење. Ја жалим што се није приступило изградњи Јадранске пруге толико обећаване. Ја жалим само то што надлежни нијесу посветили дужну бригу и Црној Гори кад су могли. Можда ће се рећи, да није било новаца за изградњу Јадранске пруге и за изградњу добрих путева, да би овај саобраћај могао препорудити намучену и пасивну Црну Гору. Ја постављам питање: шта би са Блеровим зајмом, који је искључиво закључен за изградњу Јадранске пруге, а шта би са репарацијама? Зар оне нису послужиле за лично богаћење и за изграђивање вила по разним крајевима наше државе. Ову неправду Црногорски народ осећа и често је манифестује било у којем облику. Разумљиво је, јер од Ослобођења до данас стално се у Црној Гори агитовало са Јадранском пругом, али од ње ни трага ни гласа. По оној из „Горског вијенца“: „Ил је ђаво ил су мађије, ил је нешто горе од обоје“. Ипак тврдо сам увјерен, да ће ово крупно национално питање ријешити Претседник Краљевске владе, јер истински воли и нацију и Црну Гору.

Несумњиво је да сваком Црногорцу тешко пада на душу, кад на једној страни посматра асфалтиране путеве, укрштене железничке мреже, добро уређене остале путеве, а код нас у Зетској бановини видите искривудане уске путеве, пот-

пуно излокане и за саобраћај опасне. Главна артерија пута у Зетској бановини јесте пут Подгорица—Андријевица—Пећ. Он везује Јужну Србију са Црном Гором. Овај пут замењује Јадранску пругу. У каквом се он сада положају налази? Они који су ускоро њиме путовали знају да се њиме не могу разминати ни два луксузна аутомобила. Мостови на истима већином су од дрвенарије. Они су слаби и под теретним аутомобилима сурвавају се и учестале су катастрофе. Ипак техничари и дан данас конструкцију моста не замењују каменом, већ и даље употребљавају чамову грађу. Кад се узме у обзир, да је Црна Гора главни потрошач свих производа, који се налазе у Метохији, а с обзиром што се овим путем превози шумска грађа до Пећи то је овај пут један од најважнијих економских путева у Зетској бановини. Да би могао корисно послужити за све врсте транспорта, потребно је да се приступи проширењу истог пута што пре. Ово императивно захтевају народни интереси. Они који су имали прилике да зими путују овим путем, видели су, како је зими очајан саобраћај и како се транспорти преко Чакора врше, не ни на коњу него бременницама. И, наравно, сви производи, због таквог и тешког преноса осетно поскупљавају. И може се рећи да смо ми прави Југословенски Сибир. Шта се учинило до данас, да се олакша и успостави потреба саобраћаја у оним крајевима? Благодарени увиђавности г. Добривоја Стошовића, одлучио је за снег тракторе добивати за чишћење снега, чиме ће се и зими одржати саобраћај. Истовремено овом приликом морам да дотакнем два важна питања у ресору Министарства грађевина, а на име о издавању радова у акордији и рад у режији. Тачно је да се технички одељци залажу за рад у акордији, доказујући да је изградња путева јефтинија солиднија и лакша, па се жучно боре противу рада у режији, наводећи да они немају довољно техничке снаге за извођење радова у режији. Ствар да поставимо на своје место. Да видимо које је тачно, на пр.: један километар пута који се ради на најтежем терену, где се пробијају снаге Дуб—Цуце кошта у режији од 160.000 динара а ширина пута 5 метара, а у акордији Цетиње—Обзовица по динара 250.000 а 3 метра ширине и тако један и други пут раде се под једним околностима — пробија се стене. За један километар пута у акордији дат, можемо да добијемо 3 км. у режији. „Ето куд се ђеде Цар Немање благо.“ Јасно је сада ко заговара изградњу путева лицитацијом. Прво, акордати, надзорни инжињери и сви они, који су у вези са лицитацијом. Акордати се унапред картелишу, споразумеју, један другоме за одустанак исплате, па тако задужени праве смишљену лицитацију. После долази преглед радова, одобрење ситуација и њихова исплата. Све то повлачи извештај — ето, то је главни разлог зашто се поједина стручна лица грчевито залажу за изградњу путева лицитацијом. А ко су вам предузимачи? Обично људи без стручне спреме, обични радиници, а готово у извесном броју и велики шпекуланти, који су извесно време бавећи се радовима стекли праксу и добили предузимачко право. Радам у режији на што би се таквих лица довољан број, да врше надзор на изградњи државних путева за обичну надницу. На тај начин народ се лакше упосли, а радови јефтиније коштају, а профит који остаје за предузимача остаје држави за изградњу путева

и упослења сиромашног народа. Овим путем избегле би се оне велике и страшне злоупотребе од појединих предузимача, који нередовно или никако не исплаћују раднике и изазивају револт у народним масама, па ипак они се као такви и данас толерирају и таквим се и данас радови уступају. Из овог јасно резултира да извођење простих јавних радова на изградњи путева за народ и државу једино је корисно, да се изводе у режији. И тиме се онемогућава она несрећна крилатица „корупција”.

Друго питање, по коме ћу да говорим, то је питање кулука. Кулук је старог датума. Њиме су се највише служили у изградњавању путева Турци. Отуда је кулук непопуларан и омрзнут. По овом питању говорио сам и прошле године у Финансијском одбору и тражио укидање истог. Наглашава да је по овом питању начелник за путеве г. Боучек поднео и свој предлог „О начину искористивања радне снаге” и врло јасно подвукао све рђаве стране кулука. Ја ћу укратко дотаћи се свих негативних страна кулука, а позитивних нема. Прво, кулук захтева тешку и гломазну администрацију за прављење спискова, расподелу рада, мобилизацију техничког особља итд. Лично сам руковао кулуком у својству Претседника општине и постижан је успех, који је раван нули. Ево како то изгледа у пракси. Кулук се у читавом срезу једновремено закаже, па чак и у читавој бановини. Ту се кулучари мобилишу и дођу без икаквог алата за изградњу путева. Донесу слабе мотике, са којима треба да врше ископ раднице. Наравно при овом удару мотика се ломе или је нарочито сломи и он целог дана шиљачи. Приликом изградње путева нема техничких лица, да врше надзор, већ ово чине самоуправни чиновници, који често пута да удовоље маси, радништво распусте пре него се и сви сакупе. У већини случајева бележе у списковима, да су кулуку присуствовали и они, који за кулук уопште и не чују, осим тога у брдским пределима нико нема кола, теглеће стоке за превоз камена; већ оно врше лично радници, те тиме забуше време носећи по један камен на рамену. На овај начин често пута, ако се врши оправка већег изграђеног постојећег пута, може се десити, да га више покваре, него што га поправе. Овај начин кулука из више разлога треба укинути и замени га откупнином, која би се прикупљала преко пореских власти и употребљавала на изградњу државних путева. Овај би начин био 100% кориснији, јер би се изградња путева вршила под надзором технички способних лица и оно што би било изграђено било би солидно. С друге стране, сиротиња би вазда нашла запослење и никада не би била принуђена да тражи милостињу, а откупнину би могао сваки да плати па и најсиромашнији, јер би наднице биле толико велике да би превазилазиле висину откупнине, а ова не би требала да буде велика. Систем за одмеравање могао би остати исти тј. прогресиван. Морам да се позабавим питањем регулације ријека и мелиоризације поља. Непобитни је факат, да је све више помањкања зиратног земљишта и да ћемо бити принуђени, да ово отимамо од природе и да се са њоме боримо. За Црну Гору најкрупнији је проблем, после Јадранске пруге; исушење Скадарског језера, јер би тада Југославија добила свој Мисир у Црној Гори. Онда Црногорци не би морали да се растурају по мето-

хијским брежуљцима и шумама, где су постављени у ставу обичних шиљбока. Не водећи рачуна о томе, да те фамилије треба да живе, да се економски подигну и као такве да буду један национални фактор у Метохији, тврдим, да све владе до сада нијесу ушле у проблем, нити су желеле да то учине. Ја верујем у политичку смишљеност Претседника Краљевске владе, да ће и ово горуће питање узети у решавање и да ће га решити, и са решењем оних и оваквих питања улиће код Црногораца трајну љубав према Југославији и Југословенству. Од ријека у Зетској бановини, која се излива и поткопава и носц обрађена земљишта јесте Лим са његовим притокама. Лим са овим притокама чини грдно огромце штете, јер најплоднију земљу сваке године постепено носи. Мелиоризација поља између Плава и Гусиња претставља проблем за читави онамошњи крај, један најважнији проблем и решењем овога проблема народ би био материјално потпуно обезбеђен. Са задовољством констатујем што је ово питање узето у решавање и да је Г. Министар грађевина одредио кредит за изградњавање дефинитивног елабората. Не могу да преглутим, а да се не дотакнем рада појединих техничких одељака. Ви са леве често пута приговарате, да Влада врши прогон чиновника, који не припадају Ј.Р.З. а ми са деснице можемо са правом рећи, да ни једна влада до данас није толерирала своје политичке противнике, који отворено и јавно или не раде или рђаво раде. Да не би ова ствар изгледала више фразерска, ја ћу да изнесем један пример, како се у Министарству грађевина — односно, у појединим техничким одељцима брзо свршавају ствари. Пре две и по године проглашен је пут Плав—Чакор, бановинским путем. Правац пута је утврђен решењем банске управе и решењем Министарства грађевина. За две и по године дана врши се траса пута од 2 км. Обављају се 5 лицитација и у свакој се смишљено остави по нека празнина, да би лицитација била поништена. И на овом дијелу пута, који је излаз на лицитацији, Шеф техничког одељка у Беоанима мијења правац, не слаже се са надзорним инжењером све пореди тога, да би саботирао изградњу поменутог пута. Наравно, после сваког мимоилажења долази образовање комисије, да даје стручно мишљење и шта се ради: Само се пуне две и по године мери и премерава једно исто земљиште, тако да је то постало смешно и самим сељацима и у разговору, кад хоће кога да прекори, народ каже: „Море, иди, свршићу ја теби тај посао као технички одељак пут Плав—Чакор”.

Овај сам пример само навео ради илустрације, да смо ми посланици из Владине већине доживели овакве скандале и овај господин и дан данас се налази на истом положају у Беоанима.

На крају наглашавам, да је Влада Г. др. Стојадиновића једина била која је поклонила пуну пажњу саобраћају Црне Горе и у току његове владавине отпочела је са изградњом железничке пруге Никшић—Требиње и почела је изградња других колских путева кроз Зетску бановину, као Берање—Рожај—Нови Пазар, међу којима спада и пут Плав—Чакор, који има непосредно да веже најлепшу околину у нашој држави са Метохијом. После изградње овога пута, Плав—Чакор—Гусиње добиће другу физиономију, да постане други југословенски Блед. О чаробним лепотама писало се

много раније а нарочито о Плавском језеру и његовој околини писао је наш највећи научник пок. Цвијић.

Право је и време је, да крај у коме су Немањини имали своје летњиковце, поново добије свој првобитни значај. Исто тако важан је економски пут Марсенића ријека—Шекулар Ругова, јер пролази кроз најбогатије комплексе шума и овим путем саобраћај је и зими омогућен између Црне Горе и Метохије. Наравно, имајући пуно поверење у Господина Министра грађевина, који свесно и савесно води грађевинску политику, гласаћу за овај предлог буџета. (Одобравање и плескање у центруму и на десници).

Потпретседник Фрањо Маркић: Има реч народни посланик г. Милан Вукићевић. (Гласови: Није овде). Пошто г. Вукићевић није овде, сматра се да је одустао од речи. Има реч народни посланик г. Урош Недељковић. (Гласови: Није овде). Ни г. Недељковића нема овде, значи да је и он одустао од речи.

Има реч народни посланик г. Албин Коман.

Albin Koman: Gospodo narodni poslanici, sretstva iz jednog milijardnog zajma koji je bio 1935 godine određen za izvršivanje javnih radova većeg obima, idu kraju. Suma u visini 422 miliona upotrebljena je bila za građenje novih železničkih pruga, ostatak od 576 miliona pak bio je dat na raspoloženje Ministarstvu građevina za obnovu naše mreže sa savremenim kolosekom.

Razdeoba ove sume iz tog zajma na pojedine banovine klasičan je primer, kako se Slovenačka u ekonomskom pogledu, a naročito kod velikih investicionih radova države, zapostavlja i kako je štetno i nepravedno gazdinstvo s različitim fondovima, u koje se centralizuju određene javne dažbine i dotacije, a iz njih se dele obično u obrnutoj razmeri sa doprinetim finansijskim žrtvama pojedinih krajeva.

Sad za ovaj put ja ću se pozabaviti samo raspoделом sume predviđene za radove na putevima, koji su za Dravsku banovinu od posebne ekonomske i kulturne važnosti.

Najveći javni rad u obimu započene savremene obnove naše drumske mreže jeste izgrađenje moderne ceste od Subotice do bugarske granice kao na našu državu pripadajući deo međunarodne veze London—Indija.

Saobraćajno-turistička vrednost ove ceste bez sumnje daleko ne odgovara potrebi modernih drumova u zapadnome delu države, posebno kod nas u Slovenačkoj.

Međunarodni turistički saobraćaj jeste, kako je poznato, upravljen prema pokrajinsko interesantnijim krajevima u Alpima i na Jadranskom moru.

Ali svejedno je za pomenutu cestu izdato već do sad samo iz sredstava jednomilijardnog zajma 323 miliona, ukupno sa pre spomenutim izdacima, kao, na primer, za Zemunski most i vezu Beograda i Zemuna čak 723 miliona dinara.

Za izvršenje celokupne ceste, na kojoj treba izgraditi još 300 km. modernog drumu, troškovi se povećavaju na veliku sumu 1050 miliona dinara.

Gospodo, svaki može lako da vidi narodno ekonomski i saobraćajni dobitak te skupe ceste, koja proždire ovakva ogromna sretstva, da bi ona mogla udovoljiti modernizaciji najsobraćajnijih drumova za prvu hitniju potrebu u svima onim krajevima, gde

je turistički saobraćaj glavni prihod i uslov ekonomskog stanja.

Gospodo narodni poslanici, s kakvom malom smotrenošću i s kakvim nacrtima izvršuju se radovi na našim cestama, neka služi kao primer i dokaz, da se istovremeno izgrađuje cesta kroz dolinu Lima u bivšem Sandžaku kao „vrlo lep turistički put“, koji neka bi privukao sa svih strana pošto ide kroz vrlo romantički predeo.

Sigurno je, da se je kod toga zaboravilo — na kakav način bi ti automobilisti mogli doći do ove vanredovne interesantne i moderne turističke ceste.

Naši krajevi, u kojima je turistički saobraćaj važan sastavan deo gazdinstva te preko koje ga je moguće razviti turistički saobraćaj i u drugim pokrajinama, pošto idu preko Slovenije svi najvažniji, međunarodni, cestni dolaski iz inostranstva, ne učestvuju u tome vanrednom smislu za razvitak turizma.

Od 578 miliona dobila je naša Banovina 33 miliona i po ili manje od 6 od sto od celokupne sume.

Kad bi se za ijam za javne radove podelio prema razmeri javnih dažbina pojedinih pokrajina, onda bi morala Slovenačka primiti najmanje 92 i po miliona dinara.

Prema toj računskoj kalkulaciji, mi smo oštećeni za skoro 60 miliona dinara ili za dvojinu sumu od onog što smo stvarno i primili.

Još gore je pak kad se pomisli da se amortizacija ovog zajma, ukoliko se iz tog zajma izgrađuju cestni radovi, ne vrše iz redovnog budžeta nego iz naročitog fonda za izvršivanje javnih radova u koji ide celokupna trošarina na cement i deo one trošarine na benzin.

Isplata amortizacija nije u budžetu nigde predviđena, nego se krije iza trošarine na cement u visini godišnje kvote od 27 miliona dinara.

Pošto Dravska banovina plaća godišnje na toj trošarini oko 10 miliona dinara, a u čitavoj državi iz toga sakupi se oko 60 miliona, onda lako možemo izračunati, da bi se cestnim radovima u Slovenačkoj otplatilo potpuno sav zajam za vreme od tri godine, odnosno, da bi u tekućoj godini već isplatili sve radove, koji su u toku, s tim kad bi se ovi javni radovi prebustili pojedinim banovinama ili njena sretstva podelila u istom razmeru kako su i sakupljena.

Ali tu se onet pojavila nesretna ustanova — »fond« — koja se je pokazala kao najuspešiji oblik kada je u pitanju činjenica, da treba nekoga finansijski i ekonomski oštetiti.

U fond za javne radove plaća slovensko gazdinstvo šesti deo od svih fondovnih prihoda, dočim je ono iz toga fonda dobilo samo sedamnaesti deo.

Po tom računu proizlazi, da smo za naše ceste primili samo 60 miliona manje, nego prihoda prema našim davanjima.

Ove podatke treba baš u ovome momentu u javnosti ponoviti i osvetliti.

Raznosi se čak i vest, da su preduzeti koraci, da se dode do novog zajma, do nove milijarde za javne radove.

Ukoliko se to odnosi na cestne radove nije po svemu jasno, ali se je sa time propustila misao o cestnim fondovima, u pogledu kojih je naša celokupna javnost jednodušna, da moraju biti decentrilizirani prema načelu, da se sretstva upotrebe u korist ceste u pojedinim banovinama u onoj srazmeri kako su bila i sakupljena.

Zainisao o centralnom cestnom fondu naišla je i u drugim predelima naše države na suviše jak otpor i nije isključeno, da će se isto postići i sa novim zajmom, kod kojega podeljivanja će biti opet oštećeni naši interesi.

Gospodo narodni poslanici, zbog ove dosta verovatne mogućnosti već danas kategorički mi tražimo, da se sretstva budućeg zajma ne smeju deliti samo pravedno u srazmeri s davanjem, nego se mora ovom prilikom ispraviti i ona krivica i nepravda oštećenja kod samog prvog zajma, odnosno podeljivanja iz tog zajma za cestne radove u Dravskoj banovini.

Ako je merodavan za podelu novaca neki ključ, onda mora biti samo ključ: razmer opterećenja, kojega naša banovina unosi u zajednicu s drugim pokrajinama.

Ali ako zauzmemo stanovište solidarnosti i zajedničkih interesa, onda se vanredni i orvostepeni interes modernizacije cesta u Slovenačkoj mora osmotriti sa stvarnog, svedržavnog gledišta, da se, u prvome redu, moderna rekonstrukcija cesta izvršuje kod nas gde je motorizovani saobraćaj i međunarodni turizam najrazvijeniji, najjači i ekonomsko najvažniji.

Gospodo, treba da znamo da se samo preko dobrih i uređenih cesta u Slovenačkoj mogu i ostalim predelima naše lepe države otvoriti vrata turizmu.

Za to su, gospodo, na što skorašnjem uređenju modernizacije naših drumova u Dravskoj banovini zainteresirane i sve ostale pokrajine, a pogotovo naše Primorje, kojemu bi nova moderna cestna veza Slovenačke s morem donela nove ekonomske mogućnosti za razvoj turizma.

Gospodo, naša javnost prima obe alternative: ključ prema uplaćenoj sumi ili nepristrasno presuđivanje potreba cestnih radova, pa i kriterija saobraćajnosti te sa stanovišta važnosti za međunarodni turizam.

U prvom slučaju morali bi kod jednakomernog podeljivanja od celokupne sume 578 miliona dinara primiti za naše cestne radove 96 miliona dinara i kao nadoknadu iz prvog zajma oštećenih 60 miliona dinara, to bi značilo ukupno 156 miliona dinara.

U drugom slučaju, na osnovu podeljivanja zajma, prema saobraćajnoj i turističkoj važnosti, moralo bi se za modernizaciju drumova u našoj Dravskoj banovini odrediti barem polovina celokupnog iznosa, kako bi se po izvršenoj rekonstrukciji najglavnijih međunarodnih dolazaka u Sloveniju mogla preduzeti modernizacija cestnih radova i u unutrašnjosti.

Kod prve milijarde za javne radove imali smo dosta veliku školu, koju smo vrlo skupo platili. Zato tražimo, da u buduće budu interesi Dravske banovine kod eventualne druge milijarde dovoljno zaštićeni, te da joj se da onoliko koliko ima prema proporciji da dobije.

Gospodo narodni poslanici, pre dve godine naša država je eksproprialala potrebno zemljište za proširenje i uravnanje državne ceste Ljubljana—Kranj. Glasom ekspropriacijskog zakona, država je obavezna da tokom jednog meseca, posle preuzimanja zemljišta, isplati ugovorenu sumu.

Ali danas je već dve godine od kako je država preuzela ona zemljišta, cesta je skoro dogradena, ali za sva ova zemljišta nije država platila do danas ni pare! Zabadava zemljoradnici mole, da se imaju iznositi za oduzetu zemlju da isplate.

Bez uspeha tvrde ovi seljaci kod poreskih uprava, koje od njih traže zaostale iznose na ime neplaćenog poreza, da je niima država dužna za eksproprialano zemljište. Poneka poreska uprava otpiše im bar iznos, koji ima da dobije na ime poreze od sume, koja treba da se isplati za prodato zemljište.

Poreske vlasti za ovakve molbe su nepristupačne. One istovremeno oduzimaju seljacima potrebnu stoku, vozove itd. iako im država duguje mnogo veće iznose nego što su oni dužni za porez.

Ja moram najodlučnije protestovati protiv takvog postupanja.

Pitam vas, gospodo, je li čudo ako narod protestuje i izražava svoje nezadovoljstvo radi takvog postupanja upravnih vlasti.

Ali ono, što je najgore pri svem tome, to su oni nesretnici, koji ne mogu biti zadovoljni s takvim postupanjem, pa se zbog njihovog negodovanja na brzu ruku proglašuju komunistima.

Pitam vas, gospodo, ko stvara komunizam? Ko stvara negodovanje među narodom? Ko radi protivno zakonu?

Na sva ova pitanja odgovorite vi sami!

Gospodina Ministra pak molim da naredi potčinjenim organima da se kupovina za eksproprialano zemljište odmah isplati.

Gospodo narodni poslanici, imam da dodirnem još jedno pitanje a to je regulacija reke Save od Medvod do Litije.

Za ovu regulaciju potreba je vrlo hitna, pošto se periodično javljaju u Dravskoj banovini poplave koje nanose narodu ogromnu štetu. Veliku štetu nanosi državi na njenim javnim napravama kad voda izide iz korita reke prilikom poplava.

Poplava odnosi proizvode, odnosi obradujuću zemlju, narušava ceste i mostove, pa i kuće i kućište.

Uzdruž reke Save imaju seljaci i radnici svoje domove, ekonomske zgrade, vodenice i mlinove itd. Tim ljudima stalno pretil pogibao dok se ne reguliše Sava.

Gospodo, da bi se spasio seljak uzduž reke Save, treba što pre pristupiti regulaciji reke Save od Medvod do Litije te izvoditi barem najnužnije radove.

Pa ako nije moguće ove regulacije na jedanput u celosti izvršiti, onda je ipak potrebno i to po svaku cenu doći do potrebnih sredstava, da se urede najopasnija mesta i najvažnija mesta odbrambenim nasipima i rampama.

Kako se dobija novac za druge javne radove, tako treba da se dobija i za ove radove kod regulacije reke Save, koji ne trpe nikakvog daljeg odgađanja. Isto tako treba pospešiti tempo regulacije Savinje i Mure i pristupiti sistematskoj regulaciji reke Drave.

Gospodo narodni poslanici, pošto nemam poverenja u Kraljevsku vladu da će raditi za dobro naroda i države, pa i zbog nepoverenja u ličnost Ministra građevina gospodina Stošovića, koji se je pokazao vrlo rdavo kod uređenja prilika u prosvetnoj politici u Dravskoj banovini, glasaću protiv. (Odobranje i pljeskanje na levici).

Потпретседник Радисав Вучетић: Реч има народни посланик г. Вукашин Спасовић. (Гласови: Није овде!) Пошто г. Спасовић није присутан, сматра се да је одустао од речи. Реч има народни посланик г. Миленко Глишић. (Гласови: Није овде!) Пошто г. Миленко Глишић није присутан, сматра се да је одустао од речи.

Реч има народни посланик г. Душан Милошевић.

Душан Милошевић: Господо народни посланици, приликом претреса буџета Министарства грађевина дозволите ми да изнесем прилике и бедно стање у погледу путева у моме срезу. Ја сам претставник Среза власотиначког. Мој Срез власотиначки броји 20 општина са око 60.000 становника и са 14.000 правних гласача. Као што видите, овај срез није тако мали и треба му поклонити што већу пажњу да би се задовољиле његове потребе и жеље. Од ослобођења има већ 20 година и могу смело да тврдим да је за овај срез учињено врло мало или готово ни мало. Грађани мога среза то су већином печалбари и, да би исхранили себе и своје породице, они у рано пролеће иду у печалбу. Они се занимају свима занатима. Они су цигљари, зидари и пиинтери. Они у рано пролеће крећу у све крајеве наше државе. Можда их има пет до шест хиљада који сваког пролећа иду у печалбу. Они преко лета цело лето раде, муче се, спавају на голој земљи да би се у позну јесен вратили својим домовима и са зарађеним новцем прехранили себе и своју породицу преко зиме, јер у планини не рађа ништа до овса и кромпира. То је њихова главна храна. Преко лета пак домаћице, да би прехраниле децу, иду саме у Власотинце да купују жито. Они немају новаца да плате какво превозно сретство и да пренесу жито него морају саме да носе на леђима 30—40 кг. кукуруза. Било је таквих призора где жена, поред кукуруза, носи на леђима и дете, јер код куће нема коме да га остави да га чува. Цео народ мога среза муку мучи целога века без путева и саобраћајних средстава. Могу да вам наведем такав пример из мога среза, да дете, које сврши основну школу па дође у варош, оно први пут види кола и точкове и чуди се томе, јер их није никако до тада видело. У мом срезу не постоје никакви путеви већ само сеоске стазе. Преко зиме те су стазе завејане снегом и онда су непроходне.

Моме срезу најмање се излазило у сусрет. Можда је та трагедија у томе, што је мој срез потпадао прво под Врањски округ, и тада је био на периферији. Ви знате да се о периферији врло мало води рачуна. Центри се зидају, а периферија не. И ако су грађани мога среза плаћали све државне и самоуправне дажбине, није им ништа учињено. Доцније је мој срез потпао под Нишки округ, и био је такође на периферији. Затим је потпадао под Пиротски округ, па кад је постала Нишка област, потпао је под Нишку област, и тада је био на периферији. Данас потпада под Вардарску бановину и сада је на периферији. И о тој бановини слабо се води рачуна, јер се Вардарска бановина сматра као пасторче. Друге бановине добијају много више кредита, него ли Вардарска бановина. Ја молим Господина Министра грађевина да о овоме поведе рачуна и да бановинским буџетом предвиди већу суму за Вардарску бановину и поједине срезове.

Хоћу да напоменем и то, да у моме срезу живе добри, мирни људи, који су веома штедљиви. Задовољавају се само са хлебом, а другог зачина немају. Задовољавају се, дакле, са оним што је најпотребније.

Да вам кажем, господо, још и то. Код нас постоји један пут, који води ка бугарској граници.

За време Бугарског рата војници су просекли пут и од тога времена о њему се није водило рачуна. И кад је требало да се мобилише војска према граници, Бугарска држава имала је добре путеве и мобилисала је своју војску за 24 сата, а код нас је требало 5—6 дана да се поседне граница услед немања путева.

Најглавнији пут, који треба да буде главна артерија за срезове, са којима ће се везати сва села, најглавнији пут, који води за Брдо и Црну Траву, требало би да се веже са путем, који постоји ка бугарској граници. Онда би питање путева у моме срезу било регулисано. Тај пут је трасиран и није дужи од 16 км. Зато молим Господина Министра, да из овога буџета одреди потребан кредит, како би народу мога среза изашао на сусрет по његовим оправданим молбама и жељама.

Од многих колега слушао сам, да су нападали данашњи режим, данашњу Владу и поједине Министре, што гоне чиновнике, што гоне чиновништво у опште и што га тероризишу. То, међутим, не стоји у истини. Ова Влада баш најмање то ради. Било је много већих гоњења и прогањања. Навешћу шта је било самном приликом прошлих избора. Како ја, тако и сви моји пријатељи били смо гоњени као дивље звери иако сам ја био на листи г. Јевтића. Мој противкандидат испремештао је и довео све чиновнике, који су радили за њега да пошто пото буде кандидат. Могу вам потврдити, да ни један од службеника и служитеља, колико их има, ни у једном надлештву нису гласали за мене сем тројица. Свуда су растурени по целом срезу да пошто пото буде он кандидат.

Ја сам дошао из једне велике и веома јаке борбе и дошао сам само изгласан од народа а никак од власти. Никако помоћу власти нисам дошао као претставник тога среза него само из народа и за народ. Зато одбијам све прекоре и нападаје са стране левице, управљене на поједине Министре као да они врше терор на чиновништво. Било је већих премештаја и већег терора него што је данас.

Имајући пуно поверење у Министра г. Стошковића да ће се одазвати жељама и оправданим молбама народа мога среза, имајући пуно поверење у Краљевску владу којој је на челу наш добри вођа г. др. Милан Стојадиновић, ја ћу гласати за предлог овога буџета. Сматрам да као што су човеку потребна плућа да живи тако је и држави потребан буџет да може да егзистира и да живи. (Одобравање и плескање у центруму и на десници).

Потпретседник Радисав Вучетић: Има реч народни посланик г. Александар Дачић. (Гласови: Нема га). Пошто г. Дачић није присутан, сматра се да је одустао од речи.

Има реч народни посланик г. Миладин Величковић.

Миладин Величковић: Господо народни посланици, поверењем народа Среза пољаничког, ја сам посланик већ пет пуних година. (Плескање на десници). За тих пет година кроз овај високи Дом (Војислав Лазин упада). Не креји... Прошло је пет државних буџета. Пратио сам рад свију влада минулих и рад свих ресорних Министара. Ја мислим, господо, да је Југославија наша општа кућа и да смо ми сви равноправни чланови у њој који

испуњавамо своју дужност. Према томе, сматрам да су минуле владе требале да чине, у колико је могуће, подједнако свима крајевима наше велике отаџбине. То сам очекивао али, нажалост, од прошлих влада ја то нисам дочекао. Неким покрајинама давато је и шаком и капом док другим покрајинама често није давато тако рећи ништа! Ја, господо народни посланици, нисам против модерних путева, нисам против туристичких путева, али једним крајевима давати и једне и друге путеве, а другим не давати ниједне, сматрам да је грех. Господо народни посланици, међународни пут Београд — Ниш — Скопље — Ђевђелија, то је главна артерија у организму наше државе. Он до доласка ове Владе кључан је негде по негде, а са пет до шест клина нигде. Ово није један међународни пут него је то безпуће. Северна Србија тим безпућем одвојена је од Јужне Србије. Господо народни посланици, од доласка Владе г. д-ра Милана Стојадиновића сви Министри окренули су главу на то пасторче, на те наше јужне крајеве! (Одобравање). Отпочео је интензиван рад. Почели су ти путеви да се поправљају и приводе се скоро крају. У овој Кући, у оној првој, био сам на левој страни и посматрао сам и мислио да ли треба за инат бити у опозицији на гласати и против онога, што је добро, или прићи и помагати владу која ради за опште добро земље. (Одобравање код већине).

Господо народни посланици, и ако је садањи Министар грађевина г. Стошовић тек ушао у посао, он је у овој Влади бацио поглед на те крајеве. Ја могу смело рећи, а то знају моји другови и са деснице и са левице, да је Влада г. д-ра Стојадиновића за моје сироте Пољичане учинила више него што је учињено од ослобођења од Турака па до данас.

Ја бих био највећи несавесник, ја бих био против народа и против своје савести, кад не бих ову Владу помагао.

Верујући у рад ове Владе, верујући специјално у рад г. Стошовића, ја ћу помагати ову Владу, ја ћу гласати за овај буџет и бићу за ове људе и кад буду у опозицији. (Одобравање и плескање у центруму и на десници).

Потпретседник Радисав Вучетић: Реч има народни посланик г. Милинко Милутиновић. (Гласови: Нема га!). Пошто г. Милутиновић није овде, сматра се да је одустао од речи. Реч има народни посланик г. Јован Здравковић. (Гласови: Није ту!). Пошто господин Здравковић није присутан, сматра се да је одустао од речи. Реч има народни посланик г. Михајло Љешевећ. (Није ту!). Пошто г. Љешевећ није ту, сматра се да је одустао од речи. Реч има народни посланик г. Симо Будимир. (Гласови: Није ту!). Пошто г. Будимир није ту, сматра се да је одустао од речи. Реч има народни посланик г. Стеван Симић. (Гласови: Није ту!). Пошто г. Симић није ту, сматра се да је одустао од речи. Реч има народни посланик г. Стаменко Стошић. (Узвици: Ево га! Ту је! — Граја и смех).

Стаменко Стошић: Господо народни посланици, ја унапред кажем, да ово Министарство неће мени да помогне, јер господин Министар кад је био Министар просвете, он је учинио једно добро нашем срезу, што је затворио гимназију. (Др. Часлав Никитовић: Он је и отворио ту гимназију!). И свакако не могу ни да тражим путеве

од њега. Али ово чиним по својој дужности као народни посланик према својим бирачима, а у исто време бојим се да ми не одузме државни пут који је једини пут у овом срезу. Надам се, можда ће за време буџетске дебате бити овај г. Министар присутан, а овај ће буџет да искористи неки други Министар, па ће да погледа стенографске белешке, па ће видети да сам и ја тражио нешто, па ће да ми да. (Гласови на десници: Хоће ли то бити твој Бобић? — Др. Часлав Никитовић: Окренуо је на шалу!). Ја мислим тако, да хоће!

Господо народни посланици, Срез кривопаланачки, кога ја имам част заступати, има 50.000 становника. (Бранко Тодоровић: Је ли то говориш у име својих бирача?). Ја говорим о своме срезу и молим, господине Тодоровићу, да ме не ометате, јер ако ја Вас почнем да крим, Ви ћете да се чудите! (Бранко Тодоровић: Што си се тако збунио?). Ја се нисам збунио и не умет да се збуним, јер сам биран у своме родном срезу, а нисам се наметнуо народу онако, као што си се ти наметнуо! (Одобравање на левици). Јер ти спадаш у ред оних народних посланика, за које се зна, како су дошли у Народну скупштину.

Овај срез, господо народни посланици, има свега један једини пут, то је државни пут, који води из Куманова за Криву Паланку и везује се са Ђустендилом. То је тај једини стари пут, који су Турци направили. Од ослобођења 1912 године па до данас у томе срезу ниједан метар колскога пута није направљен. То ја тврдим и знам.

У кривопаланачком срезу један пут је трасиран који треба да веже Криву Паланку са кумановским путем. Пут је трасиран 1924 год. од стране окружног Одбора у Врању, али на том путу побигли су само кочићи, а ми путем кулука, путем народне снаге сваке године копамо људима њиве, ливаде, воћњаке и шуме. Ни од стране бановинске Управе, нити од стране ондашње Обласне скупштине, нити данас од стране Министарства грађевина, па ни раније није никада ништа дато моме срезу тако да је онај народ остао на милост и немилост. Мој срез, у коме 90% народа купује жито, у коме људи не знају ни шта су кола, а камо ли да знају шта је аутомобил, где носе жито на леђима, веома је сиромашан. Тој срез је пасиван, а иза мога среза је Босилградски срез, који исто тако пролази коњима преко мога среза и иде за Врање или за Куманово. Тај пасивни срез храни се од пијавце, о чему је данас говорио и г. Жика Рафајловић. И тамо је потребан пут који би везао Босил-Град—Бистар—Голеш—Дубровницу и Криву Паланку и који би се везао за кумановски пут. Ја молим Господина Министра да ово узме озбиљно, јер је пут Врање—Трговиште—Крива Паланка Босил-Град—Крива Паланка неопходно потребан. Ако нисмо Јереза, ми смо бар презимењаци, а ова држава није Јерезовска кад се ради о путевима, нарочито оних забачених крајева у Црној Гори или у Јужној Србији, па не треба да се гледа на Јерезу или на радикале или демократе, него треба да се гледа како ће онај народ да живи. И када бих знао да ће г. Министар бар нешто да учини од овога, ја бих гласао за овај буџет, али како унапред верујем, да ће да учини пре неком из Јерезе, него мени, ја ћу гласати против. (Одобравање на левици)

Потпретседник Радисав Вучетић: Реч има народни посланик г. Сава Микић.

Сава Микић: Господо народни посланици, грађевинска делатност у нашој земљи од ослобођења до данас занста је била огромна и велика. Ако се сетимо после нашег народног ослобођења и уједињења шта смо имали у погледу техничких објеката које је имало да ради Министарство грађевина и шта имамо данас, морамо доћи до закључка, да је грађевинска делатност била огромно велика. Упркос тешкоћама на које се наилазило, упркос свему ономе што је акција Министарства грађевина имала да савлада, пребројене су многе тешкоће и ми видимо грађевинску политику у пуном своме деловању, ми видимо на свима странама безброј великих објеката који чине част нашој грађевинској служби.

Ја не бих хтео да улазим у историјат свега онога, што се је учинило од ослобођења до данас, јер би нас то одвело веома далеко. Ја не бих желео да залазим у детаље о раду у томе Министарству, а нарочито у раду од доласка Владе г. др. Милана Стојадиновића, јер као што је са ове говорнице у безброј махова истакнуто, то је рад светао, пут части и похвале и од народа и од свих оних, који прате политику данашње Краљевске владе.

Као што рекох, ја не желим да улазим у сва та питања, јер су то господа предговорници са деснице лепо истакли, а такође нећу да се осврћем на извесне ствари, које су изнели наши другови са левице, јер сви приговори потпуно отпадају, ако се уђе у детаље и види правилност рада и целокупног пословања у томе ресору.

Остаје, дакле, моја света дужност, да се позабавим питањима мога изборног краја у коме је до сада најмање рађено и где је природа дала много, али људска рука ништа.

Господо, Лимска долина, то је један леп крај, који је од најстаријих времена био један крај, који је много дао за нашу општу ствар, а специјално за српски део нашега народа. Тај део, нажалост, данас је у сваком погледу остављен забораву и томе делу и тој покрајини најмање смо обратили пажњу у погледу путева, железница и уопште саобраћајних средстава.

Ја могу да кажем само толико да се је тек по доласку Владе г. др. Милана Стојадиновића почела обраћати пуна пажња томе крају и ми данас имамо, хвала Богу, у изградњи један огромно велики и важан пут, а то је пут Пријеполје—Бијело Поље. Тај пут када буде довршен, а већ је дат цео у израду, тад ћемо имати брзу и коначну везу Србије за Зетском бановином, управо везу свих северних крајева са Зетском бановином.

Тај пут је од врло велике важности, и не само да ће бити проходан преко целе зиме, него ће и путовање много мање трајати, пошто смо до сада требали два дана и две ноћи од Београда до Берана и Бијелог Поља, а сада ће се моћи тај пут превалити у току једнога дана.

О важности тога пута не желим да говорим, већ хоћу са овога места да одам пуно признање овој Влади што је обратила толику пажњу Лимској долини.

Али, господо, има још много других ствари, где би требало још поради и учинити. Има и други пут о коме је са овог места било говора, а

то је пут Нови Пазар—Рожај, који је већ израђен, али чији део од Рожаја до Берана још није израђен, а то је врло важан пут, јер је најкраћа веза Србије са Црном Гором.

Ја очекујем и надам се да ће г. Министар грађевина, који је за ово кратко време дао много, у томе правцу наставити и дати онакве резултате, као што је дао у Министарству просвете. Ми на њега пуно рачунамо, да ће и тај део пута од Рожаја до Берана бити довршен и да ћемо на тај начин бити бар путевима везани са осталим бановинама на Северу.

Господо, ми имамо даље наставак овог пута за Јадран, а то је: Бијело Поље—Мојковац—Платије Николе Јовановића—Подгорица који је врло важан за Зетску бановину и ја се надам да ће Краљевска влада на челу са г. др. Миланом Стојадиновићем, пуно пажњу обратити и томе путу.

Тек тада ми бисмо могли рећи да имамо потпуно везу са северним крајевима, и да би тада могли брже стизати у северне центре.

Нема места да говорим о самој Лимској долини и плодности тога краја и од колике би користи било када би тај крај био везан путевима. Па бар кад немамо железнице, да имамо израђене ове путеве.

Бијело Поље налази се у центру Лимске долине у центру Новопазарског санџака. Оно се налази на раскрсници неколико путева, за Сјеницу, за Колашин, за Пријеполје, за Плевље, Беране итд. па иако је ту било пуно државних надлештава, која су сва била одатле исељена, јер је, такође, ово место било очерупано од својих суседа, пошто није имао ко да га заштити. Тамо је постојала грађевинска секција, односно технички одељак, па иако Бијело Поље има такав положај у Санџаку, да му сви срезови гравитирају, ипак је тај технички одељак још пре две године укинут. Додуше, кад је био Министар г. др. Кожул он је наредио да се тај одељак успостави, али Банска управа је то одбила, јер није имала особље за тај одељак. Међутим, доласком новог Бана г. Иванишевића који је многе ствари поставио на своје место, он је готов и то да поправи. Надам се да ћемо ускоро добити и тај технички одељак поново у Бијелом Пољу, пошто сад нема сметњи ни у Бановини ни у Министарству.

Ја не мислим, господо, да треба укидати технички одељак у којем другом месту, пошто Бијело Поље има велику мрежу путева и важан положај на раскрсници са целим северним делом државе, па због тога није потребно да се технички одељак укида у Беранима, већ је ово у вези са новим путем који се ради између Пријеполја и Бијелог Поља.

Даље, господо, Бијело Поље нема ниједне државне зграде од тврдог материјала. Сва надлештва налазе се у зградама од врло слабог материјала, тако, да је то управо једна беда и невоља. Захваљујући баш (Глас са левице: Овој Влади!) баш овој Влади, морам да кажем и г. Министру Стошовићу, који је дао толике добре резултате у Министарству просвете, он је као Министар просвете увидео, да је потребна гимназија у Бијелом Пољу и он је и одобрио те планове. Мени је мило и драго, што је он то дело почео и што ће га он завршити. Ја сам у Финансијском одбору поднео један амандман за ту гимназијску зграду у Бијелом Пољу.

љу, на коју је досада утрошено 600.000 динара. Али како банска управа није у могућности да ову грађевину доврши, то апелујем на г. Министра грађевина да унесе у државни буџет ванредни кредит од милион динара за довршење гимназије у Бијелом Пољу. Ја се надам, да ће г. Стошовић, који је први потегао то питање, да ће ову гимназију и довршити и наћи средства за њено довршење.

У вези са свим тим, имајући пуно поверење у Краљевску Владу, а нарочито у Министра грађевина, који агилно ради и води мудру грађевинску политику изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства грађевина. (Одобравање и плескање у центруму и на десници.)

Потпретседник Јеврем Томић: Реч има г. Фран Зупанчич. (Гласови: Није ту). Пошто није ту, значи да је одустао од речи. Реч има народни посланик г. Максим Тешић. (Гласови: Није ту.) Пошто није ту, сматра се да је одустао од речи. Реч има народни посланик г. Радоје Јовичић.

Радоје Јовичић: Господо народни посланици, узимајући реч да говорим о пројекту Министарства грађевина намеће ми се дужност да изкажем потребе свога краја, потребе које зависе од овог Министарства, и које су рак рана на здравом организму мога краја.

Када је Краљевска влада предузела добре мере за санацију и регулисање привредног живота, и када се труди да обезбеди народно благостање, мислим да је дужност да у јавне радове, поред изградње саобраћаја, посвети нарочиту јачу бригу регулисању, корекцијама река, мелиорацији земљишта, исушивању мочвара-бара и ритова.

Колико је то горуће питање у погледу пораста националног дохотка, верујемо да је још веће у погледу народног здравља.

У мом Срезу пожешком, има тако рећи једна дивља река. Зове се Скрапеж. Њено корито не само да је плитко, него је и страховито искривудано. Тако, од најмање кише бежи из свога корита, плави и ништи род са 4.000 хектара најплодније земље. Напада и пустоши сваке године ту зиратну земљу, највећу житарицу у бившем Ужичком округу. Наш вредни земљорадник у зноју лица свога образа, пооре и посеје ту своју земљу, али то је, дивља река па та немам руши и обара, све плави и носи. Кажем носи и односи плод жуљевитих руку, и својом дивљом ћуди ствара беду, немаштину и плач у моме крају. И уместо, да мој крај извезе хране стотинама вагона, он мора, подвлачим то, мора да стотинама вагона увезе по цену великих жртава ради своје насушне прехране.

Честим штетама од поплаве не погађа се само сопственик поплављеног имања. Та најезда, та инвазија, погађа целокупну околину у њеним животним потребама.

Опет истичем да ћудлива, дивља река, односи плод вредних земљорадничких руку, али зато и доноси огромну штету државном, бановинском и општинском фискусу, а да не говорим о смањивању укупног националног дохотка.

Корито ове реке, као што сам нагласио, страховито је искривудано, тај простор у дужини износи 50—60 км. до утока у Западну Мораву. Малом корекцијом, просецањем и хватањем праве линије, тај би се простор свео испод једне тре-

ћине. И тај рад, рад на тој малој корекцији донео би велику благодет народу мога краја.

Пре 15 година, за време мога претседниковања у Општини, мислећи о овом виталном питању за земљорадника, успео сам да издејствујем онда, као претседник, једну комисију стручњака да дође на терен од стране г. Министра пољопривреде и вода. Комисија је радила неколико месеци, снимајући положај и радећи план. Резултат рада: утрошено је неколико стотина хиљада динара. Зашто овај рад није успео, зашто је занемарен, и зашто се не помаже народ у овоме крају, ја не знам разлог.

Не треба да истичем да је важност оваквих проблема велика. Прошлогодишња и овогодишња поплава доказале су то огромним штетама, а све зато што се не поклања довољна пажња сузбијању ових несрећа и осигурању плодова од којих сви живимо.

Чиним задњи апел на ресорног г. Министра, и молим га, да за ову животну потребу народа мога краја настави рад на корекцији и регулацији реке Скрапежа, јер тај рад донеће и даће свеопште користи.

Други предлог слободан сам изложити поменутом Министарству у следећем:

Буџетом се даје кредит на помоћ сиромашним општинама у погледу израде и поправке општинских путева. Ми сви знамо да добра комуникација претставља пола благостања, да су добри путеви жила куцавица у народном организму, да су добри путеви израз, огледало културе и цивилизације једног народа. Али, нажалост, у моме крају то се не осећа. Ја не тражим много. Радну снагу даће дотично становништво, али ту је потребна и помоћ употребе државних или бановинских ваљака. А за мостове, минимална помоћ за набавку материјала. У поменутом Министарству постоји молба најсиромашније општине у моме срезу, за подизање моста. У њој сам изложио потребу помоћи и нагласио хитну прешност. Јер сви они, који прелазе преко платница на реци Скрапежу трпе велике незгоде, па чак и тешке жртве топљења у времену излива ове реке. А шта бива? На мој захтев, одговорено је: „Стоји у евиденцији.“ Сматрам и налазим да је ово неоправдано. У толико пре, јер те помоћи нису баснословне. Све то заиси од 4—5000 динара.

Надам се, да ће Министарство прихватити ово моје предлагање и да ће учинити један корак ка побољшању подизања економског стања и привредног живота у моме крају.

Гласају за овај буџет. (Одобравање и плескање у центруму на десници.)

Потпретседник Јеврем Томић: Реч има народни посланик господин Светозар Тасић. (Гласови: Није овде). Пошто није присутан, то је изгубио право на реч. Има реч народни посланик г. Радисав Вучетић да говори на место Ђорђа Јевтића по споразуму.

Радисав Вучетић: Господо народни посланици, као што сте чули ја долазим на ову говорницу на место друга Ђорђа Јевтића по нашем споразуму. Ја сам мало пре требао да говорим и у моменту кад сам прозван ја сам ушао у салу, али ме господин потпретседник није приметно и рекао је да се нисам одазвао. То је било на нарочито енергичан захтев друга са левнице, који не жели да се

нико више чује да говори о селу и сељаку сем њега. (*Војислав Лазин*: Био седети у Скупштини, па не би изгубио право на реч.)

Овај буџет Министарства грађевина износи расход од 239,267.360 дин. и већи је за 43,266.415 динара од прошлог буџета.

Господо, висина овога буџета за нашу земљу веома је мала. Питате ме, зашто, — па зато, што је наша земља пољопривредна земља, и ако хоћемо искрено истини у очи да погледамо, ми немамо ни једнога доброга пута и, према томе, буџет Министарства грађевина треба да је доста већи па да се нешто учини у томе погледу. Ми, господо народни посланици, видимо да, као што рекох, нигде немамо добрих путева и, господо, нарочито морам да кажем да их немамо у оним срезovima, који су претежно произвођачки, пољопривредни срезови. Ја ћу нарочито да подвучем мој изборни Срез тамнавски, који имам част да претстављам у овоме високоме Дому. Мој изборни Срез тамнавски један је од оних срезова који извози огромне количине пшенице, кукуруза, сена, сувих и сирових шљива, дрва и свега другога, али, нажалост, господо, тај мој срез има свега један добар пут а то је онај који иде од Ваљева кроз Уб и Обреновац за Београд. Сви бановински путеви су у жалосном стању. Пут који иде од Уба на Пресаде, који треба да везује западну Тамнаву у таквом је стању да је њиме немогуће проћи. Ту је народ извукао кулуком извесну количину камена али бановина се није постарала да тај камен истуца и да га искористи за оправку пута. Камен је извучен, побациан у рупчаге и данас се налази у таквоме стању да се не зна шта би се са њим могло учинити. Путеви су у томе моме крају у таквоме стању да кад се човек вози по њима, зажали што није написао тестаменат код куће, јер му и живот долази у питање.

Ништа није бољи ни пут Бели Брод—Бргуле—Стублине. Тај пут је од нарочитог значаја за један део Среза тамнавског који иде на пијак у Обреновац, јер на Уб не може да дође. И тим путем не може да се прође и то због тога што се налази у долини Колубаре и Тамнаве, где камена нема. Шљунка има у Колубари, али бановина Дринска никад се не сети да одвоји већу суму да се купи шљунак.

Ја мислим, господо, да би било крајње време да се и на тај Срез тамнавски пружи једна рука доброте и да се томе срезу оправе бар штогод, јер он нема, господо, никакве пољопривредне школе, иако то заслужује, нема ни ништа друго. Ти су му путеви потребни, али они се не оправљају. У прошлој години је Дринска бановина закључила један зајам од 30 милиона динара код Државне хипотекарне банке у Београду за оправку путева и других јавних грађевина на територији Дринске бановине. Али, господо, иако Срез тамнавски плаћа, мислим, више него 10 и 15 срезова пасивних, ипак, иако ће терет тога зајма одужити скоро једну петину Среза тамнавски, од тога зајма припада Срезу тамнавском 116.000 динара за јавне радове и ништа више. Ја мислим, господо народни посланици, да тако не би требало да буде.

Господо народни посланици, ја ћу сада да пређем на једну ствар, која врло незгодно у народу одјекује. Мислим на то, да није ваљда судбина ове Владе да уведе у живот све назадне одредбе

ранијих режима. Ствар је у овоме, господо народни посланици, постоји нека Уредба о заштити бановинских путева. По тој Уредби, господо народни посланици, свака сељачка теретна кола морају бити широка метар и по од осовине, а морају имати 6 см. широке наплатке и 6 см. широку шину. Ранији режим покушао је да уведе ову Уредбу у живот, али када је видео да је та Уредба на задна, устукнуо је.

Али да видите, господо народни посланици, шта се сад дешава. Технички одељак Банске управе у Сарајеву, — сво наредбе, — наређује да путари најстрожије мотре ко наиђе бановинским путем без тако прописаних кола. А, господо моја, ниједан од сељака, не само у Тамнави, него ја мислим, на читавој територији Дринске бановине нема таква кола. Ови путари су, придржавајући се овог наређења, реферисали једен огроман број људи полицијским властима, и она брже боље казнила је преко 100 људи, а још, можда, постоји преко 400 до 500 реферата. Људи су се побунили и питали се шта да раде. Стара кола треба да бацимо на буњиште, али немамо лара да направимо нова кола и ми треба да седимо код куће, јер чинкуд маћи не смемо.

Ја сам поводом овога, господо народни посланици, приликом сенатских избора ишао код Начелника техничког одељења при Банској управи и он ми је рекао: Јесте, то је наше наређење, али то тако пише у Уредби, ми морамо ту Уредбу извршити, а Ви видите код господина Министра, он је надлежан и он може обуставити извршење те Уредбе.

Ја због тога молим господина Министра, — сво ја ћу му дати ово наређење, — да најхитније нареди да се обустави увођење у живот те назадне Уредбе и да настоји да се те казне, које је власт Среза тамнавског у Убу изрекла са по два, три и пет дана затвора, — а то је за једног сељака много, — да настане да се те казне анулирају.

Ево господине Министре, Ви ћете видети из овога да у селу нема кола која имају шест сантиметара широке шине и шест сантиметара широк наплатак. И кад би, господо, сељак имао таква кола, он се њима не би могао користити, јер су сеоски путеви тако рђави да он сеоским путем не би могао доћи на бановински пут, а то би било катастрофално, и то је оно што сам ја казао, да бирократизам подгриза сваки режим па и овај. Ја предајем господину Министру ово наређење због кога је 500 њих реферисано и кажњено, и молим да нареди да се исто повуче јер се то не може издржати.

Господо народни посланици, ја бих рекао да по овом буџету ми имамо сувишних издатака на личне издатке. Ми имамо у овом нашем прорачуну пуно личних издатака који би се могли мирне душе брисати, а тај новац употребити на оправку путева, регулисање река и на све оно што је потребно сељаку и сеоској привреди. Морам подвући то, да ниједна влада од ослобођења до данас, а које су биле у бољем положају, но што је ова садашња, нису поклањале довољну пажњу селу и сељаку, а да је тако, пропутујте, господо, кроз наша села па ћете видети да негде не можете ни коњем доћи. Кад пак у село дођете и уђете у судницу, у којој стоје слике Његових Величанстава, ви видите да

та судница више личи на колебу но на судницу. Тако исто немамо по селима ни добре школе, а немамо ни санацију села те да се види да је држава повела рачуна о селу и сељацима, али ипак зато не можемо кривити данашњу Владу, која је за ове две године дана како је на влади дала доста, ма да је у тежем положају него што су биле све раније владе.

Сад хоћу да проговорим још неколико речи о нашим рекама. Господо народни посланици, ми смо сви живи сведоци да нам сваке године реке својим изливима односе милионе најбољих плодова са наших најплоднијих равница, јер на регулисању река ништа није учињено. Ниједна река код нас није регулисана, нити су направљени одбранбени нисипи да би се те плодне равнице сачувале од огромних штета које им реке учине. Ја ћу вам овде истаћи један случај, из кога ћете видети, да има људи, који ипак толеришу то стање, које имамо, и то у данашње време, кад треба реке чистити и регулисавати а не постављати бране на рекама којима због тих недозвољених брана треба да пропадне летина на 500—600 хектара земље. Такав један случај је у моме изборном срезу, ама, господо, баш у моме селу. Неки Радомир Срећковић 1936 године поднео је молбу да му се дозволи подизање воденице и начелник срески са неким приватним инжењером изишао је на лице места и дао му дозволу, али за подизање покретне бране. Међутим, он је поставио сталну брану, док не постави покретну. Подигао је и покретну брану али према висини покретне бране, за колико му је било дозвољено, он није могао да натера на своју воденицу нимало воде, он је подигао темеље, али вода продрла испад насипа и покретна брана је остала као ребро. Он је, затим, поставио сталну брану са брега у брег и због тога, при најмањем рашћењу воде, 500—600 хектара је под водом. Краљевска банска управа, по жалби заинтересованих лица, поништила је дозволу али тек 27 новембра 1937 године, дакле, после годину дана. Али прошлог лета људи су трпели штету због сталне бране. Поништавајући ову дозволу Краљевска банска управа је лепо рекла, ево тога решења, где се каже: „Требало је у смислу § 71 Закона о употреби водених снага Срећковића казнити и наредити му да штетну непокретну брану уклони, како не би спречавала слободно отицање воде“. И шта мислите, господо, ни до данас ова стална брана није уклоњена из речног корита и сада наступају пролећне поплаве и ова ће стална брана наносити штету а видите, технички одељак неће да уклони ту брану, неће ни срески начелник, па сам и ја лично интервенисао неколико пута. (Један глас са леве: А зашто неће?) Ово се, господо, одиграва под Владом коју ја помажем, али верујем не с њеним знањем већ због бирократизма нижих административних чиновника и због тога сам ја упутио и једно писмо г. Корошцу, захтевајући да нареди среском начелнику као надлежном, да ове људе који бесправно држе брану у реци Тамнави натера да је уклоне, и, ако хоће г. Министар грађевина, нека нареди и техничком одељку да то изврши. Ово тешко погађа, господо, људе, јер онај са воденицом не може ни за 10 година добити прихода колико може за једну годину направити штете и да ја нисам бремзовао људе можда би они сами разорили брану.

Господо народни посланици, ја сам на завршетку свога говора и хоћу да кажем ово: Надам се, па кад се надам и верујем у то, да ће г. Министар ове сугестије примити и наредити што је потребно де се ове погрешке исправе, јер, господо народни посланици, мислим да је очигледно ово што сам ја истакао, па према томе, ја ћу за овај буџет гласати.

Господо народни посланици, народни посланик г. Новица Поповић, мислим, напоменуо је како се извесни чиновници прогањају а ја хоћу да кажем ово: баш није ни добро држати једног државног чиновника да се укотви у једном државном надлештву ако ради рђаво и треба га уклонити па заменити бољим. Као што сам казао, верујући да ће моге сугестије г. Министар примити, ја ћу гласати за овај буџет. (Одобравање и плескање у центруму и на десници).

Потпретседник Јеврем Томић: Реч има народни посланик г. Чедомир Сладојевић.

Чедомир Сладојевић: Господо народни посланици, долазим на ову говорницу да кажем неколико речи којима желим да Краљевској влади укажем на извесне особито важне народне потребе у Срезу никшићком, који срез имам част заступати у овом Дому. Ја ћу, господо посланици, да вас не бих замарао, одмах прећи на најкраће излагање тих потреба.

Познато је да у Црној Гори па и у Срезу никшићком има много и премного кршавитог терена и велики број насељених места у којима нема довољно воде, услед чега становници оваквих места много трпе и страдају, а нарочито лети кад су приморани са даљине од више километара доносити воду својим кућама, а такође су приморани терати своју стоку на сувише удаљена појила. Стога је грађење цистерни у овим местима неодложна потреба. Истина, од доласка на власт г. д-ра Стојадиновића учињено је доста за подизање цистерни, што се мора признати, али остало је још много безводних места у којима се људи злопате и страдају. Особито су позната се безводна места: Пјешивци, Трепча, Бањани, Вучи До, Опутна, Рудина, Голија, Брођанац, Луково, Облавно и друга места.

Пошто је народ ових крајева веома сиромашан, а бановина нема сретстава да ове народне потребе подмири, молим Краљевску владу да само продужи свој благотворни рад на подизању народног благостања и подмиривању народних потреба и да нађе сретстава да се честитом и храбром народу оних сушних и безводних места грађењем цистерни притекне у помоћ.

Даље, Срез никшићки има врло мало колских путева. Има читавих општина у којима у опште нема колског пута. У Општини бањанској, која је једна од најпространијих општина, у којој је варошица Велимље, где је раније било сједиште среског начелника, у тој општини приступљено је грађењу колског пута пре више година и пошто је направљено по неколико километара са обе стране радови су прекинути. То је тако трајало све до доласка Владе г. д-ра Стојадиновића, када су радови понова отпочели. Још има да се доврши свега око пет километара овога пута.

Други, такође важан пут, који је држава почела градити пре више од 12 година јесте пут Никшић—Крстац—Автовац. Од овога пута напра-

вљено је и то од Никшића до Вира око 10 километара и од Автоваца до Крстца око 20 километара. Остало је недовршено око 30 километара. Овај пут је идеално пројектован, без и једног већег и скупог објекта, био би лако одржаван, јер нема никаквих опасности од померања терена од усова или од других природних опасности а уз то би био пролазан у свако доба године.

У економском погледу овај пут би био од великог значаја пошто би, спајајући два врло важна државна пута и то: Гацко—Невесинје—Сарајево и пут Никшић—Подгорица, непосредно спојио два релативно богата среза никшићки и гатачки, а преко ових везала би се Црна Гора са северном Херцеговином.

Изградњом овога пута омогућила би се експлоатација шума у околним планинама између којих би пут пролазио, а нарочито би се омогућило искоришћавање великог шумског комплекса у планини Голији, што би за народ онога краја било од велике користи, особито стога што су ове шуме зреле за експлоатацију и што им сваког лета прети велика опасност од пожара, који би их потпуно уништио, што сигурно и претстоји ако се држава не побрине, да у што скоријем времену изгради овај пут, и тако омогући искоришћавање ових шума, да народ од њих види користи и да му се пружи могућност да ради и зарађује.

Даље, овај пут био би од великог значаја у туристичком погледу, јер пролази кроз историјске горске кланце и места где су били чести и велики окршаји, битке и мегдани између Црногораца и Турака. Пролази кроз чувена и у народним пјесмама опјевана мјеста Дуге и Голије, испод старих турских тврђава: Ноздара и Злоступа. Исто овуда у старо вријеме био је римски пут, а за вријеме Турака овај пут био је главна саобраћајна веза између Скадра и Сарајева. Према томе, види се, да овдје има пуно услова; да овај пут буде један од најинтересантнијих туристичких путева.

Неоспорно је, да би овај пут био и од великог стратегијског значаја.

Како је изградња овога пута препуштена Зетској бановини, јер пут је бановински првога реда, а очигледно је, да бановина нема могућности, да га направи у скорој будућности, то ја апелујем на г. Министра грађевина и молим га, да овај пут прогласи за државни и да се побрине за изградњу овога у сваком погледу тако важнога и пријеко потребног пута.

Поред изложенога сматрам за дужност, да укажем на велику потребу грађења два моста у Срезу никшићком.

Један мост на ријеци Грачаници на путу Никшић—Озринићи. На овој ријеци нема никаквог моста. Тако је народ а нарочито сељаци села Озринића, Бришна, Кунка и других сусједних мјеста приморан да гази ријеку и да се излаже великим опасностима по живот, јер многи је нашао смрт у мутним валовима брзе Грачанице. Нарочито је гажење ове ријеке опасно по дјецу из поменутих мјеста, која похађа школе у Никшићу и која су тако, стицајем прилика приморана да прелазе и газе ову опасну ријеку.

Други мост требало би подигнути преко канала код Широке улице на путу Никшић—Брођанац. Прије шест година овдје је подигнута, тако да кажем, једна половина моста. Утрошено је око 60.000 до 70.000 динара, па је рад прекинут и тако

стоји и данас. По читавих шест мјесеци редовно сваке године на овоме путу људи се превозе на т. зв. керепима сплавовима и тако се излажу великим опасностима. Апелујем на г. Министра грађевина, да се заузме да се овај мост што прије заврши како треба.

Даље, познато је, да је једина већа равница у срезу Никшићско-Поље. Али најбољи део овога Поља од Сланого па до села: Кунка и Озринића редовно сваке године плави ријека Зета, и тако сопственицима њива и ливада наноси велике штете. Нити могу на вријеме посијати, нити љетину сабрати. Ове поплаве могу се спријечити и отклонити, по мишљању стручњака, продубљењем и проширењем корита ријеке Зете и канала од врела Сланого па до Сливља, гдје понире ријека Зета. Такођер било би потребно проширити отвор понора у Сливљу, како би могао примити сву воду, која протиче, тако да се вода не би могла задржавати и плавити околна поља.

С тим у вези било би потребно регулисати и корито ријеке Грачанице, (о којој сам мало прије рекао), притоке ријеке Зете, која нагло устаје и, услед брзих притока и великог нагиба земљишта којим тече, често мења своје корито и у ријеку Зету наноси огромне количине муља и пјеска и тиме кочи ток ријеке Зете и доста доприноси плављењу.

Дакле: прављење цистерна, прављење пута Велимље—Јасен и пута Никшић—Крстац—Автовац, прављење мостова: на ријеци Грачаници и преко канала код Широке улице, као и регулисање корита ријеке Зете и њене притоке Грачанице, то су најпрече и најважније потребе Среза никшићског. Поново молим г. Министра грађевина да овим потребама поклони своју високу пажњу и побрине се да се ови радови што прије остваре.

Завршавајући ово своје кратко излагање истичем, да је Влада г. др. Стојадиновића и за срез Никшићски као и за целу Црну Гору учинила више него скупа све раније владе.

Иако је Влада г. др. Стојадиновића дошла кад су биле врло тешке прилике, и била често изложена незаслуженим нападима и сметњама, она је поред свију тешкоћа, успјела да у једном релативно кратком времену постигне толико добрих резултата.

Она је извршила многа велика и веома значајна дјела на свим пољима државног и народног живота и свуда показала успјехе и напредак. Ја нећу набрајати те успјехе и та дјела, јер су то ствари познате, ствари ноторне, које никаква критика није у стању оспорити нити умањити њихов значај.

Част ми је помагати ову Владу и гласаћу за буџет. (Одобравање и плескање у центруму и на десници).

Потпретседник Јеврем Томић: Има реч народни посланик г. Јоца Георгијевић. (Гласови: Нема га). Г. Георгијевића нема, сматрам да је одустао од речи. Има реч народни посланик г. Велимир Врбић.

Велимир Врбић: Господо народни посланици, претставник сам народа из пасивног краја ужичког, коме недостају многе потребе, а највише способни путеви за саобраћај и везу са селима и општинама које не могу да извезу своје сировине на пијаци, да их уновче и набаве најбитније потребе за опстанак свој и своје породице. Кроз мој срез

ужички пролази један главни пут, али, јер је непроходан, њиме се не може прићи ни једној општини. Тако за пут који води из Ужица за Златибор потребан је један пут за везу преко општине Качерске и Шљивовичке до на железничку станицу Кремна. Народ би тај пут и сам оспособио, али не достају две ствари: помоћ стручњака за трасу и упут у раду. Друга околност је та што народу кулучећем треба дати алат и експлозив за разбијање тврђих предмета на траси. Наш сељак нема способног алата за прокопавање пута, јер га није у стању да набави, тако да и са великом муком набавља мотику да би окопао кукуруз.

Овај пут би помогао сељаку да окрепи своја имања и одужи своје обавезе. Има појединаца који из свога забрана не могу ни један метар дрва нити сена, сламе и друго извести на пијак, јер су пролази на главни пут непроходни.

На крају молим г. Министра грађевина да ове моје оправдане жеље узме у обзир и у општем интересу мога краја учини све што се може од његове стране, па и преко Банске управе, како би се још на пролеће приступило просецању овога пута.

Овај пут је категорисан као пут другог реда од пре десет година, што је Банској управи познато, те би грехота било ову важну народну потребу не остварити.

Остајући у нади да ће г. Министар као наш одличан друг из партије и пријатељ народа изићи на сусрет заједно са Банском управом овој народној жељи, у то име изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства грађевина. (Одобравање и плескање у центруму и на десници).

Претседник Стеван Ђирић: Има реч народни посланик г. Ђорђе Петковић.

Ђорђе Петковић: Господо народни посланици, још од ратова маркантно је да је свака влада досада обраћала највећу пажњу на гвоздене путеве, трудећи се да питање гвоздених путева што више обради и изведе начисто, а и с друге стране, насупрот томе, сувоземни путеви стављени су у подређени положај према гвозденим путевима, тако да се слободно може рећи да су наши сувоземни путеви готово у исто онаквом стању какви су били још пре 30 година.

Господо, да се у овоме буџету за 1938/39 годину спроводи таква иста политика служи за доказ и сам буџет Министарства грађевина, који по својој величини, с обзиром на целокупни државни буџет, не претставља можда ниједну шестину од онога, што би требало да припадне на Министарство грађевина. Ресор Министарства грађевина је од особите важности и с обзиром на то што се бави сувоземним путевима требало би да игра исту улогу као и Министарство саобраћаја, које се бави спровођењем гвоздених путева. Са тих разлога ја мислим да и Влада, односно сама држава, треба да се постара да буџет Министарства грађевина, с обзиром на велики опсег материјала, који има да обради тај буџет, буде повећан, јер повећање тога буџета ради што ефикаснијег обрађивања сувоземних путева имало би знатнога утицаја и на здравствено и економско и социјално стање целокупног нашег народа.

Као посланик из Мораве ја ћу се у погледу критике овога буџета осврнути на две ствари, које

потпадају под ово Министарство, а које су врло важне за мој крај.

Пре свега, питање Мораве. Једна у нашој држави најнемирија река, то је Морава. Она сама по себи тако је немирна, да наноси огромне штете народу, уништавајући и пребацујући са једне обале на другу читаве комплексе земљишта и тиме ствара велике спорове и читава села оставља без онога што им је најпотребније, без земље. Од ушћа Јужне и Западне Мораве, од Сталаћа, па дуж целе Велике Мораве, а наполе долином Велике Мораве до Велике Плана; тај је терен толико ровит да Морава руши земљиште са једне стране, а намеће и наноси на другу обалу, као што је на пример случај у селу Милошеву, те је читаве хиљаде хектара земљишта пребацила на другу страну и тиме то село потпуно осиромашила. Као што видите, са те своје особине, то је једна врло незгодна и тешка река. Поред тога, она је јако водо-плавна. Њена водоплавност долази отуда што пролази кроз један крај земљишта, који је порозан, и пошто јој само корито није дубоко, изливањем Мораве чини велике штете оним селима и насељима, која се налазе уз Мораву. Прошле године имали смо осам поплава, које су почеле у марту а завршиле се у новембру, и те поплаве страховито су оштетиле усеве свих оних села, који се налазе у близини Мораве, тако да су сељацима потпуно упропаћене летине па и земљиште посејано репом и сточна храна све је пропало, тако да је, после тих великих поплава, Морава била препуна шашом; која је народу потпуно пропала.

Као што видите, господо, Морава претставља, с једне стране, велику благодет за крајеве кроз које пролази, а, с друге стране, наноси ономе народу велике и огромне штете. И природно да таква једна ситуација упућује на то, да би дужност била Министарства грађевина, о чему је било речи и у Инжињерском дому и на једном предавању, да се што пре изврши регулација Мораве. На тај начин спасао би се и онај живаљ који је изложен разним болестима и епидемијама зато што су му куће под водом и влагом, а, с друге стране, били би спасени велики комплекси плодног земљишта од поплаве. Несумњиво да би се то постигло регулацијом Мораве. Ја знам да је то питање везано са великим трошковима, али је несумњиво да би резултати били одлични и убрзо би се исплатио сав онај издатак који би био потребан за регулацију Мораве.

Овај буџет свакако предвиђа и осигурање Мораве. Али, господо, осигурање Мораве са сумом која је предвиђена у овом буџету, која, морам да признам, да је ове године повећана за милион динара, она претставља цифру од 1,500.000 динара, немогуће је, јер је ова сума недовољна не само за регулацију Мораве, пошто се она под тим називом води у буџету, него је немогућа и за осигурање оних објеката-мостова, који као такви постоје на Великој Морави и који су као такви под заштитом самог Министарства грађевина. Јер, господо, услед оваквог немира Мораве прети опасност да ће мост код Варварина остати на суву, то исто важи за мост код Ђуприје, то исто важи за мост код Глоговца, то исто важи за мост код Марковца, односно Свилајнца. Ова сума од један милион и пет стотина хиљада динара која има да

се распростире и на Јужну Мораву, по ономе шта има да сврши, мала је. И онда шта ће бити? Биће то, господо, да ће ови мостови који су главна и једина сретства, која везују једну и другу обалу Мораве, бити на суву, а ми нећемо имати могућности, да ту опасност, која прети, са 1.500.000 динара спречимо и регулишемо.

Данас, Господин Министар, у свом експозеу, између осталих, поменуо је баш ове мостове као опасна места на којима Министарство грађевина предузима извесне радове. Јесте, господо, предузима. Али сви ти радови са сумом, која је предвиђена у буџету, недовољни су да изврше обезбеђење. Ја ћу само да потсетим Господина Министра, јер он чешће тим путем пролази са својим аутомобилом, да је између Јагодине и Ћуприје цариградски друм, главни друм, који пролази долином Мораве и везује исток са западом, за време поплава по три недеље непроходан, јер на простору између Јагодине и Ћуприје Морава га у толикој мери поплави да је за то време немогуће проћи тим путем. Како тај пут води за Бугарску, несумњиво да би њега требало осигурати што пре. Осигурање би требало учинити тако, што би се сам тај пут подигао, а подизање тога пута несумњиво да ће коштати 500 до 600 хиљада динара. Видите, господо, ми имамо предвиђену своту за све радове на Морави само милион и пет стотина хиљада динара.

Господо, ако би се узела реч о путевима, ја морам рећи да Срез ресавски нема државних путева, а свакако да би Господин Министар могао да каже да то не спада у његову надлежност, већ то припада Банској управи. Али, господо, према свему томе, иако је ово тачно, Господин Министар мора да се позабави и овим путевима, а то због тога што ови путеви сами по себи претстављају велику важност како у погледу трговине, тако и у погледу саобраћаја не само између села и између срезова, него и између округа. Иако су ови путеви првога реда, прва група бановинских путева по распореду, како је предвиђено по Закону о путевима, ипак се ти путеви налазе у тако бедном стању, да више о њима не можемо говорити као о путевима, већ можемо говорити само као о каљугама, кроз које се и стока и људи даве у блату, те нећу да говорим о непролазности тако тешких неприродних путева, који претстављају читаве баруштине, тако да су људи принуђени да скидају товари са кола, да би их пребацили до тржишта, где треба да продаду своје производе.

Кроз Ресаву пролази један пут, који везује Хомље, Млаву, Горњу и Доњу Ресаву преко Свилајнца, најпречим путем на Марковац до железнице. И тај пут не само што није уопште пут, него се онај простор, онај део пута између Марковца и Свилајнца, налази у тако бедном и жалосном стању, да је немогуће користити га, иако тим путем пролази опроман извоз пшенице, стоке, а нарочито свиња, јер је Свилајнац јако извозничко место. Чешће пута немогуће је извозити по неколико дана, не само због тога, што је тај пут водоплаван, него због тога, што је непроходан. Највећа фаталност лежи у томе, што тај пут не припада Моравској бановини, него једним делом Дунавској бановини. И баш због тога, што се налази на граници према једној и другој бановини, тај се пут налази у таквом стању, да је уопште непроходан. Од првих

поплава, које су почеле фебруара месеца прошле године однет је један мост. Тај мост није ни до сада оправљен. Тај мост, који је однео Морава, не оправља се и преко њега се прелази на тај начин, што се преко чамових дасака пуштају возови са највећом несигурношћу да и сами пропадну преко тога места, где треба да буде постављен мост. Чинили су се кораци и код једне и код друге бановине, али без успеха. Говорећи о овој ствари, о путу између Марковца и Свилајнца, ја сам то учинио са тога разлога, што у буџету Министарства грађевина има једна партија, која има да послужи за одржавање тих путева, односно помоћи тим путевима. Даје се тако звани државни допринос, који има да послужи као помоћ за самоуправне путеве. Свакако да ова помоћ државна, која се сматра као једно од средстава за одржавање недржавних путева, и у овоме буџету предвиђа једну цифру, али која је цифра, налазим, и сувише мала, јер износи за целу земљу 2 милиона динара. Према томе, ако се узме, да ових два милиона динара треба да се распростре на целу земљу, онда се пита: да ли би се могло помоћи свима онима, којима је то неопходно потребно. А како је то до сада било? Господо, и овога пута ових два милиона отићи ће на друге стране, али онде, где су потребе, где се нарочито осећа потреба, у Срезу ресавском, неће тамо отићи. Ако би ме питали: зашто неће отићи, — одговарам да неће отићи, као што није отишло ни прошлих три буџета нити ранијих буџета, што је Ресави била у томе положају, да никада свога претставника није слала у Скупштину, који би припадао владиној већини, већ је била вечито у опозицији. И пошто је била вечито у опозицији, не надам се да ће и овога пута добити помоћ. Али ипак, како је садањи Господин Министар грађевина близак нама по бившој његовој партији и по томе, што се у Ресави и у Тошници једно исто осећа, ја верујем, да ћу добити благонаклоност Господина Министра да ће овога пута дати помоћ Ресави, како она не би остала пастроче ове и ранијих влада.

Господо, један од претходника рече, да су лични и материјални издаци овога буџета огромни. И збиља, ако се погледају цифре, половина онога, што је предвиђено у буџету за Министарство грађевина, отишла је на личне и материјалне издатке. Свакако, да су ови издаци неопходно потребни, јер ја верујем да се без њих не може. Али баш зато, што су ови издаци тако велики и зато што је Господин Министар грађевина могао свакако у Влади да појача буџет Министарства грађевина, ја налазим да му се с те стране не може пребацити, да није могао да учини штогод. Ја не верујем да је он пастроче Владе, коме се није хтело изаћи у сусрет.

Због овога налазим, да Министар грађевина мора и дужност му је да нађе друга сретства и изворе, којима ће ове недостатке, које има садашњи буџет, да исправи на тај начин што ће се из изванредних кредита наћи могућност повећања буџета, како би се на тај начин ликвидирало и питање свих оних потреба, које треба извршити у ресору Министарства грађевина.

Како имам слабу наду, да ће господин Министар да се сети и на своју прошлост, ја због тога, чекајући да видим да ли ће учинити оно што се на-

да Ресава, ја ћу гласати против. (Одобравање и плескање на левици).

Претседник Стеван Ђирић: Реч има народни посланик г. Радивоје Николић (Гласови није овде). Пошто г. Николић није присутан, сматра се да је одустао од речи. Реч има народни посланик г. Милан Банић.

Milan Banić: Gospodo narodni poslanici, ja bih hteo i vašu pažnju, a i pažnju Gospodina Ministra, da obratim na jedno pitanje, koje je u istinu interesantno. Iz milijardskog zajma za javne radove, kako znate, grade se u našoj zemlji i turistički putevi. Ti putevi imaju za zadatak da privedu turiste, strance, u našu zemlju. Prema tome, bilo bi logično da se ti putevi grade, pre svega, sa periferije, sa granica državnih, prema unutrašnjosti. Ali to se ne dešava. Ako se internacionalni put Subotica—Beograd, gradi iz Beograda prema Subotici, to još mogu da razumem. Valja centar države, prestonicu, što pre vezati sa periferijom; prema tome, mogu da razumem postupak, po kome se taj put izgrađuje iz Beograda prema periferiji.

Ali, gospodo, kakvo obrazloženje čovek da daje izgrađivanju, na primer, turističkog puta, koji treba da ide kroz naše Primorje i koji se gradi ne sa periferije, ne sa granica državnih, nego, na primer, iz Splita prema Šibeniku i dalje pod Velebit?!

Dešava se — i to je stvar gotovo notorna — da turiste, automobile, dodu na našu granicu, recimo na moju granicu kod Sušaka, kod Rijeke, na granicu talijansko-jugoslovensku; dodu čitave kolone automobila i autobusa; dodu do Rijeke i tu stanu i dalje neće. Zašto neće? Jer nema uredenog puta od same naše granice niz Primorje. Informiraju se automobile-turiste na granici, kakav je dalje put, pa kad saznaju da je loš, odustaju od putovanja automobilom niz naše Primorje, jer im ne konvenira da upropašćuju automobile, ili da prosleđuju putovanje po bednim, uskim i vijugavim puteljcima s novim, modernim velikim autobusima. Razume se, tu situaciju iskorišćava tudinska konkurencija našem turizmu. Kad dođe jedna kolona automobila iz Austrije, ili Nemačke n. pr. do Abacije ili do Rijeke (Fiume), saletā je tucet agenata koji agituju protiv prelaza te kolone automobilista turista naš teritorij, i agituju time da kod nas nema puta. I uistinu ga nema — što je vrlo značajno — baš na samoj granici!

Ja bih obratio pažnju gospodinu Ministru na činjenicu, da se, na primer, kod nas, na Gornjem Primorju, izgrađuje turistički put na sektoru od Novog Vinodolskog prema Crikvenici, pa dalje prema Kraljevici; a baš od Sušaka, od granice prema Crikvenici taj se put uopšte ne uzima u gradnju.

Molim gospodina Ministra da toj anomaliji učini kraj!

Znam da ima izvesnih tendencija koje se protive izgradnji turističkog puta, prioritetno od granice, od periferije. Ima nerazumnih ljudi na svima stranama: kao što se n. pr. beogradski kućevlasnici bore protiv zakona o etažnoj svojini, koji bi stvarno bio njima u interesu, i pre svega njima — prosto iz nerazumevanja! — tako ima u našim pomorskim krugovima ljudi koji računaju: kada bi se izgradio turistički put sa granice, to jest od Sušaka dalje niz Primorje u pravcu Splita, da bi time bilo pogodeno naše pomorsko brodarstvo, naše parobrodarstvo. Ovo tako izgleda kada se na probleme gleda površno. Ali,

kada se uđe dublje u problem, onda se vidi da bi, nasuprot, izgradnja ovakoga puta prvenstveno od granice u unutrašnjost zemlje, odnosno uz morsku obalu, znatno unapredila i parobrodarski saobraćaj!

Prema tome, ja bih molio g. Ministra, ako ima takvog nerazumevanja i takve kratkovidosti — a znam sasvim pozitivno da ih ima! — da suzbije takve negativne pojave i sugestije, i da učini mogućim da se što pre počne da gradi turistički put sa naše granice, sa italijansko-jugoslovenske granice t. j. od Sušaka dalje niz Primorje.

To je jedno. A u drugom redu, molim g. Ministra da poradi da se takode što pre počne izgradnjom turističkog puta od vrlo važne austrijsko-jugoslovenske granice, od Maribora prema moru, prema Sušaku.

Kada sam kod toga, spomenuo bih, — razume se, što kraće — još jednu stvar. Koliko znam, krediti zajma od 1 milijarde za javne radove ima da budu povišeni još za 500 miliona, što znači da će se izvoditi novi javni radovi. U vezi s tim, bio bih slobodan da upozorim g. Ministra na još jednu anomaliju: Kod nas, u blizini moga rodnog grada Sušaka, izgrađena je pruga na Bakar, bakarska pruga — pruga koja je stajala nekih dvadesetak miliona dinara. Time smo dobili još jednu železničku vezu, na Gornjem Primorju, do mora. Ta bakarska pruga izgrađena je već pred 4—5 godina, ali ta pruga do danas nije iskorišćena, nije valorizirana, iz prostog razloga što na moru, u bakarskom zalivu, nema pristaništa, nema operativne obale uz koju bi mogli da pristaju parobrodi. Ja mislim da je to krajnji apsurd! Kad se je već utrošilo dvadesetak miliona dinara na izgradnju pruge, ne može se, u racionalnom gazdinstvu, dopustiti da ta pruga bude mrtav objekat, da to bude mrtva investicija, nego valja što pre investirati još 5—6 miliona dinara, da bi lade mogle da pristaju uz obalu, na koju izlazi ta pruga. Uostalom, slobodan sam upozoriti g. Ministra na to da tu nije potrebno da se gradi jedna zidana, masivna operativna obala nego je dovoljno da to bude jedan kej, izgrađen na pilonima, na pilonima bilo od armiranog betona ili čak i od drveta. Pored toga, nije ni potrebno da se odjednom pristupi izgradnji čitave obale (koja bi imala da bude duga i preko jednog kilometra) ali je skandal da se nije pristupilo barem postepenoj, parcijalnoj izgradnji te obale. Zato, upravo insistiram na tome da se ove godine počne sa izgradnjom te obale, da se ove godine utroši na to makar milion dinara, i da se kasnije izgradnja keja u Bakru nastavi, i da se tako stvori mogućnost da ova, od Boga dana, prirodna luka kao što je Bakar, bude iskorišćena u svrhu našeg pomorskog saobraćaja. Jer na našem gornjem Jadranu imamo relativno velik pomorski saobraćaj; tuda tendira ne samo promet naš, jugoslovenski, nego i tranzitni promet koji gravitira iz Čehoslovačke, Austrije i Mađarske — tranzitni promet, koji će još znatno biti pojačan izgradnjom veze između Slovenije i našeg mora. Sav taj promet ne može da primi samo sušačka luka, te je — mislim — sasvim prirodno, da jedan deo tog saobraćaja apsorbuje i Bakar, bakarska luka.

Istina, ima projekat da se proširi i izgradi sušačka luka, kako bi ona mogla da primi sav taj saobraćaj. Mada sam rođen Sušaćanin, ja mislim da je normalnije da se daje Bakru jedan deo tog saobraćaja, i da ga se, uz minimalne investicije, osposobi za to, nego da se u Sušaku podižu nova lučka postrojenja uz daleko veće investicije. Eto, gospodine

Ministre, ništa drugo sem ove dve stvari. (Odobranje i pljeskanje u centru i na desnici).

Претседник Стеван Ђирић: Реч има народни посланик г. Велимир Курсулић.

Велимир Курсулић: Господо народни посланици, нема сумње да Министарство грађевина у склопу савремене државне управе има једну изванредну важну улогу. Посебно пак у нашој земљи, Министарство грађевина има огроман делокруг рада у толико пре, што наше прилике захтевају да се свим питањима која спадају у делокруг свог Министарства покљони најсвестранија пажња. Изградња великих јавних објеката, добрих сувоземних саобраћајних веза, постављање водовода у великом броју насеља где се осећа пуна несташница здраве пијаће воде, регулација река и низ других радова ове врсте, јесу питања којима ово Министарство мора да посвети своју бригу и старање, јер то у првом реду захтевају највиши државни и народни интереси.

Ма колико, господо народни посланици, да се од ослобођења у овом правцу радило, учињено је веома мало и ми морамо признати, да се ни по добро изграђеним путевима па и ни по чему другом у погледу опште грађевинске делатности, не можемо упоредити са другим напредним земљама које су данас испресецане најмодернијим аутострадама, а сва насеља повезана сигурним и стабилним аутомобилским путевима.

Влада Господина др. Милана Стојадиновића, са гледишта општег народног просперитета и обнове земље, без одлагања узела је низ питања из грађевинске делатности у разматрање и одмах приступила њиховом решавању. Може се, господо народни посланици, критиковати рад Владе Г. др. Стојадиновић, али при томе сви критичари морају признати једну непобитну истину, наиме, да је ова Влада за две и по године урадила више него што су учинили сви други режими од ослобођења па до доласка на власт Господина др. Милана Стојадиновића. Сетимо се, господо, у каквом се стању налазио раније наш железнички саобраћај, сетимо се, господо, да се кроз читаве крајеве наше земље није могло проћи честито, ни колима а камоли аутомобилом, међутим, хиљаде и хиљаде туриста, који се раније нису усуђивали да дођу у Југославију, данас нам одају признање, а туризам у нашој земљи доноси стотине милиона динара сигурног прихода. Извођење јавних радова са ретком предузимљивошћу и у највећем опсегу, спада свакако у најзначајније дело Владе г. др. Стојадиновића: Југословенске генерације које долазе за нама, биће стоструко захвалне Господину др. Милану Стојадиновићу на овом раду од кога су како поједине покрајине, тако и цела земља имали неизмерне користи.

Господо народни посланици, уважени потпретседник наше странке и Министар саобраћаја г. др. Мехмед Спахо у своме експозеу, и са ове говорнице, пре неколико дана, нагласио је да ће ова Влада наставити са извођењем нових великих јавних радова. А када је Министар г. др. Мехмед Спахо изговорио ове речи, значи да су оне резултиране из закључака Краљевске Владе. Друкчије речено, Влада г. др. Стојадиновића, створила је план за нове јавне радове који ће отпочети свакако у најскоријем времену, јер ми знамо, а до

сад смо се уверили, да речима Господина др. Стојадиновића и његових сарадника следују дела.

Господо, ја се радујем што се сада, када већ отпочиње ова нова велика грађевинска акција коју предузима Краљевска влада, на челу Министарства грађевина, ради наш посланички друг Министар г. Стошовић, који као претставник наших витешких Топличана зна врло добро прилике и околности под којима наш народ живи. Он ће нам бити гаранција да ће нови јавни радови бити упућени правцем задовољења народних потреба у оним крајевима где су те потребе највеће и где не трпе одлагања.

Кад је реч о овоме, ја користим прилику да Министру грађевина, у име среза Студеничког, упутим апел у нади да ће жеље и интереси овога краја, који претставља колевку старе Српске Немањинске државе а истовремено и најпривлачнију тачку за туристе у границама предатне Србије, бити најправилније схваћени.

Господо, у моме срезу налазе се многе старине које тако речито говоре о нашој славној прошлости и споменици наше средњовековне културе који српско име проносе широм целог света. Ту је у првом реду манастир Студеница једна од најстаријих Немањинских задужбина. И нема, господо, излетника који пролази живописном ибарском долином а да не зажели да види ово велико архитектонско дело. Међутим, пут од Ушћа до Студенице налази се у таквом стању да се може мирне душе рећи, да претставља нашу националну срамоту. Чак и у летњим месецима, после најмање кишне, овај је пут без опасности по живот тако рећи непролазан. Зато је неопходно потребно да се овај пут доведе у исправно стање, како би могао одговорити интересима јавног саобраћаја и задовољити основне захтеве за развој и унапређење нашег туризма. Такође би било потребно овај исти пут, који, нажалост, носи назив бановински и који од манастира Студенице иде преко општине Баковачке и Мланачке до Деспотовице и Ивањнице коначно завршити. Изградња другог дела овог пута од Студенице до Деспотовца отпочета још пре 30 година, али још није приведена крају, ма да би се завршни радови могли извести са минималним материјалним сретствима.

Господо народни посланици, поред Студенице и других манастира, огромно интересовање туриста привлачи манастир Градац, задужбина Јелене Анжујске. До овог манастира отпочета је такође пре 30 година изградња пута. Мераодавни су увидели значај ове саобраћајне везе и мојим настојањем помоћу Министарства грађевина и Банске управе на Цетињу настављен је рад на изграђивању овог пута од града Брвеника у Ибарској клисури па до Градца и Рудна.

Најтежи део овог пута, који спаја седам планинских општина, представљајући једино њихову саобраћајну везу са главним друмом у Ибарској клисури, налази се у изградњи, али се не може довршити без нових кредита, и по прорачуну стручњака, требало би само још 400.000 динара па да се овај пут дефинитивно доврши. Можете мислити, господо, како смо ми изгледали у очима странаца кад је француски посланик са једном великом групом француских туриста пошао у Градац, па се са пола пута вратио и једва свој аутомобил са неколико пари волова извукао из Брвеничке реке.

Исто тако морам указати на неодложну потребу изградње моста на Ибру код села Богомира, који је недавно порушила вода а који представља једину везу свих насеља са десне стране Ибра са њиховим имањима и пашњацима који се налазе на левој обали реке. Са нестанком овога моста неколико је села одсечено од школе и железничке станице које се налазе на левој страни реке, тако да је било више случајева давлена, а када Ибар нађе, прилаз железничкој станици и школи је потпуно немогућ.

Господо народни посланици, ви сви знате да Копаоник по својој огромној висини, по лепоти смучарских терена и по конфигурацији самог земљишта претставља једно од најлепших наших планинских излетишта и праву атракцију за многобројне туристе који га посећују и зими и лети. Копаоник је истовремено и главно излетиште Београђана који на њему траже и забаве. Директна железничка веза долази Ибарском долином до испод самог Копаоника, до железничке станице Руднице, од које до највишег врха, Сухог Рудишта, има свега 16 км. Међутим, господо, не постоји никакав пут који би олакшао туристима долазак на Копаоник. Ја молим зато да се не само у интересу овога краја него и у духу општих државних и националних интереса посвети заслужна пажња и велики туристички дом на Копаонику споји ма каквим путем са железничком пругом и да се истовремено постави телефонска линија између Рашке и планинске куће на Копаонику где би требало основати и једну сталну уговорну пошту.

Господо народни посланици, мој срез је претежно сточарски и воћарски. Али због недостатка путева сељаци су апсолутно у немогућности да своје производе доносе до своје прве експортне станице. Иако се овај срез налази, такође, на домаку Београда, његова насеља нису међусобно спојена ни онаквим путевима који би задовољавали најосновније животне потребе овог сиромашног али вредног становништва.

Поред путева, у извесним насељима осећа се велика несташница у води, а она проузрокује често пута низ заразних обољења од којих становништво сваке године страда. Чак и сама Јошаничка бања, која је позната по својој лековитости, нема пијаће воде и ово је главни разлог што њена посета није обилнија. Међутим, под самим Копаоником, на даљини од два километра налази се одличан планински извор чијом би каптажом и изградњом водовода ова неодложна потреба Јошаничке бање била задовољена. Рашка као центар среза и једно од најлепших и најважнијих места у предатној Србији, које лети посећују странци, и ово место оскудева у пијаћој води, па је неопходно потребна помоћ довођења воде.

Господо народни посланици, такођер су потребне мање суме за довршење довода воде у Рудну, Павлицу, Плани и Бистрицу где се оскудева са пијаћом водом.

За изградњу пута Јошаничка бања—Плоча веза са Жулом, за довршење пута Рашка—Павлица, Пискања—Биљановац, за довршење пута Рудница—Бистрица—Блажево, за довршење пута Рашка—Трнава—Шереметовица веза са Ивањицом, за довршење пута Рашка—Радошњићи—Бадан—Семетеш, за довршење пута Општине Планске са главним путем у дужини од 3 километра, за изградњу моста

на реци Ибру, веза између Пискања, Брвеника са Ивањичким путем и прилаз железничкој станици, обратио сам се Банској управи на Цетињу, па молим господина Министра да ме помогне.

Одајући пуно признање Влади шефа наше странке г. др. Стојадиновића, а имајући пуно поверење у исправан рад г. Министра грађевина изјављујем да ћу гласати за овај буџет. (Одобравање и плескање у центруму и десници).

Претседник Стеван Ђирић: Реч има народни посланик г. Александар Дачић.

Александар Дачић: Господо народни посланици, нека је и мени дозвољено, као претставнику Среза мачванског у овом високом Дому, да у ресору Министарства грађевина изнесем извесне аутентичне податке и тешко стање овога среза.

Мачвански срез, житнородни крај, који је по својој површини обрадивог земљишта са преко 50% подводан, плавлен водама преко целе године, овај крај, наша Мачва, од свога негдашњег богатства остао је данас најсиромашнији.

Овако тешко стање мачванског земљорадника у истини је неподношљиво. Пре рата, Мачва је била богата, јер друкчије беше живот и стање уопште него што је данас. По рату прилике су се знатно и знатно измениле, јер за време рата Мачва је била поприште непријатељске инвазије да од тога и данас много трагова има. Сеоски живаљ у Срезу мачванском после рата много је напора уложио око инвестиције најосновнијих потреба за пољопривреду и живот његов. Отуда је после пада оне добре конјунктуре дошла и презадуженост, јер задужујући се у доброј конјунктури није имао ни времена да врати дугове, пошто пад цена земљорадничким производима веома брзо стиге. Као порески обвезник Мачва је са првом класификацијом, 1921 године, била преоптерећена, а последњих година извесне исправке нису учиниле ништа, па да ово опорезивање буде у сразмери према другим крајевима и правично. Данас Мачвански срез плаћа преко 9,500.000 порезе, плаћао је раније до прошлогodiшњег снижења у 33% преко 14,000.000 динара, али Мачвани наши никада ни речне не би рекли да им је ово оптерећење тешко ако икада има земље довољно обрадиве. Позната је вредноћа Мачванинова на добром култивисаном раду мачванских поља. Мачванин је добар произвођач жита, добар сточар, добар воћар и у свакој грани привредној Мачванин је први.

Али, господо, има још једно тешко и болно питање у животу Мачванског сељака, а то је што га је притиснуо и терет водног доприноса по оснивању Водне задруге, а која није у првим данима ове организације дала оне резултате који су се очекивали у овој потребној организацији.

Мачвани и данас плаћају водни допринос на земљишта на која плаћају и државни порез. Другом речју, један велики део мачванског земљорадничтва плаћа две порезе на једно те исто земљиште, иако је законодавац предвидео ослобођење пореза на земљиште до свршетка мелиорационих радова. Последње године Краљевска је влада у многоме допринела да се прилике Мачванске водне задруге једним делом санирају и исправе раније извесне грешке, зашта је мачвански сељак истински благодаран.

Битно питање опстанка и животног интереса Мачве јесте, да се овај крај што пре спасе и обезбеди од воде, мочвари и поплаве.

Мачва је угрожена од поплаве реке Саве и Дрине, од поплаве река које се сливају са планине Цера. Географски положај овог краја је веома незгодан, зато што се налази између вода.

Мачва има око 84.000 хектара зиратног земљишта, односно земљишта на које народ мачвански плаћа земљарину, а од ове површине од воде је угрожено преко целе године 48.000 ха, другим речима, преко 52% необрадиве је земље због сталних поплава, баруштина и мочвари, које се протежу кроз целу мачванску равницу.

Ово је огроман губитак у привреди за становнике тога краја, па и за целу државу. Због оваквог стања, рачунајући да привреда губи просечно само по 500 динара по хектару годишњег прихода, онда би укупни привредни губитак овог краја био годишње око 25.000.000 динара. Према томе, за последњих 20 година привреда и држава изгубили су само у Мачви око пола милијарде динара.

Друге државе изгубиле су велика финансиска средства да би што више земље отели од воде и оспособили је за обраду. Те се земље поносе својим радовима као са највећом привредно-културном тековином. Случај понтијских поља у Италији где је Италија створила само 15.000 ха обрадиве земље, дакле три пута мање површине него што је површина која би се требала обезбедити од поплаве у Мачви. Талијани се поносе овим, чак су и нашег Претседника Краљевске владе, за време његове посете Италији, овим интересовали и показали му понтијска поља.

Дубоко сам убеђен и надам се, да ће Краљевска влада и овога пута посветити своју обилату пажњу и дати потребна средства да се Мачва претвори у Југословенска понтијска поља, исуши и обезбеди од вода, непрегледних бара и мочвара и да се на тај начин, поред привредног добитка, уклони и извор многоврских болести. Маларија и туберкулоза стално се повећава у Срезу мачванском, тако да данас у Мачви болује преко 22.000 становника од маларије, а о туберкулози и да не говорим. Све је ово у узрочној вези са оваквим стањем прилика Мачванског среза.

Поред напред изложеног интереса, народна одбрана захтева, да се у Мачви одгаја здрав подмладак, док, међутим, сада је то искључено, јер се у свим селима и око села налазе огромне и непрегледне баруштине о чему, вероватно има података и господин Министар социјалне политике и народног здравља.

Интерес народне одбране захтева, да јужно од реке Саве буде што више плодних житница, јер су наше садашње житнице, Банат и Бачка, сувише близу границе, док, међутим, Мачва је на врло погодном географском положају, а везана је железничком пругом са главним железничким артеријама Београд—Загреб и будућом централном пругом: Чачак—Ваљево—Лозница—Зворник—Тузла—Бања Лука.

Да ово све боље буде и да од Мачве и народ мачвански и држава има користи, те да оспособљавањем земљишта за обраду земљорадник Мачве плаћа већи порез, може се све постићи ако се Мачви целокупно земљиште заштити од воде,

ослободи поплава и тиме омогући што интензивније искоришћавање овога земљишта.

Поред тога, наводим, да ће, према програму Краљевске владе, у Шапцу да се изгради житни силос капацитета од око 1500 вагона, из чега се види да се тиме придаје важност овом крају као будућој житници наше земље.

Највећи прираст становништва у нашој земљи јесте у Дринској бановини. Позната је чињеница, да у тој бановини нема довољно земље према броју становништва, као и то да је то велики проблем који треба да решава Краљевска влада. Становништва је све више, земље је све мање. Овај проблем биће донекле решен ако се изврше радови, које ћу ниже изложити.

На основу напред изложеног, за садање стање у Мачви неопходно је, да се у што краћем времену изврше већ започети извесни мелиорациони радови и то:

1) Продужење ископа главног гравитационог канала за одвод церских вода на дужини око 20 километара и то од села Мајвра, до села Рибара. За све ове радове потребна је свота од око динара 1.800.000. Овај канал копа се да би се речице и водотоци, који се сливају и плаве Мачву, одвели гравитацијом у реку Саву. Канал је почет да се ради пре две године; а ова би сума била потребна за довршење истог са потребним објектима мостовима и др.

2) Изградња пумпне станице и канала на јерешком подручју са каналом. За ове радове потребна је свота од око 2.500.000 динара. Са овим радовима биле би каналисане све баре на Јерешком подручју Мачве и благовремено одведена сувишна количина воде у реку Саву.

3) Изградња једног сифона на Битванском подручју са каналом. За ове радове потребно је свега око 300.000 динара.

Овим радовима омогућило би се пребацивање унутарње воде у реку Саву за случај већих киша, као што је то било у 1932 године, прошле и ове године.

4) Изградња спојног канала између Битве и главног канала за одвод церских вода. За ове радове потребна је свота од око 600.000 динара. Овим каналом, дужине од 13 километара, одвело би се гравитацијом у реку Саву око 50% воде која сада тече каналом ка пумпној станици на Чевртини и тиме би се избегли непотребни трошкови пумпања воде. Осим тога са овим каналом извршила би се канализација околних бара и асанација села Штитара, Дубља, Белотића, Богатића, Метковића, која су села вечито под устајалим баруштинама, које нарочито грозје здрављу становништва ових села.

5) Изградња пумпне станице и канала на засавичком подручју. За ове радове потребна је свота од око 2.500.000 динара. Са овим би се исушиле непрегледне баре и мочвари обрасли у трску и до сада неискоришћено земљиште око Засавице, Раденковића, Салаша Ноћајског и Равња.

6) Довршење радова на повећању и појачању одбраненог насипа поред реке Саве, између Шапца и Дреновца. За ове радове потребна је свота од 260.000 динара. Са овим радовима спречила би се провала и преливање реке Саве преко насипа, јер би насип штитио целу Мачву од реке Саве.

Према напред изложеном, укупна свота потребна за довршење мелиорационих радова у Мачви јесте 7,960.000 динара.

Ови издатци, према напред наведеним огромним штетама за народну привреду, били би сразмерно мали, па сматрам, да ће господин Министар грађевина бити веран тумач код Краљевске владе за оправданост наших захтева и хитно доделити потребне кредитне. Ово утолико пре, што је и сам господин Министар финансија у своме експозеу истакао, да је циљ Краљевске владе да се народна приврда што више потенцира, а овде је у питању крупно државно и опште корисно дело.

Господо народни посланици, налазим да ће Краљевска влада такође дати велику важност и изградњи државног централног пута, који везује Београд са Сарајевом и дуоровником. За сада је најкраћа веза путем Београда са Сарајевом преко Шапца. Прошле године оспособљен је аутомобилски саобраћајни пут између Обреновца и Шапца, а Краљевска банска управа Дринске бановине ове године предузела је радове и на оправци бановинског пута Шабац—Лозница, да би се и овај део пута оспособио за аутомобилски саобраћај. Средства, са којима располаже Краљевска банска управа, недовољна су, и овај пут у скором времену неће моћи да буде оспособљен за аутомобилски саобраћај. Колика је важност овога пута може се оценити и по томе, што ако би се исти оспособио за аутомобилски саобраћај из Београда у Ковиљачу, Сарајево или Дубровник стизало би се за један и по час раније него што је сада могуће државним путем преко Ваљева. Ово би било могуће из разлога што је овај пут краћи, прав, широк и скоро без изгубљених падова, док то није случај са државним путем преко Ваљева. Ако се у скором року оспособи и бановински пут Шабац—Лозница за аутомобилски саобраћај, то ће бити од огромног значаја, јер се исти пут у Шапцу сече са државним путем Петроварадин—Шабац, па би и у том случају била најпоудеснија веза између интернационалног пута Суботица—Петроварадин—Београд са Босном и Јадранским Морем.

Оспособљење овога пута за најбржи саобраћај између Београда и Сарајева од огромног је значаја и за народну одбрану, па се надам да ће господин Министар грађевина доделити из кредита свога ресора своту од 1,000.000 динара, те да би се са средствима, која има на расположењу и Банска управа, још у току ове године исти пут оспособио за аутомобилски саобраћај.

Ова молба је оправдана у толико пре и из разлога што је пут Шабац—Лозница до 1929 године био државни пут, па је, затим, као неизграђен за аутомобилски саобраћај, проглашен за бановински.

Остали бановински путеви у Мачви до прошле године били су непроходни и за саобраћај и са обичним колима, али са одобреним кредитима Краљевске банске управе и уз огромну сарадњу народне снаге — кулука — донекле су оправљени.

Молим господина Министра грађевина за дејство код Банске управе, да се обезбеде потребни кредити за одржавање ових путева у Мачви, како ти већ кредити не би били узалудно бачени.

С обзиром на важност и функцију овога ресора баш по питању асанације наших села и бољу привреду, гласају за предложени буџет. (Одобравање и плескање у центруму и на десници).

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, листа говорника је исцрпена. Реч има Министар грађевина г. Добривоје Стошовић.

Министар грађевина Добривоје Стошовић: Господо народни посланици, после ове исцрпне дискусије по буџету мога ресора, сматрам за особиту дужност да се захвалим свима говорницима, како са левице тако и са деснице за њихове објективне напомене и примедбе у вези са пословима мога ресора. Све те примедбе, господо, слажу се потпуно и у потпуној су хармонији са оним што сам ја у своме експозеу јутрос навео, а наиме: да су наши путеви како државни, тако бановински, а тако исто и општински у доста лошем стању. Навео сам такође да су и наши хидротехнички радови рађени у једном врло малом опсегу за последњих 20 година, тј. од уједињења до данас и да и у једном и другом подручју ми стојимо пред огромним задацима. Нарочито у ово модерно доба кад су механичка возила дошла до преимућства над свима возилима која се употребљавају у сувоземном саобраћају.

Господа предговорници су изнели овде лоше стање путева у њиховим крајевима и све скупа према мојој оцени, да се ти путеви за које се они интересују поправе и доведу у ред, требало би око 50 до 60 милиона динара. Кад би само то имало да се уради на нашој сувоземној мрежи, ја бих могао још вечерас пред вама свима да примим ангажман у име Краљевске владе, да се то изврши још у току ове грађевинске сезоне. Али, с обзиром на стање путева у нашој Краљевини, како државних тако и бановинских, ја тај ангажман не бих могао да узмем, из простог разлога што данас један километар модерног коловоза на државним путевима кошта толико исто колико један километар железничке пруге, дакле, око милион до милион и двеста хиљада динара. Ако узмете у обзир да је цифра милион динара и да ми имамо у земљи око десет хиљада и нешто више километара путева државних и ако то помножите са једним милионом, онда ћете наћи да је потребно 10 милијарди динара за модернизацију путне мреже класиране као државне (Војислав Лазич упада). Не мора да буде, али с обзиром на повећање моторног саобраћаја, господине посланике, ми ћемо морати у врло скорој будућности све наше државне путеве, а добрим делом и бановинске путеве првога реда, оспособити за тежак саобраћај, а ако их хоћете оспособити за тежак саобраћај коштаће милион динара један километар.

Дакле, господо, то већ имамо потребу за 10 милијарди, које треба наћи.

Ви сте чули овде, а с тим се слажем и ја, да су бановински путеви I и II реда исто тако од врло велике важности као и државни путеви за наш привредни промет, за наш туристички промет, за нашу, ако хоћете, повезаност националну, државну и административну као и за војне сврхе.

Ви знате да има тих путева у нашој Краљевини 32.000 км. и знате да су ти у дерутном стању.

Мој предговорник господин Ђорђе Петковић мало пре је рекао да су то каљуге, и, заиста, ништа није претерао, када се имају у виду извесни бановински путеви, фактично то су каљуге. Да се дотерају колико толико и ови путеви за моторни саобраћај, требаће просечно по 500.000.— динара по км. обзиром на данашње цене радној снази и

материјалу. Ето вам друга цифра од 16 милијарди динара, коју треба наћи с неке стране.

Општински путеви, о којима је говорио господин Воја Лазих, такође су од првокласног значаја. Забадава су нам и државни и бановински путеви, ако пољопривреда уопште не може да дође до тих бановинских и државних путева. А, ми знамо врло добро да у појединим крајевима од децембра месеца или од половине новембра, па све до априла месеца, поједини крајеви не могу да извуку своје продукте до бановинских или државних путева. То је случај у већини крајева наше Краљевине и тим путевима мора се поклонити извесна пажња, извесна помоћ од стране државе.

Господо, када упоредите буџет Министарства грађевина са овим великим потребама, разуме се, ви тамо нећете наћи одговарајуће цифре, да се колико толико задовоље ове прешне народне потребе.

Ви их нећете наћи ни у једном од прошлих буџета од дана уједињења па до данас, и ни један режим од уједињења па све до Владе г. др. Милана Стојадиновића — то ћете и ви, господо, са левице признати — није поконило толико пажње изграђивању наше сувоземне мреже, колико режим г. др. Милана Стојадиновића. (Бурно одобравање у центруму и на десници и повици: Тако је! — Јован Здравковић: Сви су исти!) Да говоримо, господине посланиче, сасвим објективно, први пут од нашег уједињења до данас утрошено је на изграђивање модерних државних путева за две године поред кредита, који су одређени за одржавање државног пута, 600 милиона динара за модернизовање наших државних путева. (Милан Петковић: Из оне милијарде, коју је закључила влада господина Богољуба Јевтића!) Није закључила, ја сам имао јутрос прилике, господине посланиче, да то објасним. Једна је ствар донети уредбу, а друга је ствар поткрепити ту уредбу финансиским средствима, да би та уредба дошла до изражаја. (Милан Петковић: Али потстицај је дошао од владе Богољуба Јевтића!) Не, онда је донета само гола уредба и то, господине посланиче, на иницијативу ондашњег Министра финансија и данашњег Претседника Краљевске владе г. др. Милана Стојадиновића. (Милан Петковић: То кажите њима, они ће вам веровати, а не нама!) То ја знам, јер онда нисам био народни посланик, али сам сарађивао на тој ствари у својству генералног директора Аграрне банке, када је господин Претседник Владе, ондашњи Министар финансија, позвао све новчане установе и питао нас: „Уколико можете да нам на овом послу помогнете?“ (Милан Петковић: То је била идеја Богољуба Јевтића, а не Министра финансија! — Граја.)

Претседник Стеван Ђирић: Господине Петковићу, немојте да упадате.

Министар грађевина Добривоје Стошовић (наставља): Идемo даље, кажем, по први пут ми смо инвестирали у модернизацију наших путева 600.000.000 динара, по први пут од уједињења. Али, иако је то огроман капитал ипак то је према оној цифри, коју сам вам ја мало пре изнео, сасвим једна безначајна цифра. (Војислав Лазих: Колико је километара направљено?) Ви сте били јутрос, господине посланиче, кад сам то изнео, направљено је 540 км и 450 км су у градњи, што ће се довршити током ове године. (Јован Здравковић: Је

ли ту урачунат и међународни пут?) Јесте, рачунајући и међународни пут. (Јован Здравковић: То је међународна обавеза!) Међународну обавезу има и Бугарска и Турска и распитајте се докле су они дотерали, а ми нашу обавезу хоћемо да испунимо без обзира зашто тај пут има да служи. А прођите тим међународним путем до Новог Сада, па ћете видети ко се све њиме служи.

Дакле, господо, и та сума од 600.000.000.— динара према свима нашим потребама, које, као што сте чули, иду на десетине милијарди динара, разуме се да је незнатна. Али, оно што морамо тражити и од вас са левице да нам се призна, то је, да смо почели да поклањамо нарочиту пажњу, и не само да поклањамо пажњу, него да изналазимо средства, да се изврши модернизација наше сухоземне мреже, и да чинимо ми први од свих влада у Краљевини Југославији. (Пљескање на десници и у центруму).

И ми ћемо тим путем ићи. Као што сам јутрос напоменуто, на сретства са страних тржишта у данашњим приликама кад се цео свет бори да успостави аутархију у своме систему, да буде самосталан, ми не можемо рачунати на неки капитал са страног тржишта.

А у овоме случају не би било ни препоручљиво, да употребимо страни капитал, јер је жеља свих нас и интерес је земље, да модернизацију сухоземне мреже извршимо сопственим снагама, сопственом техничком службом и нашим материјалом.

Имајући то све за циљ, ми, господо, морамо бити свесни — ја сам јутрос то у своме експозеу напоменуо — да се програм будућих јавних радова, што се тиче путева, мостова и хидротехничких радова има да креће у границама наше сопствене финансијске моћи. Свима би нама било пријатно и мило, да се ови путеви изграде једним врло брзим темпом, али, видите, да ту увек има и извесних бремзи.

То јест морамо се пружати, као што каже народ, према губеру.

То је, господо, што сам имао да кажем као одговор на примедбе које су пале.

Још бих желео да напоменем у вези примедба, које је упутио мој делимични имењак г. Стаменко Стошић, да се Влада при подели ових кредита за јавне радове руководила некаквим партизанским циљевима и није водила рачуна о срезовима, који су овде заступљени народним посланицима који припадају левици. То, господо, не стоји. То би била врло рђава влада, са чисто партизанског становишта, када би тако поступала. Напротив, ми желимо, и наша је дужност пре свега да равномерно радимо свуда.

Ево баш г. Лазаревић, који је критиковао рад Краљевске владе, може да буде потпуно задовољан и захвалан баш овој Краљевској влади. Јер, отидите сад, прошетате се до Тополе, и ви ћете видети брда од материјала, ви ћете видети стотине кола, баш данас, из његовог среза, која вуку камен и која зарађују по 100 до 150 динара дневно. (Александар Лазаревић: Какве вајде сељак има кад не може да приђе том путу?) Дакле, кажем, кад не би Влада обраћала пажњу и на те срезове опозиционе, она би у партијском погледу била врло лоша влада. Напротив, ми морамо радити тамо, и ми ћемо радити у Опленачком срезу и народ Опленачког среза видеће шта је урадила Влада г. др. Ми-

лана Стојадиновића и мислим да ће Влада г. др. Милана Стојадиновића моћи и апеловати на идних изборима баш на народ у Опленачком срезу, који сада има посланика у опозицији.

Господо, има још једна ситна примедба, на коју желим да одговорим, а то је питање, које је покренуо Потпретседник Народне скупштине г. Радисав Вучетић у погледу употребе наплатке од 6 см. Заста постоји таква уредба. Она је донета из простог разлога што ови ужи наплатци врло много штете наносе модерним коловозима. С једне стране трошимо милионе за те коловозе, а с друге стране не чинимо ништа да се они заштите од евентуалног квара, који може да се избегне. Та уредба постоји и ми ћемо морати, господо, лагано, постепено, навикавати наш сељачки народ, који се служи колима, да мора постепено уводити наплатке мало шире. Јер, господо, шта вреди трошити милионе на ове модерне путеве, кад дођу после они узани наплатци па их све исеку. Опет се хвата скупље сељаку, који доприноси за тај пут. (Александар Лазаревић: А сељак опет не може да се служи путевима!) Ради се о томе да се постепено поправе сви путеви, као и бановински и сеоски.

Ради знања напомињем да сам већ учинио предлог Министарском савету да се одложи извршење ове уредбе још за годину дана.

У исто време чиним апел на све вас, господо народни посланици, да и ви са своје стране обавестите и утичете на народ и уверите га о потреби да се ти наплатци морају једном скорије или касније напустити. (Војислав Лазин: Више су аутомобили криви што се квари путеви, него наплатци!) И на крају желео бих да се осврнем на примедбе г. Банића. Г. Банић има право кад каже да је потребно при изради туристичких путева да се прво израде прелази преко граница т. ј. прелази преко свију ових путева који везују нашу Краљевину са суседним државама. Жао ми је што г. Банић није био јутрос овде кад сам држао свој експозе. Г. Банић би нашао пасус где сам казао да у будућем програму јавних радова и модернизације путева у првом реду долазе у обзир ти прелази баш на нашим границама са нашим суседима.

Господо, завршујући ове моје напомене, ја сам уверен да ћете ви сви како с левице тако и с деснице гласати за буџет подручног ми ресора на чему вам ја унапред благодарим. (Пљескање у центру и на десници).

Потпретседник Јеврем Томић: Господо народни посланици, пошто је листа говорника исцрпена то је претрес у појединостима предлога буџета расхода X раздео — Министарство грађевина завршен. Прелазимо на гласање. Гласаће се по партијама седењем и устајањем. Господа народни посланици, који примају прочитане партије нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. Молим известноца г. Бранка Тодоровића да изволи прочитати партију 562.

Известилац Бранко Тодоровић прочита партију 562 — X раздео — Министарство грађевина са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

X РАЗДЕО — МИНИСТАРСТВО ГРАЂЕВИНА ГЛАВА LXXXVI — МИНИСТАРСТВО

Редовни расходи

A. Лични расходи

Парт. Поз.

562

Личне припадљивости:

3 Плате — периодске повишице служитеља

Субпоз. 1 место: „20 служитеља: 2-1-3, 1-2-1 итд.“ ставити „21 служитељ: 2-1-3, 12-1, 3-11-2, 3-11-1 и 1-11“ и повећати са + 2.940.—

5 Додати лични и породични

I Министарство

Субпоз. 1 а) Чиновника, лични, смањити са — 2.940.—

Потпретседник Јеврем Томић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 562 са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи). Већина седи, према томе објављујем да је партија 562 са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 563.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини већином гласова усвојила у појединостима све партије предлога буџета расхода X раздео — Министарство грађевина од партије 563 до партије 567 закључно. —

Потпретседник Јеврем Томић: Изволите чути партију 567а са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац Бранко Тодоровић прочита партију 567а са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

Ванредни расходи

IV Зетска банска управа

Парт. Поз.

567а

Место: „за регулацију Црмничког поља: ставити: „За уређење водотока у Црмничком пољу“

Укупно X раздео —

Потпретседник Јеврем Томић: Прима ли Народна скупштина партију 567а са прочитаним амандманом Краљевске владе (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи). Већина седи, према томе објављујем, да је партија 567а са прочитаним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 568.

Известилац Бранко Тодоровић прочита партију 568.

Потпретседник Јеврем Томић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 568? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи). Већина седи, према томе објављујем, да је прочитана партија 568 већином гласова примљена. Изволите чути партију 569.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини већином гласова усво-

вила у појединостима све партије предлога буџета расхода X раздео — Министарство грађевина од партије 569 до партије 665 закључно.

Потпредседник Јеврем Томић: Господо народни посланици, пошто је предлог буџета расхода X раздео — Министарство грађевина по свима партијама појединачно примљен, објављујем да је цео предлог буџета расхода X раздео — Министарство грађевина примљен (Бурно плескање и одобравање у центруму и на десници).

Прелазимо на претрес у појединостима предлога буџета расхода XIV раздео — Министарство трговине и индустрије.

Реч има Министар трговине и индустрије г. др. Милан Врбанић. (Одобравање и плескање у центруму и на десници).

Ministar trgovine i industrije dr. Milan Vrbanić: Gospodo narodni poslanici, predlažući vam budžet Ministarstva trgovine i industrije za godinu 1938/39 dozvolite da sa nekoliko reči prikazem i ocrtam situaciju u prošloj godini u onim granama i oblastima naše narodne privrede, o kojima Ministarstvo trgovine i industrije vodi brigu. Ono to čini u stalnoj saradnji sa ostalim resorima, u čiju nadležnost ulaze privredna pitanja. Podvlačim to zato, jer smo baš u tom pravcu u poslednje dve godine mogli zabeležiti jedan napredak, koji je za samu stvar i za vođenje državne privredne politike bio od velike koristi. Da u vezi s time pomenem neke stručno-tehničke organe kao na pr. Odbor za kontrolu uvoza, koji eto već godinu i po radi kod Narodne banke i Koordinacioni odbor kod Ministarstva inostranih poslova. U tim su odborima zastupani u konkretnom slučaju interesovani a pre svega privredni resori i tim je putem data mogućnost, da se između njih održava stalan kontakt u tretiranju tekućih dnevnih pitanja i da se sporazumno sprema materijal i vrši središnje prikupljenih podataka za rešavanje krupnih privrednih pitanja. Tim je osigurano jedinstvo akcije i uštedeno mnogo vremena.

Za našu privrednu situaciju može se mirne duše ustvrditi da je u poslednje dve i po godine iz duboke depresije i stagniranja snažnim poletom prešla u razdoblje oporavljanja, živosti i — u izvesnim pravcima, a naročito u toku 1937 — istinskog prosperiteta. Posebni komentari nisu tome potrebni, jer zato govore cifre. Najvažnije podatke u tom pogledu ja ću biti slobodan da navedem u daljem toku svojih izlaganja govoreći o pojedinim sektorima privrede, za koje je Ministarstvo trgovine i industrije nadležno.

Prelazeći na pojedina pitanja i probleme dozvolite mi, da se najpre osvrnem na stanje našega privatnog bankarstva, jer je u središtu privredne krize, kako se je ona kod nas razvijala, pored pitanja cena agrarnih proizvoda i teškog stanja našeg zemljoradnika, kojima smo na prvom mestu morali pokloniti pažnju, stajalo pitanje privatnih novčanih zavoda. Njihove teškoće u jesen 1931 bile su najznačajniji simptom akutne ekonomske krize i njezina polazna tačka. Već prošle godine ja sam sa istog mesta mogao da konstatujem, da su se u tom pogledu prilike znatno popravile, i ta se je poboljšica produžila i u toku prošle godine, kod nekih zavoda u jačoj meri, kod nekih u slabijoj, no u proseku svakako ona je stvarno nastupila i stanje bankarske pijace popravlja se i oživljava iz dana u dan, što je i prirodno s obzirom na opšti privredni polet i na mnogo jače i življe strujanje privredne delatnosti.

Nema sumnje, da je za normalizovanje stanja privatnih banaka bilo od velike važnosti i povoljnog uticaja definitivno rešenje pitanja zemljoradničkih dugova. U prvom redu nestalo je neizvesnosti i banke su mogle prečistiti svoje stanje i povući konačan bilans. U drugom redu mesto velikog broja dužnika one sada imaju posla samo sa Privilegovanom agrarnom bankom, od koje potražuju 50% svoga zemljoradničkog portfelja i kod koje imaju jemstvo da će servis plaćanja anuiteta biti vršen tačno o roku. U trećem redu za preostalih 25% imaju državne obligacije, čiji je kurs već danas dosegao i čak prekoračio 70%. A konačno su interesi ulagača ostali netaknuti, jer banke dobijaju i više od 75% ustupljenog agrarnog portfelja u slučaju, kad polovica akcijskog kapitala i rezerve nedostaju za pokriće gubitaka. Preuzevši na sebe taj teret država je položaj privatnih banaka i njihovih poverilaca uveliko olakšala i stvorivši čiste račune i jasnu situaciju dala je neosporno solidnu bazu za dalji razvoj bankarskog poslovanja i za vraćanje poverenja u rad privatnog bankarstva. To se je naročito ispoljilo i pokazalo u toku prošle godine, kad je počela da se primenjuje Uredba o likvidaciji zemljoradničkih dugova, čije se praktično sprovođenje dokazuje sve više i više, da je onako kako je rešeno ovo pitanje rešeno na najbolji i najcelishodniji način, a da ne govorim o tome, da je već samo njegovo skidanje s dnevnog reda imalo blagotvoran uticaj na naše privredne i socijalne prilike, koje je neresavanje ovoga pitanja kroz više godina počelo da paralizuje.

Posmatrajući stanje naših privatnih banaka treba razlikovati zavode pod zaštitom od onih koji zaštitu nisu pribegli. Ili je možda još tačnije kad se kaže da treba zasebno posmatrati stari posao, a tu podrazumevam zamrznute plasmane i uloge, a zasebno novi, koji se naročito kod većih novčanih zavoda pod zaštitom delimično vrlo povoljno razvija, dok je kod novčanih zavoda bez zaštite sav posao nov.

Danas je stanje ovo. U zemlji imamo svega 620 privatnih banaka i 61 samoupravnu štedionicu. Od toga su danas pod zaštitom 322 privatne banke i 23 samoupravne štedionice, dakle svega 345 novčanih zavoda.

Od banaka koje su dobile zaštitu, 275 banaka dozvoljeno je odlaganje plaćanja, 18 banaka dobilo je odlaganje plaćanja i dozvolu za primenu sanacionih mera i to u šest slučajeva pretvaranjem jednog dela ulagačkih potraživanja u akcije odnosno specijalne rezerve, a u 12 slučajeva sprovedena je sanacija dobrovoljno povećanjem sopstvenih sretstava zavodskih.

Trideest dva zavoda tražila su vanstečajnu likvidaciju, dok je kod 14 banaka naredena vanstečajna likvidacija, tako da se u vanstečajnoj likvidaciji nalazi danas svega 46 novčanih zavoda.

Devet zavoda, koji su imali odobrenje za odlaganje plaćanja, odrekli su se zaštite i danas normalno rade.

Devet molbi za odobrenje zaštite još je u postupku i biće rešeno, kad se izvrši pregled tih banaka.

Kad bi se uzimale u obzir samo ove prednje cifre, onda slika, koje one pružaju o stanju našeg privatnog bankarstva, ne bi bila potpuna. Nije važan samo prosti broj zavoda pod zaštitom, već je važno da se njihovo stanje i u detalju analizuje, a naročito s obzirom na kretanje uloga.

Kod zavoda pod zaštitom likvidni ulozi tzv. novi novac, dakle i stvarno novi ulozi i nepodignute oslobođene kvote starih uloga iznose

31-XII-1935	491 mil. din.
31-XII-1936	708 " "
31-VI-1937	1.045 " "

Kretanje uloga kod svih privatnih zavoda u zemlji daje ovu sliku:

	Zamrznuti	Likvidni u mil. d/n.	Svega
31-XII-1935	4.308	3.647	7.955
31-XII-1936	3.844	4.321	8.165
31-VI-1937	3.599	4.955	8.554

Iz prednjega proizlazi, da su zamrznuti ulozi u godini i po dana smanili se od 4.308 mil. din. na 3.599 miliona dinara t. j. za 709 mil. din dok su novi ulozi u isto doba porasli od 3.647 mil. din. na 4.955 mil. din. t. j. za 1.308 mil. dinara.

Na žalost — kao obično u toku budžetske debate — ne raspoložemo još sa podacima za konac godine 1937, no se sumnja da će oni dati još povoljniju sliku, t. j. dalje smanjivanje zamrznutih uloga i dalje veliko povećanje novih uloga.

Povećanje novih uloga znači povećanje i vašpostavljanje poverenja i — što je isto tako važno — jačanje smisla za štednju.

Opravdana je nada, da će otkravlivanje zamrznutih uloga u toku ove godine poći još bržim tempom i to u prvom redu zbog općeg poboljšanja privredne situacije, skoka cena i sledstveno lakšeg realizovanja zamrznutih aktiva, a dok u drugom redu — to vredi svakako u proseku, ako i ne u svakom konkretnom slučaju — poradi konačne likvidacije zemljoradničkih dugova i mogućnosti lombardovanja za privatne banke tih njihovih potraživanja kod državnih novčanih ustanova. Kažem u drugom redu, jer prema prikupljenim statističkim podacima iznose moratorna t. j. zemljoradnička potraživanja, koja se pretežnim delom nalaze kod zavoda pod zaštitom svega 15,32% svih potraživanja. Kad se uzmu u obzir samo zavodi pod zaštitom onda taj procenat iznosi 20,68%.

Iz prednjeg proizlazi, da i regulisanje i mobilisanje zemljoradničkih potraživanja još samo po sebi ne znači potpuno raskravlivanje zamrznutih uloga. Ono je jedan važan korak ka prečišćavanju situacije kod banaka, a kod izvoznih naročito manjih novčanih zavoda, kod kojih se zemljoradnički portfelj penje i do 70, 80, pa čak i 90%, mobilizacija toga portfelja znači i mobilizaciju uloga. No uglavnom, a naročito kad su u pitanju veći i veliki novčani zavodi, jednu radikalnu i brzu likvidaciju zamrznutih uloga može da omogući samo privredni polet i povoljna opšta konjunktura. I baš zato možemo daljem povoljnom razvoju ovoga pitanja ići u susret sa najboljim nadama.

U oblasti spoljne trgovine prošla je godina obeležena — kao i ona ranija — velikom aktivnošću i stalnim iznalaženjem novih mogućnosti za povoljno unovčenje naših zemaljskih proizvoda. Minula je godina prošla u znaku velikih političkih zategnutosti u svetu, ubrzanog izvođenja ogromnih programa naoružanja i grozničavog gomilanja rezervi hrane i sirovina. Pored svega toga a možda delimično i poradi toga, prošla je godina u razvitku svetske privrede zabeležila nov napredak.

Svetska privreda u 1937 godini pokazuje od zemlje do zemlje veće ili manje razlike, s obzirom na

specifične uticaje i privredne prilike svake zemlje. Od interesa je, međutim, konstatovati da su privredne prilike u našoj zemlji pokazale znatno povoljniji razvitak nego u većini ostalih zemalja. Fakat, da smo u privrednoj 1936/37 godini, kad je žetva u svetu podbacila, raspolagali veoma obilnim prinosima žita i da smo naše agrarne i mineralne sirovine mogli povoljno plasirati, blagodareći kako opštoj konjunkturi tako i povlasticama koje su nam obezbeđene trgovinskim ugovorima, doveo je u prošloj godini do takve intenzivnosti privrednog života kakva se kod nas već godinama ne pamti. Kupovna moć sela, koja je od presudnoga uticaja za naše privredne prilike, osetno je porasla. U industrijskoj i zanatskoj proizvodnji zabeležen je u toku cele godine snažan polet, koji se pokazao u većem procentu iskorišćenja industrijskog kapaciteta, u količini prerađenih sirovina i polufabrikata, i u povećanom broju uposlenih radnika. Obim spoljne trgovine dostigao je visinu kakvu nije imao ni u jednoj godini od 1930, a prema 1936-oj povećao se u izvozu za 50%, u uvozu za 30%. Saobraćaj kako kopneni, tako i pomorski pokazao je takode u 1937-oj godini mnogo življii promet nego u prethodnoj godini.

Pri ovako povećanom prometu pada u oči činjenica da su se istovremeno cene u našoj zemlji popravile i zadržale tokom cele godine na relativno visokom nivou, i pored opšteg popuštanja kurseva na svetskom tržištu. Indeks cena na veliko, koji je u 1936-oj godini varirao između 65,4 i 71,2 (prema godini 1926-oj = 100) iznosio je u januaru 1937 70,4 i popravljao se stalno do oktobra, kad je dostigao 80, na kome je nivou u glavnom ostao i u decembru prošle godine (79,9). Povećanje cena naročito je osetno kod biljnih proizvoda kod kojih se indeks popeo od 66,5 u januaru na 86,4 u decembru. Kod industrijskih proizvoda indeks se povećava od 74 u januaru na 82 u oktobru, da bi zatim nešto popustio (u decembru je iznosio 80,4).

Dozvolite, gospodo narodni poslanici, da vam o razvitku naše spoljne trgovine u prošloj godini navedem neke cifre. U spoljnoj trgovini godina 1937 pokazuje i prema prethodnoj i kada se uzme sama za sebe, doba jakoga daljeg razvoja. To važi i za uvoz i za izvoz, kao i za strukturu našega uvoza i izvoza.

Obim spoljne trgovine (uvoz i izvoz zajedno) izneo je u godini 1936-oj 8,45 milijardi dinara, a u godini 1937-oj 11,5 milijardi dinara. To je porast od gotovo 50%.

Po tome obimu 1937 godina je najbolja od poslednjih sedam godina.

Ona je takode jedna od najboljih godina još i po postignutoj aktivni u spoljnoj trgovini.

Izvoz: 6,272.40 miliona dinara

Uvoz: 5,233.77 miliona dinara

Aktiva: 1,038.63 miliona dinara.

Toliku aktivnu nije pokazala nijedna druga godina od 1924 godine, kad je aktiva trgovinskog bilansa iznela 1,317.000.000 — dinara, čija je vrednost bila, međutim, daleko manja od današnje njegove vrednosti.

Jasan pogled o razvoju našeg eksporta u 1937-oj godini daju nam do sada objavljeni sumarni službeni podatci o izvozu pojedinih glavnih artikala i glavnih grupa artikala.

Izvoz je izneo po vrednosti: u

1937 godini	6.272.40 miliona dinara
1936 godini	4.376.15 miliona dinara
Porast izvoza	1.896.25 miliona dinara.

Po glavnim grupama izvoz je iznosio (u milionima dinara):

	1936	1937
Stoka i stočni proizvodi . . .	1,422.38	1,507.88
Cerealije	557.88	1,371.83
Rude, metali i kopovi . . .	650.83	1,136.08
Drvo i drvne izradevine . . .	597.98	1,053.31
Industrijsko i lekovito bilje . .	421.87	399.77
Voće i povrće	245.34	209.64
Hemijski proizvodi	69.14	71.92
Ostalo	410.70	521.81
Svega	4,376.12	6,272.24

Kao što se vidi, svaka od prve četiri glavne grupe pokazuje porast u 1937-oj godini. Na prvom mestu i u toj, kao i u prethodnoj godini, grupa „stoka i stočni proizvodi“. Tu je izvoz dostigao u 1937-oj godini milijardu i po dinara. Ostale tri glavne grupe pokazuju snažan porast: cerealije od preko 800 miliona, rude i kopovi porast od nepunih pola milijarde, i drvo takođe od nepunih pola milijarde dinara.

Svaka od te četiri glavne i osnovne grupe našeg izvoza u 1937 godini iznosi preko milijardu dinara po svojoj vrednosti (stoka i stočni proizvodi milijardu i po; cerealije milijardu i nepunih 400 miliona; rude i kopovi milijardu i sto miliona i drvo preko milijardu dinara). U 1936 godini pak samo je prva grupa (stoka) imala izvoz od preko milijardu (milijardu i četiri stotina miliona), dok je svaka od triju ostalih daleko zaostajala od milijarde dinara.

Osim toga učešće tih glavnih grupa u našem izvozu ide ovim redom:

U 1937 godini stoka, cerealije, rude, kopovi i drvo;

U 1936 godini stoka, rude i kopovi, drvo, cerealije.

Grupa stoka i stočni proizvodi je na prvom mestu i već dve godine pokazuje jak porast i razvoj. To naročito važi za osnovne artikle te grupe: živu stoku (svinje, goveda, sitnu stoku i živinu); sveže meso (zaklanu stoku, klanu živinu); svinjsku mast, jaja i nečišćene kože (naročito od sitne stoke).

Izvoz žive stoke pokazuje porast od punih sto miliona dinara, dok su kod ostalih artikala promene manje. Cerealije, kao druga glavna grupa po redu, pokazuju u poredenju sa 1936 godinom najveći porast vrednosti eksporta (dva i po puta više). Izvoz je izneo u milionima dinara:

	1937	1936
kod pšenice	561.4	431.85
kod kukuruza	699.—	91.6

Izvoz pšenice povećao se blagodareći povoljnoj situaciji na svetskoj pijaci, koja je već kroz dve kampanje neobično pogodna po nas, a zatim blagodareći visokim cenama. Izvoz pak kukuruza beleži silan porast u 1937 godini, jer smo imali jak izvoz ne samo u proletoj i u jesenjoj sezoni nego i u toku samoga leta (u julu i avgustu).

Izvoz ruda metala i kopova već dve godine ima stalnu tendenciju razvoja i povećanja. U 1937 se gotovo udvostručio prema prethodnoj godini.

Najzad, četvrta i poslednja po redu od glavnih izvoznih grupa obuhvata drvo i izrade od drveta. Porast izvoza u 1937 godini, blagodareći u prvom redu regulisanju trgovinskih odnosa sa Italijom posle ukidanja privrednih sankcija, a zatim i drugim povoljnim okolnostima, iznosi prema 1936 godini nekih pola milijarde dinara. Glavni porast izvoza pada na drvo za gradju.

Prema celom našem izvozu u 1937 godini mi se predstavljamo kao ono što jesmo t.j. kao jedna pretežno agrarna zemlja. U koliko izvozimo industrijske izradevine, to su najvećim delom proizvodi agrarne industrije (klanične, mlinske, etivaža, konzerviranje voća i povrća) i industrije drveta. U čisto pak industrijske artikle došli bi za sada proizvodi naše hemijske i topioničke industrije (karbid, cianamid, amoniakna i kaustička soda, sumporna kiselina, bakar, olovo, aluminijum (i mali broj finalnih artikala) emaljirano posude, tuljci za šešire, cigar-papir i nešto tekstila i metalnih izrada).

Godina 1937 beleži i jak razvoj uvoza, ma da ne tako veliki kao kod izvoza. Prema 1936 uvoz je porastao za preko milijardu dinara. Uvoz je iznosio:

1937 godine	5,233.77 miliona dinara
1936 godine	4,077.— miliona dinara

Porast 1,156.77 miliona dinara.

Na uvoz tekstila pada preko 34% sveukupnog uvoza. Najveći deo toga (preko polovina) pada na pamuk i pamučne izrade. Kod uvoza tekstila težište leži u uvozu sirovina i prediva. Taj je uvoz u 1937 godini porastao prema onome u prethodnoj (1936) za četvrt milijadre, t.j. za nekih 250 miliona dinara. To je posledica daljeg razvoja tekstilne industrije u našoj zemlji.

Pregled spoljne trgovine u 1937 godini pokazuje i izvesna pomeranja u našim trgovinskim odnosima sa raznim zemljama. Italija je u prošloj godini zauzela mesto među najvažnijim zemljama, učestvujući u našem izvozu sa 9,36% prema 3,13% u 1936 godini i u uvozu sa 8,21% prema 2,49% u 1936.

Ova promena je rezultat obnove prijateljskih i privrednih odnosa sa Italijom, koja je nastala posle zaključenih sporazuma od 25 marta 1937. Obim naše trgovinske razmene sa Nemačkom također je znatno porastao i izneo preko 3 milijarde dinara prema 2,100 miliona u 1936 godini. U našem izvozu Nemačka je učestvovala sa 21,7% (prema 23,7% u 1936) a u uvozu sa 32,38% (prema 26,68% u 1934). Ovde valja primetiti da je uvoz iz Nemačke jače narpedovao nego izvoz u tu zemlju, što je stvorilo povoljnije odnose u platnom prometu. Takav obrt u situaciji rezultat je Berlinskog sporazuma od juna 1937, kojim je naš izvoz stavljen u zavisnost od uvoza iz Nemačke.

Naša razmena sa Austrijom povećala se prema 1936 u apsolutnim ciframa, ali je relativna pozicija Austrije ostala bezmalo ista. U našem izvozu Austrija je učestvovala sa 13,52% (prema 14,63% u 1936) a u uvozu 10,29% (prema 10,30% u 1936). Pozicije Čehoslovačke u našoj spoljnoj trgovini osetno su popustile u 1937. U našem izvozu učešće te zemlje iznosilo je 7,86% (prema 12,3% u 1936) a u uvozu 11,09% (prema 15,35% u 1936). Stanje platnih odnosa sa Čehoslovačkom je takvo, da otežava naše kupovine, a naše prodaje su se smanjile poglavito zbog nedovoljnog interesa Čehoslovačke za naše žitarice u prošloj kampanji. Isto tako popustile su do-

nekle i pozicije Madarske i Švajcarske. Ukupno uzev, naša trgovačka razmena sa zemljama Srednje Evrope i Italijom pokazuje ovu sliku: u našem izvozu one predstavljaju 57,78% prema 59,84% u 1936, a u našem uvozu 66,41% prema 60,91% u 1936.

Od interesa je takode zabeležiti znatan porast našeg izvoza za Francusku, od 86,2 miliona (1,97%) u 1936 na 339,3 miliona dinara (5,41%) u 1937, što je rezultat pšeničkog posla zaključenog 8 decembra 1936; zatim porast izvoza u Belgiju — od 5,18% na 8,27% i u druge zemlje.

Ako posmatramo kretanje naše razmene sa klirinškim i neklirinškim zemljama možemo konstatovati osetno smanjene uvoza iz ovih poslednjih i povećanje iz prvih. Ukupno smo iz klirinških zemalja uvezli u 1937 godini 73,14% prema 71,42% u 1936, a izvezli za te zemlje 76,81% prema 76,26% u 1936. Iz neklirinških zemalja uvezli smo u 1937 godini 26,86% prema 28,58% u 1936, a izvezli smo 23,19% prema 23,74% u 1936 godini.

Veliki napredak naše spoljne trgovine u prošloj godini duguje se svakako i oživljavanju međunarodnog privrednog prometa i okolnosti da nam je privredni položaj naše zemlje u svetu dopustio da iskoristimo postojeću konjunkturu. Ali uvažavajući tu okolnost u punoj meri, ja moram naglasiti, da vrlo veliki deo pokazanih uspeha u spoljnoj trgovini pripada našoj planski i umesno vođenoj trgovinskoj politici. Već sam napomenuo da povećanje svetske trgovine u 1937 godini prema prethodnoj godini iznosi prosečno oko 28%, dok taj prosek za evropske zemlje dostiže 24%. Međutim, naš izvoz je u 1937 godini povećan po kvantumu za 67% a po vrednosti za preko 50%, prema prethodnoj godini. Povoljni trgovinski ugovori koje je Kraljevska vlada prošle godine zaključila ili dopunila sa raznim zemljama neosporno su stvorili mogućnost za tako obilan plasman naših izvoznih viškova, kao i za njihovo povoljno unovčenje, blagodareći specijalnim povlasticama koje smo od dotičnih zemalja dobili. S druge strane autonomne mere koje je Kraljevska vlada preduzela u cilju celishodnog regulisanja izvoza raznih proizvoda doprinele su da se ugovorne povlastice do maksimuma iskoriste. Bez ovih ugovora i novih autonomnih mera razvitak naše spoljne trgovine, a sledstveno i njeno dejstvo na kretanje cena u zemlji, dali bi van sumnje sve daleko slabije rezultate.

Od ujedinjenja ni u jednoj godini trgovinsko-politička aktivnost nije dobila toliko maha kao u 1937 godini. Sa raznim državama mi smo zaključili 24 ugovora, sporazuma i protokola u cilju da regulišemo naš trgovinski i platni promet.

U svrhu racionalnog iskorišćavanja preferencijalnih sporazuma i održavanja povoljnih cena u zemlji, Kraljevska vlada bila je prinudena da nastavi politiku intervencije i dirigovanja izvoza za razne artikule.

Kao organ direktne intervencije na tržištu, Privilegovano izvozno društvo imalo je prošle poslovne godine izvanredno težak i delikatniji zadatak da održava cene pšenice, suvih šljiva, uljarica i opiuma i da obezbedi izvoz zamašnih viškova tih proizvoda. Ono je u toj godini izvezlo preko 44 hiljade vagona razne robe u kupovnoj vrednosti od 737 miliona dinara, prema 8600 vagona u 1935/36 u kupovnoj vrednosti od 140 miliona dinara, dok je prodajna vrednost te količine sa preferencijalima iznela oko 830 miliona dinara prema 169 miliona u 1935/36 godini. Ukupni

promet Prizada u dotičnoj godini iznosio je dakle preko 1500 miliona dinara. Prizad je ceo ovaj ogroman posao obavio bez povećanja svojih režijskih troškova, a obavio ga na trgovačkoj osnovici sa lepim uspehom. Taj uspeh ogleda se ne samo u višku od 102 miliona dinara koji je realizovao i koji će, pojačavajući fondove, poslužiti kao rezerva za eventualna teža vremena i kao sretstvo za unapređenje naše agrarne proizvodnje, nego tako isto u načinu na koji je izvršio svoje zadatke i sproveo kako kupovinu tako i izvoz robe. Bez malo za sve vreme toga rada, Prizad je plaćao za pšenicu cene koje su bile za 20—30—40 pa čak i 50 dinara iznad svetskog pariteta. Prihvatio celu ponudu na našem tržištu i otpremio robu u razne zemlje bez prigovora. Šljivarski posao, iako mnogo manji, doveo je do raznih teškoća i prigovora pri kupovini zbog kvaliteta koji je Prizad odredio. Međutim, na ovome poslu Prizad je pokazao da se objektivnim i energičnim radom može mnogo učiniti baš u pravcu popravke kvaliteta šljiva, koja je uslov za održavanje naših pijaca na strani. Opiumski posao je obavljen kao i ranijih godina, uz određene cene. Uopšte uzev, Prizad je u ove poslednje tri godine popravio sve ranije nedostatke, finansijalno je ojačao i spreman je i za periode dekonjunktura na svetskim žitnim pijacama, i tako je postao jedan moćan i efikasan instrumenat Vladine privredne politike.

Drugi organ naše privredne politike, isto tako važan i efikasan, koji služi ne za direktnu intervenciju, nego za regulisanje i koordinovanje izvoznice delatnosti je Ured za kontrolu izvoza stoke. U ovom domenu rad je, kako s obzirom na prirodu artikla, tako i na potrebu dovodenja u sklad interesnih sfera pojedinih interesenata u izvozu, bio još mnogo delikatniji. Kraj svih teškoća koje je Ured imao da svlada i kraj svih prigovora koji su činjeni na njegov rad, mora se priznati da je on vrlo dobro i vrlo uspešno poslužio izvozu naše stoke i stočnih proizvoda.

Naš izvoz svinja živih i zaklanih kretao se u glavnom u Austriju, Čehoslovačku i Nemačku, a izvoz goveda u Italiju, Austriju, Nemačku, Grčku, Švajcarsku, Maltu, Palestinu i Egipat.

Nema sumnje da je povećanje cena stoci i stočnim proizvodima i njihovo uspešno održavanje na tome nivou — a isto važi i za žitarice i ostale proizvode poljoprivredne o kojima je imao da vodi brigu Prizad — imalo za posledicu poskupljenje života u zemlji i dizanje općeg indeksa cena. No samo ovako bilo je moguće da oživi i da se barem delimično oporavi naše selo. A s obzirom na to da preko 75% našega naroda pripada zemljoradničkom staležu, povoljne cene zemljoradničkih produkata imale su blagotvoran uticaj na čitavu privredu i one su prvi i glavni činilac općeg privrednog oživljenja. To naročito vredi za stoku, čija je proizvodnja porazdeljena po celoj državi.

U pripremi je nova uredba o izvozu stoke, kako bi se na osnovu dosada stečenih iskustava sam izvoz i raspodela kontigenata u budućnosti vršili po mogućnosti još bolje nego do sada. (Jovan Zdravković: Hoće li ta nova uredba da pomogne?) Uradićemo što možemo!

Odnosno industrijske politike Kraljevske vlade neka mi bude dozvoljeno da i ove godine ponovim ono što sam imao čast izjaviti i prošle godine sa ovoga mesta naime, da se naša industrijska politika planski i konsekvantno vodi u skladu sa opštim privrednim interesima zemlje i sa interesima naše poli-

tičke nezavisnosti. Drugim rečima, naša industrijska politika ne gubi iz vida agrarnu komponentu naše privredne strukture, a pri tome, u odgovarajućoj meri, vodi računa i o zahtevima industrije potrebne zemaljskoj odbrani.

Nesumnjivo je, da smo mi, sa ovakvim shvatanjem industrijalizacije, danas prilično usamljeni u Evropi, što najbolje pokazuje jedna jedina cifra. Vrednost uvoza stranih gotovih fabrikata predstavlja 70% ukupnog našeg uvoza, i taj se procenat ne menja već punih 12 godina. Ovaj svakao redak slučaj u posleratnoj privrednoj politici dokazuje, da smo mi intenzivniju i ubranu industrijalizaciju žrtvovali forsiranju izvoza naših agrarnih proizvoda, na suprot ostalim zemljama, koje su raznim restriktivnim merama nastojale da smanje uvoz gotovih fabrikata. Mi, dakle, nismo dozvolili da se protekcija industrije vrši na teret sela, već smo nastojali da se evolucija industrije vrši postupno i u harmoniji sa kapacitetom domaće potrošnje.

Prilike u našoj industriji u prošloj godini razvijale su se, razume se, pod uticajem opštih privrednih prilika u svetu, koje su baš u godini 1937 obeležene naglim naoružanjem i oskudicom u sirovinama. U vezi sa ova dva momenta naša industrija, koja proizvodi sirovine i polufabrikate za strane pijace, počela je svoju proizvodnju. S druge strane povoljna žetva u kampanji 1936/37, veće zaposlenje u rudarstvu i izvođenje javnih radova povećali su kod nas u velikoj meri kupovnu moć stanovništva i prema tome i zaposlenost industrije, koja proizvodi za domaće tržište. Sve u svemu naša je industrija dakle imala u proseku i opšte uzevši povoljnu godinu. (Jovan Zdravković: Vrlo povoljnu!) Mogla je biti bolja!

Ako kao merilo zaposlenosti naše industrije uzmemo broj članova radničkog osiguranja, povećanje zaposlenosti u industriji od avgusta 1936 do avgusta 1937 godine iznosi 12%. Najveći napredak u broju članova radničkog osiguranja pokazuje građevna industrija i izgradnja puteva. Samo ove dve struke zaposlile su u 1937 godini 20.000 radnika više nego u 1936 godini.

Osim broja članova radničkog osiguranja, imamo i drugih indikacija, koje nam pokazuju povoljnu konjunkturu u prošloj godini.

U nemogućnosti da se ažurnom i detaljnom kontrolom obuhvati rad svih 3.000 industriskih preduzeća, koliko ih u zemlji imamo, područno mi Ministarstvo, od dve godine na ovamo, stalno ispituje i detaljno prati rad 166, ako tako smem da kažem, reprezentativnih industriskih preduzeća u zemlji. Podatci o ovim preduzećima pokazuju nam, da su dobra žetva i veliki izvoz agrarnih proizvoda u prethodnoj i prošloj godini povoljno uticali na tražnju industriskih proizvoda, jer je seljak, došavši posle sedam godina krize, do novaca, pohitao da zadovolji svoje najnužnije materijalne potrebe. Prema pomenutim statističkim ispitivanjima ovih 166 reprezentativnih preduzeća prodala su 1936 godine za oko 4% više, nego što su u istoj godini proizvela. Tražnju dakle, nije zadovoljila samo proizvodnja, nego su trošene i zalihe.

Odnosno kapaciteta naše industrije u velikom delu njezinom postoji izvestan hiperkapacitet, naročito kod nekih predratnih industrija, koje su računale sa mnogo većom potrošačkom oblasti. Nova preduzeća opet tehnički su savršenija i uređena po modernim principima racionalizacije. Tako je u našoj indu-

striji stvoreno stanje, koje čak za naše prilike izgleda ponekad paradoksalno, da jedan znatan broj preduzeća neiskorišćuje svoj kapacitet kadšto ni sa 50%. U prvom polugodištu 1937 godine važi to naročito za poljoprivrednu industriju. Pivare iskorišćuju svoj kapacitet sa 14%, a potrošnja piva pala je poradi razloga, o kojima je već u ranijim godinama bila reč, prema 1928 za 71%. Mlinska industrija iskorišćuje svoj kapacitet sa 29%, i zato je prošle godine osnivanje novih mlinskih industrija vezano za dozvolu. Fabrike za preradu mesa iskorišćavale su 59%, a fabrike jestivog ulja 64% svog kapaciteta. Industrija prerade drveta radila je sa 34% kapaciteta.

Važan datum u našoj industriji gvožđa u prošloj godini je puštanje u rad grube pruge u Zenici. Velike potrebe Zenice kao i nestašica starog gvožđa u svetu, navela nas je, da povećamo proizvodnju sirovog gvožđa u zemlji. Tako su u prošloj godini proradile dve visoke peći u Jasenicama i Majdanpeku. Podizanje novih visokih peći jedan je od najvažnijih zadataka naše industrije gvožđa.

Još jedan važan datum u našoj metalnoj industriji zabeležen je u prošloj godini podizanjem fabrike aluminijuma u Lozovcu kraj Šibenika. Zahvaljujući odličnom kvalitetu našeg boksita i modernom načinu prerade, mi imamo danas najbolji sirovi aluminijum, čistoće 99,9%. Opšte iskorišćenje kapaciteta u metalnoj industriji povećalo se u prošloj godini prema prethodnoj godini od 32 na 57%.

U tekstilnoj industriji prošla godina zabeležila je naročito povećanje broja kudeljara, i to mahom u Bačkoj, kao posledicu velike potražnje od strane Nemačke i povećanje pamučnih predionica u Dravskoj banovini, kao posledica iskustva stečenih za vreme sankcija protiv Italije. Novih kudeljara podignuto je 18. Broj pamučnih vretena povećan je od 160.000 na 200.000. Kako jedno montirano vreteno košta 3.000 dinara, to je u nove predionice prošle godine uloženo 120.000.000 dinara. U Mariboru je proradila prva naša fabrika šivaćeg konca. Osim toga proširen je veći broj tkačnica pamuka i veštačke svile. Iskorišćenje kapaciteta u tekstilnoj industriji povećalo se u prošloj prema prethodnoj godini od 37 na 63%.

Industrija prerade kamena u zemlji bila je i u prošloj godini slabo uposlena i ako se procenat iskorišćenog kapaciteta u prošloj godini povećao od 25 na 30%. Ovamo spadaju u prvom redu fabrike cementa, od kojih primorske fabrike nailaze na sve teže mogućnosti izvoza. (Jovan Zdravković: Ali zato, gospodine Ministre, nisu spuštene cene u zemlji!) Nisu ni dignute, gospodine Zdravkoviću!

Hemijska industrija u prošloj godini koristila je jedva 50% svoga kapaciteta. U toku prošle godine započeta je gradnja velike hemijske fabrike u Šapcu, i ove će godine početi proizvodnja oleuma, sumporne kiseline i plavog kamena u toj fabrici.

Industrija kože i gume povećala je procenat iskorišćenja kapaciteta od 54 na 68%, dok je kod elektro-tehničkog preduzeća ovaj procenat pao sa 79 na 75%.

Kada je reč o prosperitetu naše industrije, potrebno je da se osvrnemo i na pitanje cena naših industriskih proizvoda.

Kretanje indeksa cena, koje registruje naša Narodna banka, pokazuje nam da se razvoj cena poljoprivrednih i industriskih proizvoda obično ne poklapa već pokazuje razliku, koju nazivamo »maka-

zama« cena. Ova razlika, koja se kod nas pojavila 1932 godine, postojala je skoro u svim zemljama. U industrijskim zemljama sa izrazitim agrarnim protekcionizmom i sa ograničenom agrarnom proizvodnjom i potrebom uvoza agrarnih produkata ova je razlika bila manja, dok je u agrarnim zemljama, gde se cene proizvoda poradi izvesnog viška određuju na svetskoj pijaci, razlika bila veća. Naročito veliku razliku izazvao je kod nas pad kursa dinara 1932 godine. Padom dinara za oko 30% poskupile su sirovine, polufabrikati i ostala srestva koja naša industrija uvozi, te su prema tome srazmerno povećanju troškova proizvodnje, povećane i cene finalnih produkata. Pad dinara, međutim, nije se preneo na cene naših poljoprivrednih proizvoda. Te su cene padale i dalje, da se tek u 1935 godini počnu naglo dizati. One su krajem 1936 čak kroz izvesno vreme i prevazišle cenu industrijskih proizvoda. Od toga vremena, izuzev manji pad u julu 1936, cene agrarnih i industrijskih proizvoda, pokazuju tendenciju stalnog i paralelnog kretanja.

Na prošlogodišnju opštu hosu na međunarodnom tržištu, mi smo, kao i većina poljoprivrednih zemalja u manjoj meri reagovali. Dok su cene industrijskih proizvoda na svetskom tržištu u avgustu 1937 godine skočile za 43% dotle one na našem tržištu stoje za 13% iznad cena u avgustu 1936 god.

Kad je reč o povećanju cena industrijskih proizvoda kod nas se obično smatra, da su tome krivi karteli. I u ovom, kao i u mnogim drugim zaključcima o kartelima, ima mnogo proizvoljnih pretpostavki koje u velikoj meri zamućuju nepristrasno gledanje na kartele i kartelsku politiku. (*Jovan Zdravkovi: Čujmo!*).

Pre svega uticaj kartela na našu privredu nije ni blizu ovaj, koji mu se u javnosti pripisuje. U Jugoslaviji je do sada registrovano 78 kartela. U tih 78 kartela učlanjeno je 345 firmi i to: industrijskih 130, zanatskih 159, trgovačkih dve, saobraćajnih dve i osiguravajućih društava 44. Ma da su industrijska preduzeća učlanjena u tri četvrtine kartela, ipak industrijska preduzeća čine svega 37% kartelisanih firmi. Prema ukupnom broju industrijskih preduzeća u zemlji, (oko 3.000) broj kartelisanih preduzeća (130) iznosi svega 4,37%. Po pojedinim granama najviše je kartelisana hemijska industrija, industrija hartije i kartona i metalna industrija. U našim najrazvijenijim granama u poljoprivrednoj, drvnoj i tekstilnoj industriji kartelisano je svega oko 3% preduzeća. U mnogim drugim granama industrije nema nijednog registrovanog kartela. (*Dr. Mirko Kosić: Ima ih i registrovanih i neregistrovanih*). Za one druge ja ne znam!

Za najveći deo naših kartela ne može se reći da su održavali ili da održavaju nesrazmerno visoke cene. Od 78 registrovanih kartela u toku 1937 godine svoje cene je menjalo svega 16 kartela. (*Jovan Zdravković: Šta je cilj tih kartela?*) Rećiću Vam! Od tih su dva kartela (kartel cigle u Sarajevu i kartel jedaćeg pribora) smanjili svoje cene a 14 kartela je povećalo cene. Ovih 14 kartela mogu se svrstati u pet grupa i to: karteli papira (omotnog i kuverata), gvožđa (devet raznih kartela), prerada pamuka (lepljena vata), izrade od bakra (kablova) i nafte.

U svima navedenim slučajevima radi se o predmetima čije se cene uslovljavaju u inostranstvu, na svetskom tržištu. Iz prikupljenih podataka cena vidi se, da je poticaj za povećanje cena kod nas došao sa svetskog tržišta i da su cene kartelisanih proizvoda

počele da rastu u vrlo umerenoj meri tek kada su cene na svetskom tržištu dostigle svoj najviši nivo.

Dakle skok cena proizvoda kartelisanih preduzeća nije inicijator, već pratilac opšteg povećanja cena i na svetskom i na domaćem tržištu i to pratilac, koji u velikoj meri zaostaje iza opšteg skoka cena, koji dolazi sa slobodnog tržišta.

Ranije sam spomenuo da naša industrijska politika ne gubi iz vida agrarne interese naše zemlje i da se naša industrija ne razvija na račun sela. Naprotiv, tamo gde je to moguće i opravdano, mi smo pristali da naša industrija jedan deo svojih prihoda daje u korist sela. Mislim tu na doprinose, koje domaća industrija daje unapređenju kulture uljarica, pamuka i svile.

Već prošle godine sa ovog mesta ja sam bio u mogućnosti da dam po tom pitanju potrebna objašnjenja. Ovaj put hoću samo da spomenem, da je prošle godine primenjena prvi put Uredba o otkupu domaćeg pamuka. Sa 12 d.n. od 100 kg uvezenog sirovog pamuka i pamučnog prediva, domaća industrija predenja i tkanja pamuka omogućila je da se krajem februara prošle godine utvrdi otkupna cena očišćenog pamuka sa 17.50 dinara. Sa ovom cenom, koja je za 115% veća od cene pamuka »midling« na Njujorškoj berzi, pamuk je postao najrentabilnija biljka na našem Jugu, što pokazuje i povećanje zasajane površine za 100% (od 1.500 ha u 1936 na 3.000 ha u 1937 godini).

Naš je pamuk po kvalitetu jednak indijskom pamuku i ja sa zadovoljstvom mogu da konstatujem, da se baš ovih dana u predionicama u Dravskoj i Savskoj banovini prvi put prede pamuk iz Sreza strumičkog. Uz odgovarajuća tehnička unapređenja, uz bolju organizaciju proizvodnje, mi ćemo postepeno doći u mogućnost da u mesto indijskog preradujemo domaći pamuk. Time bi naš uvoz pamuka rasteretili za jednu trećinu današnjeg uvoza tj. prosečno za 80 miliona dinara godišnje u korist preorijentacije biljne proizvodnje na Jugu.

Po svojoj strukturi, po svom socijalnom položaju, po svom nacionalnom značaju i po svom mentalitetu zanatstvo zaslužuje naročitu pažnju i treba da bude objekat posebne brige državne vlasti. Posle seljaka ono je naš najbrojniji proizvodni stalež. Broj zanatlija u celoj zemlji iznosi danas prema prikupljenim podacima nekih 160.000 lica, broj lica, koja žive od zanatske radnje dakle zanatlija i njihovih porodica i pomoćnog osoblja dostiže nekih 750.000.

Problem zanatstva u doba napretka industrijske tehnike i velikih kapitalističkih preduzeća postaje stalno sve teži i složeniji. Naše zanatstvo se nalazi u sredini naše privrede: na sredini između zaostalih i naprednih oblika privrede, na sredini između rada i kapitala, na sredini između poljoprivrede i gradske privrede. Njegovi su interesi čas zajednički, čas suprotni interesima proletarizovanog radništva, patrijarhalne poljoprivrede, individualističke trgovine i kapitalističke industrije.

Zbog toga njegovog centralnog položaja u privredi, naša zanatska politika vodi se kroz kompromise između socijalno-političkih i privredno-političkih mera.

Od prilike dve trećine našeg zanatstva je vezano za poljoprivredu; bilo stoga što stanuje na selu, bilo stoga što svoje proizvode namenjuje poljoprivredi, ili poljoprivrednicima. Zato i sudbina našeg zanatstva zavisi od prosperiteta u poljoprivredi.

Zanatstvo je opštu privrednu krizu počelo osećati već 1929 godine, zbog pada cena agrarnih proizvoda. Sledeće godine kriza u poljoprivredi vukle su na niže i zanatstvo, koje se u svojoj većini nije oporavljalo sve dotle, dok nije nastao običan obrt u poljoprivredi, a to je bilo tek 1935/36 godine.

Za vreme krize ukupan broj zanatlija nije opadao mnogo. Ali je opadao broj zaposlenog osoblja u zanatstvu. Opušteno radništvo koje nije moglo naći zaposlenje, nastojalo je da stekne majstorsko pravo i tako je popunjavalo proredene redove zanatlija. To padanje bilo je najveće u gradovima i malim varošicama, gde je još 1936 g. broj zanatskih radnja za jednu četvrtinu manji nego 1929 godine.

U velikim gradskim centrima (Beograd, Zagreb) broj obustavljenih radnja popunjen je novim radnjama, a na selima znatan broj radnja spasla je naturalna privreda.

Početak poboljšanja naše zanatstvo je osetilo prvo u poljoprivredi, a nastupanje prosperiteta u gradskoj privredi, u oživljenju građevinske delatnosti. Dobra žetva 1936 g. sa visokim cenama poljoprivrednih proizvoda i opšti polet u gradskoj privredi otvorili su novu eru napretku našega zanatstva.

U toku 1937 g. primećuje se porast zaposlenja i porast zanatskih radnja skoro u svim vrstama zanatstva, ne samo gradskog nego i seoskog.

Naročit porast beleže građevinski zanati, čiji se broj u prvih 8 meseci prošle godine povećao za 871. Po srezovima, dakle po selima i manjim varošicama, povećao se broj zanatskih radnja više nego po samoupravnim gradovima, a u velikim gradskim centrima više nego po srezovima.

Dva su pitanja za koja se zanatski krugovi već duže vremena a naročito i danas posebno interesuje, jer su oba i važna i aktuelna.

Jedno je pitanje ilegalnog rada. Već u više navrata, a ponovo pre neka tri meseca izdana su naročita uputstva nadležnim vlastima, kako bi se sprečio i progonio nadriobrt. Koliko su god u doba teške privredne krize i depresije obziri socijalnosti i humanosti mogli donekle opravdati izvesnu blažu ili obazriviju primenu odnosnih propisa, toliko je danas apsolutno na mestu striktno tumačenje i primenjivanje zakonskih naredenja u tom pogledu. Pored toga — pošto u smislu danas važećih zakona nema za to mogućnosti — spremljena je već i biće izneti na pretres pred Ministarski savet uredba o merama neposredne prinude tj. zatvaranje lokala i uzapćivanje lokala i uzapćivanje alata protiv lica, koja se protiv zakona i bez sprema i ovlašćenja bave zanatskim radom. Na taj način, nadam se, da će se situacija u dogledno vreme u tom pravcu osetno popraviti. (Dr. Mirko Kosić: Prebacite ih onda u Socijalnu politiku!). Ja sam, gospodine poslanice, u prvom redu pozvan da štitim interese zanatlija, iako znam da je to teško.

Što se tiče obaveznog osiguranja zanatlija za slučaj bolesti, iznemoglosti, starosti, smrti i nesreće, kako je ono predviđeno u čl. 384 st. 1 i 2 Zakona o radnjama, to poradi ranijih teških privrednih i životnih prilika nije do sada bilo moguće da se to osiguranje organizuje i sprovede u život. Još prošle godine velik broj zanatlijskih udruženja izjasnio se za odgodu osiguranja bojeći se novih tereta. Samo zanatlijske komore odnosno zanatski otseci zajedničkih komora tek su se pre kratkog vremena na zajedničkoj konferenciji održanoj u Beogradu složili u tome,

da je došao momenat da se to osiguranje sprovede. Nema sumnje da je sprovedenje u život toga osiguranja jedan postulat humane i socijalne skrbi, koju država treba da vodi o ovom privredno i nacionalno tako važnom staležu. Isticanje toga zahteva u sadašnjem momentu jednovremeno je nov dokaz o velikom poboljšanju privrednih prilika i životnih mogućnosti zanatskog staleža. Poradi toga će ovo pitanje biti uzeto već u najskorije vreme u svestrano proučavanje na osnovu materijala i predloga, koje sam po tom pitanju primio sa strane pomenute komorske konferencije.

Po pitanju stručne nastave treba konstatovati da se smisao i interes za stručne škole Ministarstva trgovine i industrije sve više širi i postaje sve jači. U trgovačke Akademije upisano je:

U školskoj godini 1933/34 2.909 učenika;
u školskoj godini 1934/35 3.113 učenika, dakle više 204;
u školskoj godini 1935/36 3.764 učenika, dakle više 651;
u školskoj godini 1936/37 4.572 učenika, dakle više 808;
u školskoj godini 1937/38 preko 6.000 učenika, dakle više 1500

dok je nekih 1500 učenika odbijeno od upisa zbog nedostatka prostorija i nastavnog osoblja. Sličan je porast i u ostalim stručnim školama, a naročito je velika navala za upis u dve ženske stručne učiteljske škole, koliko ih svega ima u Beogradu i Zagrebu, gde sam bio prinuđen da maksimalan broj učenica od 40 za upis u prvi razred svedem na 20, s obzirom da u Ministarstvu i u Banskim upravama ima preko 500 molbi svršenih učenica ovih škola, koje godinama čekaju na postavljenje.

Da bi se ovo pitanje barem donekle popravilo to je u budžetu za 1938/39 po ličnim i materijalnim izdacima za stručno školstvo predviđeno povećanje od 3.505.125 dinara a nema sumnje da će i u idućim godinama biti potrebno da se te pozicije budžeta još mnogo više povećaju, kako bi stručnoj nastavi mogao biti dat onaj polet, koji prilike bezuslovno zahtevaju. Apsolventi tih škola neznatnim delom ulaze u državnu službu, koja je i onako pretovarena činovništvom, dobijaju mahom privatna nameštenja i to posle dovršenja ovih škola bez svakih daljih studija i tako se postepeno stvara naš nacionalni privredni podmladak, koji nam je toliko potreban.

Poradi tih razloga u toku ove školske godine dvorazredne trgovačke škole u Karlovcu i Daruvaru pretvorene su u 4 razredne trgovačke Akademije dok su po ovlašćenju u § 74 st. 3 Finansiskog zakona za 1937/38 u novi budžet uneti potrebni krediti po ličnim i materijalnim izdacima, kako bi sa 1 aprilom o. g. u Dubrovniku i Somboru mesto gradskih Akademija bile otvorene Državne trgovačke akademije, jer je najzad i po zakonu u prvom redu država dužna da se brine za stručnu nastavu. No pored svega toga — poradi nedostataka budžetskih mogućnosti, a velike potrebe — odobrio sam te je u školskoj godini 1937/38 otvorena i počela da radi pod državnim nadzorom Trgovačka akademija Udruženja trgovaca u Zagrebu i Trgovačka akademija Trgovačko-industrijske komore u Osijeku.

U resoru Ministarstva trgovine i industrije nalaze se danas:

Trgovačke akademije	21
Pomorsko-trgovačke akademije	3
Srednje tehničke škole	7
Ženske stručne učiteljske škole	2
Dvorazredne trgovačke škole	6
Muške zanatske škole	22
Ženske zanatske škole (sa banovinskim)	240

Odnosno našeg turizma čija je važnost za našu nacionalnu privredu sa sviju strana priznata i ne treba ju dokazivati, pojavile su se u toku prošle godine bojazni, da ćemo zaostati za rezultatima pred prošle godine. Naročitu opasnost predstavljala je za nas konkurencija starih turističkih zemalja sa savršenim receptivnim aparatom, koje su devalvirale valutu i tako za inostrance pojeftinile boravak, i svetska izložba u Parizu koja je bila tokom čitave godine jaka atrakciona tačka za turiste. Najzad su i klimatske prilike kod nas izuzetno prošle godine bile nepovoljne. Pored svega toga postignuti rezultati dobri su i zadovoljavaju.

U upoređenju sa prethodnom godinom dobija se ova slika: sveukupni je broj turista iznosio u 1936 944.916 a u 1937 1.012.421, dakle prošle godine više 67.500, od toga je bilo domaćih u 1936 687.326 a u 1937 706.016, dakle prošle godine više 18.700, inostranih u 1936 257.590 a u 1937 306.406 tj. u prošloj godini više 48.800.

Višak u prošloj godini svodi se dakle većim delom na inostrane turiste, što je vrlo povoljno.

I broj noćivanja porastao je.

U godini 1936 iznosi on 5,265.600, a u godini 1937 iznosi on 5,666.444, dakle prošle godine više 400.844.

Broj noćivanja domaćih turista porastao je od 3,571.905 na 3,954.567, dakle za 382.662, a broj noćivanja inostranih turista povećao se od 1,693.695 na 1,711.877 dakle za 18.182.

Možda je poskupljenje života kod nas uticalo u izvesnoj meri da dolazak inostranih turista, koji su u ranijim godinama bili već svikli na našu gotovo polovičku jeftinoću, nije još više porastao. Ipak podizanje cena naših zemljoradničkih proizvoda i njihovo održavanje na izvesnoj visini mora ostati i dalje glavni cilj naših nastojanja a da bi se izišlo na susret turistima preduzimaju se i preduzimaće se druge shodne mere. Pre svega je već u toku maksimiranje cena u našim gavnim turističkim mestima, kako bi se izbegla zloupotreba i ucenjivanje turista čega je bilo i čega na žalost ima. S druge strane i mi smo prošle godine, povodeći se za drugim državama, zaveli turistički dinar tj. kupovali smo u stvari devize i strane valute po višoj ceni od pijačne, kako bi turiste jeftinije došle do dinara. Prema raznim relacijama i mogućnostima ta se je razlika kretala od 3—12% tj. za taj su procenat inostranci jeftinije dolazili do našeg dinara. To je naravno išlo na teret državne kase, koja je u tom obliku dala za turizam mnogo i daleko veće doprinose od onih, koji se vide u budžetu. Da je to imalo uspeha pokazuje na primer fakat, da je broj engleskih turista u prošloj godini prema 1936 poskočio od 10.798 na 19.318 a noćivanje od 47.000 na 74.829. Broj nemačkih turista poskočio je od 37.000 na 76.000 a broj njihovih noćivanja od 189.600 na 334.000. Turistički dinar ostaće i dalje dok su monetarne prilike u svetu onake kakve su danas, važan instrumenat naše turističke politike.

Naš receptivni turizam treba da ide u korak sa našim aktivnim turizmom tj. neophodno je potrebno postupno usavršavanje i povećanje broja naših hotela i pansiona i udovoljenje najbitnijim higijenskim potrebama u svim našim turističkim mestima. Tu naročito apeliram na sve naše interesente, jer turisti ne smiju da iz naših kupališta i letovališta i klimatskih mesta odu bilo u čemu nezadovoljni već sa željom, da se opet vrate. U prvom redu treba da se za to brinu opštine, kojima je to stavljeno u dužnost i dosadašnjom Uredbom o turizmu a biće to pojačano i dopunskom Uredbom, koja će do skora biti izdana na osnovu lane dobijenog ovlašćenja u Finansijskom zakonu.

Vrlo ozbiljan problem našega turizma je naše hotelijerstvo, koje ne može da dode do potrebnih investicionih i obrtnih kredita. To je pitanje predmet najozbiljnijeg proučavanja, a sa strane interesenata podneto je Ministarstvu trgovine i industrije nekoliko predloga po ovome pitanju, koji predstavljaju vrlo interesantan materijal i korisne sugestije. Ja se nadam, da će u toku godine biti moguće naći jedno zadovoljavajuće rešenje ovog pitanja u interesu našeg turizma.

Nedavno je dovršen u Ministarstvu trgovine i industrije nacrt Zakona o dopunama i izmenama Zakona o radnjama i dostavljen svima interesovanim privrednim komorama i ustanovama na proučavanje. Tako je i pitanje novelacije Zakona o radnjama, koja na osnovu stečenog šestogodišnjeg iskustva bez sumnje i potrebna i moguća, stupilo u aktuelan stadij i nadam se, da će već doskora moći da bude sazvana jedna anketa privrednih krugova, da bi se izvršila potrebna konsultovanja.

Predlog budžeta prihoda i rashoda Ministarstva trgovine i industrije pokazuje prema tekucem budžetu jedno povećanje od 6.500.000 dinara tj. dinara 51.850.828 prema dinara 45.350.828 u tekućoj budžetskoj godini.

Najveći deo povišice odnosi se na nastavno osoblje kod stručnih škola resora, dok je jedan znatan deo povišice uslovljen i povećanjem plata odnosno dodatka na skupoću prema Uredbi od oktobra meseca prošle godine. Ja vas, gospodo narodni poslanici, molim da taj predlog ovakav kakav je pred vas iznet usvojite. (Živo odobravanje i pljeskanje u centru i na desnici)

Претседник Стеван Ђирић: Реч има народни посланик г. Тодор Тонић.

Тодор Тонић: Видели смо овде и чули из експозеа господина Министра трговине и индустрије да је наша спољна трговина у прошлој години имала огроман успех, какав није постигла за последњих 12 година ниједанпут, да смо од 1924 године први пут имали за преко милијарду динара активан трговински биланс. То је, господо посланици, свакако значајан догађај који морамо сви једнодушно поздравити. Овај успех наше спољне трговине донео је нашој држави огромну активу, обезбедио јој сигурна и стална тржишта за пласман наших производа у иностранству, унео је у земљу знатне суме новца који је повољно дејствовао на активизирање целокупне наше народне привреде и омогућио је произвођачима, првенствено земљорадницима да за своје производе постигну добре цене.

Овај и овакав успех наше спољне трговине морамо поздравити и одати заслужно признање Кра-

љевској влади и из тога разлога што је то безмало све њен успех и њена заслуга. Истина, прошла година је била изванредно повољна и услед међународних догађаја и околности које су изван утицаја наше трговинске политике, али је ипак мудра политика Краљевске владе умела и успела да повољно и до максимума искористи овако сретан утицај повољних околности, да многобројним повољним трговинским уговорима, разним споразумима привредне природе и другим аранжманима на међународној бази осигура нашој земљи у међународној трговинској размени ону улогу коју она неоспорно, по своме богатству и свом повољном географском положају, и заслужује.

Али, господо, иако одајем све ове заслужене хвале Краљевској влади и ресорном Министру г. др. Врбанићу, не могу ипак, у нашем општем интересу, да пређем преко неких замерки и примедба, које не иду толико на рачун ове Владе, колико на рачун прошлих влада и досадашње опште уобичајне праксе. Морам своје примедбе да изнесем и с тога, што оне неће бити никаква критика Владиног рада, — јер њен рад негативну критику и не заслужује него ради тога да бих указао на извесне грешке наше опште привредне политике које се могу у будуће исправити и које ће Влада, верујем, и покушати да исправи у интересу наше националне привреде, а првенствено у интересу оних сталеча чија је заштита у питању и који су у овој привредној сарадњи тесно везани; индустријалаца, занатлија, трговаца и радника.

Прећи ћу одмах на главну ствар и рећи о чему се ради. У питању је заштита наше домаће текстилне индустрије, која је за мој крај од огромног привредног, националног и социјалног значаја, заштита наших трговаца и занатлија.

Говори се и пише да је наша текстилна индустрија најјача и најснажнија индустријска грана у држави. Да она једина напредује упркос кризи која је хвала богу сада већ на измаку и да она постиже огромне успехе а и зараде. То мишљење а приори није тачно. Да наведем само један од главних разлога свог тврђења и једну од највећих сметњи развоју наше текстилне индустрије, допустите да се упустим укратко у анализу једног дела наше увозне трговине.

Године 1936 ми смо увезли за близу 800,000.000 динара памука, и прерађевина од памука, а исте године увоз вуне и вунених прерађевина изнео је 405 милиона. Од тога само на увоз разних врста готових памучних тканина отиша преко 200 милиона динара, а на увоз вунених тканина издато је око 180 милиона.

Прошле године тај увоз се није смањио. Он се чак и повећао јер смо 1937 године увезли у земљу разних памучних тканина за преко 246 милиона динара, а вунених тканина скоро за 230 милиона.

Значи, да ми, и поред тога што имамо јако развијену текстилну индустрију, увозимо сваке године у земљу огромне количине текстилних производа. А готово сви ти производи не увозе се ради тога што ми у земљи немамо фабрика које би произвођиле исте, него и поред тога, јер наше текстилне фабрике производе готово све те производе које увозимо почев од најпростијих канапа и гајтана, па до најфинијих штофова који се успешно могу такмичити са страном робом исте врсте и по квалитету и по солидности израде материјала и по својој

лепоти. (Јован Здравковић: Слабо Бога ми!) Јесте, господине Здравковићу, дођите у Лесковац, па ћете се уверити. Дођите у Параћин, дођите у Лесковац, дођите у Вучје, па ћете се уверити да је тако!

У нашем увозу у прошлој години на првом месту је стајала Немачка, затим редом Чехословачка, Аустрија, Италија и Енглеска.

А то су већином и земље, које највише увозе текстилне производе код нас и чији се производи не појављују на нашим тржиштима услед оскудице домаће производње, него као конкурентски производи, који услед повољних царинских ставова и других повлашћења могу успешно да конкуришу нашој роби, и тако отимају тржиште од наше текстилне индустрије, сужавају њен делокруг рада, ограничавају њен капацитет или је у појединим случајевима сасвим уништавају.

Лесковац је, као раскрсница на важној саобраћајној артерији Београд—Атина, услед погодности свога земљишта, густе насељености и јефтине радне снаге и конструктивне предузимљивости и радности свога становништва већ одавна постао један од најважнијих наших индустријских градова, значајна текстилна покрајина са развијеном индустријском радиношћу која је давала тон целој томе крају и пружила велике користи становништву које је посредно или непосредно налазило за послење у тој индустрији.

Захваљујући годинама привредног полета пре кризе Лесковачка текстилна индустрија је као и све наше привредне гране, напредовала брзим темпом.

Потребе су биле толике да јој није могла конкурисати увезена страна роба, и она је дуго година давала запослење највећем броју радника, производећи штофове, сукно, шајак, платно памучно и ланено, чжарију, гајтан, вуницу укратко све што и увозимо. Тај увоз са стране, као што рекох у почетку, није сметао развоју домаће текстилне индустрије, јер су потребе становништва биле толике да су трошиле не само сву домаћу робу, него и све количине увезене стране текстилне робе.

Али, дошла је криза која је погодила у свету и код нас више или мање све гране привредне делатности. Она није поштедела ни нашу текстилну индустрију. Лесковачка индустрија, налазећи се у полету и развоју, са великим инвестицијама, са дуговима које је верујући у дужи просперитет мислила да ће лако отплатити, можда је том кризом најосетливије била погођена. Она се је истина одржавала захваљујући несаломљивој енергији и умесности својих вођа, али је криза ограничила њен капацитет на половину па чак и испод половине ранијег капацитета, а поред тога појавиле су се и друге тешкоће финансијске и тржишне природе.

Тада су производи страних текстилних индустрија које су биле финансијски јаче, и које су се успешније могле борити са кризом, преплавиле наша тржишта, чиме је наша текстилна индустрија још више била погођена. Она је све више губила домаће пијаци, а на извоз својих продуката у иностранство није могла ни помишљати, јер су се одмах са кризом појавиле у многим државама аутархијске тежње које су ишле за тим да ојачају своју националну производњу и учине је у сваком погледу самосталном и независном од иностранства.

Отпочело је отпуштање радника, смањење посла, обуставе рада и наша текстилна индустрија, првенствено Лесковачка, налазила се у безизлазном положају. Истина, после првих налета кризе прилике у њој су се, заједно са општим приликама нешто поправиле, али велики део тешкоћа које коче и спутавају њен рад и даљи развој још увек постоје. А једна од најзначајнијих још увек је велика конкуннеција иностране робе.

Раније владе су уводиле извесне заштитне царине на страну текстилну робу, али те царине нису биле довољне да заштите младу Лесковачку текстилну индустрију финансиски још недовољно јачу. Наводило се често као разлог немогућност увођења нових и већих царина да ми морамо страним државама да дајемо извесне погодности и олакшице за увоз њених текстилних производа због тога што те државе нама дају могућности да код њих пласирамо наше пољопривредне продукте. Ја немам ништа да приговорим у начелу против овог оправданог становишта, али ипак оно се могло спровести на други начин без штете за нашу текстилну индустрију. Наша земља оскудева у многим техничким сретствима, у пољопривредним справама и алатима и другим индустријским производима који се још не израђују код нас, па су се лако могле страним државама дати повластице и погодности за увоз тих артикала у замену за погодности које оне пружају нашем увозу пољопривредних сировина. Ово би се могло учинити у толико пре што скоро све државе које конкуришу нашој текстилној индустрији имају развијене и остале индустријске гране којих код нас нема а за чијим се производима код нас осећа потреба.

Смањењем или потпуним укидањем царина на те производе, а увођењем већих царина на стране текстилне продукте, не би трпео ни наш извоз, ни државни фискус, а наша текстилна индустрија била би заштићена од инвазије, од дампинга стране робе и могла би несметано и снажно да се развија.

Ако се помогне текстилној индустрији заштитним царинама или другим мерама (евентуално увођењем неке врсте увозних контингената слично извозним контингентима који се у нашој спољној трговини већ практикују) тим се неће помоћи само једна важна грана наше народне привреде, чији је значај велики и несумњив и са националног, привредног и социјалног гледишта, као и сагледишта народне одбране, него ће те мере имати снажан и позитиван и социјални ефекат. Уклањањем тешкоћа које данас притискују и спутавају Лесковачку индустрију омогућиће се њеним власницима да побољшају економски и социјални положај запослених радника, који данас, по једнодушном признању, заиста тешко живе, да прошире своје тржиште и тиме повећају и капацитет своје производње, чиме ће бити у стању да пруже могућности стотинама, па и хиљадама нових радника да дођу до запослења, до рада и пристојне зараде.

Није потребно нарочито истицати да је криза погодила у још јачој мери и трговину и занатство. До данас су у Лесковачкој чаршији пропале многе велике и угледне трговачке фирме, док оне које су се некако одржале у животу једва успевају да плаћају разне дажбине и сачувају уз велике материјалне напоре и жртве свој углед и неокаљано име.

Занати су прошли још горе. Лесковачко занатство је пропало. Довољно је напоменути да је не-

када било ужара и салера по хиљаду и више као самосталних мајстора, док их данас има тек по стотину две, а у многим занатским гранама чак и испод стотине. И то што је остало налази се у сартничком привредном роицу.

И Лесковачке занатлије, те некадашње пионире националне привреде и културе и творце Лесковачке чаршије, не треба оставити да под старе дане дочекају после славне прошлости неславан и тужан крај, да издишу под притиском разноврсних материјалних недаћа и тешкоћа.

Тврди се да је индустрија упропастила занате и да они не могу више напред. Против индустрије не можемо се борити, јер то би значило борити се против напретка, против општих културних тековина. То би била тежња за враћање у средњовековну кућну и ручну радиност.

Али, и кад би ова горња тврђења била тачна, није тачно да је занатство осуђено на пропаст и да оно мора да изумре као једна врста привредне делатности која је тобож преживела.

Има још увек заната у које индустрија није продрла и које она још дуго неће моћи освојити својим начином и својом техником рада. Има их пак који могу успешно допуњавати индустријску делатност, развијајући се несметано уз њу и поред ње, а сем тога има најзад и могућности да се изврши преоријентација занатске радиности, да се популарише у широким сељачким и градским слојевима потрошња занатских производа, као што то у Београду сада врши успешно задруга „Руководница“.

Али, да би се све ово извело, да би се у занатство повратила некадашња снага и некадашњи живот није довољна самопомоћ самих занатлија који су и сувише осиромашили у борби са кризом и многобројним другим недаћама, које је она произвела, него је потребна и снажна потпора и помоћ државе, у првом реду, а затим морална и материјална подршка и осталих чинилаца. (Одобравање).

Лесковачко занатство, у целини, без изузетка, преживљава данас тешке и судбоносне дане. А оно има пуно услова за свој понован процват и полет. Међутим, њему као и великом делу Лесковачке индустрије и чаршије недостају у довољној мери ликвидни капитали које би се могло инвестирати за своје оживљавање. Док индустрија, уз извесне, иако врло тешке услове, још може и да дође до потребних капитала, занатлијама, као економско слабим јединицама, уопште је немогуће данас доћи до потребних кредита.

Кад му је кредит преко потребан занатлија га једино може добити уз несношљиве камате и друге тешке услове, чиме се само још више заглабљује и још дубље пропада. (Плесање).

Зато се неодложно намеће као прва мера за спасавање од пропасти занатлија Лесковца и целе Лесковачке котлине оснивање једног новчаног завода који би занатству пружио у довољној мери потребне кредите под повољним и за њега прихватљивим условима, или да му држава преко својих већ постојећих новчаних установа у што скоријем времену пружи такве повољне кредите. (Гласови: Тако је!)

А још пре тога требало би да дођу и друге значајне мере за заштиту занатлија, у првом реду регулисање занатлијских дугова и социјална за-

штита целокупног занатског сталежа у случају болести, старости, изнемоглости, смрти и незапослености, као што је спроведено за раднике и приватне службенике.

Сличну заштиту очекује од Краљевске владе и меродавних и цела Лесковачка чаршија, нарочито ситни тровци које је криза највише погодила и који су поред удараца кризе, чије се дејство још и данас осећа, погођени и другим недаћама, као што је тешка презадуженост, филијални систем продавница појединих великих индустрија као што су „Бата“ и „Тивар“, торбарење, бесправан рад и друге тешкоће, чије су жртве у првом реду обућари и кројачи.

Трговци, као што напоменух, они ситни на првом месту, очекују да се и њима пружи слична заштита коју је Влада успешно и корисно пружила земљорадницима, да се растерете од старих дугова који их притискују и спутавају њихову делатност, а које су они до сада разним зеленашима у облику камате већ по неколико пута вратили.

Поред тога потребно је пружити и трговачком сталежу, који је у моме крају, услед општег осиромашења и већ поменутих недаћа, нарочито у тешком положају, и социјалну заштиту обезбедити а за будућност која је за њега у данашњим приликама мутна и неизвесна.

Све те мере, и многе друге које изискују потребе индустрије, занатства и трговине мога краја, Лесковца и околине, могу повратити живот овим привредним гранама, спасти од пропасти хиљаде људи и десетине хиљада чланова њихових породица, а све те мере Влада може извести без великих тешкоћа, без материјалних жртава, које и ако их учини оне ће јој се многоструко исплатити (Поклици: Врло добро!)

Ја верујем, да ће ресорни Господин Министар и цела Краљевска влада поклонити пажњу свим мојим примедбама и захтевима и да ће ускоро истим изаћи у сусрет низом значајних мера које ће повољно утицати на целокупан наш унутрашњи привредни живот, на стварање хармоније између класа и сталежа и на срећан живот и лепшу будућност мога краја, као и осталих крајева наше државе.

Зато што у то верујем изјављујем своје пуно поверење г. Министру трговине и индустрије и да ћу гласати за предлог буџета његовог ресора. (Живо и бурно одобравање и плескање у центруму и на десници).

Претседник Стеван Ђирић: Реч има известилац мањине Иван Мохорић.

Известилац мањине Иван Мохорић: Господо народни посланици, ово је већ трећа ноћна седница на којој расправљамо привредне ствари. Почели смо са пољопривредом која је најважнији ресор, па смо наставили са саобраћајем који је један од најкрупнијих раздела у нашем буџету, а сад смо код Министарства трговине и индустрије којему је опет посвећена једна заморна ноћна седница. Господо, ово третирање ових разноврсних привредних проблема у Скупштини је карактеристично за схватање које се показује а карактеристично је како се гледа на потребе привредних буџета и на њихово удовољење. Ми видимо да је ранжиран буџет Министарства трговине и индустрије непосредно иза буџета Министарства за физичко васпитање. Министарство за физичко васпитање, господо, носи рекорд да има најмањи буџет. Њему следује Министарство трговине чији буџет износи 0.4% целокупног државног буџета, јер се сваке године успева да се тај буџет све више смањује, па је најзад смањен на нето 50,000.000 динара. А с обзиром да још има овај ресор 7,000.000 динара сопствених прихода од централне управе мера, тек онда видимо да износи заправо нето буџет тога Министарства само око 43 милиона динара.

Господо, међутим трговац и добар занатлија увек је био носилац и пијонир не само привредне идеје него и културног живота нарочито у провинцији, а он је пре рата много добра и много кориснога створио за општи напредак земље. Зато је једна велика заблуда када се хтело проширити једну крилатицу у јавности да ток времена иде против привредника, да је он данас излишан посредник и паразит, да га данашње друштво које сад усмерава своје ново формирање треба и да се његов ред може да ликвидира. Ја сам видео да се и у овом Дому то гледиште врло често заступа нарочито, када се говори о задругарству и о задружном покрету. Међутим, господо, у земљама као што је тоталитарна Немачка, трговци имају своју чврсту позицију, и то одличну и званично признату позицију, они имају регулисан положај и њима се даје она посредничка зарада која према важности њихове функције њима припада. Према томе видимо, да једна тако дубока реорганизација привредног, социјалног и саобраћајног живота као што је нацистички покрет не налази за потребно да иде и да ради са мерама против привредника, него напротив утврђује и признаје његов положај.

Господо, стање наше привреде обично се мери по спољним појавама а једно такво мерило је и стање наше спољне трговине. Природно је да је после 1936 године, која је била година санкција, кад је Италија са милијардом долара учешћа испала потпуно из наше спољне трговине; и кад је владала велика политичка и привредна затегнутост у целој Европи, 1937 година да је морала да испадне, ако се упоређује са 1936 годином као рекордна година. Господин Министар трговине и индустрије је образложио међутим још и друге елементе који су утицали на постигнути ефекат. Морам да кажем, да ако би био присутан господин Министар финансија он се не би много обрадовао облажењу Министра трговине, јер господин Министар финансија поставља сасвим другу тезу него што смо чули из стручног извештаја господина Министра трговине.

Господо, свега су три, односно четири артикла, који су створили тај милијардски и активни салдо. Прво је била једна ванредно рекордна година у кукурузу са 53 милиона метарских центи приноса, дакле, плоднија него ли она најбогатија од 1930 године. Та жетва је дала сама прихода 698 милиона динара од извоза. Сем тога, руде са бакром заједно опет једну милијарду, а другу је милијарду дало дрво које се после укидања санкција морало да извози у Италију у великим количинама. Само ове три групе артикала износе 2 милијарде и 700 милиона динара.

Али шта нам ово све користи ако ми то не можемо да наплатимо? Какав је тај биланс? То

нам овде није речено, а ја као извештач мањине налазим да и то треба да се овде зна. Господин Министар трговине је овде констатовао да три четвртине, дакле 73% од увоза и 77% од извоза иде у клириншке земље. А ти клиринзи су забележили крајем прошле године 445 милиона потраживања и 333 милиона дуговања. Компензација између појединих земаља, између активних и пасивних клиринга међусобно, нема, него имамо чак са појединим земаљама, на пример са Италијом, и по три конта. Један је из времена пре санкција, чија ликвидација иде врло споро, други је лирски конто из промета одмах после укидања санкција, а трећи је сасвим нов, динарски. Но под оваквим условима, ако ми дајемо робу на кредит, ми можемо увек наћи купце за ово што ми производимо, нарочито у времену кад се свет наоружава и кад знамо да има земаља које су су после тешких политичких догађаја прилично истрошили.

Али ово за нас није добит. Ја у томе не видим никаквог успеха. Ја бих био много срећнији да је активни салдо спољне трговине мањи, али да смо ми за то добили девизе и да нисмо морали увозити толико злата за Народну банку које смо купили на Лондонској берзи, него да смо га добили за робу коју смо дали у иностранство. Треба, дакле, имати у виду и наличје медаље, па да се разуме права ситуација у којој се налазимо.

Господо, ја бих желео да се осврнем и на неке моменте из извештаја господина Министра за које сматрам да су врло важни а о којима овде није било довољно говора ни од стране господe предговорника, па ни у самој експозицији Министра трговине. То је питање наше унутрашње трговине. Господо, то је унутрашња трговина, која се саставља са 95% малих ситних детаљних радњи. Та трговина живи данас под врло тешким приликама. На једној је страни мрежа индустријских продаваоница, које имају један нарочити систем продавања који им знатно олакшава пословање у конкуренцији са другим детаљним фирмама, које морају да воде низ артикала за избор на својим стовариштима. Ти редови осећају данас још други притисак. То је притисак од стране задружних продавница. Ми смо, господо, мислили, да би било природније да задружне продавнице дођу под ресор Министра трговине, али смо доживели то чудо, да су оне и данас, и ако се баве искључиво трговачким пословима, дошле у подручје Министра пољопривреде, који им даје и разне привилегије, на пример, да могу да продају и нечлановима, итд.

Трећа околност која врши притисак на рад детаљне трговине, то је поплава такозваних торбара. Господо, то је једна поплава која је из године у годину све већа. Много апела је учињено на Министра трговине, али ми до сада нисмо видели склоност — можда је било и других препрека — да се ово питање регулише како би било корисно и потребно за заштиту ситних трговаца.

Осим тога, господо, имамо и решење земљорадничких дугова. Ту је трговац, у нади да ће добити позајмљени новац натраг, доживео горко разочарење. Ми имамо у Дравској бановини случајеве, који се могу узети као мерило у целој земљи, да је трговачки робни кредит, дат земљорадничким редовима, био већи него што је била вредност целог стоваришта и обртни капитал појединих трговаца. И ти су људи данас у много го-

рем положају него они, којима је 50% отписано и, кад би они и тих 50% у готову могли добити одмах исплаћено, били би много задовољнији него са овим начином, који је у Уредби о раздужењу земљорадника предвиђен. Међутим, садањи начин санирања банака на рачун уложника је јако једноставан и од многих новчаних завода искористишаван. Ја познајем многе новчане заводе који су добили заштиту иако је Влада изјавила да неће тај рок продужавати, она га је ипак продужила до фебруара месеца, а није искључено да ће и сада доћи до даљњег продужења тога рока, мада је већ скоро половину завода под том заштитом, да ти заводи од своје стране немилосрдно излажу продајама своје дужнике, трговце и занатлије.

На другој страни постоје нови терети. Ту је дошло осигурање противу старости, изнемоглости и смрти и то је једна нова ствар коју треба да поднесу привредници и која треба из њихових редова да узме 100 милиона динара годишње.

Таква је, отприлике, господо, ситуација што се тиче онога што претставља гро у нашој ситној трговини, а која је меродавна и која је заправо карактеристика за тај сталеж.

Сада да пређемо на занатлије. Ми видимо да морају занатлије непрестано да воде борбу на све стране. То је, пре свега, борба противу концентрисаних индустрија и затим борба противу државних завода који се све више проширују. Ми видимо како готово сва државна надлештва, па и она која су најмње позвана за то, како прелазе на индустрију. Код монопола, у ресору правде, просвете и војске, једни раде све производе од хартије, други одећу, трећи дугмад, итд. Ја мислим, господо, да наша војска, поред свег признавања и поштовања које ја имам за њену управу, да њој ипак није најнужнији посао да она израђује дугмад и још неке друге производе. Исто тако Управа монопола могла би такође тај посао да изостави. То се питање може решити на један простији начин и кориснији и по саму ту институцију а и по привреду, а тај је, да се комисијски утврде цене, па под тим одређеним ценама и по утврђеној мустри да се лиферује. И ја налазим да то експериментисање са улажењем надлештава у послове за које они нису дорасли, да не може дати добре резултате и да је штетно по државне финансије.

Што се тиче новчарства, ја сам већ у начелној дискусији констатовао да ми имамо данас само стране банке које су потпуно ликвидне, да имамо код свију банака 4 до 5 пута више готовог новца у касама него што би било нормалан случај и да је то један проблем који још ни од кога није решаван. Ми видимо да је се Народна банка која развија велику амбицију да диригује и контролише не само наше новчарство него и нашу спољну трговину тек у октобру 1937 године сетила да постоји нека банкарска криза и онда је отворила једну анкету која није имала никаквог значаја и никаквог ефекта нити би могла у фактичком стању ма шта да помогне.

И поред тога што су ти наши ситни људи изложени толиким неприликама, највеће неприлике долазе од стране финансијских управа. Ми, господо, имамо тако једно компликовано и гломазно законодавство и прописе о таксама, тарифама, царинама и скупном порезу, да ниједан школован човек не може у томе да се снађе и да то ажурно

води. Ту је преко три хиљаде ставова које би морао један привредник да држи у глави да не погреша да не би био изложен кажњавању у петоструком износу. И немојте се, господо, онда чудити, као што сам ја г. Министру финансија већ изложио, да је толико велики број егzekуција, одређених од стране Окружног уреда и од стране пореских управа. Све се то товари на леђа малог привредника. Иако се са једне стране наглашава, што је природно после 5 година кризе, да је ипак нешто стање мало олакшано, што се закључује из чињенице да се отварају неке нове радње, ипак у ствари промет се није битно променио, он се није битно променио и није се ни из далека вратио на онај преткризни степен. У тим случајима имате повећање режије на једној страни, смањење обрта на другој страни, тако да то из дана у дан све више упућује ка пролетаризацији тих људи који су — како ја имам прилике на терену да посматрам — данас у много тежем положају него они који су у службеничком односу, на пример, који су у металургији и другим гранама запослени.

Таква је стварна ситуација, господо, која нам се пружа и редови тих ситних људи данас осећају да су јако изоловани у својој борби. Они силом прилика не виде у држави онога јаког заштитника кога би требали да виде. Ти људи сами морају да воде борбу на свима странама: На једној страни са Министарством социјалне политике због онемогућности одредаба о заштити радника итд., а на другој страни због фискалних терета од стране Министарства финансија, а у самој Министарству трговине они доживљавају једно разочарење за другим.

Тако нама је обећана и заиста поднета Министарском савету Уредба о сузбијању нелегалног рада. Али та Уредба никада није доживела да буде обнародована, негде успут је нестало те Уредбе. И ја се питам каквим осећајима ти људи слушају речи о привредном оживљењу. Они ће сасвим другу критику да дају о томе што се са званичне стране износи и претставља као разлог. И они данас заиста не очекују ни од данас обећаних уредаба битне помоћи. Међутим, о тим јединицама треба да се води рачуна. Г. Министар је сам изнео шта они цифарски као социјални ред, као један друштвени ред и као социјалан сталез претстављају. Њихов ред је толико јак да треба да се о њима води рачуна и то треба да увиди не само господин Министар трговине него и његове колеге у Министарском савету. Очекују се хитне уредбе и у погледу торбарења, и у погледу илегалног рада и у погледу других нерегулисаних питања.

Господо, у спољној трговини има још један други моменат, то је интерполација „Призада“. Он се данас појављује са све већим амбицијама. Сада проширује делатност на воће. Говори се о једном правилнику. Господин Министар пољопривреде спао је просто на такав степен да је у своме експозеу на свакој страници цитирао „Призад“ и захваљујем му да је одредио једну малу свотицу од два, три или пет милиона за помагање једне, друге или треће гране пољопривреде. Изгледа, да није далеко време да ће „Призад“ преузети и финансирање Министарства пољопривреде, па чак и Министарства трговине.

Господо, говори се о једном правилнику о воћу и један брбљав чиновник казао је: нећемо

сада то да вам кажемо него ћемо да вас ставимо пред свршен чин када буду контингенти подељени. Ја молим господина Министра најљубазније да тај правилник да институцијама, којих се тиче, благовремено на мишљење и омогући да према томе узму стручни став.

Ја бих скренуо пажњу на још један предмет који интересује Дравску бановину и Војводину. То је хмељ који се 98% извози, а чији је извоз данас врло проблематичан. Ту је била одредба Народне банке да се мора извозити за девизе. А, господо, ми знамо, да ми нисмо кадри да вршимо извозну трговину директно, него да је за нас врше бечке и пештанске фирме у великом обиму. То нам показује и последњи споразум о кукурузу, који се неће појести у Бечу него ће се транзитирати од стране Аустрије за девизе у Нордске земље. Тако је, господо, и у погледу хмеља. Ми нисмо у стању да га директно извозимо и зато је потребно да се нама осигурају потребни контингенти да можемо пласирати производ култура која постоји већ преко 100 година.

Господо, ако тако посматрамо ситуацију видимо да има, насупрот приповести о просперитету, озбиљних момената који нам показују другу слику, где ми видимо да оно, што претставља гро у нашој привреди, да то данас не може да потврди излагања, која нам је г. Министар овде изнео и чије перспективе за будући рад не отварају баш најповољнију слику.

Господо, има озбиљних момената, који нам показују да идемо у сусрет новим компликацијама. У Марибору је већ пре месец дана у предоницама памука извршена редуција, ради се свега 4 дана недељно и то само по 7 часова. Сада редуцирају и остале предонице. То доказује, да је примарна индустрија, која прва реагира, констатовала, да је наша трговина препуњена робом и да конзументи ту робу нису и не могу апсорбирати. Видимо рекордну цифру од 43 милиона килограма увоза памука у прошлој години, што претставља 10 милиона кг преко онога, што се у ранијим годинама конзумирало. И таквих реакција биће и на другим пољима. Видите, и код поморске тонаже, да је у опадању и да влада већ огромна незапосленост и да је спала цена превоза на 1/3 од раније цене. Дакле, господо, јављају се озбиљни моменти, који нам диктирају опрез.

Став мањине Финансијског одбора познат је. Он је начелан и он ће и код овога ресора зато тако исто гласати против. (Бурно одобравање и плескање на левици).

Потпретседник Фрањо Маркић: Реч има у име групе Југословенске националне странке народни посланик г. Миливоје Исаковић.

Миливоје Исаковић: Господо народни посланици, трговина и занатство у животу народа и државе имали су од вајкада велики значај. Занатство има једно преимућство више, јер непосредно чини велике услуге Земаљској одбрани. Због тога и држава мора поклонити сву своју пажњу овим најважнијим гранама народне привреде; мора им створити услове, који ће да им обезбеде благостање и просперитет. Иако су трговина и занатство веома важан и значајан извор државних прихода, иако држава из ових двеју грана црпи највећи део својих новчаних средстава, ипак она, баш у своме соп-

ственом интересу, мора водити рачуна, да дажбине, које им она намеће, буду правичне, социјалне и сношљиве.

Принцип прогресивног опорезивања од радње и самосталног занимања како је код нас, комбинован груписањем пореских обвезника у неколико група, које не пружају довољно гаранције о величини прихода, непотпун је, јер, док један мали део плаћа недовољно, огроман број осталих грца под укупним теретом дажбина.

Ово долази отуда, што је код друштвеног пореза прогресија у допунском порезу везана за висину рентабилитета.

Овакав начин опорезивања, не само да није у складу са принципом прогресије, него се поуздано претвара у регресију, ствара неједнаке конкурентне односе са чега долази до неједнакости опорезивања.

Сем овога, и систем такса, и трошарина, које примењују општине и бановине, такође је, у основи, неправичан, антисоцијалан и штетан за правичан и успешан развитак размене добара. Због тога се ми придружујемо захтеву нашег привредног света и тражимо: сношљиво, правично и социјално опорезивање народне привреде, и потпуно укидање општинских и бановинских такса и трошарина, које погађају продукцију.

Једно зло, које притискује наше трговце и занатлије и које их доводи до очаја јесу: велики магацини. Код нас су ти магацини у Љубљани, Стремицки, Кастнер и Едлер, у Загребу, „Тата“ и „Митић“ у Београду и други.

Основу њиховог рада чини реклама. Свакопедљни написи на читавим странама наших дневних листова најбоље доказују овај навод. Својим рекламама магацини сугерирају сиромашног потрошача да за њих раде, приказују се као фактори прогреса, а јевтине цене образлагавају рационализацијом рада!

Главни мамац су: ниске цене које потичу са несолидног и лошијег квалитета робе, коју прикривају елегантним паковањем и спољашњим изгледом. Једни се служе т. зв. отплатним системом, који је у суштини заробљавање читавих друштвених редова. Искоришћујући незапосленост, они бездушно експлоатишу помоћно особље.

По правилу, сви велики магацини успевају да избегну правично и правилно пореско оптерећење. Ови велики магацини проводе нелојалну конкуренцију и тиме упошљају мале привреднике, шире беду и доприносе социјалном немиру.

Напосе, огромне штете чине широким потрошачким слојевима, јер дају лош квалитет. Под утицајем рекламе потрошач купује и оно што му не треба. Највеће је зло што су велики магацини поносиоци изигравања Закона о радњама.

Искоришћујући беду неког занатлије, или трговца, они протоколишу радионице на име тога, па се користећи тиме, богате. Само у Београду један велики магацин има 53 такве радионице.

Занатлије су поред свега парадокса трн у оку извесној индустрији. Због тога је индустрија пребегла тако званом филијалном систему, који треба да дотуче занатлије. Код нас су до сада прибегли филијалном систему отварајући продавнице свугде где је рентабилно и то: „Бата“, „Бостон“, „Пеко“, „Тивар“ Соко-хлеб и други.

Крајњи циљ филијалног система је: монополисање тржишта. У њему је школски пример нелојалне конкуренције, он је најзгоднији облик изигравања и избегавања фискалних обавеза. Филијалним системом велика индустрија у односу на занатство долази, као акционарско друштво, у привилегисани положај. Филијални систем такође експлоатише радну снагу и помоћно особље. Сетимо се само онога штрајка у „Тивару“, који нам је открио сву страхоту експлоатисања радника и помоћног особља.

У интересу наших трговаца и наших занатлија ми тражимо: укидање филијалног система.

Целокупно наше занатлијство, већи део привредних кругова, добар део јавности, устали су као један човек против фирме „Бата“ а. д. Поводом овога одржана је анкета под руководством г. Министра трговине и индустрије. Претставници занатлијства том приликом изнели су детаљне податке о штетном раду поменуте фирме по занатско-кожарску прерађивачку браншу. Подвучено је изигравање законских прописа.

Не упуштајући се у оцену свих навода и у разматрање оправданости оптужаба, ми хоћемо да овде, са овога места, истакнемо једну непобитну истину: фирма „Бата“ довела је до просјачког штапа читав обућарски, папучарски, чизмарски и опанчарски staleж који претставља стотине хиљада најбољих наших грађана и бранилаца наше отаџбине, и, пред тим фактом пропасти толике наше браће и сестара, ми подвлачимо немарност Краљевске владе да ни прстом није мрднула да овом злу стане на пут и да ово тешко питање реши у корист наших занатлија и њихових захтева.

По статистичким подацима из 1936 године које показује извештај Занатске коморе у Београду било је бесправних мајстора 12.184, бесправних помоћника 22.943, а бесправних ученика 17.080.

Из истог извештаја види се да су политичко-управне власти једва стигле да у 1936 реше тек 3.866 предмета ове врсте.

Кад се зна да се бесправан рад извиђа по званичној дужности, онда на основу свега овога јасно је разумети колики се грех чини према правним занатлијама ове земље, који дају Богу божје, и цару цареву.

Ми, који живимо у унутрашњости, врло добро знамо од куда долази ово зло, које дави наше правне занатлије.

Бесправан рад најзгодније је сретство политичко-управних власти за добивање присталица режима и за добијање гласова за режимске људе. Са рефератом у руци „уверавају“ људе о стању, да се уписују у Владину странку, или да гласају за Владиног кандидата, а што се тиме газни закон о радњама, што правне занатлије пиште до неба, то се никога не тиче.

Добро схваћен, не само интерес правних занатлија, него општи интерес, налаже да се у овом погледу стриктно и експедитивно примењују прописи Закона о радњама, кад се већ неће да усвоји захтев занатлија: да се донесе посебан закон за сузбијање бесправног рада са којим се захтевом ми слажемо.

И трговину и занатство подједнако дави још једно зло, а то је: тзв. торбарење. Широм целе земље крећу се појединци без икаквог овлашћења и законског права, са куферима добро напуњеним ро-

бом лошег квалитета и сумњивог порекла и пљачкају потрошаче, а упропашћују занатлије и трговце. Врло често такви упадају и у чиновничке канцеларије па чак и у среска начелства и несметано „тргују“. Ми тражимо да се овоме без изговора и без милости стане на пут и ово потпуно забрани.

И сама држава успешно врши конкуренцију трговини и занатству. Кад ово кажем, ја имам пред очима радионице казнених завода, државну штампарију и неколико десетина других штампарија државних установа, државне продаваонице свиле на детаљ и друге сличне. Ми против овога одлучно подижемо свој глас и тражимо; не само да ово престане, него да се сва ова предузећа деетатизирају.

Једно од највећих зала, које бездушно експлоатише потрошаче и угрожава, не само трговину и занатство, него и целокупну народну привреду, јесу картели. Регистрованих, или јавних картела има 78. Нерегистрованих, или тајних картела, ако није више; сигурно је толико.

Регистровани картели су углавном ови: картел карбида (домаћи), картел карбида (међународни), картел цијанолида, картел феросилицијума, картел шећера, картел писаћег штампарског папира, картел омотног папира, картел куверата, туткала, осовина, пивара, квасца, угљенокопа, танина (међународни), нафте I, шрафова, сирћетне киселине, дестилације дрвета, оловних оксида, чарапа, гвожђа (међ.) у коме је и Зеница, гвожђа (дом.), нафте II, папирних кеса, осигуравајућих друштава I, II и III сијалица, лимене робе, браварске робе, угљене киселине, сијалица, плетене жице, ланаца, цемента, жице и жичаних ексера, хлачевине, једаћег прибора, песка и шљунка, нафте III, кисеоника, сирћетне киселине (међународни) дестилације дрвета (међународни), реторног дрвеног угљена, бродарских предузећа; окова, лепљене вате и други.

Како и у којој мери експлоатишу и регистровани и нерегистровани картели потрошача и колико угрожавају народној привреди, показује следеће:

Први пример: картел металне индустрије: У овом картелу је и државна жељезара у Зеници и још једна државна фабрика, поред других приватних. Драстичну експлоатацију показује пример са шрафовима. Сировина за шрафове стаје од 3 до 3.20 динара по клгр. ручна израда стаје 2.50 до 7 динара по килограму. Државна жељезара лиферије тој фабрици сировине по горњој цени, а ова опет лиферије држави шрафове по 10—20 динара по килограму. Колика је ту зарада која иде у приватни џеп.

А колика је тек штета за државне жељезнице, кад оне за своје потребе купују све потребне количине шрафова по горњим ценама. Исти је случај са ексерима, исти са бетонским гвожђем. Чак су и продавци бетонског гвожђа створили подкартел и зарађују преко онога што им даје средњеевропски картел гвожђа још по 2.000 динара по вагону.

Други пример, картел стакла: Док нисмо имали фабрику стакла у земљи, довозили смо из иностранства и плаћали по метру 12—18 динара, царине 12.000 динара по вагону. Сад, кад имамо фабрику у земљи, стакло је поскупило са 40—50%. Откада имамо фабрику стакла у земљи цени се да је држава на царини изгубила око 120 милиона динара; а народна привреда преко 150.000.000 динара.

Па се чудимо зашто све више видимо прозоре залепљене хартијом?

Трећи пример, картел цемента. Према извештају државне установе Бр. 8672/35 продајна цена цемента франко утоварена у лађу износила је: за Шпански Мароко 100 килограма 12,73 динара; за Канарска острва 11,30; за Сирију 14 дин.; за Египат 13,17; за Африку 13,17; за Грчку 12,30; а за југословенске државне жељезнице 56,80 динара. Ако држава потроши 75 хиљада вагона, а толико потроши, онда држава годишње више плати 112 милиона динара!

Податци, које овде употребљавам објављени су 1936 године.

Са картелима се не може борити Уредбама. Са њима се мора поступити онако, како су заслужили. Најефикаснија средства у борби противу бездушних картела, били они регистровани, или тајни, јесте и остаје:

1) укидање забране увоза, или повећање увозних контингента за оне производе, који се израђују у подuzeћима учлањеним у картелу, или који примењују тајне картелске споразуме; 2) снижење заштитних царина на производе увезене из иностранства, а тако исто и снижење подвозних ставова за ове производе, и 3) укидање свих концесија и лиценцирања у оној грани привреде где се примењује картелни споразум.

Широке потрошачке народне масе морају држави бити прече од оних, који ове експлоатишу, а у толико пре, што су капитали у картелима већином страног порекла.

Немајући доказа да је Краљевска влада удовољила захтевима нашег привредника; нити повећања да ће им удовољити, Клуб посланика Југословенске националне странке, у име чије говорим, гласаху противу овога и оваквога предложеног буџета. (Пљескање и одобравање на левици).

Потпретседник Фрањо Маркић: Реч има у име групе Народног радног клуба народни посланик г. др. Мирко Косић.

Др. Мирко Косић: Нећу говорити о картелима. Нећу упркос тога, што је г. Министар трговине и индустрије сматрао за потребно да истакне наводно добре стране картела.

Расправљати о питању картела уопште, колико су од користи а колико штетни по народну привреду, то би захтевало читаво једно предавање од једнога сата, и то предавање само о дејству картела.

Ја ћу да се бавим једним другим питањем.

Ја сам у Финансијском одбору, господо народни посланици, у дискусији буџета Министарства трговине, поред осталих питања; највише се задржао на једној ствари, која је, по моме мишљењу, од врло крупнога значаја по наше политичке нарави или, како се то каже, по политички морал. То је питање рада нашега Завода за спољну трговину; пре свега Уреда за извоз стоке. У тој ствари ја сам постао нарочито осетљив од када је Г. Министар трговине оспорио тачност мојих навода, нарочито једнога податка који је начелно врло озбиљнога домета а то је она цифра од 35 вагона извоза масти током 1937 године која је одобрена за време клириншког система као посао на бази приватне компезације, случајно, једноме посланику владине већине: Господин Министар спо-

рио је тачност тога податка па је тврдио да није на тај начин извезено 35 вагона већ да је извезено 8,5. Ја сам био толико пажљив па сам казао, да, ако би се испоставило да сам нетачно био обавештен да ћу се драге воље извинити. Али сада, изгледа, да је ред на другога да се извини, јер другог дана после те расправе у Финансијском одбору изашао је билтен тога завода и у билтену тога завода стоји лепо и јасно написано да је на поменути начин извезено 35 вагона, а не, како је тврдио Господин Министар, 8 вагона.

Дан касније излази у томе билтену који је у јучерашњем броју тврдио да је за Немачку извезено 35 вагона, излази исправка па се каже да је то „омашком“ објављено, да је на компензационој бази извезено 35 вагона уместо да је објављено да је то извезено као ексконтингент. Исправка иде на то да објави да то није извезено на компензационој бази него у виду ексконтингента. И та исправка је лажна.

Та исправка је донета 27 а већ 29 у „Времену“ је донето да је тај извоз учињен на компензационој бази. Дакле, остаје оно што сам ја тврдио да је извезено 35 вагона на приватној компензационој бази за време клириншког система! А шта то значи? То значи да док су сви други морали да путем клиринга врше обрачунавања дотле је једно лице добило овлашћење да на приватној компензационој бази, дакле на бази двострукога посла извоза и увоза, изведе 35 вагона. И то се крсти „ексконтингент“. Ја знам и за научну и за популарну терминологију, али овај израз „ексконтингент“, изгледа да је створен код Грчке Краљице. (Министар трговине и индустрије др. Милан Врбанић: Ја нисам никад био код „Грчке Краљице“). Ја знам да Ви не идете код „Грчке Краљице“, ја знам да сте Ви код „Српскога Краља“, али ја само тврдим да је овај израз никао тамо у томе миљеу. Тај „ексконтингент“ није екс то је екстра контингент а то значи, контингент који се изузетно и специјално даје једноме лицу за разлику од других. Нико паметан не зна шта би тај „ексконтингент“ могао друго да буде.

Али, десиле су се друге незгодне ствари у вези са нашом дискусијом у Финансијском одбору. Није изашао само деманти тврдње у заводском билтену, листу Министарства, и у владином листу „Време“, него је г. Министар сматрао за потребно да после те дискусије донесе једно решење, којим разрешава од рада комисију, коју је био одредио 20 октобра прошле године да извиди све неправилности, о којима је било много речи у нашој јавности, али још више по Прагу и Бечу, да разреши комисију. (Милоје Рајаковић: Комисија је завршила рад!). Не, него напротив за проучавање овога предмета образовао је нову комисију, не зато што је завршила рад, него што је претпостављао да није завршила рад. Само, десило му се малер, јер она је била фактично завршила рад, тако да ова нова комисија није имала да прави нове реферате, него је добила готов реферат.

Ја сам чуо, такође, својим ушима како је г. Министар са запрепашћењем констатовао опасност да постоје све сами „шпијони“ око њега. Ја сам поставио питање одакле је то Министарство трговине генералштаб да се боји шпијуна, који обавештавају народне претставнике?

Та комисија имала је да испита рад и неправилност у тим јавним државним установама..... (Милоје Рајаковић: То је нелојална борба чиновника!) Друго су мотиви појединих људи. Ја у то никада нећу да улазим. Ја никада нећу да улазим шта је мотив некога Н. Н. или другог Н. Н. ако не постоји јасна индиција, али оно што се нас тиче је-сте то како он служи држави, како то дејствује на опште интересе, а из којих је побуда он поступио то се мене ништа не тиче. Друго је да ли је то лојално или је нелојално. Али је једно извесно да ако одговара чињеничном стању извештај онда се ту ради о другом питању, а не о лојалности или нелојалности. (Бранко Тодоровић: А ако не одговара чињеничном стању?) Доћи ћемо и на то. (Бранко Тодоровић: Као што изгледа!) То само Вама изгледа! (Бранко Тодоровић: Господине Косићу, будите учтиви и будите парламентарни! Како је то „само Вама изгледа!“ Исто тако може и мени да изгледа, као што и Вама!) Ви сте последње лице које може мени давати лекције о учтивости....

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине Тодоровићу, ја Вас опомињем на ред. (Бранко Тодоровић према др. Мирку Косићу: Нисам ја Ваш ђак!)

Др. Мирко Косић (наставља): Немате за то квалификације да можете бити мој ђак! (Бранко Тодоровић: Немојте, господине, тако, јер ћу се ја са Вама на други начин обрачунати!)

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине Тодоровићу, кажњавам Вас записаном опоменом на ред. (Бранко Тодоровић према посланицима из већине: Ви морате сви то да осудите! Жагор и објашњења.)

Господо, немојте ме присиљавати да предузмем друге мере! (Мита Димитријевић показује на народног посланика Бранка Тодоровића: Овај човек малтретира целу Скупштину! То је страшно!)

Др. Мирко Косић (наставља): Доћи ћу ја већ на то: ако изгледа, ако не изгледа! Какав је то ред! (Бранко Тодоровић: Господине Косићу, будите учтиви!) Ви сте последњи који ћете то да ми кажете! (Мита Димитријевић жучно протестује.)

Потпретседник Фрањо Маркић: Господине Димитријевићу, ја Вас опомињем на ред. Господине Косићу, изволите наставити своје излагање. (Милоје Рајаковић: Ако је Тодоровић испео према Косићу, нема права Мита Димитријевић да прави перед!)

Господине Димитријевићу, није парламентарно да и Ви учествујете у целом овом сукобу. Изволите, господине Косићу, наставити.

Др. Мирко Косић (наставља): Оно што је битно у овом питању то је да ли је постојао довољан разлог да се једна таква комисија одреди, а ако је постојао довољан разлог, који је разлог да се таква комисија разреши и то разреши у моменту када она завршава свој рад, свеједно којим резултатом. Као резултат тога рада те комисије избило је штошта и у широј јавности јер није само дошло до једног или другог народног посланика шта је та комисија установила, него се то почело да говори и, што се каже, „у чаршији“, значи на улици, кафанама.... Дознало се много што шта. Када сам ја говорио о појавама у раду тога уреда, ја нисам онда имао никаквог увида у извештај комиси-

је. Ја сам тек поподне, а говорио сам пре подне, добио један експерт који је колао већ два дана пре тога по граду, циркулирао, и тај експерт добио је у руке баш г. Мита Димитријевић случајно. Дакле, када сам ја онда расправљао о тој ствари, ја нисам имао никакве везе са самим извештајем о раду комисије, нисам познавао ни резултате. Оно што сам знао, то је била кампања која је вођена по раду тога уреда, и чињенице које су у нашој јавности саопштаване и раније, не свагда у озбиљним органима, али се испоставило да су то биле чињенице, без обзира у каквим органима, у каквој штампи су објављиване, и оно што се могло у иностранству чути о раду уреда.

Ја хоћу једну ствар најпре да констатујем, господо, а то је ово. У последње време са извесних страна трвди се, набацује се, да је тобоже та кампања против личности које воде уред за извоз стоке, да је то нека борба против „пречана” у Министарству трговине и индустрије или специјално у тој установи. Говорило се о томе да је ту постојао, тако рећи, неки континуитет вођства пречанског, што је био г. Пиља а сада овај г. Петровић треба да буде на челу тога завода и да би та акција била тако рећи диригована неким регионалним разлозима, нетрпељивошћу према пречанима. Господо, ви знате да сам и ја пречанин, према томе тај мотив код мене не би могао постојати. Ја лично не познајем ту господу, ја не знам ни како изгледа тај г. Петровић, можда сам га видео, а можда и нисам, али ја га не познајем. Ја нисам ни извозник стоке, нисам ни товљач, немам никакве везе са целом том пословном ствари. Оно што мене интересује у целој ствари то је ово. Или стоји да су те тврдње, оптужбе које се чују већ годинама, — то није од данас него годинама — против рада водећих личности у тој установи, или оне одговарају чињеницама и онда ми морамо тражити неке санкције, или пак, ако не одговарају чињеницама, онда треба заиста, једанпут за свагда, пресећи ту кампању. Она се може пресећи само тако ако се установи несумњиво да нема ништа на ствари.

Господо народни посланици, када се погледа тај досије, тај извештај, — а има два извештаја подробна која сам ја имао случајно у рукама, — када се то погледа, онда се види да је то једна врло за машинна ствар. То је једна од крупних корупционих појава у послератном нашем времену и не би смело да се око тога питања тако стварају нове верзије, изазивају нове сумње.

Господин Министар трговине и индустрије сматрао је за потребно да одреди једну комисију, која ће да извиди ту ствар. Ова комисија је завршила свој посао и поднела један привремени извештај за који је г. Министар трговине и индустрије тврдио 25 јануара у Финансијском одбору, да га није још проучио, јер га је добио тек 15 јануара, а у међувремену г. Министар је добио други извештај, који је дефинитивни извештај. И сада се одједанпут образује једна нова комисија од три државна чиновника. (Милоје Рајаковић: То је право Министрово!). Није реч о праву, ја не спорим никоме право, али на основу материјала који садржи извештај тих људи који су били у комисији, а који су свакако уживали неко поверење г. Министра трговине и индустрије када их је поставио у комисију, то су свакако били његови органи, које је требао познавати. Дисциплински

поступак је нешто засебно и када су у питању индискреције, то је било потребно, да се на основу извештаја те комисије читав предмет преда државном тужиоцу. То је оно што би било умесно, јер у томе извештају, и у оном привременом и у оном коначном има довољно основа за покретање судског ислеђења, о томе нема никакве сумње! (Др. Бранко Миљуш: Ако се узме да је све то веродостојно!). Ви понављате исто што је казао г. Рајаковић. Ствар је потпуно засебна и по тој ствари може г. Министар трговине и индустрије да покреће против њих дисциплински поступак, али сасвим засебно је питање шта се чини и како се поступа према људима, који су у државној служби, ако их терети извештај комисије. Када се дође са позитивним резултатима и на основу којих треба да се предузму извесне мере, не може се онда казати: Не, не, ја нисам желео тај резултат, ја сам желео нешто друго, и не треба ми та комисија, сада треба другу комисију. (Милоје Рајаковић: Вама треба материјална истина, а то исто и ми хоћемо, али не смемо да верујемо једним чиновницима на штету других!) Ви правите две групе. Они који воде ислеђење и они против који се води ислеђење. (Др. Бранко Миљуш: Министар има право да контролира ислеђење!). Неоспорно, има право, али оно што ја спорим, то је нецелисходност оваквог поступка.

Потпретседник Фрањо Маркић: Господо посланици, мислим да г. говорнику не сметају упадице и радо улази у дискусију, али бих вас ипак молио да не упадате г. говорнику у реч.

Др. Мирко Косић (наставља): Оно што морам замерити у овом случају, то је да се не сачека да заврши рад комисија, коју је одредио сам Министар трговине и индустрије, него се је разрешила комисија у моменту када завршава свој извештај, — она га је поднела накнадно — и одузима цео материјал и поверава другој тројци чиновника. Шта ће та друга три чиновника на основу тога материјала, који је комисија прикупила и обрадила у свом коначном извештају? Шта ће моћи из тога да закључи?

То не видим, јер закључци се намећу са неумитном логиком у овом случају а то је да је било несумњиво неправилности новчаних, несумњиво, у експозитури у Прагу, да те неправилности као један систем који је трајао годинама нису могле да флорирају и да се изграде у систем а да то није било омогућено беневоленцијом централе, шефа. И друго, оно што је несумњиво, да је цео тај систем примењивања и тумачења разних правилника и уговора био у руци шефа Уреда овде и да је по његовим тумачењима, примењивању и толерисању извесних погрешних примена које су супротне нашим привредним интересима могла да се развије једна пракса која је толико штетна за нашу извозну трговину а као рефлекс штетна и за наше продуcente. Ко се користио? Користили су се они који су тај марж остварили оваквим примењивањем и оваквим тумачењем уговора, који су о томе одлучивали и додељивали користи страним комисионарима, односно увозницима. (Један глас из центра: Је ли комисија установила са колико је држава оштећена?). Има неколико позиција које су утврђене. Молим вас, ви сте питање поставили, по мом мишљењу, и погрешно и сувишно, јер ја сам малочас прецизирао ствари, ја сам казао,

несумњиво је да је тумачење уговора у примени било на штету наше привреде тиме што су преваљивани извесни трошкови на наше извознике и у рефлексу сигурно и на произвођаче, о томе нема никакве сумње, што су извесне таксе плаћали наши које су требали да плаћају ондашњи и та диференција која је створена била је на диспозицији тих лица која су ту праксу увела. Не мора да буде државна благајна оштећена, него општи, јавни интерес наше привреде, наш општи интерес. Али било је и кривица новчаних који директно тангирају државну благајну, има их и таквих. Оно што је упадљиво у овом случају, то је да се чине напори који нису уобичајени. По мом знању нигде. Хоће се да се у овом случају ствар пребаци на други терен. Један Министар трговине кад одређује некога у комисију, онда треба да зна кога одређује, поготову у овако једном крупном случају који диже толику праšину у јавности и који нам поготову у иностранству не чини част. У таквом случају не ради се да једну комисију дезавуише пре него што је завршила рад, него се нешто друго чини на основу њеног извештаја и њеног предлога у извештају. Ја имам, ако хоћу даље да водим истрагу, ако нисам задовољан, да предузмем нешто сасвим друго, — што је сасвим пропуштено, — а то је, да суспендујем са положаја, на коме се налазе ти органи, против којих се води истрага и против којих је та истражна комисија, у коју сам ја имао поверења, већ поднела материјал, довољан као основа за сумњу — да се мора обезбедити могућност даље слободне истраге. (Један глас: Комисија је водила истрагу на лицу места!). Многа лица не могу слободно да исказу, не могу да поднесу податке, не могу све исказати само зато што су они, против којих треба да дају исказе, на високим положајима, од којих њихови интереси зависе и што се упорно одржава верзија, да ће ти људи бити постављени на чело завода, од чијих ће функција зависити егзистенција тих лица која треба да дају податке! Према томе, нека постоји и сенка сумње да те оптужбе имају неког основа, а постоји много више него сенка, постоји и основ, треба да се обезбеди сместа слободно вођење истраге тиме, што ће се ти људи скинути, ма и само привремено, са власти, јер је то власт, та функција тих лица од којих зависи егзистенција тих људи који треба да дају податке. То је пропуштено! Не само да се та лица не разрешавају, него се доводи друга комисија. Ја нећу да улазим у анализу те друге комисије, премда би се могло улазити и у то! Али, на крају крајева, за чланове комисије доведена су лица која се сигурно нису наметнула г. Министру трговине и индустрије, него их је он слободно одабрао, одредио. Према томе, ако има места приговору да ли ће бити та лица незаинтересована, или довољно енергична, то није посао тих лица него то може бити само недостатак од стране г. Министра трговине и индустрије кад је одређивао ову другу комисију, пошто изгледа да је било неких недостатака код одређивања прве комисије, јер зашто он осећа потребу да поставља другу комисију? Изгледа, да он познаје своје људе тек кад поднесу извештај! (Један глас: Министар није крив!). Ко је до сад тврдио да је Министар крив? Ко је тврдио да је г. Министар крив, за шта крив и за коју кривицу крив? (Милоје Рајаковић: Ми на то гледамо као на неки чиновнички рат, Министар је изван тога чинов-

ничког рата!). Шта то значи чиновнички рат? Министар је шеф једног ресора и он је одговоран! (Милоје Рајаковић: То су њихове чиновничке трзавице!). Ама нису то њихове „трзавице“, то је њихов службени рад који се коси или не коси са законом, који је штетан или није штетан по државне интересе. А те њихове трзавице, то мене не интересује. Њих има и у позоришту и на универзитету и у министарству, то ме се ништа не тиче, то се тиче дисциплинског суда!

То се тиче дисциплинске власти, а то се мене ништа не тиче. Не тиче се уопште нас, јер нисмо дисциплинска власт, него нас се тиче само у толико у колико тангира јаван интерес.

Једно је питање да ли је поступак законит, у то ја не улазим, јер ко би то тврдио да господин Министар нема права да разреши једну комисију и да постави другу? О томе нема сумње, али оно што ја критикујем то је политички интерес, питање поверења које ми и јавност треба да имамо у јавну службу. То је један политички моменат, то није право, и није питање да ли је повређен пропис Уредбе о организацији Министарства или о Врховној управи или Општој управи, него како изгледа та цела ствар, да ли се овим питањем заиста долази до уређења чиновничког стања, и зашто се служи овим поступком. Ја не разумем, како се може, после овако једног исцрпног извештаја, који има и 310 оригиналних прилога, како се може после тога рећи: ствар ми још не изгледа довољно зрела за прогон, чак ни дисциплински, ни судски, него да видимо шта ће казати ова друга комисија, од ових добрих људи које имам при руци и који ће ми поднети нов извештај, нове околности и моменте! Какав извештај? На основу оних 310 докумената! Јер да се, господо, дође до нових чињеница, неопходно је потребно да се учини оно што сам тврдио, да господин Министар није учинио, а то је да се суспендују та лица. Онда ће моћи да се дође до нових околности и до нових момената, иначе нећемо доћи до никаквих нових околности и момената, но до друге интерпретације материјала и ствар је поверења или неповерења, да ли је та интерпретација правилнија, него ове прве комисије.

Господо народни посланици, ја не тајим, ја немам никакво поверење у правилност интерпретације код људи који споре јасно и одређено пред Финансијским одбором и у Народној скупштини, који споре тачност података, за које се после утврђује да су тачни. После тога ја немам поверење исто тако код људи, код којих изгледа да је главна кривица, и око чега се врти цела ствар, питање дискреције или индискреције, како је смела и могла ствар да дође у руке једног народног посланика оди. део материјала из тога извештаја. Ја наглашћујем да нисам имао никакав материјал кад сам говорио, него сам га добио тек касније. Али није у томе тежиште. Није то што треба да интересује господина Министра као непристрасног шефа ресора, него оно што је главно, како је то могло да буде уопште, и како се могло годинама толерирати такав један систем који је функционисао у појединостима, а кад дође до тога да треба применити санкције, онда наступа једно невероватно колебање и устезање; управо, зашто?

Господо народни посланици, ја имам још један разлог зашто ме интересује ова ствар. Ја ни-

сам пријатељ тих извозних централа. То је, строго узев, систем большевичке привреде. Кад би се код нас све подржавало у тим централама, кад би се остварио идеал тога г. др. Петровића: да добијемо и једно привилеговано друштво за извоз стоке, као што већ имамо Призад за извоз цералија, кад би добили дакле још неколико оваквих друштава, онда би се код нас у суштини завео систем большевичке привреде, и онда би имала само да дође једна промена у личностима: да место г. др. Врбанића дође др. Сима Марковић, и онда би имали потпуно большевичку привреду. Господо, ја нисам пријатељ тих централа што мислим да је њима место у оквиру једног сасвим другог поретка. Ја нећу сада да улазим у оцену тога: да ли је тај други привредни систем горни или је бољи; нећу ни да указујем на то које су његове добре а које рђаве стране, али у сваком случају у нашем привредном систему то је један стран, један туђ елемент.

Ја знам, да више нема слободне, либералне привреде, али напуштање либерализма у привредној политици не значи прелажење на подржављење трговине као такве. То не значи. (Један глас: То је дириговање привредом). Ово, међутим, није само дириговање, него то прелази меру дириговања. Нема сумње, функција тога уреда била би да „диригује“. То би била његова функција. Али код дириговања привреде има неколико ступњева интензитета дириговања. И кад се дође до једног јаког ступња тога интензитета, онда то није само дириговање, него је обављање послова, обављање послова у једном незаконитом ортаклуку. У незаконитом ортаклуку фактички. Јер у пословању овога уреда постоји једна чињеница која је врло важна, а то је ова: да су за последње три године у Чехословачку извезене, на такозвани контингент индустрије и потрошачких задруга не 23—24 хиљада комада свиња, колико је званично чешки контингент предвидео, него је извезено преко 40.000 комада. Значи, да је ово дириговање ишло и мимо нашу званичну трговинску политику, мимо споразум који је одраз те званичне политике, него да су ти људи водили и једно своје приватно дириговање, да су створили неки контингент који уговором није предвиђен. (Један глас: То су Чеси створили!) Овај пример што сам ја навео, то смо створили ми. (Један глас: А Чеси су одобрили!) Чеси су одобрили 23.000 а одавде је извезено преко 40.000 тако што је оно што прелази чешки контингент уступљено другим интересентима. Шта више дешава се и то да је велики број тих извозница, тих дозвола, стављен мимо решења стручног одбора, јер на тим решењима није било ни потписа оригиналног, него је употребљен факсимил управника завода на много већем броју него што је он знао да је стављен. Е, то је већ нешто друго а не диригована привреда. Као што је и она цифра од 8 вагона, господине Министре, само тако могла да вам буде саопштена од вашег референта, пошто је преко одбора прешло 8 вагона. Али је мимо одбора прошло још 27 вагона па је тек доцније у стручном одбору накнадно легализовано свих 35!

Значи, да ту има праксе која се не обзира ни на какве правилнике, ни на какве службене форме, ни на какве законске прописе, него се ради по интуицији трговачкој, као да човек води своју при-

ватну радњу кад диригује привреду! То је оно, господо, што се ни у ком случају не сме толерирати. Није овде реч само о томе да један чиновник није водио деловодне протоколе, да није обрачунавао диференције на основу товарних листва, да је на своме имену водио таксе које се наплаћују од сртане увозника, није, дакле, само о томе реч, иако су то не само дисциплински пропусти него делом и кривична дела, него је главна ствар у томе да се не сме толерирати да шеф једнога уреда, коме су поверени тако важни и јавни интереси, да он може да импровизира једну чисту своју политику. И онда се питамо: зашто се то толерира и како се може једноме човеку да дозволи да — да се непарламентарно изразим — брља по нашој економској политици? И ја сам се, господо, интересовао по тој ствари, јер мене те ствари интересују објективно, које су биле побуде, које су руководиле те људе да их држе и заклањају и штите у таквим пословима. И речено ми је, да тога г. Петровића високо цени г. Пиља, помоћник Министра иностраних дела за спољну трговинску политику. Кажу да га високо цени, — а нека ме извини г. Пиља, помоћник министра иностраних дела; ја нисам имао а ни данас немам никакво велико мишљење о његовом стручном знању за спољну трговинску политику уопште. За њега се говори да је он полиглот, да зна кинески, персиски, што ми не можемо да контролишемо, јер нико од нас те језике не зна, али што се тиче економских политичких проблема, ја сам имао прилике да с њиме више пута разговарам и видео сам да он о тим стварима ни појма нема. (Др. Бранко Миљун: Научно?) Ни научно ни ненаучно, јер у економској политици нема научно ни ненаучно. Друго је трговина као радња приватне трговачке праксе, то је онај који купује и продаје; а друго је онај који одређује смернице развоја економских односа — ту нема разлике између научног и ненаучног. (Чује се: То су разна мишљења!) Нема ту разних мишљења! (Чује се: Стручни свет, привредни кругови то му признају). Ни то, господо, не стоји и ја сам баш ту недавно путовао са извесним људима из тих „привредних кругова“, они су били из бранже извоза „камилице“, и они су га преламном на сва уста грдили што је у споразуму са Немцима у Дубровнику пропустио да обезбеди тај наш извоз. (Чује се: То му признају и трговачке коморе!) Ни то не мора да стоји, само разуме се да га морају хвалити док је на томе положају оди. да га не смеју грдити јер они зависе од њега. (Чује се: Он је одговорни фактор за трговинску политику). Одговорни фактор за трговинску политику у овоме случају јесте Министар трговине и индустрије.

Ја сам се, као што рекох, интересовао за ту установу и интересовао сам се који су ти разлози који чине да се једно или друго лице фаворизира и држи на тим положајима. Вама је, разуме се, сада друга ствар од интереса и стало вам је да кажете да ту у ствари нема ничега, да се је „увек још од Рамзеса крало“; и тако се може резоновати мада то није никакво озбиљно разумевање и схватање ове ствари. Ви, дакле, морате тако правдати ту ствар, јер вам са политичког гледишта то тако конвенира. Отуда се и говори са тих страна, отуда, да се не може један или други чиновник суспендовати или уклонити са тих положаја; иако има стварних услова за то, али се каже да се то не може учи-

нити зато, што је он „неопходан“. Међутим, и ту има један стереотипан одговор: па шта би било ако би тај човек умро, као што се одговара и с обзиром на поједине државнике и друге политичке људе?

Међутим, господо, има једна друга ствар која је много неопходнија него једно лице а то је интерес јавног морала! Он је много неопходнији за једну заједницу и њену егзистенцију. У овоме случају јавни морал неће бити неокрњен ако се пређе преко свега тога, ако се смењивањем комисија и подношењем нових извештаја, који могу бити контрадикторни по резултату са првим извештајем, а то изгледа да се желело, кад се већ други људи употребљавају, да се желело да добије нешто друго, и што је најглавније кад се бежи од суда. И моје је мишљење, господо, да Министар трговине у тој ситуацији, у којој се налазио када је видео да је то ствар која интересује широку јавност и да је та ствар избила не само у нашој штампи него се нашироко препричава и у другим земљама, и када је званична комисија поднела већ мноштво материјала који може да служи као основа за ислеђење од стране суда, да је г. Министар требао узети сав тај материјал и ставити га на расположење државном тужиоцу — ја имам формално поверење у државно тужилоштво иако оно није независно, — али нека то државно тужилоштво оцени и нађе да ли има места, на основу тога материјала, за прогон тих лица за разне злоупотребе или нема. Г. Министар трговине, не знам, са којих разлога није пошао тим путем.

Ја желим јако то, и право да вам кажем, из једног чисто психолошког разлога а то је овај. Ја разумем господина Министра трговине и индустрије иако се не слажем са многим његовим стварима. Ја га разумем овако као човека, као психолошког типа. Ја сам једанпут прошле године са великим интересовањем пратио на његовом лицу како је он предано слушао говор нашег друга протe г. Божића. Било је у генералној дебати. Г. Божић говорио је сасвим у идеологији косовског романтизма. Потпуно наш човек, националан, сав у историској романтици, није се психолошки одмакао за 300 година. Оличење нашег националног типа. Господин Министар трговине са извесним куртизитетом пратио је излагања г. Божића, као човек потпуно савремен, који се савршено налази у 20 веку. И то интернационалан, капиталистички рационалан човек, и који није могао да разбере многе мотиве и чисте осећајне моменте код г. Божића. И тако се чудно, као један квриозум па је посматрао. Ја сам посматрао и једног и другог. Интересовало ме. То је распон наш историски за последњих неколико стотина година од једног и другог човека. Ми немамо много људи који су потпуно у 20 веку као што је г. Врбанић. То је сигурно чист рационалац. А кад је неко тако исто рационалац, онда ја не могу да видим онај рационалан разлог, разуман разлог, који може једног чисто рационалног човека да определи да овако поступи како је он поступио, а не онако као што ја мислим да би сваки други министар или, не мора бити министар, него директор банке у 20 веку у Европи поступио, па да је узео адвоката да иде на суд, или, у овом случају, министар да је узео државног тужиоца. Ја то не разумем, иначе ја мислим да психологију г. Врбанића као човека могу да схватим. То је психологија ра-

ционалног капиталисте. И из те психологије рационалног капиталисте он је малочас уверавао да нису сва дејства, сви ефекти картела у народној привреди штетни. Он је имао у томе стварно право. Ја ћу да будем толико лојалан, иако сам добио да су картели на штету потрошача, да признам, да картели могу да имају и других дејстава, могу да буду и корисни за народну привреду. Само питање је: под којим околностима и у каквој мери имају картели више позитивна, а под којим околностима и у којој мери више негативних својстава, то би нас врло далеко одвело. Али још једно је извесно: да је наш економски положај такав да је он за капиталистичку привреду у ствари једна колонија не правна и политичка, али фактички једна колонија за међународни капитализам, у коју он улази свим снагама, и ко зна на колики рок може да врши експлоатисање пошто су основи капитализма у свету пољупљани, па гледа да извуче користи што брже које се могу извући. Ту је повољно дејство картела, које могу да имају картели под извесним другим околностима, једва приметно. Дакле, г. Министар Врбанић, несумњиво човек разумности економске и по својој приватној економској струци, не човек економске политике него економске активности приватне, као банкар, морао је бити рационалац, а то је лако бити, пошто је он, по своме бићу, у својој професији, рационалац. Али он у овом случају није поступио рационално, тако да се сви људи питају: па који су разлози и мотиви за то? Знате, пре рационалности код примитивца постоје магијски разлози. За савременог човека могу да постоје и мистичне снаге.

Ја не знам, да ли је господин др. Врбанић подложен мистичним снагама, али, у том случају, треба да их пренесе на нас, да би могли разумети, који су то разлози. Јер кад се у нечијем ресору годинама врши кампања обзиром на извесна дешавања у том ресору и извесне појаве, годинама се врши кампања у штампи и у иностранству и овде у Народном претставништву, у јавности у најширем значењу, онда несумњиво има разуман, рационалан човек, који седи на челу тога ресора, највећи интерес да што пре, што јасније, што одређеније без сваке трукке сумње, без сенке сумње, ту ствар да извиди, да му се ништа не може приговорити. Па и ако десет пута има права да заврши ислеђење, треба да каже: не, ја се не служим тим правом, него подносим све то једном трећем форуму — суду. И онда је скинуо у сваком случају, сваку сенку сумње за себе. Ја ћу да додирнем још један моменат, зато што тај моменат није никако моја интерпретација, него једна чињеница: тим пре треба тако да поступи што по тој истој улици. „чаршији“ јавности, званичној и не званичној, кафани итд., анонимно курсирају верзије и конкретизирају се: зашто и од куда извесни обзир, извесно предуго стрпљење, ако хоћете, извесна превелика мекост, благост г. Министра трговине и индустрије према тим људима и према тој установи. Те верзије могу бити, и ја се надам, да јесу из основа измишљене, да немају апсолутно ни трукке тачности у себи. Али те верзије већ по себи довољан су разлог, да се та ствар, што радикалније, што неумитније и без сваке сенке сумње расчисти. То није само приватан интерес господина др. Врбанића, он је наравно једини надлежан да води рачуна о томе, него то је интерес и нас

свију политичких људи. Јер, господо народни посланици, ми у једној ствари не смемо бити лако-мислени, а то је ово: Ми морамо водити најозбиљнијег рачуна о свима тим појавама у јавности и у народним масама, о појавама сумње, појавама више но сумње него невере у јавни морал, у законитост рада јавних функционера, па ма те верзије, ма те сумње и невере немале каквог стварног основа, самим тим што ухвате корена дубоког, постају једна опасност, и јесу опасност и то реална опасност. То је разлог што ја не могу да се помирим са системом гушења слободе штампе. Јер, господо, гушење слободе штампе то је у основи повод за неодговорне, — и писмене и усмене „штампе” — и за све оне верзије које су често пута врло фантастичне а свагда веома штетне, које се шире невероватном брзином и нема неке могућности да се сузбију, јер нигде нису јавно се појавиле. Ми немамо, ја држим, више у том погледу да пропуштамо много, господо народни посланици, због тога, што је поверење народних маса у исправност Врховне државне управе необично важна позиција у инвентару наших националних снага. Јер ја вас питам: како ће изгледати расположење и морал те нације, ако сутра, не дај Боже, дође до тешких искушења, ако ту нацију не воде људи у које она има поверења. Ту је суштина ствари!

И то је разлог зашто ми сви подједнако, и ви са леве и ви са деснице подједнако, треба да тражимо и да захтевамо пре свега: свака ствар која је избила у јавност, па и нелегалну јавност, која се може ухватити и показати: ево стоји та верзија, тврди се то и то, свака та оптужба, свака тврдња мора на један несумњиво објективан начин бити расветљена и обескрепљена, а несумњиво, полицијски извештаји, господо, не уживају поверење. Будимо с тиме на чисто! (Један глас са леве: Онда не би било пола Југославије!)... Ствар је проста: треба дати слободну штампу и онда нема „пола Југославије”. (Узвици на левици: Тако је!) Онда би ова ствар била у слободној штампи расветљена и расправљена, онда би један и други од господо, која сматрају да то није ништа, могао да напише исто тако свој документован чланак као и они који сматрају да то јесте нешто. Али, онда се бојим, да би се они устезали да се изјашњавају онако како се сада изјашњавају. То је тај крупан интерес који нас мора да руководи када ми и формално постављамо захтев, једино из тога интереса, захтев на сваког од господо Министара, на сваког од претставника разних државних установа, да имају да поступају на најстрожији начин, да увек бирају онај пут који не оставља ни трага сумње код расветљавања свих тих оптужаба, тврдњи и верзија, да поступају што брже у свим таквим случајевима. Није наше да водимо рачуна или да упућујемо на то како један или други човек схвата интерес свог личног угледа и свог морала, то није наше. То морамо свакоме оставити. Али, наше право је и дужност да захтевамо од претставника Врховне државне управе, да у јавном интересу враћања поверења народних маса у своју управу, да из тога јавног интереса поступају неумитно, и никакви обзир, апсолутно никакви обзир не могу их задржати од тога јединог исправног пута. Овде је постојао један материјал оптужби који је документован са 310 докумената, не знам колико је тачака оптужбе

несумњиво утврђено, али једна добра половина чињеница постоји, то се види, објективан човек голим оком може да установи, да има места судском ислеђењу. (Један глас из центрума: Сада она друга половина да се утврди, па онда на суд, г. Косићу!) Која је половина несумњива, молим вас, то ће суд да установи, јер могло би да буде и нешто друго, да се ескамотира и једна и друга половина. И то би могло да буде, и ми не видимо рационалних разлога за овај поступак.

И друго нешто. Ми овом приликом упућујемо г. Министру још један апел, а то је ово: што мање тих аутономних централа, што мање тих привилегованих установа (Узвици на левици: Тако је!)... у којима врло лако, људи смо, врло лако може да ухвати корена ако ништа друго, да се размане амбиција појединих људи, да „стваралачки”, „самостално” нешто раде мимо закона, преко закона, мимо правилника, против правилника. Што мање тога!

Привредна делатност у нашем привредном поретку наиме је контролисана, јер оно дириговање то је једна врло опасна појава. Ја сам чуо једног г. Министра, који није овде за овим клупама обично када каже: „знате, ми живимо у диригованој демократији.” Шта вам је то диригована демократија? То значи нема демократије. Демократија је баш нешто што не може бити дириговано. Тако и ова диригована слободна привреда! Нема слободне привреде која се тако диригује. Контролисана, то је нешто друго. (Др. Јордан Аћимовић: Ово је моторизована демократија!). Што мање тога! И још нешто! Код свих тих контролисања, код свих тих мера економско-политичких треба да буде једно руководно начело свих одговорних економских и финансијских политичара, а то је да што више воде рачуна о томе да је ово земља малог човека! Што више! То, када се граде силоси, да не испадну велики силоси за велике житне трговце, то када се праве централе за извоз, да не испадне да неки Краус, Фушек или како се год му драго зове, да не носи све. Ја говорим о принципу, ово би били само примери. Свуда да се води о томе рачуна, и када се дају рефекције за извоз вина у тарифи железничкој, онда то није само за вагонски утовар, итд. Код тих мера мора се водити рачуна о томе како се то одразује, како се то рефлектује на положај економско-политички, на стање малог човека који на својим леђима има да носи ову државу када буде дошла у тешку ситуацију. За кога смо стварали државу? Ми смо стварали државу да сви буду у њој слободни и да буде социјалне правде у њој. То је био садржајни смисао читаве идеологије наше националистичке и свих наших борби за ослобођење. Хтело се слободе, хтело се правде. Од слободе нема данас ни трага, а о правди боље је да овде и не говорим.

Ја мислим да г. Министар трговине и индустрије, ма какве он имао формалне управне или дисциплинске и не знам какве разлоге, да овако покушава да поступи у овој ствари, да он, ако жели да се скине пред јавношћу свака сумња која је за ову ствар заинтересована и на жалост не само наша јавност, јер се о тим стварима зна у целом Дунавском басину, да ће он добро учинити да цео досије савије и доставити га државном тужиоцу. Али, он има још једну другу могућност. Та друга могућност је ово: да нареди томе г. Петровићу или, како се они сви

зову, који су ту умешани, да за ову „клевету“, за коју има разних чињеница, да они туже све нас суду који смо ето казали, да „има нечега трулог“, да ствар базди и то далеко базди. Само, у томе случају, господин Министар треба да зна и то, када се ствар расправи, онда за ту оптужбу неосновану, за клевету према нама је одговоран у томе случају и сам г. Министар трговине и индустрије! (Одобравање и плескање на левици).

Потпретседник Фрањо Маркић: Реч има на родни посланик г. Радоје Јовичић.

Радоје Јовичић: Господо народни посланици, намера ми је, да код буџета Министарства трговине и индустрије, који ресор ценим као врло важан за наше привредно-трговачко поље, да као трговац истакнем значајне и првокласне потребе нашег занатства и трговине.

Овде ми се дала прилика да се осврнем и на говор првог говорника владине већине, уваженог колеге и мог пријатеља г. Ота Гавриловића. Ја поштујем и ценим г. Гавриловића и ја не желим и још мање ми је намера, да критикујем г. Гавриловића као личност, већ само излагања у говору мога уваженог колеге.

Г. Гавриловић је нарочито подвукао у своме говору, да је стандард живота малог човека, занатлије и ситног трговца у порасту, и гледајући њихове пуне радње и њихов обрт констатовао је просперитет. Изјављујем, да говорник, када је ово тврдио у Скупштини, суштину ствари није на терену проверио, а за једну непроверену ствар морам рећи да је она гледана преко брда. А да је г. Гавриловић гледао са врха брда у долину, верујем, да би у тој долини чуо и видео плач и беду тога малог човека, за кога он тврди да је у пуном напретку и просперитету. Јер, место побољшања стандарда живота код овог staleжа, његово је стање из дана у дан све теже и очајније.

Привредни интереси, укрштени у општи сплет интереса, не могу, што је чињеницом доказано, дати задовољавајуће резултате, ако се поједини интереси штите на рачун других. Стара је истина да је изолација осуђена на пропаст. А тај мали човек, од појаве светске кризе до данас није заштићен нити је заштићаван. А, према речима г. Гавриловића, изгледа су, да ће и даље бити остављен самом себи, да се у својој невољи и беди бори док још буде могао и да коначно подлегне тешким недаћама које су га снашле, а које га не напуштају.

Какав је просперитет овога малог човека најбоље зна г. Министар трговине и индустрије. Баш ових дана са хрпом молби тражио сам помоћ од г. Министра из Државног завода за заштиту трговине, индустрије и занатства. По овим молбама г. Министар ми је изишао у сусрет са минималном помоћи, на чему сам му ипак захвалан.

Некада најпродуктивнији елеменат, трговци, дотерани су до просјачког штапа, занатлије су своју ивицу пропасти давно прошле, а младе фаланге необезбеђених људи пристижу у огромном броју. Зато ја и жалим што г. Гавриловић није сишао у народ, где би се уверио, да је мали човек, трговац и занатлија, највећи наш паћеник.

Нашег занатлију немилосрдно уништавају стране фирме са нелојалном конкуренцијом коже и обуће, а нашег трговца даве страшно велики магацини, бесправна трговина свуда и на сваком ме-

сту и разна торбарења трговачких агената. Систематски се уништава пристојна егзистенција тога малог човека, од кога држава тражи све, а као Дамаклов мач витла се над њиховим главама злоупотреба правила потрошачких и набављачких задруга, које тргују свачим и са сваким.

Ја немам потребе да демантујем г. Гавриловића. Ту је резолуција ЈРЗ донета прошле године баш у времену жетве. Између осталог она подвлачи и потребу заштите занатлије и малог трговца.

Г. Гавриловића о добром просперитету тог малог човека демантовао је г. Претседник Краљевске владе 14 маја прошле године, када је конституисан Месни одбор ЈРЗ за град Београд, Земун и Панчево. Носилац владине политике о београдским трговцима рекао је ово:

„Ми, као Београђани, не смемо заборавити, да је у њему трговина застала, јер њу, између осталог, уништавају странци, који нам се свакодневно насељавају. Док Југословени не само да не могу да иду ни у једну страну земљу, да траже хлеба и зараде, него губе места и тамо где су га и до сада имали, дотле Југославија, а Београд на првом месту, изгледа као једна обетована земља у којој емигранти целог света словенске и несловенске крви и порекла могу наћи уточишта за све, па врло често и све почасти, које су некада у својим земљама уживали, а можда својом грешком изгубили. Стога се у интересу Београда и београђана намеће, сама собом, једна оштра контрола. У југословенском Београду Југословени морају имати првенство!“

Г. Гавриловића демантовао је и сам г. Министар трговине и индустрије на свечаној конгресној седници трговаца. Тада је г. Министар констатовао много неправде у нашој трговини, и нарочито истакао потребу интервенције државе у погледу слободне трговине, у погледу раздужења и у погледу великих страних кућа.

Опет ми се намеће једна изјава Претседника Краљевске владе г. др. Стојадиновића, која је пала на конгресу ЈРЗ и која ме је необично много обрадовала, поред оне прве, јер је нашу трговину уздигао на достојну висину једног важног привредног фактора у земљи. Тада је рекао:

„Ја се сећам једнога дана, када су ћутке и мирно без агитације освануле све радње и дућани затворене у Београду. Београдски трговци, индустријалци и занатлије постали су штрајкачи у знак протеста због немогућих пореза. Кад се такво незадовољство створило код буржоазије, код најдржавотворнијих елемената, како је тек било код других? Наш привредни програм не сме да заборава ни интересе трговине, ни интересе индустрије и занатства.“

А до сада у погледу трговине и занатства није ништа урађено, те, по речима г. Гавриловића, том малом човеку, изгледа ми, сви ми одреда додајемо повике: „Стрпи се до прве прилике, и коме је мука нека кука!“

Резултат тешке борбе за хлебом може се рећи да је апатија. Дубоко урезан у душу народа економски поремећај, изгледа, потиснуо је баш сасвим у позадину остале поремећаје. Није добро када се у земљи, која је моћна и јака, чује оправдана кукњава. Само задовољан грађанин љуби, воли и жртвује све за своју земљу.

Ово задовољство изискује се у толико пре, што је Краљевској влади познато да су вароши и

варошице универзитети за све радње на пољу економије, хуманитета, патриотизма и осталог културног политичког прогреса.

Изненађује ме што Краљевска влада ни до данас није учинила ништа са страним трговачким емигрантима у нашој земљи. Шта више и даље је отворена капија широм целе Југославије том нежељеном елементу да кроз њу улеће разноврсним својим предузећима, са којима угрожавају и загрозише опстанак наше трговине и занатства. Такође ме изненађује, што и поштовани и цењени г. Министар трговине и индустрије није благовремено прихватио поднету интерпелацију по којој сам тражио заштиту наших занатлија-обућара у погледу стране фирме која се зове „Бата“, односно продаје гуменог опанка и односно дозвољеног филијалског система у целој земљи. Ја сам на основу мишљења Главног санитета у Београду тражио да се гумени опанак не употребљује у погледу здравља оних који их носе, јер од стране ових стручњака при Министарству социјалне политике и народног здравља оглашена је ова обућа као нехигијенска.

Пре неки дан у „Политици“ од 20 прошлог месеца прочитао сам да је Министарски савет у Бугарској донео закон, којим се у Бугарској забрањује производња обуће са гуменим ђоном. Циљ овога закона је био да се заштите домаће занатлије, а специјално обућари од фабрикантске конкуренције. Поводом овога стављам овде питање г. Министру: да ли жели Краљевска влада да поведе бригу и према нашим занатлијама, а с погледом и на научно мишљење да је гумени опанак и свака обућа са гуменим ђоном по народно здравље штетно? Кумим Вас Богом и Светим Јованом, зауставите коначно упропашћење наших домаћих обућара и опанчара и не гурајте их у табор паупера и пролетера.

За овим, не угрожавајте интерес нашег сточарства, јер уместо кожне обуће од домаће сировине, ви форсирасте увоз гуме на штету биланса спољне трговине.

Пропаст и покретање наших великих кућа мора се зауставити. Последњи је час куцнуо, да се озбиљне и хитне мере предузму, те да с ове стране птице грабљивице отселе из наше обетоване земље.

Да, треба их очистити на корист нашег занатства и трговине, на корист наше домаће радности, а за срећу отаџбине и сигурност наше народне одбране!

Апелујем на Краљевску владу, а нарочито на г. Министра трговине и индустрије, да што пре реши ова питања како у погледу олакшица о раздужењу заналија и трговаца, тако исто у погледу туђинаца, страних емиграната и бесправног рада, и да у последњем часу спасе, што се спасти може!

Даље, у домен г. Министра трговине и индустрије спада вођење рачуна о контроли отварања радњи. Савест и дужност указује ми опет на једну болну социјалну чињеницу, боље речено, социјално зло. Управне и самоуправне власти тркмице дозвољавају обављање радњи за продају алкохолних пића. Као печурке, кафане, механе и крчмичу свуда и на сваком месту. Не помишља се какве све последице произлазе од оваквих многобројних радњи. И, што је најжалосније, већим делом посетиоци таквих радњи јесте таква омладина. Ту се банчи поред уживања алкохолних пића и

сумњивих жена. Ту се коцка. Ту се ствара прости туција и све он што је нездраво за једну солидну омладину. Та младост која је оличена у стваралачким умовима, који граде баш данас историју, умеће победити тесногрудост начетог конзерватизма. Наша омладина социјална до сржи, без икаквих предрасуда, схвата и појми живот целине као јединке, те као таква и постиже свој циљ. Наша омладина јесте несебична, неизвештачена, она је практична и она присно осећа своју битну замисао. Само јој треба дати могућности и треба је помоћи здравим саветима.

Не води добро када се свакодневно, радним даном и празником, посматрају по сеоским кафанама млади људи како се коцкају и пију. Ја нећу да ратујем противу алкохола, иако мислим да је заблуда алкохол хвалити. Сви знамо да онај који га и сувише узима, трпи зле последице. Алкохол ум помрачава, наводи на криминал, убија пород убија понос и углед човека, алкохол је главни кривац: што човек човека уврштава у ред теглеће марве. И ја са овога места улажем протест у корист наше омладине. Јер, господо народни посланици, бољи је лекар који спречава болест да не нагризе здраво тело, него онај лекар који лечи болесног човека.

По старој Уредби о механама и кафанама, много је тежи услов био за отварање ових радњи, јер се водило рачуна о стварним локалним потребама. А сада? За љубав таксе а нарочито дијурне, не избегава се ни близина наших богомоља, а особито школа. Најмањој учерици у селу дозвољава се обављање овакве радње.

У мом срезу некада је било пет-шест сеоских механа, а данас их има пет до шест пута више.

По варошима и варошицама ово је стање још несрећније. Ја знам једну паланку са 300 домова, а са 40 механа, кафана и крчми.

Штетност и убитачност оваквог начина рада је очигледна. И у интересу наше младе нације апелујем на г. Министра да стане на пут отварању ових и сличних радњи. Затим, да се нашим просветним радницима, учитељима и лекарима да могућност, да се упуте на пропаганду и обрете озбиљну пажњу нашој омладини да се клони ових јавних радњи и овога зла.

Убеђен сам, ако се буде стало са издавањем дозвола за ове радње, ако се плански води пропаганда, и ако се посвети већа контрола државних власти, онда ће у нашој земљи бити мање: убистава, разбојништва, крађа, проституције, хазардних игара, а као круна свега тога, неће бити болесних и кржљавих војника у нашој омладини на штету наше нације.

Молим господина Министра да прихвати ове моје сугестије и изјављујем да ћу гласати за буџет. (Пљескање на десници и у центруму).

Потпретседник Радисав Вучетић: Реч има у име групе Југословенског радикалног клуба г. Мирко Комненовић.

Мирко Комненовић: Господо народни посланици, туристика и саобраћај странаца је у свима земљама једна врло важна и уносна привредна грана. Важност ове гране признајемо и ми само у колико сабирамо њене приходе не инвестирајући потребне суме за њен развитак и обезбеђење. Ово ме моме мишљењу најбоља је потврда г. Министра

трговине и индустрије у мало пре изреченом експозеу, у коме се дотакао при крају са неколико речи туризма, истичући колико смо ми меда од странаца сабрали, али не говорећи ништа шта ће се урадити за просперитет нашег туризма. У нас ова грана привреде није рационално искоришћена, већ као онај сељак који на своје земљишту узгаја увек једну и те исту културу не повраћајући земљи одузето све дотле, док се ово земљиште не претвори у ледину. Такву једну ледину представљаће ускоро наша туристика, ако што брже не кренемо правим путем.

Ја сам приликом предлога буџета Министарства трговине и индустрије за буџетску годину 1926/27 узео реч по истом предмету као данас.

То је био уопште први говор о туристички у Народној скупштини. Пошто је, нажалост, све остало по староме, актуелно је да само укратко, један мали део тога говора, рекапитулирам. Истакао сам да је наша земља створена за туристику, истакао сам природне лепоте наших крајева: нашега цијелога Приморја, Плитвичких Језера, Словеначке, Босне, Јужне Србије итд. Истакао сам, да су потребите јаке инвестиције као што то чине остале државе, да ће се уложени новац стоструко повратити у државну благајну, а при томе да ће се сиромашном народу у пасивним крајевима, који су по природи најлепши, пружити зарада и тиме отпасти потреба његовог издржавања, његове исхране.

Том приликом један мој друг, уважени парламентарца, а при томе професор Универзитета, изјавио ми је: Врло је интересантно што сте нам изнели, али је то за нас ново!

Када се претресе рад свију влада до укључиво данашње, споменута изјава је, нажалост, тачна још и данас, јер питање унапређења промета странаца никако да се макне са мртве тачке. Туристика је за нас *terra incognita*! Да видимо, господо народни посланици, да ли је тако?

У предлогу буџета Министарства трговине и индустрије за 1938/39 годину било је предвиђено 650.000.— динара. Нашло се, да је ова сума превелика, па је снижена на 418.000.— динара. Ова сума је ништавна, управо мизерна! То је једна сума која не претставља ни десети део онога што нам треба да скромно вршимо нашу туристичку пропаганду. А где су други износи који су потребни за рецетивни туризам: грађњу хотела, подизање плажа, паркова, жичаних железница, побољшање саобраћаја. Не говори ли ова цифра речито, колико се мало, или, боље, нимало не полаже на важну привредну грану туристике? То се не испољава само у овој цифри, него и у чињеницама, да последице двадесет година тобожње бриге за туризам, ми немамо још закон о курортима, нити фонд, о којему се поодавно говори, за санирање, кредитирање и подизање хотела, нити једну стручну школу за хотелски подмладак. Поред свега овога не постоји толико потребита координација потребних ресурса за успјешно унапређење нашега туризма. Да координација постоји не би се могло догодити да са првим априлом сви путници кроз нашу земљу имају олакшицу за повратак, само немају чланови привредних установа, као, на пример, чланови хотелског савеза приликом њихових конгреса, који су од велике важности за развијање туризма.

Истина је, да су у појединим бановинама предвиђене суме за унапређење промета странаца, али то је само капља у мору.

Као пример наваћам прошлогодишње бановинске буџете: Савска бановина предвидела је 1.250.000.— динара, Дравска бановина предвидела је 700.000.— динара, Приморска бановина предвидела је 300.000.— динара, Зетска бановина предвидела је 280.000.— динара, Дунавска бановина предвидела је 200.000.— динара, Вардарска бановина предвидела је 120.000.— динара, Дринска бановина предвидела је 10.000.— динара и Моравска бановина предвидела је 5.000.— динара.

Како видите, за Зетску бановину је било предвиђено 280.000.— динара.

Ја вас питам, господо, шта се може учинити са овом свотом у једној запуштеној бановини, а при томе центру туризма у нашој држави? Даље, из овога видите да је у Дринској бановини било одређено за унапређење туризма 10.000.— динара, а за Моравску бановину, са свима њеним бањама, 5.000.— динара.

Оваквим начином рада немогуће је ишта добро на пољу нашег туризма посвршавати, а то је Богу плакати кад се, уз огромну државну корист, може помоћи сиромашном народу, који муку мучи!

У Министарству трговине и индустрије постоји одсек за туризам. Ово је права иронија! И поред најбоље воље господа која тамо раде шта могу да ураде, молим вас, са свотом од 418.000 динара који су намењени за канцеларијске трошкове и за рекламе?!

Ми смо, господо, имали наш павиљон на Париској изложби. Ви сте чули од самог господина Министра трговине и индустрије шта је рекао уопште о изложбама. Изложбе уопште имају да послуже престижу државе, националној привреди, дакле, у првом реду, изложбе имају да послуже туризму. Да ли је наш павиљон у Паризу свему овоме одговорио? Ми то већ данас сви у земљи знамо да није.

Наш павиљон стајао је нашу државу 5 милиона франака, а Румунски 25 милиона франака. Наш павиљон најмање је користио туризму. Нити је могло бити среће са неколико изложених фотографија из наше земље. Највишу рекламу за нашу земљу учинио је, веровали или не, не наш павиљон, већ Чехословачки, са великим натписом на улазу: „Путујте у Југославију!“ (Веселост).

Као што је познато, центар туризма је Дубровник, који не би вредео да се не допуњава са Боком Которском, као што је сви зову, невестом Јадрана, и њеним залеђем, Кривошијским планинама: Ловћеном и Дурмитором. Не могу а да не цитирам шта пише, поред осталих, американски бродовласник и светски туриста, мистер Артур Кертис Џемс: „Ово чаробно море, које изгледа више него предивно са околишним брдима преко којих лете облаци! Утисак, који је на мене учинио пут од Котора до Ловћена, тако је дубок и неизбрисив, да нешто слично нисам никада у животу видео, а то особито поглед са високих планина на залив! Обишао сам цео свет, али такву панораму нисам видео! Путовао сам преко узвисине Гранд Корнис у Ници, о којој се каже, да је овај предео најлепши у Европи; али ја тврдим, да није раван путу од Котора до Цетиња!“

Данас је, господо народни посланици, још величанственије, јер је са новим бановинским путем Цетиње—Будва створено ново чудо природне лепоте.

Погледајмо, шта имамо да видимо са планинских висова преко којих вијугају државне цесте. Котор—Будва—Цетиње! На подножју планина видимо јединствени залив коме пара нема, видимо најидеалније и чувене плаже на једној од којих се налази двор нашег узвишеног Краљевског дома, али унакрст целе Боке видимо запуштена места, без воде, без осветљења, без потребних хотела са комфором, са врло слабо одржаним и уским путевима. О асфалтираним путевима ни говора! Са асфалтирањем путева почело се из Дубровника. И кад би се брзо радило, далек је пут до Цетиња!

Послије двадесет година од уједињења — баре — је пут који веже Цетиње са Бокос морао бити првокласан. Када Црна Гора нема него једну железницу коју је трчећи за опкладу прстигао један млади Црногорац, барем да има један уређен асфалтирани пут до седишта бановине. Државна цеста из Дубровника а особито део који пролази Херцеговску Ривијеру неће моћи још дуго издржати, а да саобраћај са залијевом и Цетињем не буде прекинут. Поједина места, особито она која су своју националност и у ропству испољавали, и сопственим жртвама нешто створила на пољу туристике, треба их, мислим, помоћи, како би општине биле у могућности да и саме унапређују туристику. Ради се напротив. Херцеговском је одузета учитељска школа, а отворена у Дубровнику. У Херцеговине је смијештена пошта у једној згради која се могла наћи само у некадашњим Адис-Абеби, и која служи на срамоту државе. Странци се снбивају кад уђу у пошту. Сиромашна општина Херцеговска купила је згодно земљиште, утрошила је за њега 150.000.— динара и држави га је за изградњу поштанске зграде подарила. Држава је земљиште већ усвојила. Биле су три лиценције, али без успјеха, те је Министарство грађевина повисило цијене, али Министарство пошта и телеграфа је нашло за сходно да новац који је био предвиђен и осигуран још у 1936 години за херцеговску пошту, подијели ових дана Сплиту и Скопљу, за изградњу тамошњих поштанских зграда.

Ево, господо народни посланици, како се ради у корист саобраћаја странаца.

Неопростиви је гријех према држави и народу што се најлепшем крају нашег Приморја и уопште туризму не посвећује дужна пажња, и што се туризам замењује са партиском политиком. Не треба замрзити Светог Јована ради Јована. У овом случају ја сам тај Јован.

Зашто да се не угледамо на остале државе. Угледајмо се на сусједну Италију.

Италија даје само за пропаганду туризма 60 милиона лира годишње. За санацију хотелијерства прибавила је пре две године кредит од 2 милијарде лира! Овај новац је скоро већ враћен, јер огромним приливом странаца у последње две године овај зајам је амортизован.

Ово ради Италија чија је земља једна културна атракција, и чија је хотелска индустрија на завидној висини, а њезини туристички објекти давно амортизовани, дочим се код нас власници

боре на живот и смрт са дуговима, порезима и таксама.

Румунија, која у туристичком погледу не претставља Бог зна шта, троши у последње време огромне своте за туризам.

И у овогодишњем предлогу буџета предвиђено је 30 милијона леја, и по 2 леја за сваку железничку карту за иностранство. Ако тако и даље потраје, ми ћемо скоро бити не до ње него задњи.

Само управа нашег напредног Београда увидјела је важност туризма па је Туристички одбор Градског поглаварства града Београда предвидео у буџету 1,250.000 динара за туристичку пропаганду Београда. Ово је врло добро. Београд до сада није ништа у ту сврху трошио.

Треба да једном мјеродавни погледају и добро отворе очи, јер опасност за наш туризам је на прагу. У своје доба кад су одношаји између Италије и Немачке били затегнути све немачке радио станице свршавале су своје говоре са ријечима: „Reiset nicht nach Italien! — Esset nicht italienische Pomeranzen! — Значи: Не путујте у Италију! — Не једите талијанске перанџе! Како знате ствари су се измијениле. Наш туризам опада. Непријатељи су постали пријатељи. Немци, па и наши посјећује Италију. Ми не можемо да конкуришемо. Ми морамо створити један интернационални туристички центар и поставити наш туризам на солидне ноге, како не би био изложен разним политичким коњунктурама и променама, а зато имамо са нашом за туризам Богом даном земљом све услове — само хтети и умети.

Да је гријех занемаривати туризам доказаћу вам и цифрама, које се односе на прошлу годину, а раније је било боље.

Према податцима самог Министарства, посетило је у току прошле године наша туристичка мјеста: 306.000 страних и 706.000 домаћих туриста. Може се рачунати, да су ти туристи донели око 900 милиона, од чега је имала држава директно користи преко фикса око 150 милиона динара а за период од 1930 до укључиво 1935 посетило је нашу земљу 1,307.127 странаца и оставило нашој земљи 3,968.177.060 динара. Шта ово значи за наш привредни, културни и политички живот сувишно је истицати.

Политички значај туризма је врло велик. Послужићу се и у овом случају са Италијом. За вријеме рата Италије са Абисинијом, и за вријеме санкција, Италија је само у Француској продала једну милијарду франака туристичких лира. Овим начином Италија је, поред зараде код француских туриста, вршила своју пропаганду и то са успјехом! Питам, шта је са нашим туристичким динаром? Како је данас, не одговара. Требало би да се дефинитивно утврди релација између туристичког и другог динара, а не да се сваке године постављају релације према разним земљама. Уопште сам мишљења, да би регулисање туристичког динара имало да води Министарство трговине и индустрије, а не Народна банка.

Данас се туризам погрешно посматра искључиво са привредне тачке гледишта, дочим овај има један врло крупан значај којему би требало посветити нарочиту и марљиву студију.

Са саобраћајем странаца људи у појединим државама долазе у додир, упознавају народ и зем-

љу, ослобођавају се разних предрасуда и нетачних обавештења и мишљења, што без сумње много утиче на приближавање народа, а што може чак да има добрих резултата са сваког гледишта.

Сем тога, престиж једне државе, једног народа у свијету, не стиче се само војском, својим трговачким бродовљем, књижевношћу и умјетношћу, већ свакако и са туризмом, јер ту странац има прилику, да својим очима види и упозна стање и врлине другог народа, друге државе и друге нације.

Већ смо сити јалових конференција у корист нашег туризма, које увијек лијепо свршавају, али стално имају минус, што се изгубило неколико дана у разговорима и предлозима и слушала обећања, која се никад нијесу испунила.

Једна свјетла тачка коју морам да истакнем је наше од постанка до данас много заслужно друштво „Путник“ као што сведочи и успела туристичка изложба на београдском Сајму, које је својим радом у земљи и изван наше земље пожњело признање народа, али које, наравно, својим сретствима не може да удовољи свим великим потребама нашег туризма.

Приватна иницијатива је преслаба, треба да држава у своје руке одмах предузме у великом стилу обрађивање туристичког поља, као што су и остале државе учиниле, иначе ће бити касно. Господин Министар може са једним амандманом доста да поправи.

Кад сам године 1926 говорио као присталица тадање владе млатио сам празну сламу, јер се није кренуло ништа на боље. Остало је све по старом. Да — ако будем боље среће данас као опозиционар. Гласаћу против! (Одобравање и плескање на левици).

Господо народни посланици, при дискусији буџета Министарства унутрашњих послова тражио сам од господина Претседника Народне скупштине реч за једно лично објашњење. Реч нисам добио али ми је господин Претседник Народне скупштине обећао да ће ми дозволити да ја приликом овога буџета могу узети реч, и то сад и чиним. Бићу врло кратак.

Господин Министар Драгиша Цветковић изјавио је, да је он био овлашћен од Главног одбора народне радикалне странке, па и од самог шефа наше странке господина Аце Станојевића да води преговоре са господином Бошком Јевтићем о улазу радикала у његову Владу. (Бранко Тодоровић: То потврђује и господин Љуба Божановић, који је кум господину Аци Станојевићу). Ми у нашем клубу овде у Народној скупштини нисмо поверовали овој изјави и то из разлога: што су у оно доба кад су се имали да воде преговори, сви чланови Главног одбора Народне радикалне странке били у животу и били су здрави и чили а исто тако и сам вођа господин Аца Станојевић. Осим тога, нама је свима било познато да г. Драгиша Цветковић није био члан Главног одбора, већ ширег и да је у 1932 години радио против Главног одбора, агитирао да се постојећи Главни одбор измени. Из тога разлога, ја сам, господо, упутио једну депешу господину Аци Станојевићу поводом те изјаве. Та депеша гласи овако:

„Господину Аци Станојевићу.

Драгиша Цветковић, данас пред Народном скупштином изјавио је, да је пре расписа избора био делегат наше странке, а напосе Ваш.

Молим одговор експресним писмом.

Мирко Комненовић”.

Кад је г. Ђуровић узео реч и говорио приликом дискусије о Министарству унутрашњих послова, он је рекао да сам ја добио одговор од господина Аце Станојевића, да је тврђа господин Драгиша Цветковић, коју сам вам сада прочитао, нетачна, и да он није био овлашћен ни од Главног одбора, нити од њега самога, јер да је он преговоре само лично са г. Јевтићем без посредништва водио. Господин Драгиша Цветковић је рекао пре свега да он сумња у ту депешу, и тражио је да се та депеша покаже и том приликом је изјавио још, да није исправно што се та депеша не показује.

Господин Ђуровић му није могао да покаже депешу, јер она није ни била у његовим рукама него у мојим, тим пре, што је на мене била и адресована. И од мене је господин Цветковић тражио ту депешу, кад сам пришао претседничком столу. Тако исто тражио је од мене и господин Министар Корошец, али му ја ту депешу нисам дао из простог разлога, што нисам могао допустити да ниједан мој друг у Народној скупштини, а најмање мој бивши друг у Влади господин Цветковић, може посумњати да сам ја кадар поднети Народној скупштини какву мистификацију.

Као што сам казао, депеша је тако и гласила, а ја је раније нисам хтео дати из разлога, које сам навео, јер је то било једно неповерење према мени.

У погледу ових вођених преговора ја бих имао да кажем још и ово. Преговори су се водили пре избора у кући господина Ђуре Јанковића Министра на расположењу, па иако је он мој политички противник, ја се ипак на њега позивам. Ту у његовој кући су се водили преговори између господина Аце Станојевића и господина Бошка Јевтића. Случајно баш кад су се ти преговори водили био је у истој кући и господин Драгиша Цветковић, али је он био у побочној соби заједно са г. Ђуром Јанковићем и не само овога пута него никако ни он па ни нико други није присуствовао овим преговорима које је водио господин Аца Станојевић са г. Јевтићем. Преговори нису довели ни до каквог резултата из принципијелних, начелних разлога: господин Аца Станојевић, веран програму Народне радикалне странке, тражио је народне слободе, док се господин Бошко Јевтић држао шестојануарске политике.

Оволико сам свега нашао за сходно да кажем, и да објасним, зашто сам тражио реч ради личног објашњења. (Плескање и одобравање на левици).

Потпретседник Радисав Вучетић: Има реч народни посланик г. Ђорђе Јевтић.

Ђорђе Јевтић: Приликом буџетске дебате по буџету Министра трговине и индустрије у прошлој години, ја сам изложио критици рад „Призада“ и рад „Уреда за контролу извоза стоке“. Пошто досада није учињена потребна реформа ових установа, ја желим да и овога пута скренем пажњу на извесне чињенице које убијају углед „Призада“ и дају могућности да се проносе разни

гласови. Тако на пр. тврди се да један од директора „Призада“ има блиског рођака, који има житарску радњу у Петровграду. И пошто је г. директор благовремено обавештен кад ће бити цене од стране „Призада“ оборене на доле, то он свога рођака обавести, да „Призаду“ прода што веће количине, за које ће се доцније покрити кад цене буду ниже, или обратно: кад му рођак директор јави, да ће цене да се попну за две хиљаде динара по вагону, онда господин по нижој цени откупи веће количине, те их доцније уступи „Призаду“. Зато се мора забранити да у служби „Призада“ буду људи који имају присне пријатељске, пословне или родбинске везе са оним лицима или фирмама са којим је „Призад“ у пословном односу.

Ради тога потребно је изменити пословну политику „Призада“ у следећем:

1) Куповину „Призад“ мора да врши једино на јавним берзанским састанцима, и да свакодневно објављује купљене количине са назначењем куповних цена и имена оних, од којих је куповина извршена.

2) „Призад“ не би смео извршити ниједан закључак док не стекне уверење да понуђач фактички располаже робом коју нуди.

3) Куповину од задругара треба вршити само преко задружних савеза. У целокупном пословању „Призада“ треба дати првенство задружним савезима, као преставницима интересната произвођача, у чију је корист „Призад“ и основан.

4) Потребно је да „Призад“ закључи са задружним савезима споразум да се дневно пријављене количине уз потребну гаранцију имају сматрати као закључак који се може исплатити одмах.

Тако исто потребно је да „Призад“ са интереснима претставницима задружних организација и извозницима држи редовне састанке ради међусобног обавештавања у току кампање у доба кад је кампања најживља. Ови састанци морали би се држати сваких 10 дана.

Код предузимања робе задружне организације, кад већ нису фаворизирани, морају бити бар изједначене са приватним трговцима. Досада се дешавало да су берзански агенти примали провизију, која је ускраћена задружним савезима, што се не може никаквим објективним разлозима оправдати, пошто задружни савези имају исте оне трошкове које имају и посредници.

Напомињем да је нарочито потребно да се предузму потребне мере како разлика између јесење и пролетње цене не би била превелика.

Питање цена је једно од најважнијих у уновчавању житарица. И прво питање које се поставља са тиме, то је висина цене.

Да земљорадник не би био жртва прекупаца потребно је да се одмах пре кампање утврди цена по којој ће Призад преузети робу. Техничко предузимање пшенице не конвенира ни произвођачима ни задружним организацијама. И ту је потребна следећа реформа. „Призад“ мора ићи за тим да задружним организацијама олакша рад. Минимална количина коју „Призад“ треба да предузме не би смела бити пет вагона, него да се може примити један или два вагона. У циљу лакшег предузимања, потребно је да „Призад“ отвори своја складишта у свима мало већим местима да продавци

не би били присиљени да робу терају до шлепова и железничких станица.

„Призад“ располаже са капиталом од 250 милиона динара. Према томе, у могућности је да откупи половину жетве још у почетку кампање, и он то мора чинити да произвођач не би био приморан да он иза жетве даје пшеницу у бесцење.

Потребно је, господо, оно што важи за „Призад“ да његови директори не би смели бити у родбинским и пријатељским везама са извозницима, да то исто важи и за „Уред за извоз стоке“. И тамо се води родбинска политика, јер шурак води филијалу у Прагу, а његов зет је овде директор у Београду.

Што се тиче тога Завода за унапређење спољне трговине, односно Уреда за извоз стоке, још приликом формирања тога завода била је намера од стране Министра трговине, да помоћу те институције регулише цене стоке и сточних производа на тај начин, што ће преко целе године омогућити нашим земљорадницима — одгајивачима стоке — рентабилну цену. Даље се очекивало да ће Уред за извоз стоке, који има неограничену власт у погледу додељивања извозних контингента, регулисати извоз тако, да цене стоци, а нарочито свињама, буду преко целе године приближно једнаке и рентабилне. Међутим, вишегодишња пракса нашег извозног Уреда показује да су онда, када стижу тако зване сељачке свиње, — а ми знамо да је то у највећој мери од октобра па до јануара — цене увек ниже, а од јануара до априла, када имају једино великопоседници и трговци, односно посредници, цене су увек веће. Тако, на пример, ове године наш земљорадник - произвођач продавао је своје свиње од 6.50 до 7 динара у месецу новембру или децембру, а целога јануара и фебруара наши великопоседници продавали су своје свиње од 9 до 10 динара килограм.

Велике промене у цени показују да Уред не врши добро своју улогу, јер у једној диригованој или регуларној привреди, као што је случај са извозом стоке, не смеју да буду тако велике промене. Постоји сумња да Уред намерно подешава извозне контингенте тако, да би, у периоду када стиже гро наших свиња, цена била ниска, а касније буде много већа, када буду продавали великопоседници и трговци. (Гласови са левице: Је ли се ти слажеш са таквом политиком када гласаш за буџет?) Нико у овој земљи није узео монопол опозиције па да, ако један чиновник не ваља, да се не сме казати да не ваља, јер ми не би одговарали својој савести ако би дозвољавали да се врши плачка на рачун Владе и владине већине.

Може се са сигурношћу тврдити да, када би Уред водио правилно своју извозну политику, може се са сигурношћу тврдити, да би се цене стоци и сточних производа, нарочито у годинама као што је била ова, могу подесити да преко целе године буду приближно исте и рентабилне.

Познато је, да право на контингенте имају оне фирме које се уносе у посебан регистар код Уреда за извоз стоке. Законом о организацији и контроли извоза стоке и сточних производа од 14 децембра 1935 године као и каснијим правилницима било је тачно предвиђено, које услове треба да испуни једна фирма, па да стиче право реги-

страције, односно право на извоз, на основу контингента.

Каква је била пракса Уреда приликом регистрације код појединаца, нећемо се овде упуштати. Али, довољно је напоменути, да ми данас имамо два или три пута више регистрованих трговаца — извозника него ли што смо их имали за време слободне трговине. Ово доказује јасно да се Уред приликом регистрације појединих извозника није држао закона и правилника, већ је по свом ћефу регистровао кога је хтео. Зато је потребно да се изврши ревизија регистрованих извозника, те да се они сведу на праву меру.

Одавно се говорило у јавности код нас, па чак и у страниј штампи, да постоје неке крупне неправилности код претставништва Завода за унапређење спољне трговине у Прагу. Ова препричавања најзад су добила потврду у одлуци г. Министра трговине од 28 октобра прошле године, када је била постављена једна комисија од пет чланова да испита рад претставништва Завода за унапређење спољне трговине и Уреда за извоз стоке. Комисија је радила преко 3 месеца и њен рад је познат како г. Министру трговине тако и осталом пословном свету. Комисија је утврдила ствари које доказују да се је у Уреду за извоз стоке зацарила корупција, чији најмаркантнији претставник био је Озрен Бузацић, делегат Завода за унапређење спољне трговине у Прагу, шурак др. Милутина Петровића, шефа Уреда за извоз стоке. Комисија је утврдила да г. Озрен Бузацић, који је имао преко три чиновника у Прагу, није водио уопште никакве књиге од 1932 године, када је тамо дошао, па све до 1936. Што је најинтересантније, Уред за извоз стоке слао је неколико пута ревизију а исто тако и шеф Уреда г. др. Петровић био је неколико пута у Прагу, и није нико нашао за потребно да примети, да је г. Озрен Бузацић од Претседништва завода за унапређење спољне трговине направио своју приватну агенцију за зараду.

Даље је комисија утврдила, да је г. Озрен Бузацић утајио приликом наплате возаринских разлика 80.674 круне. Даље, г. Озрен Бузацић је наплаћивао 50 Кч. по вагону на основу уговора од 1934 год. и од те суме утајио је 94.411 Кч.

Поред ове утаје државног новца, г. Озрен Бузацић је вршио и масе других неправилности изигравајући уговор о слободном избору комисионара и на тај начин зарађивао велике милионе.

Још је утврдила комисија да је г. Бузацић, наравно у заједници са др. Петровићем, дозволио чешким комисионарима да зарачунају гремијалну таксу нашим извозницима, те је тако оштетио југословенске извознике са неколико милиона круна, а наравно, он је то лепо делио са Савезом чешких комисионара.

И сад, у место да господин Министар трговине на основу ових и других констатација отпусти Озрена Бузацића и д-ра Милутина Петровића, и овог првог пријави државном тужиоштву за утају државног новца, он својим недавним решењем, пре неколико дана, суспендује ранију комисију, која је све те ствари утврдила и поставља нову комисију од три члана, која треба у року од две недеље да му поднесе исцрпан извештај о свим тим неправилностима у Уреду.

У почетку нисмо могли веровати да је то г. Министар трговине учинио, а нарочито када смо видели која господа сачињавају ту комисију. Нова комисија је састављена овако:

Др. Лазаревић, начелник Министарства трговине; др. Крпан, начелник Министарства трговине и г. Буда Цвијановић, начелник Министарства пољопривреде.

Ја мислим да је г. Министар трговине морао водити рачуна приликом именовања комисије о томе, какви су односи између д-ра Милутина Петровића с једне стране и именовање комисије. Пада у очи, да су два члана комисије, и то: др. Лазаревић и г. Цвијановић, бивши политички другови и пријатељи самосталне странке, којој је раније припадао др. Петровић.

Један од тих чланова нераздвојни је друг д-ра Петровића.

Г. Лазаревић има неке интересе у погледу извоза свиња, који су нашим привредним круговима врло добро познати, а г. др. Крпан је редовни гост д-ру Милутину Петровићу на све ловове које г. др. Милутин Петровић врло често приређује и где препарира своје пријатеље и заштитнике.

Ја мислим да се у објективност једне такве комисије не може веровати и да је Министар трговине учинио велику грешку, када је суспендовао пређашњу комисију, која је врло савесно и ригорозно извршила свој посао.

У интересу је југословенске привреде, у интересу је данашње Владе а нарочито Министра трговине, да једанпут пречисти ово стање у Уреду за извоз стоке.

Господо народни посланици, ја сам био прошле године у Прагу и морам да будем искрен и да кажем да у Прагу не можете да живите од комисионара. Било је неколико народних посланика, међу њима спомињем Милановића, Дачића и потпретседника Вучевића. Блокирали су их комисионари и нису били у стању да се снађу, јер су једнако вођени са пића на забаве и нису могли да чују неправилности. Ја сам случајно испао из те групе и испричали су ми много што-шта о неправилном раду. Чак шта више причало се, како је г. Бузацић издао налог комисионару да се једној особи исплати 300 шилинга, када се та особа враћала из једне чешке бање преко Беча. Тада је Бузацић говорио: „Мени за то ништа не могу!“.

Господо народни посланици, ако г. Министар жели, ја ћу именовати сведока пред којим је комисионар зајмодавац то говорио. Дакле, није било потребно да г. Бузацић једног ресорног министра увлачи у такве ствари. Ја нисам, уосталом, имао намеру да о овоме говорим. А ја могу да именујем и сведоке. Рецимо сведока г. Михајла Јовановића, дописника „Политике“ из Прага, и посланика у Прагу, г. Протића, који зна извесне ствари г. Бузацића, јер му је одобравао рачун провизије, па је то дошло до руку г. Протићу. (Јосип Бенко: Када се тиче Бузацића, то је друга ствар!). Ви сте извозник и умешани сте у то и ви немате права да говорите о томе! То се наше коже тиче!

Господо народни посланици, да пређем сада на индустрију шећерне репе у нашој земљи.

Највећа пољопривредна индустрија у нашој земљи несумњиво је индустрија шећера. Да видимо да ли ова пољопривредна индустрија заиста служи пољопривреди или она постоји само ради

доброга профита својих акционара. Нема сумње, да је код подизања индустрије шећера, првенствено вођено рачуна да она служи пољопривреди, и, ради тога, свака држава давала је и даје погодности таквој индустрији, било у виду заштитних царина, било у виду великих субвенција. Наша држава даровала је ову индустрију великим заштитним царинама да би јој омогућила развој и просперитет, али не да та индустрија целокупну висину заштитне царине узима за себе, већ зато да би та заштитна царина благотворно деловала на развој сировина у интересу самих пољопривредника.

Међутим, код нас је баш обратно. Наша индустрија шећера завела је у црно стотине и стотине домовна произвођача шећерне репе. И да није било Уредбе о заштити земљорадника, још би многи домови отишли на добош. Нарочита повика била је на ову индустрију у доба њеног златног просперитета од 1925 до 1931 године, када је она зарађивала по 1 килограму шећера 3 до 4,50 динара. Па и данас се на њу виче, а ми знамо по оној народној: „Гдегод шушка, има нешто живо!“, — значи да и данас није све у реду.

Господо народни посланици, дозволите ми да мало пролистам писанија по овој грани народне привреде. У нашој држави има 9 фабрика шећера, и то: Фабрика шећера у Ђуприји, на Чукарици и Петровграду, Новом Врбасу, Црвенки, Старом Сивцу, Брањином Врху и Усори. Од ових 9 фабрика, 2 се налазе у рукама државе: Чукарица и Брањин Врх, а остале су у рукама страног капитала, док је једна једина у рукама чисто националног капитала и то оног малог, а то је фабрика у Старом Сивцу, која је сада под стечајем.

Капацитет ових фабрика је, рачунајући прераду репе за 24 часа, следећи: Ђуприја преради репе за 24 часа око 120 вагона; Петровград око 180 вагона; Нови Врбас око 180 вагона; Црвенка око 250 вагона; Осијек око 140 вагона; Усора око 60 вагона; Чукарица око 130 вагона; Брањин Врх око 120 вагона; Стари Сивац око 20 вагона.

Укупан капацитет прераде за 24 часа износи код свих фабрика 1200 вагона. Од овога пада на фабрике које су у рукама страног капитала око 930 вагона дневне прераде, а на остале до 270 вагона, што значи, да страни капитал држи нашу шећерну индустрију преко 77% у својим рукама. Од ових 6 фабрика фабрике у Петровграду и Новом Врбасу својина су мађарског капитала „Форгалми еш Керешкеделми“ банке из Пеште, Црвенка и Ђуприја својина су англо-чешког капитала Прашке кредитне банке, а Осијек и Усора својина су Живностенске банке из Прага.

Ми немамо ништа против тога што је страни капитал уложен у ова предузећа, и ми треба да томе капиталу, иако је стран, омогућимо пристојну зараду, али ми морамо бити против тога, како овај капитал ради и вршља по овој грани народне привреде. Ми не можемо дозволити да он има више погодности него што га има наш домаћи капитал ма у којој грани народне привреде. Страни капитал се може трпети све дотле, док он благотворно делује у нашој земљи, а чим пређе те границе треба му стати на пут! А страни капитал у шећерној репи прекардашио је меру!

Државне фабрике шећера уместо да буду регулатори на тржишту цени шећера и шећерне репе,

оне су се прећутно подвукле под скут осталих фабрика шећера и њихов се утицај ни најмање не осећа како на тржишту шећера тако и на тржишту шећерне репе. Они који воде државне фабрике шећера морали би имати више социјалног и националног смисла и не дозволити осталим фабрикама да се возе преко њихових леђа. Једна фабрика шећера која је покушала реформу у социјалном и националном и задружном духу у овој грани народне привреде, била је одмах по својој појави угушена и, нажалост, у овој земљи није се нашло могућности ни за 10 година, да се овом националном покрету притекне у помоћ, већ се дозволило, да се тај народни покрет и замука малих људи налази у рукама адвоката, који су експоненти страног капитала у нашој шећерној индустрији. Када је држава могла дати помоћи за многе незаслужније покрете, требало би наћи пута и на чина, да се спасе фабрика шећера у Старом Сивцу, коју су подигли у већини произвођачи шећерне репе.

Питање уновчавања шећерне репе ни до данас није регулисано и ако се од 1924 године произвођачи налазе у борби противу фабрика шећера које их страшно експлоатишу. И ове године у јануару месецу изашло је у новинама, да је одржана једна конференција у Министарству пољопривреде између произвођача репе и фабрика шећера и да се завршила без резултата. Чак пита више, са те конференције није дато никакво званично саопштење, иако су на њој узимале учешћа све фабрике шећера и седам разних пољопривредних установа, као и претставници трговине и индустрије, пољопривреде, финансија и војске. Ако је та конференција имала да решава питање производње и откупнине цене шећерне репе, цене шећера као и остала питања са овим у вези, требало је то објавити да се зна о чему се ради и шта је урађено. Поготову требало је објавити да ли је цена шећерној репи повишена или не, јер то произвођачи репе треба да знају унапред. Ја се питам, шта је руководило Министра трговине, пољопривреде и финансија, да се о томе и данас ћути? Није ли био у питању картел, за који се говори да је свемоћан у нашој земљи? Ако се жели дириговати привреда, у њој морају учествовати сви заинтересовани. Тако треба и мора да буде и у шећерној индустрији. Не треба дозволити картелу, који има једностран интерес, већ све заинтересоване треба повезати. У овом случају треба произвођача и потрошача једном уредбом повезати и наћи координацију њихових интереса под контролом државе, а не једноставно дозволити фабрикама шећера да оне вршљају по своје нахођењу, без да имају контролу осталих који су заинтересовани у овој грани народне привреде.

Недавно сам добио писмо од једног мог пријатеља из Софије, који ми јавља (ја не знам да ли је то тачно) да је наш Министар господин Врбанић недавно био у Бугарској на сахрани своје рођаке, и да га је у Драгоману дочекао и пратио за цело време пута неки Бошњак, који је већ био суђен по оном чувеном члану 4 Закона о сузбијању корупције. Тај господин је претставник бугарске шећерне индустрије и, како сам чуо, понудио је семе шећерне репе. Наша држава после тога купила је велику количину семена шећерне репе и то неко старо семе, како ме мој пријатељ оба-

вештава, које те фабрике нису могле ранијих година продати. То семе не може да клија.

Господо народни посланици, све што земљорадник произведено донесе на пијацу за све постоје узуси продаје, за све постоје норме. Ако земљорадник на пијацу дотера ракију, квалитет се мери степенима јачине, вино на малигане, пшеница на хектолитарску тежину, сува шљива на број комада, а оно што земљорадник купује, за то не постоји норма. Ако купује једну тканину, не постоји норма, по којој би се морало знати, од какве је вуне, односно предива, колико је на једном квадратном сантиметру жлица потке и колико основе, и земљорадник као неупућен вечито је у положају да буде преварен.

Рецимо, американ платно које наш сељак много троши, продаје се у трубама на којима пише »40 Yardi« што би, окренуто на метар, значило 36 метара и 56 сантиметара. Међутим, та труба никада не мери више од 36 метара, што значи да на сваком комаду фабрика украде 56 сантиметара. Зато је потребно да се што пре донесе закон о југословенским нормама за све индустријске производе, а нарочито за текстилну индустрију.

Ја сам прошле године упутио једну интерпелацију на г. Министра трговине и индустрије по питању „Зорке“ а. д. југословенског друштва за хемијску индустрију у Суботици. Ова фабрика је са Министарством трговине склопила некакав фамозан уговор по коме би плави камен продавала према цени бакра у Лондону. Тај уговор „Зорка“ је ове године прекршила, јер је дигла цену за читавих 2 динара по килограму више од цене бакра која је била у јануару и фебруару код фабрике за прераду плавог камена. Овим својим поступком „Зорка“ је оштетила виноградаре за неколико десетина милиона динара, а нашу привреду за неколико стотина милиона динара, јер земљорадник није био у могућности да се снабде довољном количином плавог камена, те је за толико принос винограда подбацио. Ја бих замолно г. Министра да раскине тај уговор са „Зорком“. Ја верујем да је потребна индустрија прераде зато, што се извесне киселине употребљавају за наоружање, али ја сам недавно био у Ческој, па сам сазнао, да тамо постоји концерн фабрика коме припада и „Зорка“, и видео сам из годишњег извештаја да је 1936 године централа „Зорке“ зарадила 14 милиона чехословачких круна. Ако су и Чеси, много је. Нека се укину заштитне царине, па ћемо куповати плави камен од Италије као и Бугарска, по 2 динара јефтиније него што купујемо ми.

Било је речи о картелима. Држава, то се може слободно рећи, иде на руку картелима. Картел цемента добио је повластице у тарифским ставовима тако да он вози из Сплита вагон цемента преко Београда у Београдску за 1.800 динара. Нама ће се рећи: па добро, нека они људи тамо јефтиније купе. Али, то је само због тога што у овој земљи постоји једна фабрика ван картела. То је фабрика „Лепенац“ код Скопља. (Бранко Тодоровић: И она је сада у картелу!) Док она није постојала, у Скопљу је цак цемента био 52 динара. Када је дошла фабрика „Лепенац“, онда су га сељаци добили за 32 динара на грађевини, само благодарећи сниженим подвозним ставовима који иду на то да се помаже картел. Ако би био подвоз за пољопривредне продукте исти какав је за цемент, ми би

ово поздравили, али догађа се то да они продају скупље млевени камен него што ми продајемо кукурузно брашно, и ја бих молио да се не кука много што је рђава прођа код фабрика цемента, пошто је то страни капитал, и да се дозволи оснивање нових предузећа како би се картел разбио.

Ја се надам да ће г. Министар проверити ове наводе и да је њему стало да г. Бузарџића преда суду и г. Петровића, који је водио фамилијарну политику и који је омогућио свом шураку да опљачка државу, уклони са тога положаја. Можда се са овим мојим говором неће сложити онај који буде последњи говорио у овој буџетској дебати зато што је и он извозник и сачувао се да буде последњи, али ово ипак није последњи дан дебате па ћемо и ми моћи опет после њега да говоримо. Надајући се да ће г. Министар учинити што треба, ја ћу да гласам за његов буџет. (Одобравање у центруму и на десници).

Погледи Радисав Вучетић: Реч има народни посланик г. др. Драгољуб Јевремовић.

Др. Драгољуб Јевремовић: Господо народни посланици, буџет Министарства трговине и индустрије, не можемо стећи утисак, да је ово Министарство. Ја не спадам у оне који би по сваку цену хтели што мањи буџет. И повећан буџет може да значи успех, ако би се корисно употребио за смишљену и планску акцију за унапређење нашег занатства, трговине и индустрије, те би народ много лакше поднео и повећан буџет него ли смањен али некорисно употребљен.

Посматрајући досадањи рад овога Министарства на унапређењу занатства, трговине и индустрије не можемо стећи утисак, да је ово Министарство имало неки утврђени план за свој рад, па није ни чудо да ни резултати нису онакви какви су могли и требали да буду. Чак можемо рећи, да је Министарство много пута оставило наше занатлије и трговце на милост и немилост крупних капиталиста, чија их је грамзивост довела до потпуне пропасти. За доказ овога ја ћу вас потсетити на узбудљиву и трагичну борбу наших обућара и опанчара у борби са Батом. У тој борби обућари и опанчари нису нашли потребно разумевање за своју ствар код Министра трговине и индустрије и као слабији подлегли су у тој борби а Министарство није ни прстом мрднуло да заштити ова два врло важна наша заната, који су у нашој националној борби водили по нашим варошима прву реч. Наше занатлије у предатном нашем прегнућу за национално ослобођење, када трговина није била развијена и није водила прву реч у привреди као што је данас случај, кажем, те наше занатлије, ти наши ситни људи поднели су највеће и материјалне и моралне жртве за наше ослобођење. Но, после рата, у проширеној отарбини, наше занатлије нису наишле на потребно разумевање и један по један занат постаје плен крупног капитала много пре него што би то било када би Министарство трговине и индустрије имало потребно разумевање за те наше ратом истрошене занатлије. Но не само што нису занатлије наишле на разумевање код овог Министарства за ову ствар, занатлије су дочекале то разочарење, да је Министарство стало на страну крупног капитала, који је занатлије гутао и претварао их од самосталних а ситних привредника у пропале општинске пандуре.

или просте раденике. док су други још несрећније завршили у крајној беди као потпуно незапослени. То што се десило са обућарима и опанчарима у борби са Батом, сада се дешава ситним трговцима у борби са Татом. И ту видимо Министарство трговине и индустрије да није знало да заузме један начелан став за или против велетрговине, већ се дуго колебало и најзад се одлучило, мало несигурно, али у сваком случају за велетрговину насупрот гледишту не само београдске чаршије него насупрот гледишту свих београдских трговаца и трговаца у држави.

Министарство је ипак дозволило отварање велетрговине ако не потпуно слободно а оно уз дозволу самог Министарства. Каква је разлика у овом?

Разлика је та, што ће се адвокату за издејствовање дозволе за отварање велетрговине платити место неколико хиљада динара десет или двадесет пута толико, али, велетрговина биће отворена. И тако ћемо присуствовати не само пропадању нашег занатлијског сталежа већ и трговачког, те ће и Министар социјалне политике имати и већи посао и повећан буџет. А то све зато, што ово Министарство нема један израђени план и један јасан став за проблеме свакодневног живота у вези са ресором овога Министарства.

То исто посматрамо кад бацимо један ма и летимичан поглед на наше банкарство. Контрола и директива која би требала да долази од самог Министарства није скоро никаква. И ви, с једне стране, присуствујете пропасти занатлија и малих трговаца дејством великог капитала који одузима рад занатлијама и трговцима директно а, с друге стране, то раде и банке индиректно. Лични кредит је потпуно изумро. Постоји само хипотекарни кредит, и кредит на залог. Банке дају занатлијама и трговцима кредит само на залог њихове робе и на све стране видите истакнуте натписе: „магацин те и те банке” а у ствари то је и магацин и роба неког несретника, кога је банка усрећила својим кредитом. Но и то би им још опростио под садањим још увек несрећеним и несталним приликама. Али има једно што им се не може опростити и што је довело трговце и занатлије у великој мери у данашње стање. То је што све банке не дају само новац на зајам уз одређену камату већ свуда траже да учествују и у заради, коју такође као и дати новац осигуравају на сто могућих начина, све на терет и трошак несрећног дужника. Тиме се режија страшно повећава, те су и дужници принуђени да улазе у рискантне послове, који се у много случајева завршавају с неуспехом и трговци преко ноћ пропадају. Сав извоз кредитиран је на тај начин. Сви јавни радови већег стила кредитирани су на тај начин, јер предузимачи добијају кредит од банака само уз учешће у добити поред законом дозвољене камате. На тај начин јавни радови коштају много скупље, извозна трговина постаје за трговце нерентабилна, рискантна и онда када ризика и не би било по природи самог посла, али га банка сама ствара својим несолидним и бездушним радом према дужнику, са којим је ортак само на заради али не и на штети. Овакав паразитни рад банака Министарство ничим није спречило, те својом пасивношћу потпуно активно упропашћује оне, које баш треба да помаже. Не могу да верујем да је све ово непознато Мини-

старству а исто тако не могу да схватим разлоге са којих се Министарство држи овако пасивно тамо где је његова активност императивно позвана. Код таквог стања ствари човек се пита: па зашто је ово Министарство и потребно? Његова се сва активност своди на персонална питања и неку стручну школску политику. То све, по моме мишљењу, није довољно да оправда једну овако скупу установу као што је Министарство трговине и индустрије. Ту школску политику, ако само ради ње треба да постоји ово Министарство, може да води и један отсек при Министарству просвете, који би имао специјалну дужност да води стручну трговачку наставу.

До које се мере ово Министарство не воли да бави правим својим послом навешћу вам један еклатантн доказ. Прошле године износила је субвенција Институту за привредна проучавања динара 2.030.000 а ове године она је само динара 220.000 док је у претпрошлом буџету та субвенција била динара 1.900.000.

Шта треба да значи ова овако бедна сума од динара 220.000. према двема ранијим од којих је једна динара 2.030.000 а друга динара 1.900.000? Или су та проучавања при крају или се Министарству досадило да се бави таквим стварима, па своју делатност у том погледу своди на најмању меру? Ја сам врло жељан да чујем одговор г. Министра по овоме питању, а питање је ово: Да ли је ова сума овако мала, што су проучавања завршена или се Министарство не жели и даље да бави интензивно оваквим проучавањима преко овог Института и са којих разлога жели да прекине та проучавања?

Но још једном да се вратимо питању великих магацина и велетрговине. Кад је већ Министарство стало на гледиште, да се велетрговина начелно не може укинути и да је треба чак и дозволјавати, зашто се није искористила прилика, па да се за велетрговине пропишу тежи услови у погледу радног времена као и у погледу осигурања особља. То зато, што се у велетрговинама персонал много више искористио него иначе па је бар Министар социјалне политике требао да се стави у заштиту персонала кад је већ Министар трговине и индустрије жртвовао занатлије и трговце крупном капиталу. Овако имамо и персонал велетрговине остављен најбездушнијој експлоатацији, те је тако и Министар социјалне политике пропустио да испуни своју дужност на овом пољу своје делатности.

Кад ствар овако стоји, кад је Министарство трговине и индустрије пропустило у толиким приликама да штогод уради и за наше занатлије и трговце, може ли се од овог Министарства очекивати бар једна ствар, која би колико толико поправила толике тешке грешке према овим сталежима ради којих ово Министарство и постоји? Ја мислим да се може само ако се хоће. А и крајње је време, ако уопште није и сувише доцкан. То што се још само донекле може учинити јесте, да се најзад регулише и презадуженост занатлија и трговаца као и свих осталих привредних редова. Кажем за ово је већ скоро доцкан јер су многи неповратно изгубљени за нашу привреду. Међутим, кад су банке биле у тешком положају, у који су дошле сопственом кривицом, јер су се бавиле спекулацијом и трговином а не својим послом,

кажем, кад су банке биле у таквом положају, ово им је Министарство притекло у помоћ на разне начине. Па и сама Уредба о регулисању сељачких дугова није ништа друго него санација банака на туђ рачун док су земљорадници били тек на другом месту па им се ни ту није ништа нарочито учинило, као што сам то изложио прошле године приликом буџетске дебате. Сада бих хтео да учиним апел на г. Министра да се што пре донесе одлука о раздужењу и осталих привредних редова, које је криза довела у тежак положај. Чинећи овај апел, ја хоћу да при том дам извесне сугестије, те да и одлука о раздужењу занатлија и трговаца и осталих привредника не испадне опет нека санација банака као што је то био случај са Уредбом о раздужењу сељака. Та је Уредба имала основну грешку, што је као основицу за раздужење узимала величину дуга а не платежну могућност дужника.

Ја предлажем да платежна способност дужника игра главну улогу, то јест да платежна способност дужника буде основица за величину квоте, коју да дужник плати своме повериоцу.

Према томе, мој предлог за раздужење свих привредника који нису обухваћени Уредбом о раздужењу земљорадника био би: Један минимум имовине, сличан оном чувеном § 471 србијанског Грађанског судског поступка, по коме се за наплату дуга сељаку није могло узети пет дана земље са потребним му алатом и стоком, треба оставити дужнику на слободно руковање и без икаквог права за повериоце да се са тога минимума наплаћују. Тај минимум би могао да се креће од 25—30.000 динара, то јест имовина те вредности не може се узети за наплату дуга, те ако дужник има само толико од имовине, он се ослобађа свих својих дугова а имовина му остаје ослобођена свих дугова на слободно располагање. У случају да би доцније он зарадио и већу имовину, из те веће имовине није дужан платити те старе дугове, сем ако то не учини сам добровољно, сматрајући своје старе дугове као дугове части. Сва већа имовина уступа са повериоцима да се из ње наплате сразмерно својим потраживањима а дужник се ослобађа својих старих дугова у потпуности за увек, те старе дугове неће платити имовином, коју би могао стећи, сем ако то сам не учини драговољно као са дугом части.

Противан сам најенергичније да се држава залаже на ма који начин за приватне дугове па ма чији они били и ма ко био поверилац не правећи никакве разлике међу повериоцима па ма били они Народна банка или која друга привилегована државна или приватна установа или задруга ма које врсте. Сви су повериоци давали кредите по својој слободној вољи а оваквом интервенцијом државе у овим односима констатује се само једно стање, за чију одговорност држава нити хоће нити може нити треба да сноси макакве жртве као што је то потпуно погрешно учињено у Уредби о раздужењу земљорадника, те тако, у ствари, држава је банкама загарантовала оно, што су оне својим несавесним радом и шпекулацијама за увек биле изгубиле.

Сем самосталних привредника, требало би узети у обзир, овом приликом, и државне и приватне службенике, који такође грцају под дуговима и које је врло тешко и крајње нечовечно погодити

Закон о извршењу. Овај Закон о извршењу, који је ступио на снагу 1 јануара ове године, у својим §§ 241—253 дозвољава да поверилац за наплату свога потраживања узме чиновнику од плате све што прима више од динара 500 месечно, тако да се дужнику за живот оставља само динара 500 месечно а све остало може му се узети за наплату дуга. Питам ја вас, да ли је могуће да чиновник са породицом живи од 500 динара. Таква одредба је потпуно нечовечна па односила се она на државне или приватне службенике. Стога је хитно потребно да се те нечовечне одредбе у новом Закону о извршењу укину и за раздужење државних и приватних службеника поступи по следећем:

Чиновници који немају веће месечне принадлежности од 1500 динара ослобађају се свих својих дугова, а и у будуће чиновнику се може ставити забрана само за највише 30% од принадлежности, које месечно износе више од 1500 динара и забрана се може ставити само на тај вишек за највише 30%.

Могло би се рећи да ће чиновници на овај начин изгубити у будуће кредит. Ја на то одговарам, да чиновницима и не треба допустити задужење, јер га немају од чега отплаћивати. Чиновници треба да живе само и једино од своје плате и ако они не могу од ње живети, како ће онда још и дугове од исте плате отплаћивати. Ово би био најјефикаснији начин забране да се чиновници задужују, јер презадужени чиновници не могу бити савесни чиновници. Они пак, којима је плата мала и нису њоме задовољни, задуживање не пружа начин да поправе своје стање већ нека иступе из службе и нађу друго лукративније занимање, које ће им дати веће могућности за задовољење њихових прохтева.

Ја сматрам да оваквом интервенцијом за решење раздужења свих осталих привредника, који нису земљорадници те нису били ни обухваћени Уредбом о раздужењу земљорадника, држава само констатује једно стање за могућност или немогућност наплате поверилачких потраживања и омогућава да се према фактичном стању тих међусобних односа створи нова чиста ситуација, у којој би и повериоци знали шта фактички могу да очекују од својих дужника те да се више не заваљају оним, што не постоји, а да се и дужници оспособе за нов посао ма у исти улазили само као физички способан. До сада, услед презадужености, са многим дужницима није се могло рачунати ни као на физички способне људе, којима ни зарада за голо издржавање није била слободна од поверилаца, који су будно пратили сваки покрет својих дужника. Тако су ти дужници, иако способни бар за запалу за лично издржавање били на терету својих ближних и даљих рођака, те су били на терету оних који привређују, а сами су остали као да су и физички парализирани.

Овакав неприродан положај куражно треба прекинути и све ствари и људе поставити на њихово право место.

Пошто сам напред изнео да у раду овог Министарства нисам видео никакав смишљен плански рад на унапређењу нашег занатства, трговине и индустрије, пошто нисам сигуран да ће то Министарство бар у будуће свој рад поправити а не знам ни да ли ће прихватити и мој предлог за раздужење и свих осталих привредника, који нису

обухваћени Уредбом о раздужењу сељака, ја сам присиљен да гласам и против овог буџета. (Одобравање на левици)

Потпретседник Радисав Вучетић: Реч има народни посланик г. Михаило Стојадиновић.

Михаило Стојадиновић: Господо народни посланици, поменућу пре свега да др. Стојадиновић свршава многе крупне и важне ствари за ово кратко време како је на влади. Овом приликом ћу нагласити нарочито улогу занатлија и трговаца у нашој ранијој па и новијој историји, какву су они улогу имали у националном погледу и какву су важност имали у своје време. То је у нашој држави елемент, који је по својој бројности одмах после земљорадника и по привредној улози у сваком погледу конструктиван и радан. Ја нећу цифарски износити овде њихово стање. Нагласићу само ово и подвући нарочито да треба узети у заштиту занатлије од бесправног рада. Ако узмемо, господо, ово, да и у казним заводима се данас млађи нараштај изучава разним занатима, поред многобројне сирочади која у бесплатним школама и занатлијским радионицама изучава занат, онда ћемо видети у каквом се тешком положају налази занатлија. Он тешко долази до свога права, јер је то скопчано са великим трошком, а треба му да проведе бар 10—12 година да постане правни мајстор. Данас је заштићена свака класа. Почните од адвоката па до бабице, сваки је заштићен и нико не може радити оно за што нема спреме и за што нема положеног испита. Међутим, онај који је већ све то свршио и морао да положи испите, који је провео 10—12 година у свом раду док је дошао до тога права, он заштите нема. Ја сам још у прошлој години говорио о нашој спорој администрацији. Наши судови, наше извршне власти, вуку то по 3 и 4 године.

Ако дође до извесне забране, да се неке забрањује да ради, то се не извршује. То је било, то бива и биће и треба предузети оштре мере да се то спречи. Поред своје породице, један занатлија мора да плаћа осигурање радника а сам себе није осигурао. Зато молим Господина Министра, да обрати пажњу и да три пута подвуче да се примењају строге забране оне које бесправно ради.

Господо, напоменућу овде нешто и о нашој индустрији. Господо, наша индустрија предузима извесне послове које раде мали људи. Има ваздан других послова које би могли капиталисти, било наши, било страни да раде и да уложе велике капитале. Међутим, ми видимо да они узимају послове нашег малог човека, даје га и не дају му да живи. Ја ћу навести само оно, што је говорио и г. Јевтић, односно фабрике хемијске „Зорка“ у Суботици. Ми имамо само ту једну фабрику и наша привреда трпи од тога што је то скуп. Плавни камен, гвојива и супер фосфати, то би се могло да производи 50% јефтиније, него што га они продају. Од тога трпи наш радни свет и саме земљорадничке задруге могле би да узму на себе да оснују такву једну фабрику и имали би те производе много јефтиније и не би то много стајало. Они баснословно велике суме зарађују. Код свих наших предузећа ушла је манија да се за кратко време обогате. Док су раније људи радили по 40 до 50 година док се обогате, данас људи хоће за годину дана да се обогате. Треба цене максимирати, јер ако бакар скочи 10% они подигну цену за 30—40%. Тако

исто и са надницима, ако оне мало скоче, они одмах калкулишу 30—40% скупље. Ја сам прошле године у Финансијском одбору подвукао и поднео један предлог г. Министру војном и самом г. Претседнику Владе. Они су донели одлуку да се у Борском руднику уведе рафинерија бакра. То је добра ствар, од таквог бакра може се израђивати све што треба за наше приватне потрошаче и за нашу војску, и тај се бакар може месити као тесто. Али, видите, они производе само блокове пречишћеног бакра у блоковима, као што су они који су пречишћени у пећи и њих извозе на страну, ма да би ми могли сами да га прерађујемо у земљи, а не да после увозимо и пет пута скупље плаћамо предмете који су нам потребни. Треба основати једну фабрику која би израђивала све такве предмете који су потребни за муницију.

Сем тога, та фабрика би производила све оне потребе војне што се раде у војно-техничким заводима, али војно-технички заводи доносе полу-прерађен материјал па га израђују и у случају рата не би могли да добију материјал који је потребан. За државу не би била велика штета да се уложи тај капитал, јер би просперитет био унапред осигуран. Зато што би се производило код нас, а не би било потребе за другим, то би се могло употребити за привреду, на пример, код железнице, где је колосална потрошња.

Сем тога, у времену када не би било рата имали би ипак просперитет у тој фабрици у томе, што би наши најближи суседи као што је Турска, Бугарска, Грчка, Румунија итд. који немају бакра и немају тај артикал, њима би се могло извозити, зато што смо у непосредној близини и запослило би се преко 100.000 наших радника у разним фабрикама. На то треба упутити капитал било страни или наш, а не дозволити да се ради онако на уништавање малог трговца и занатлије, као што ради „Бата“, „Тата“ „Тивар“ итд.

Ја сам са овим завршио, и пошто верујем да ће Влада др. Стојадиновића узети све напомене, које су долазиле са ове или са оне стране, а које су умесне и примити их и да ће извести цео свој програм убудућности, гласаћу за овај буџет. (Одобравање и плескање на десници).

Потпретседник Јеврем Томић: Реч има народни посланик г. Илија Михайловић. (Гласови: Није присутан). Пошто г. Михайловић није присутан, сматра се да је одустао од речи. Реч има у име групе Народног радног клуба народни посланик г. др. Никола Шијак.

Др. Никола Шијак: Господо народни посланици, да не бих сувише искористио стрпљење господо говорника који долазе после мене, нећу поновити оне приговоре, које су изнели моји предговорници, већ ћу се у својим излагањима ограничити на један део послова овог ресора о којем до сада није ни један говорник ништа изнео; наиме ја ћу се ограничити на наше приватне новчане заводе, у вези са заштитним законодавством, како бих овде, пред вама самим, законским прописима доказао, да Министар трговине и индустрије фаворизује својом политиком велики капитал на штету малог капитала, да помаже велике новчане заводе на штету малих новчаних завода.

Да то докажем неће ми бити тешко, јер ћу се служити самим прописима Закона, односно самим прописима Уредбе коју је издало Министарство.

Вама је, господо, свима познато, нарочито онима који сте са села, какву су улогу играли наши мали новчани заводи, који су постојали у селима и нашим паланкама, који су у извесно време такође једини кредитирали нашег земљорадника, и то онда када је наш земљорадник био најпотребнији за кредит, када му је требало да плати порезу, прирез, да набави пољопривредне справе, да набави семе, евентуално да набави потребно издржавање за себе и породицу.

Он је добивао кредит само код малих новчаних завода, који су имали разумевања за њега, и који нису као велики новчани заводи тражили гаранције, које он није могао да пружи. Док су велики новчани заводи врло ретко кредитирали земљорадника, и то обично индиректним путем преко мањих новчаних завода, са жиром тих мањих новчаних завода, па чак и супержиром мањих новчаних завода.

Када је тешка привредна, специјално пољопривредна криза захватила у пуној мери и нашу земљу морала је и сама држава да посегне за радикалним и далекосежним мерама, да би спасла наш најмногобројнији staleж од тоталне пропасти. Ради тога је тада донесен Закон о заштити земљорадника од 19 априла 1932 године, којим је проглашен такође општи мораториум за све земљорадничке дугове.

Као прва конзеквенца тога мораториума за земљорадничке дугове, морала је да уследи заштита свих новчаних завода, који су кредитирали нашег земљорадника, а који су услед тога мораториума дошли у тежак положај плаћања, и нису могли да измире своје обавезе, морали су како се каже, да затворе своје шалтере. Већ у томе Закону о заштити земљорадника донесен је § 5 којим је предвиђена заштита за те новчане заводе. Само то није било довољно, па да уреди све одnose тих новчаних завода, и осим тога о томе параграфу петом морало се за сваки завод да се донесе посебна Уредба, што значи, да би имали велики број Уредаба, те се тако указала потреба за једном специјалном уредбом, којом би заштитили те и такве новчане заводе, а уједно и њихове веровнике. Та и таква Уредба донесена је била 22 новембра 1933 а касније је замењена са новом Уредбом од 23 новембра 1934 године, која је и данас на снази.

Једна од најосновнијих одредаба те Уредбе је пар кондицио омниам кредиторум — то јест, равноправност свих заводских веровника, што се видело из саме одредбе Уредбе и читавог духа те Уредбе.

Међутим, тај принцип не да није консеквентно проведен, него није уопште проведен. Одмах, у самом почетку, онемогућен је тај принцип, јер су била изузета потраживања државе и државних привилегованих завода, као Народне банке, Поштанске штедионице, Привилеговане аграрне банке. А, међутим, тај принцип, који је био донесен у интересу малог човека, касније је потпуно осујећен, што ћу касније доказати.

У члану 19 те Уредбе о заштити новчаних завода и њихових веровника нормирано је, да каматна стопа по текућим рачунима не може бити мања од два од сто ни већа од четири од сто годишње, и то бруто камата. Међутим, још пре те

друге Уредбе о заштити новчаних завода и њихових веровника 3 августа 1934 године донесена је од стране Министарства трговине и индустрије, а усвојена од Министарског савета, Уредба о максимирању камате, којом је било одређено у члану 3 тачка 2 да новчани завод не може од другог новчаног завода наплаћивати већу камату од 8% годишње у колико се кредит састоји у реесконтну меничних потраживања, по којима су дужници земљорадници, а та дуговања су регулисана посебним законским прописима у погледу рока исплате и камате.

Дакле, како видите, већим новчаним заводима је дата могућност Уредбом о максимирању камата да од мањих новчаних завода могу наплаћивати 8% камата, иако ти мањи новчани заводи нису могли од земљорадника наплаћивати толику каматну стопу. А ти мањи новчани заводи, они су непосредно кредитирали земљорадника, што је благотворно деловало на нашу привреду. Сад су они, међутим, могли да наплаћују много мању камату од оне, коју су они морали да плаћају реесконтним веровницима. Овде је нелогичност и контрадикторност тих законских прописа а врхунац нелогичности и контрадикторности се налази у прописима Уредбе о ликвидацији земљорадничких дугова од 26 септембра 1936 године и Правилника за извршење те Уредбе.

У чл. 3 тач. 8 ове Уредбе је одређено, да веровник који је непосредно кредитирао земљорадника, ако је ту тражбину обухваћену Уредбом реесконтовао, ломбардовао или цедирао код једне кредитне установе, не може од ње тражити оне олакшице које је сам морао дати дужнику по прописима Уредбе.

Према прописима те Уредбе о ликвидацији земљорадничких дугова, сва су земљорадничка дуговања новчаним заводима предата Привилегованој аграрној банци, која имаде веровницима за 14 година исплатити 50% у готовом новцу а 25% у 3% обвезницама, док остатак од 25% губе ти новчани заводи које су кредитирали земљорадника. У чл. 15 тач. 3 Правилника за извршење те Уредбе предвиђено је, да се сва потраживања реесконтног дужника према Привилегованој аграрној банци везују — блокирају — и служе као обезбеђење у корист веровника по реесконтну до укупног његовог потраживања из ових послова према првом веровнику земљорадника.

Овим прописом је нарочито осујећен, господо, онај принцип равноправности свих заводских веровника, јер по томе веровници по реесконтну имају да буду првенствено подмиреени са целим својим потраживањем и то са 8% камата, док остали веровници могу доћи до подмирења тек после њих, разуме се, ако шта преостане, а тешко да ће ишта преостати када новчани завод, као реесконтни дужник, мора реесконтном повериоцу из властитих средстава да доплати још 5% камата на оних 3% што добија од Привилеговане аграрне банке, што за 14 година износи 70% целокупног главног потраживања тих реесконтних веровника. Шта ће остати улагачима, шта ће остати оном сиромашном штедиши, који је откидао од својих уста, да би себи ушпарао неку пару за своју старост? Шта може да остане? Не може ништа, јер су сви новчани заводи морали да прекину сваки рад.

Господо, ја бих ишао и даље и не бих рекао да је ова нелогичност и контрадикторност у пропису закона случајна, јер да је случајна она би до данс била коригована, тим пре, јер су надлежни у Министарству обавештени и о нелогичности и о контрадикторности тих законских прописа. Зашто се то не коригује? Ја мислим само ради тога што је систем политике ове Владе тај да фаворизује велики капитал на штету малог. Ради тога изјављујем, да ћу гласати против предложеног буџета. (Одобравање на левици).

Потпретседник Јеврем Томић: Има реч народни посланик г. Миленко Глишић.

Миленко Глишић: Господо посланици и другови, пре него што пређем на овај важан ресор, о коме сте ви сви ранији предговорници говорили, хоћу да кажем једну ствар. За жаљење је шта ви ово радите. Ми овде мучимо овај персонал и мучимо сами себе. Говоримо пред празним клупама и бућкамо воду у ступи. Какве ће бити вајде, ако се овоме особљу буде дао неки хонорар, када ће они за 30 дана и ноћи да изгубе здравље, а и ми тако исто?!

Ја мислим да је то један грех и оних који праве овај распоред, јер мисле да ово онако филмском брзином прераде, па измешају и плеву и сламу и све у цак, а кажу, да је — жито!

Ја мислим да је то грех. Право да вам кажем, ја мислим, да нигде, ни у једној држави не постоји да се целу ноћ ради. Какав је то рад, господо, кад ми у 3 и 5 сати пред зору овде радимо?! Ја мислим да ту нема рада, — сем ако хоће човек онако да говори.

То стављам једну примедбу. Ово ће се нама горко светити, а светиће се и Влади, јер ово иде на штету њену. Ми њој чинимо медвеђу услугу, јер не дајемо оне услуге које смо дужни према заклетви. Сад ћу са тим да завршим и да пређем на главну ствар. (*Јован Здравковић:* А грех нека падне на ову Владу!).

Господо посланици, кад говорим о ресору Министарства трговине ја сматрам да је ово толико деликатно и велико питање, у толико пре, што сви паметни народи у свету полажу на трговину врло много. Ја мислим да и Енглеска, и Немачка, и Француска и Америка не сматрају то празним чабровима — него сматрају трговину као темељ у својој кући. Док, шта бива код нас? У предатној Србији трговина је била адем камен, који је представљао украс и вредност државе. Шта је данас? Данас је дошла у неку изгужвану архиву, бачена је на збрљиште.

Нема ту куће, нема ту среће. Ја хоћу овде да будем искрен. Ценећи г. Министра као свог доброг пријатеља, а ја сам његов пријатељ, хоћу да му ово послужу као обавештење, искрено са срца и даваће могућности да он види, зашто је постала наша држава. Само зато што је у њој било реда, било поштовања. Ми данас изгледамо као нека маса, од које се само праве неки опити, а кад се погледа — на крају није ништа. Ми све овде говоримо лепо и причамо а од тих прича, изгледа ми, да је слаба хасна. И ја мислим да ће се то нама горко светити и осветиће се и једној и другој страни, осветиће се и нама који кочимо да не оду кола на ниже а и вама који гурате, и ми ћемо бити криви с вама, јер смо ту манцу заједно с вама кували. Ја ћу рећи шта мислим, што сам савесно за-

мислио и што имам обавезу према души својој да речем. Паметан човек порани изјутра рано кад пође на пут а кад буде мрак има она наша пословица која каже: И кокошка од 60 пара тражи рано конак. А шта ми радимо? Ми по целу ноћ пребивамо клупе и дремамо а сутра нам је криво што је искочило овако и онако.

Дакле, да пређем на ствар. Једно болно питање које све нас погађа у нашој држави, то је, господо, не гледајући ни на лево ни на десно, сви сте ви људи из народа и имате обавезе за које ћете морати полагати рачуна, па и ми и ви имамо један грех на души. Већ је неколико година како наш привредни живот изумире, како наш пословни трговац и занатлија чами и издише као оно кандилце кад нестаје уља у оној чаши. Тако исто, господо, цео наш народ, да се не лажемо и не обманујемо, он издише потпуно. (Један глас: У целом свету је тако!) Не није, господине, Ви можда доста знате, али ја више путујем и видим где је трула која ћуприја и уверавам Вас да нема нигде незгодније неко код нас. Хоћу да кажем да пословни мали човек, занатлија и трговац, страда. Ви сте сви људи из народа, ви имате шустера, опанчара, ужара итд. и осећате њихове боле како они изумиру а то је један велики грех. Ја вас молим, господо, да ме саслушате а молим г. Министра да он ово болно питање, које је на души његовој, на души Владиној, на души нашој, скине са душе наше и његове, јер је то велики грех. Да се лепо ово питање муке и несреће доведе у постојаније, нека се даду могућности и занатлији и трговцу да се и њихова дуговања учине као и земљорадничка. Он ваљда не чека да мајка умре, па после да даје лекове. Ваљда се не чека да дођу избори па онда да се дају неке паролe: Ево, трговче, ево, занатлијо, ово ћете спасти! Ја мислим да је то грех, јер брза помоћ најбоља је помоћ. Много више ће се добити користи ако ми лепо оживимо тај мали привредни живот занатлије и трговца, а та мука није дошла његовом кривицом, него кривицом целог света. Треба да га оспособимо да постане јунак а не болник и рањеник, и да се то питање одмах реши. Ја молим г. Министра да он целој Влади учини тај апел и сигурно ће тада души својој учинити места у рају, јер нису ни паре, ни куће, ни власт срећа, него су паре оно што човек има у срцу и у души. Ја не желим да имам стотину палата, а не верујем ни ви, јер није ту баш сва срећа. Ја мислим да замолим г. Министра, ако хоће да својој души нађе места у рају, да помогне, да код Владе ургира да се ово болно питање скине са тела и душе малог трговца и занатлије. Дугови притискују тога занатлију и трговца, то је, господо, веома болно, можемо се ми замлаћивати и замајавати колико хоћемо, али имајте уверења кад год прођемо поред тога малог привредника у земљи, знајте да он гледа у вама непријатеља, мисли да нећете да му учините и да га спасете и ја то износим овде, а како ћете ме ви разумети, то је споредна ствар. Ја хоћу да пренесем овде болове и муке сваког мученика, који гледа и на вас и на нас, а сад да ли ће меродавни ово разумети, то је њихова ствар.

Хоћу сад да пређем на једну другу ствар. Аграрна банка постала је у Београду да санира дугове земљорадничке. Ја сам увек говорио и базирао на томе, да је то један грех. Ја сам увек о томе говорио да смо ми направили један кадар

чиновнички, који ће живети 30—40 година на рачун земљорадника. Ја бих, право да вам кажем, са много мањим рецептом све то пречистио. Сељак је један велики мученик, један велики болник, ја бих узео сунђер па бих те његове дугове пребри-сао и оспособио га као ратника који је рањен, ја бих га излечио и извидао, па му после пушку дао да се бије, а не кроз мозак рањеног, кроз трбух још да га мучимо и товаримо. Зашто? Зар он није заслужио за 20 година рата, што га је експлоатисала држава и сви лиферанти и операнти, зар не треба да му, као момку кад пође на причест, поклонимо опанке! Ми бацамо на којекавке луксузе и спрдње по милијарду динара а то више значи као да рођени отац свом детету вади очи и каже: Деде, нижи ми перле и ђињуве.

Ја сам, господо, зато да замолим господина Министра трговине, да он у колегијуму Министарског савета предложи то, и ја ово што предлагем то је стога, да користим Влади, наоко нисам у Влади. Они треба да знају да ако учине то, они су учинили севап Богу, и да су учинили севап својој души. Поред земљорадника, Влада треба да поведе рачуна и о занатлији и о трговцу и да га не товари много да га сломије, но, напротив, да гледа да га оспособи, па онда имаће среће и он и земља.

Сад ћу, господо, да пређем на ствари које тангирају господина Министра трговине. Ми се овде боримо и цела земља у нас гледа, да ли ћемо моћи земљи да дамо какве благодати, и ја мислим да погађам жељу свих наших другова, да ми сви имамо намере добре, и да сваки од нас треба да допринесе онолико колико може. Ми смо овде испитивали, зашто рамље наш привредни живот, па смо се сложили, како они који су у Влади, тако и они који су против Владе, да је овакав живот неподесан за наше прилике и за нашу земљу и нашу привреду. На пример, господо, у Америци која је земља много спремнаја од нас за послове, а тамо је слободно живети, слободно радити, док код нас, што рекао господин Косић, ми, изгледа, кукамо на болшевизам, а ми стварамо болшевизам. Шта ће нам Призад и шта ће нам Уред. Какав Призад, какав јад! Па зар они недају да живи 14 милиона душа, него су створили једну јазбину у којој се створило неколико махера — математичара, који мисле да су сав мозак свих нас поцрпили и управљају са нама као да смо нека дивљаци, и само треба да нас зауларе, па да нас воде. То је један грех. Зашто, господо, да имамо тај Призад, и шта ће нам Призад. Па ми смо у малој предратној Србији радили такве послове, директно да смо задовољили цео свет и заинтересовали смо све државе у Европи, као Немачку и Аустрију, за наше продукте, а сад хоћемо да кроз једну цев протуримо нашу имовину и наша добра. Пре рата, господо, ја знам да смо ми у земљи радили по 4000 вагона пекмеца, а сад свега 120 вагона, а наша земља је десет пута већа него што је била. Па смо исто тако, господо, имали у земљи шест до осам хиљада вагона сувих шљива, а сад 200 до 300 вагона. Зашто се то дешава, и зашто ми ни шљиве не можемо продати него треба да их продајемо кроз туђе руке. Значи, трговац треба да опљачка сељака а Призад треба да опљачка и сељака и трговца. Исто то дешава се и са житом и осталим цера-лијама.

А сада хоћу да пређем на стоку. Некада је у моме ужичком крају било по 50—60 целебџија, а

сада их нема више од два до три. Зашто је то и како је до тога дошло? Зато, што се пронашло да све што наш сељак има да прода, треба да прође кроз неке канале и кроз неке тунеле, да прође кроз руке Призада, па тек онда да може да буде изнето на страну пијацу. Наш је народ од тога огромне штете претрпео и ако се овако продужи и даље, он ће морати да износи на пијацу чак и оно последње јаје, које му кокошка снесе.

Каже се да је Призад у прошлој години зарадио преско 100,000.000 динара. Ја мислим, господо, да није никаква вештина зарадити тај новац, кад се имају оне концесије које има Призад. Нека се мени даду све те концесије и ја могу овде да ганатујем, не само да ћу зарадити стотину, двеста, триста, него и много више милиона и да ћу бити у стању да с новцем, који будем на овоме послу зарадио, одужим све сељачке дугове. Ја бих могао овде свечано да дам своју обавезу у томе смислу. Ја бих молио стога Господина Министра трговине да предложи својим друговима у Министарском савету да се овај Призад укине. Нека се место њега створи један савет од 30 пословних људи, с којима ће се Министар посаветовати о свима питањима, која се буду тицала наше народне привреде, и ја сам уверен, да ће од тога бити много веће користи и по нашу државу и по наш народ, много веће, него ли ова што је сада држава има од Призада. Ако се ово не уради, и то, ако се не уради што пре, онда ће се од нашега народа створити само пролстери и бескућници. А да је с њима после врло тешко изићи на крај, то свакако није тешко погодити. Господин Министар би требао да се постара о томе да се побољша стање нашега света у вароши, јер тај наш свет у вароши, то је као нека матица, која води онај свет у селу.

Напоменуо сам већ малопре г. Министру да би боље било да он има поред себе један привредни савет од људи привредника који познају све народне потребе и потребе наше привреде, па да од њих исцрпи оно што је корисно. Ако би се тако радило уверен сам да би, помоћу тога привреднога савета, једна година рада у нашој држави заменила десетогодишњи рад како се данас ради.

А сада, господо, хоћу да скренем пажњу на једну ствар како ми протежирамо нашу робу и како пролазимо преко тих Призада и Уреда. Ја сам био у Паризу прошле године и интересовао сам се како смо заступљени тамо и какве везе одржавамо са том нашом братском Француском. Тамо је на изложби био направљен павиљон који је коштао најмање 5 до 6 милиона франака, а на мене је, право да вам кажем, као и на све нас који смо тада били, учинио тај павиљон тако јадан утисак, да ми је изгледао као неки трговац који је банкротирао; па су ми сви рафови испразњени осим неколико шамија што стоје у некој кутији. Чак и албански павиљон био је боље уређен, а у нашем, осим шумарског одељења што је нешто вредело, све остало је било празно и шуто, што ми могу посведочити колеге који су са нама тамо заједно били. Док је у албанском павиљону био изложен и угаљ и све друге намирнице којима се та земља одликује, ми нисмо имали заступљене радове ни из наших радионица из Ниша ни из Скопља, ни из Сарајева, нити наше врсте дувана, ни нашу народну ношњу, ни опанке, ни главне артикле нашега извоза, него су свугде били празни

зидови, тако да смо далеко стајали иза Румуна и других народа и мене је било стид кад неко прође поред тога повиљона, па каже да је то павиљон Југославије.

После овога хоћу још да скренем пажњу г. Министру на једну ствар, која наш живот суши и дави, и молио бих г. Министра, кога ја веома поштујем, да то узме у обзир. Ми, господо, имамо са стране велики прилив туђинаца који су навалили у ову нашу лијепу кућу и једнога дана, изгледа ми, да ће доћи време, да ћемо морати рећи: па ово и није наша кућа. Несумњиво је, браћо и господо, да су ту странци дошли овамо да нам нешто узму а не да нам нешто даду. Сви се жале данас, и трговац, и занатлија и сељак, како им је тешко. Па како да им и не буде тешко, кад је у овој нашој кући наврнуо туђ капитал и почео да дави наше људе, наше мале трговце и занатлије да је у њима свака кочница почела да се ломи. Узмимо само тога „Тату“ и „Бату“. Тај „Бата“ са својим радом и са својим гуменим опанцима удесио наш народ тако, да ћемо за десет година имати сакате наше синове у овој земљи. (Одобравање и узвици: Тако је!) А за доказ тога узмите само овакве ципеле, па их метните у каљаче само три дана да престоје, па ћете видети да ће сасвим изгорети. Тај „Бата“ запослио је можда стотину људи или рецимо и три хиљаде људи у својим фабрикама а упропастиће нам цео народ: Ти људи нису код њега упослени ни за шта друго, него за прављење долме! Ниједан радник у његовој фабрици не може да купи одело на другом месту, не може да се ошиша, не може да се обрије, не може да руча нигде, него сваку пару мора код њега потрошити. Он гуши наш народ са свију страна и својим радом упропастио је преко 30.000 наших најбољих пословних људи, па нека сваки од њих има бар по троје деце, то је већ 100.000. А тај „Бата“, кад дође време да нам требају војници, оставиће нам штрупиране и болесне наше најбоље младе људе а он ће авионом да одлети и да се воза по Берлину и Паризу или по Америци. Ако Влада мисли да је њен интерес да тако стање и даље одржи, нека ради како се данас ради, али ја мислим да је баш у интересу и њеном и целога нашег народа да се једаред прекине та политика са тим странцима и страним капиталом који нас доведоше до пропасти.

А сада да пређем на „Тату“. И тај „Тата“ је завио у црно цео Београд, тако да ће ускоро по свима дућанима морати бити излепљени црвени печати, па не само у Београду, него и у Нишу, у Скопљу и у Крагујевцу и у свима нашим варошима. Чуо сам да у Загребу њему није дата та концесија да тамо ствара свој картел а у Београду му је дата. Стога бих ја молио да се те ствари једанпут доведу у состојаније, па ако не може никако друкчије, нека се бар томе „Тати“ и „Бати“ забрани бар два дана у недељи да не могу да раде. Јер када су Французи могли тако да поступе према тим својим великим тигровима, можемо и ми и право је да то урадимо да бар толико дамо нашем свету, нашим занатлијама и трговцима да могу бар мало да се надишу ваздуха и да одрже душу. Јер тај вам је „Тата“ и „Бата“, — оба двоје су једнаки, као комарац кад човеку падне на руку, они не престају док му крв не посисају. Ја сам сматрао за дужност да г. Министру у интересу целокупне наше привреде скренем пажњу на оне околности

које сам изнео, јер то је у интересу свих нас а и у интересу Краљевске владе.

Па било то да је влада Миленка Глишића, па било да је ма која друга влада, увек треба да се скине тај грех да се не би могло казати да су поједини министри у појединим картелима. Ја сам једном министру са ове стране рекао ономад: Кажу да сте ви акционар без акција и да примате тантијеме. Тај министар није у влади него на овој страни. Он ми је одговорио: Није истина. Ја сам му казао: знам, г. Министре, да је једанпут донешено у вашу кућу 22 пари ципела. И онда он је те ципеле поделио деци, шурацима, свастикама итд.

Дакле, ја бих молио господина Министра да он ово прибележи и некако онемогући да се баца та фама на министре, јер ја нећу ничим да прљам ницију част. Ја нисам казао да је тај из ове Владе, јер су ови људи почели када су „Бата“ и „Тата“ постојали. Али би сада требали да их се опросте и да кажу: далеко им лепа кућа!

Ових дана, Господине Министре, кружи једна верзија да је наша држава дала Аустрији 9 вагона кукуруза. Лепа је то ствар. Ми имамо у нашој кући све што треба једном човеку за живот и дајемо свима. Али од тога треба да видимо неке користи. Али, како ми изгледа, ми уместо пара добијамо неке канте, лонце, шерпе, аутомобиле. Ја бих молио да се убудуће тако удеси да добијемо бар главницу а интерес им цаба. Барем да узимамо нешто што сељаку треба, али од тога нема ништа. Они нам дају неке аутомобиле и којекакве ствари. Чуо сам и то да се каже да је уговорено да берзански суд у Бечу суди. Дакле, ја ти продајем жито за празне луле и да ми ти тамо судиш да ми не ваља жито, али да ми ваљају луле! (Пљескање на левици) Ја Вас молим, Господине Министре, да Ви тај уговор, ако је закључен, анулирате, јер то пада на терет Ваш, и да не дају нама празне канте и да нам суди берзански суд у Бечу, већ да нам суди берзански суд у Београду. Јер г. Министар то добро знаде како иде, када стигне роба, они кажу место динар добићеш по сто пара. Зато ја молим Господина Министра да ову ствар забележи и да је регулише.

Сада да пређем на фабрике шећера. Лепо је г. Јевтић изнео о тим фабрикама шећера и дужност је свих нас да овде заједнички допринесемо нашем добру. Наше фабрике шећера, и једна и друга, за велики су грех. Наша је фабрика просто сувлазник у отимању народног добра са оним шпекулантама, који су се привоштили уз наша леђа. Они имају девет фабрика а ми имамо две фабрике. Њихових 9 фабрика добијају милионске суме, а прошле године код нас је било 2 милиона дефицита. Њихове фабрике дају њиховим људима по пет до шест стотина хиљада тантијеме. Наше фабрике имају дефиците а они узимају милионске своте, не плаћају никакве камате, а узимају репу и радну снагу како хоће.

Дакле, ја сам за то да се, у интересу достојанства наше државе и Владе, одмах повуку фабрике из картела. Ако је Влада пријатељ себе и ако је пријатељ народа, то треба да учини. Зашто шећер да буде код нас 14 динара, и зашто да га немамо за 8—9 динара?! Ми треба да дамо сељаку могућности, да он са својом породицом потроши годишње по 5—6 кила шећера. Не треба га давити

да тај артикал о своме Благом дану, Слави или свадби не може да купи. Фабрика шећера треба да буде слободна па да одржава цену на сношљивој висини, а не да се богате у тим фабрикама они, који су дошли да нас плачкају. Ако хоће фабрике да сперу грех са себе, треба да исклуче те људе. Ја износим овде своје мишљење, па нека се то запише и нека се доцније прочита, да ли сам мислио поштено или нисам мислио.

Ја сам мало пре слушао г. професора Косића, који је лепо у своме излагању хтео да да што бољи материјал Господину Министру не мислећи ни он, ни ја да Г. Министру натоваримо какав грех. Али дужност је, ако неко у кући свога пријатеља види, да му неко чини зло, да му покаже ко је кривац за то учињено зло. Ја сам, слушајући г. Косића, који је у истини изнео тако лепе ствари, увидео да то Господину Министру може послужити врло згодно, да он види ако му што на колима фали, и ако има нечега што није добро, да се поправи. Пре две године ја сам покренуо питање и казао сам путем штампе, да је једна незгода у томе Уреду и да је једна тешкоћа у томе Уреду и велика несрећа. И ја сам баш ударио на та иста имена, која је погодио г. Косић. Мени се пребацивало да сам ту био тесногруд и да сам ту хтео да унесем заблуду. Ја сам тиме хтео да сачувам ауторитет овога Дома; хтео сам да сачувам ауторитет Владе и ауторитет нас народних посланика. Ја сам у име пословног света доставио овде на надлежном месту и путем јавности сам казао, да је учињен један велики грех и зло. Ја нисам за то да се не плати. Свакоме који ради нека се плати, али ја нисам никако за то да некога плаћам, па да ме краде! Ја сам онда поменуо, да се у Уреду није знало шта се ради. Тамо су добили странци који немају права на ову кућу ни на тај посао. Ту корист вукли су странци и они комисионери под којекаквим варошким везом преко пријатеља.

И када се то лепо све накрило, мени се пребацило да сам ја ту хтео бити тесногруд. Али, ја сам говорио баш у интересу г. Министра, да се то не прабаци на њега, јер у мојој кући, када мој момак или син краде, не каже се да је украо момак или син, него се каже, да је Миленкова кућа непоштена. Тако исто не каже се, да је крив чиновник који ради зло, него се каже да је крив Министар. Ја верујем, да Миленко никад не би био рад да се у његовој кући ради како не ваља, а тако исто верујем, да ни Министар не жели да се у његовом Министарству чини зло. Али, Миленко је дужан да види шта се у кући ради, па је то дужност и сваког ресорног министра, јер, на крају, оно што не ваља, пуца по његовој глави. (Јован Здравковић: Неће он то да промени!) Ја верујем, да ће он то променити, јер ако не буде променио онда ће то ићи на његову штету. Ја верујем, да је све онако као што је казао г. Косић. Ја имам података више него и један други у парламенту; имам података из Лондона, из Беча, Прага; одавде из Београда и из других места, али не бих био рад да разглабам сувише. Довољно је да кажем да то није добро. Ја бих тај Уред, Призад много боље организовао, као човек без школе, са много мање пара. (Један глас са деснице: Г. Косић није тако рекао!) Он је рекао нешто теже, а ја сам мало друкчије рекао. Јер, ако ћу што рећи, ја ћу рећи као Миленко, као домаћин. Хоћу да кажем како би ми могли наше про-

дукте много лакше да продамо, са много мање пара. Место да они по Конзулатима играју тениса, фудбала и бриџа, много боље би било да у сваком Конзулату постоји по једна соба, у којој би били изложени непоковарени предмети које ми имамо у земљи, па да се постави по један човек који ће водити евиденцију, па да они који дођу у консулат добију утисак да су дошли у једну лепо уређену радњу. То би донело много више користи него овако као што се ради. Ја мислим да је ово згодна напомена и г. Министар, ако види, да је то паметно, он ће предузети што треба, ако не, то је друга ствар. (Радивоје Николић: То је ствар целе земље!) Ја сматрам г. Министра отменим човеком и сматрам да могу да кажем оно што треба. (Један глас са левнице: Онда не говориш од срца!) ... Ја говорим од срца. Ја могу да кажем то и сматрам да је боље да му овако кажем. Ја волим да говорим тако и друкчије не говорим и не бих ни говорио друкчије.

Хоћу сада да кажем нешто о мом крају а што нисам стигао и имао могућности да кажем у дебати Министарства грађевина. Мој срез је један од најактивнијих срезова у земљи воћем, нарочито јабукама а тако исто и шљивама.

Али каква вајда, кад немамо ниједног метра пута и све што се ради, то се ради на коњима и на леђима. Ствар је у томе што сам дужан да речем у име мога краја, да немамо ни једно парче пута, да би се могли послужити колима, аутом и железницом. Једино се ради са коњима. Ја ћу све ово да доставим писменим путем јер овај је крај онеспособљен и запуштен, ваљда, зато што се давало оним местима, која су ближе Београду и Министрима.

То сам хтео да кажем у име свога краја. Да вас не бих више замарао, хоћу да вам захвалим што сте ме тако лепо саслушали а г. Министра да замолим, да овоме крају поклати пажњу у интересу самога себе, Владе и овога Дома и да поправи оно што се може поправити и ако то поправи гласају за буџет, а ако не, нећу. (Одобравање на десници).

Потпретседник Јеврем Томић: Има реч народни посланик г. Душан Перовић.

Душан Перовић: Господо народни посланици, из експозеа г. Министра финансија из годишњег биланса наше спољне и унутрашње извозне и увозне трговине као и из експозеа г. Министра трговине и индустрије, који нам је овде у Скупштини дао, види се један велики напредак наше трговине што је свакако заслуга и Краљевске владе др. Милана Стојадиновића и ресорног Министра трговине и индустрије г. др. Милана Врбанића. Томе напретку и успеху наше трговине радујемо све сви ми, а свакако највише Министар финансија и ресорни Министар трговине. Тој радости свакако да се придружујем и ја као народни посланик, члан посланичког Клуба Југословенске радикалне заједнице, који сам имао част, да у овом Дому помажем Краљевску владу др. Милана Стојадиновића кроз сво оно тешко време, када су све стреле биле на њу уперене како од парламентарне опозиције у овом Дому тако и од ванпарламентарне опозиције ван овога Дома.

Али, господо народни посланици, морам да вам признам, да у ово дубоко доба ноћи нисам узео реч и дошао на говорницу да глорификујем успехе и славу Краљевске владе др. Милана Сто-

јадиновића, јер су њезини успеси не само познати већ и признати од целог Југословенског народа.

Напротив, на овом месту сам, овога пута, само зато, да као посланик Вардарске бановине учиним, баш са овога највишега места, један предлог, боље рећи, једну сугестију, на целу Краљевску владу а нарочито на господу Министра трговине и индустрије и Министра пољопривреде као сељачког Министра, да у будуће обрате већу пажњу једном питању које изванредно интересује 10 јужних срезова Вардарске бановине, да обрате већу пажњу и целисходније реше тако звано „Опијумско питање“.

Господо народни посланици, од пре 70 година у 10 срезова Јужна Србија гаји мак и у велико производи опијумски катран тако познат и потребан за медицину, док је маково уље познато под именом „шарлаган“ употребљиво за људску исхрану. Велики број произвођача мака, односно опијумског катрана и уља „шарлагана“ бавећи се овом тропском и трговачком биљком имали су велике користи и та се производња рентирала боље од сваке друге сељачке производње на оном терену и на оном жарком сунцу. Иако је производња врло тешка и ризична, народ се, с обзиром на земљиште, климат и рентабилност њом одушевљено бавио и од ње живео. Широм свих континентата, широм свих светских медицинских фабрика и потрошача Југословенски опијум односно је рекорд и био први у свету по својој морфинској јачини. Као такав он је највише тражен и најскупље плаћан. На америчким пијацама нема конкурента.

На подручју те опијумске зоне од 10 срезова Јужне Србије годишња берба кретала се до 80.000 килограма опијумског катрана. Сада се креће до 60.000 килограма. Цене једном килограму опијумског катрана биле су разне али врло високе. Године 1924 цена једном килограму опијумског катрана пела се до 8 енглеских златних фунги а годину дана касније цена је опала и један килограм опијумског катрана у Југославији све до злогласне Женевске опијумске конвенције плаћао се 1000 динара.

Годишња берба је давала нашим произвођачима око 80.000.000 динара прихода.

Сада се један килограм плаћа 200 динара. Годишња берба доноси произвођачима 16.000.000 динара. Ја тврдим да није ни толико већ циглих 12.000.000 динара. То је шест и по пута мање од прихода добивеног пре тако зване „хуманитарне“ Женевске опијумске конвенције!?

Произвођачи опијума из опијумске зоне упропашћени су безобзирно и дефинитивно. Они су жртва ради неке назови хуманости Женеви и Друштва народа. Белци су жртвовани да спасу Црнце и Бакарце. Наши Јужносрбијанци трпе ради оних које Друштво народа није заштитило од рата, од топа, бомбе, тенкова и отровних гасова. (Јован Здравковић: А хоће да их штите наши Јужносрбијанци).

Њих и даље коси страшна ратна смрт, а ми убијамо нашу производњу опијума и наше произвођаче опијума ниским ценама под притиском Женевске конвенције. Какве би, господо народни посланици, на пример имали ми користи од тога, ако би нам по некој одредби, рецимо Женевске конвенције, или које друге, забранили дуван, да пијемо вино или шљивовицу, а затим да нас пусте

да гинемо и да нас згазе тенкови, и да нам осле-
пљују очи отровним и загушљивим гасовима.

Господо народни посланици, Женевска опијумска конвенција, после онога што се у свету после њене ратификације догодило, нема разлога за постојање. Она није могла постићи главни циљ: обезбеђење и спречавање рата и убијање народа ратом, а поготово није успела међународна полиција, као инструмент, да спречи илегалну потрошњу морфина, да спречи опијоманију, да спречи морфиноманију и да спречи евентуалну дегенерацију народа, о којој се женевска конференција тако бржљиво хтела да стара.

То се можда није могло постићи стога што велики број држава није потписао и примно ту конвенцију, али није највише стога, по моме мишљењу, што су многе државе потписнице и које су ратификовале конвенцију, на ту исту конвенцију потпуно затварале очи, као што су затварале очи и пред илегалним прометом опијума и пред његовом илегалном потрошњом. Услед таквог стања ствари, услед таквог њиховог става, услед такве разнолике примене конвенције и долази до парадокса, да једна нама суседна држава има више прихода од афиона и ако га не производи, него Југославија, која га производи до 80.000 кг. годишње. Та држава добије око 60.000.000 њене новчане националне јединице, док ми добијемо од целокупне годишње бербе свега 12 милиона динара.

Господо народни посланици, Југославија је једина земља која ту конвенцију стриктно примењује и поштује. (Глас са левице: На жалост!).

Ми смо држава позната као исправна у погледу извршења међународних обавеза и противу тога не би се могло имати ништа, нити захтевати, ни вршити сугестија за какав други став. Али, господо посланици, каква је фајда од тога, кад многе друге земље и произвођачке и непроизвођачке конвенцију примењују само про-форма.

Немајући намеру да овога пута утичем на правац наше државне спољне политике, који је правац у рукама одличног мајстора др. Милана Стојадиновића, ипак морам у име опијумских произвођача наше земље, по чијем сам поверењу у овом Дому, и чије интересе имам част да заступам и да браним, да јасно и гласно и одлучно изјавим: да је Женевска опијумска конвенција оваква каква је за Југославију, односно за опијумске произвођаче врло штетна, управо катастрофална, и да треба услед тога затражити њену измену, модификацију у корист Југославије, евентуално и Турске.

Са овога места у име произвођачког народа Вардарске бановине, и у име свих посланика опијумске зоне, апелујем на Краљевску владу др. Милана Стојадиновића, и на њега лично као Претседника и Министра спољних послова, да као осведочени пријатељ економског подизања широких народних маса, изволи предложити и затражити измену Женевске конвенције у корист Југославије, која се те конвенције једина стриктно држала, док то није случај са другим земљама, потписницима и продуцентима опијума. Нема ни једне обавезе, која из конвенције произлази, да је Југославија није извршила, па и по цену великих поднетих жртава. Ја лично мислим да смо на измену у нашу корист стекли право, а ако нам се то право не признаје у Женеви, конвенцију напро-

сто треба отказати, без обзира како ће државе увознице са нама поступити. Потпис и примљене тешке обавезе на тој конвенцији није дело наших Краљевске владе, већ је то дело ранијих влада, које нису довољно водиле рачуна о економском подизању, животу и опстанку селачког народа на Југу, те за њима народ није много ни зажалио.

Кад Женевска конвенција није успела да спречи илегалну и за здравље убитачну потрошњу код народа који опијум пуши јер га пуше и данас, онда она уопште није успела нити, према свему што видимо око нас, има наде да ће у догледно време успети. Она је потпуно успела да постигне неуспех.

Једини њен успех, боље рећи, неуспех, је стварање картела алкалоидних фабрика, који је картел нас најтеже погодио, јер наш опиум има најбоље кондиције за медицинске сврхе. Тај картел, једини до сада видљиви резултат Женевске опиумске конвенције оборио је цену нашем одличном опиуму. Цена се срзала од 1.200 динара на 200 динара по килограму. Зар то није страшно и катастрофално? Ни један производ није тако срушен као опијум. То долази отуда, господо народни посланици, што ова биљка, што њена потрошња, што њени потрошачи не трпе законске регуле. Једино су трпели југословенски продуценти, наш Трајко је трајао а наш Трпе је трпео али се не може даље. Седам пуних година је притезао каиш све за једну рупу више али се даље нема куд стезати, трбуха је више нестало, каиш се само о сувој кичми држи. Трајковци и Трпевци у овоме очајању рекли су ми: да Женевску опиумску конвенцију запалим на скупштинској говорници, да ту изгори, да то буде протест и једновременно подстрек за тражење хитне њене измене у корист Југославије.

Ја то нећу да учиним. Нећу, јер верујем да ће Претседник Краљевске владе др. Милан Стојадиновић и без тога учинити све што треба. Још ми се и данас пријатно задржавају у памћењу његове речи у Скопљу кад је захтев за измену најавио. Овим само чиним опомену и узбуну за хитно решење овога питања.

Ја само овим, господо народни посланици, хоћу да учиним једну опомену и узбуну за хитно решење овога питања. Јер још ми је у памћењу и пријатном сећању реч господина Претседника Краљевске владе у Скопљу о питању опиума да и сам увиђа да је режим опиумске конвенције неподношљив. (Јован Здравковић: У место опиума гајите свиње!) Ето, видите друже са левце, како дајете нецелисходан савет!? Где сте Ви видели да се гаје свиње у Африци, да се гаје свиње у тропском крају?! Изволите Ви то рећи народу Југа.

Потпретседник Јеврем Томић: Господо посланици, ја вас молим да не полемистете.

Душан Перовић (наставља): Господо народни посланици, када смо већ видели да је овај наш специјалан артикал дошао у питање због законског регулисања и ограничења, морамо да се запитамо: да ли је држава чинила какву интервенцију у погледу поправке тога тешког стања: у питању откупа опиумског катрана, у питању откупних цена, као и у питању продаје и извоза.

Јесте, господо народни посланици, било је интервенције државе, али морам одмах да кажем отворено, да је та интервенција била недовољна, да није била често пута на време и да је била до пре две године сасвим неорганизована. Од две године на овамо та интервенција, може се рећи, да је боља, или нешто боља, али још није таква да би уопште интервенција могла бити сасвим корисна и да би обезбедила произвођача и да би са овога места могла бити похваљена.

Потпретседник Јеврем Томић: Господине посланиче, имате још 4 минута времена на расположењу. Изволите завршити! (Манфред Паштровић: Тамам толико да можеш рећи четири речи: Ради тога гласам за!)

Душан Перовић (наставља): Господо народни посланици, после срзавања цена опиуму у борби са картелом алкалоидних фабрика држава је закључила један споразум са Турском о извозу опиума и о заједничком продајном бироу у Цариграду. Продајни биро постоји и сада у Цариграду, а тај турско-југословенски споразум важи и данас, јер првог јануара 1937 године није отказан у року од 6 месеци, те му се прећутно признаје важност до 1 јануара 1939 године.

На основу тога турско-југословенског споразума установљен је Завод за извоз опиума, скраћено „Јузоп“. Тај завод је постао одељење Привилегованог друштва за извоз земаљских производа, скраћено „Призад“. Државна интервенција обавља се преко „Призада“, „Јузоп“ и Продајног бироа у Цариграду. Откупне цене сваке године утврђује Министарски савет на предлог Министра трговине. Та цена је 20 динара по једном степену морфина.

Откуп се врши преко постављених повереника Јузопових у свима среским местима а надзор и контрола се врши преко неке летеће контроле од три контролора.

То је, господо народни посланици, укратко речено, режим државне интервенције по опијумском питању. Господо, тај режим имали смо у пракси па можемо улазити у оцену о томе што је у том режиму државне интервенције добро а шта није, колико се путем тога и таквог интервенцијског режима успело помоћи у производњи а колико није.

Господо народни посланици, ја сам још у почетку свога разлагања изнео сву штетност Женевске конвенције и чиним посебан предлог за њену модификацију. Друго, ја сам се упустио и у оцену целисходности и практичне примене нашег Споразума са Турском о извозу опиума и дошао сам до потпуног уверења да се њиме није успело у главној ствари да се разбије картел алкалоидних фабрика. Ни држава ни наши произвођачи нису извукли из тога споразума никакве користи нити неке веће цене за наш опиум. Напротив, по мом мишљењу, тај споразум нама чини сметње у продаји и у извозу. У томе су нашем заводу везане руке. Сразмера продаја је неподношљива, јер Турска има право да продаје 75 килограма а ми тек 25 и услед тога наша годишња берба је увек у застоју, увек непродата. Она није могла бити продата још и стога, што је Турска, пре ступања Споразума на снагу са Југославијом, извезла много свога опиума. Разуме се, то су радили шпекуланти по разним европским и ваневропским центрима и лукама. Тамо

су биле ломбардоване велике количине опиума. Ми смо морали да чекамо пуне три године па да утврдимо 25% за Југославију а 75% за Турску и да тек онда почнемо продају. Споразумом губимо много, ми осећамо његову штетност по наше производе. Ја предлагем његову измену на егал. Наравно, ако Турска на то не може да пристане, онда тај споразум треба отказати. Нашег опиума нема много, њега купују Америка и кад будемо имали слободне руке и не будемо се држали те страшне и по нас убитачне сразмере, ми ћемо имати пре купце но сада под режимом Споразума. Кад све државе које продуцирају опиум нису споразумне, кад се нису са нашом државом споразумеле да заједно продају опиум Русији и Персији као наши главни конкуренти на европском тржишту, онда је наш споразум са Турском по нас врло штетан и треба га заиста отказати и модификовати на предложени начин.

Потпретседник Јеврем Томић: Господине посланиче, Ваше је време истекло.

Душан Перовић (наставља): Молим, господине Претседниче, допустите да изложим цело ово питање.

Господо народни посланици, ја чиним апел на Краљевску владу и на г. Министра трговине и индустрије да се учине кораки што је могућно пре да се споразум са Турском модификује или да се откаже. То је наш интерес, то увиђа сваки наш произвођач, то увиђамо и ми као претставници нашег народа и ја мислим да то увиђају и они наши претставници који се налазе као органи у том продајном бироу.

Господо народни посланици, да се позабавим питањем колико је интервенција „Јузупа“ и „Призада“ на своме месту. Као што сте чули, један морфински степен плаћа се свега 20 динара а један килограм плаћа се произвођачу 200 динара. То је по досадашњем решењу Министарског савета. Господо народни посланици, према тој минималној цени, коју је одредио Министарски савет, потребно је да заиста признамо, да са 200 динара произвођач не може да покрије ни своје радне ни режиске трошкове и сад, кад је паритетна цена тога опиума нешто ипак већа, ја апелујем на г. Министра трговине и индустрије, да, ако се овај режим проводи, овакав какав је до сад био, и за идућу бербу, ја молим да се цене повећају и да се добијена зарада не књижи у општи биланс Призада, јер тамо и не припада, већ та постигнута зарада да се врати нашем произвођачу према уникатним признаницама које постоје код повереника одкупа.

Ја мислим да је то право, а нама свима, па и нама народним посланицима, није јасно куда сад иде постигнута зарада, јер у опиумски фонд Министарства трговине доспевају само казне новчане — новац добијен од казни оних који су покушали да се нешто огреше или су се огрешили о Закон о опојним дрогама.

Господо народни посланици, то питање треба да буде правилније решено, као што треба да се узме у решење и питање заосталих залиха трговачког опијума — старог опијума од пре неколико година, јер по Женевској конвенцији није забрањено нашим трговцима да могу извозити опијум кад се претходно снабду са дозволом иностране земље у коју опијум треба да се увезе. Међутим, ми немамо случајева да је коме трговцу та дозвола дата

из Министарства. Трговци су упућени да свој опијум чувају и не знају шта ће са њиме! Јузуп га није откупио, јер нису донета потребна решења о ценама, по којима би он као стари опијум могао бити откупљен.

Па, господо народни посланици, нису довољне за то залихе старог опијума фабрике у Скопљу и Храстнику, да оне уопште откупе цело тај опијум, јер њин капацитет није тако велики. Према томе, наши трговци са Југа захтевају да се питање тога заосталог опијума реши, или, ако се неће откуп учинити, да им се неминовно да дозвола за извоз у стране земље. Они тај опијум неће да прерађују, неће са њим да шверцују, јер наши људи са Југа, а нарочито који су поседници тога опијума, неће да се упуштају у илегалан промет, нити хоће да се греше о законе ове земље. Мислим да ни само Министарство трговине и индустрије и Завод за извоз опијума не треба да допусте да они буду у таквом положају да се и на тај корак, и против своје воље, одлучују.

Господо народни посланици, даље се мора решити и питање будућег откупа опијума. Не можемо ми притећи у помоћ произвођачима ако будемо сами платили 200 динара, а за њега добијали 400 динара, па свих оних 200 динара задржимо за непознати фонд и допустимо да оде у општи биланс Призада. Тиме није никаква интервенција корисна и потребна. Ако такав режим треба и даље да остане, ја молим господина Министра трговине и индустрије да у будуће опијум не откупљује. Такву интервенцију одбијамо и осуђујемо.

Господо народни посланици, као посланик Вардарске бановине ја морам ипак да учиним један добронамерни приговор на Правилник за откуп опијума. Тај правилник, издан по „Јузупу“, предвидео је неке страховите „конвенционалне казне“ за поверенике за откуп опијума. И довољно је то да су повереници за откуп опијума у Кавадару, у Неготину, Велесу и Св. Николи, учинили какву малу грешку против тога Правилника, они су одмах кажњени огромним сумама, тако великим сумама, да тако велике и тако високе новчане казне нису доле на Југу досада запажене ни примењене ни према шверцерима великога стила. Господо посланици, ја сам ово изложио лично и са моме господину Министру и наишао сам на његову пуну лојалност у томе питању, па се надам да ће он то и исправити. Не би било право да ти људи, који су сви скупа кажњени до преко 300.000 динара, само зато што их је реферисао један контролор и само зато што им се благовремено није дала могућност да се оправдају или што их Јузуп није благовремено обавестио о евентуалној грешци, ако је тамо стварно и било неке грешке, него је то учинио тек када је прошло осам месеци од тога времена. Господо, кад знамо да по томе правилнику половина од ове казне треба да иде у фонд опијумски при Министарству трговине и индустрије, а цела једна половина иде оном контролору, који је поднео реферат, онда је, господо, положај тога контролора врло рентабилан, и онда ја не могу да верујем у објективност тога контролоровог реферата, и не могу да верујем у објективност овакве контроле. Господо народни посланици, ја знам и свестан сам тога, да је интервенција Призадова, ма колико она у овоме Дому била критикована, ипак велика и да је успела. Она је можда најмање успела баш у овом опиумском пи-

тању, али у тешким данима та интервенција Призада ипак је добро дошла. Сад су, господо, настали нови моменти и нове прилике. И заиста сада, под оваквим системом, не би интервенција успела и зато с њом треба раскинути. Ја нарочито инсистирам на томе и молим, ако тај режим остане овакав какав је, онда треба да се пусти трговцима да могу извозити опијум у стране земље по дозволи дотичне увозне земље, јер би то уједно била и једна друга мера која би заиста показала стварни паритет опијумских цена. Овако, ми ту цену не знамо. Нама та цена није јасна и није нам приказана ниједним билансом. Према томе, приговори који падају на рачун откупа, на рачун система откупа, морају бити оправдани све док не дамо доказа, не дамо убедљивих доказа, да ствари не стоје овако.

Господо народни посланици, да је ово питање овако како је и како сам га ја у главним потезима изложио, негде у другој бановини, оно би било одавно целисходније решено. (Гласови: Тако је!) Али, господо народни посланици, морате признати да смо ми на Југу и најстрпливији и најскромнији. Може бити да та скромност и не ваља, али ми нисмо никако хтели да чинимо какав притисак све донде докле се и сами нисмо осведочили да морамо чинити притисак. Па, господо посланици, ја баш зато и тражим да се ове сугестије наше узму у оцену баш зато што Вардарска бановина није претстављена по главним својим проблемима и производима ни у Управи монопола наком ми дајемо и највише дувана и најбољи дукан. Па наша Вардарска бановина, господо, није претстављена ни тамо где се кредити деле. Вардарска бановина није претстављена ни у Народној банци, а није претстављена ни у Призаду, па ни у Јузопу. Па, господо, Вардарска бановина није претстављена ни у Краљевској влади и зато нама можда овако тешко и иде.

Господо, ми смо били ти народни посланици, који нисмо хтели да водимо политику покрајинску и регионалну него смо имали пуно поверење, имамо и данас, у Краљевску владу, да ће она водити рачуна о интересима Вардарске бановине и да ће она у најкраћем времену бити претстављена на свима оним местима и по свима проблемима важним за Вардарску бановину, и надамо се, да ће и ово питање, које желимо да се међу првима реши, да ће и оно бити решено. Ако бих ја као посланик Вардарске бановине гледао само на ово питање, ја не бих могао гласати за буџет Министарства трговине и индустрије. Али баш зато што сам посланик целог народа и што не могу бити присталица регионалне политике, ја ћу гласати за овај буџет са дубоком вером да ће Краљевска влада на све оно на шта сам као народни посланик умесно указао, да ће на све то Краљевска влада обратити пажњу. (Одобравање и плескање у центру и на десници).

Потпретседник Радисав Вучетић: Има реч народни посланик г. Војислав Лазич.

Војислав Лазич: Господо народни посланици, ја не знам да ли уопште има разлога да постоји Министарство трговине. Ја мислим, господо, да после свега овога што смо чули да њега треба укинути. Сви посланици из опозиције износили су такве оптужбе противу овога Министарства да фактички не може да буде никакве друге казне

према Министру, односно према свима онима у томе Министарству, па да она буде ефикасна за народ, до једино укидање целокупног тога Министарства.

Господо, поред тога што су сви опозициони посланици критиковали рад овог Министарства и износили факта, износили доказе да то Министарство не ради у корист народа него ради на штету државе. Па, господо, и два говорника из Владине већине и они су то исто учинили и изнели оптужбе против овог Министарства (Плескање на левици). Такве оптужбе ми усвајамо у целости онако како су то они изнели. То су, господо народни посланици, Ђорђе Јевтић и г. Душан Перовић. Па, господо, када не би ова Влада други грех имала него само оно што су ова два наша посланичка друга овде изнели, онда Министар трговине не би могао да остане на положају на коме је сада! То је, господо, парламентарни ред да одмах после овога он поднесе оставку. (Плескање на левици). Господо, видите, није мала оптужба Ђорђа Јевтића. Та је оптужба велика. Она је отишла мало даље од оптужбе г. Перовића. Али, на крају крајева, кад се из целог говора г. Душана Перовића извуче резиме и он није ништа друго претстављао него оптужбу. Он је ипак гледао да ублажи ту своју оптужбу из чисто политичко-партиских разлога, али ипак осећај је био такав да фактички претставља оптужбу. И према томе, господо, немојте ви да кривите никога другог него саме себе за ово зло стање које ви износите, али немате куражи да устанете противу тога! Молба, господо, ту не помаже! Јер господа из Владине већине која су критиковала рад владе како данас тако и јуче, после извршене критике, да живе у некакој нади, па из те наде гласају за овај буџет. А, господо моја, није се ништа за народ извојевало молбом! Апсолутно ништа! За народна права и за народно благостање мора се водити борба. (Плескање на левици). И само се борбом то постиже! И зато, господо, пошто је утврђен штетан рад овог ресора, ја предлажем да се овај буџет одбаца.

Господин Министар је данас у његовом експозев два три пута сам себи противречио. Он је казао: закључили смо добре трговачке уговоре са страним државама и зато је настао просперитет. Затим каже: Привилеговано извозно друштво доплаћивало је преко светских цена, купљену пшеницу и то: на 100 килограма пшенице 20 а неки пут и 30 динара. Сада ако су добри уговори, зашто је онда Привилеговано извозно друштво морало да доплаћује? Јер добар уговор, ако је добар уговор, онда не повлачи за собом никакву штету, па да мора доћи до тога да неко штету наlookнава.

Даље мало од тога, он каже: Привилеговано извозно друштво зарадило је 120 милиона. Настаје сада питање: добар уговор, и због његове доброту Привилеговано извозно друштво доплаћивало је на сваких 100 килограма 20 до 30 динара, а кад се завршио рачун ово друштво је, каже, ипак зарадило 120 милиона. То је у супротности једно с другим. Како је оно могло зарадити кад је доплаћивало. Ја тврдим да оно ништа није доплаћивало, већ мање плаћало и мало зарадило.

Привилеговано извозно друштво, каже Министар, радило је за добро сељака. Каква је то доброту за сељака кад је друштво зарадило преко

100 милиона а сељак од тога ништа није добио. Сем Привилегованог извозног друштва, имамо Уред за извоз стоке. И он је опет намењен као некаква помоћ сељаку. Али ни овај Уред сељаку није ништа помогао. Овај Уред давао је извознице својим пријатељима, давао извознице једном реду људи, који су ближи онима, који су у томе Уреду. На крају крајева, испало је опет, да је неко ту зарадио. Сад настаје питање: ко је зарадио? Тамо у селу није се осетило ништа од те зараде, нити од онога, што је зарадило Привилеговано извозно друштво, нити од овога што су ови други зарадили на извозницама. Ја се питам: ко је зарадио и куда су те паре отишле?

Господин Министар, говорећи о просперитету, казао је: просперитет се осетио и по томе, што се у Београду зидају палате. (Министар трговине и индустрије др. Милан Врбанић: Нисам казао палате!) Ако нисте употребили реч палате, али доказујући постојање просперитета позвали сте се и на то што је почело зидање по Београду. Ако одемо у село, па питамо о просперитету, сељаци ће казати: Ми нисмо осетили просперитет. Ако одемо у варош, па питамо трговце, па и ове трговце, који купују стоку и друге сељачке производе, они кажу: нисмо зарадили ништа. Ово наше извозничко друштво нама поставља такве услове и даје мале цене да нам не остане ни марјаша зараде.

И многи ће изјавити и оно пара што сам имао и то сам изгубио. А, господо, ако сада питате занатлије како су са тим просперитетом, ни једног занатлију нећете наћи који ће рећи: Ја сам зарадио. Господо, сви они ће да кажу: Нема, и ништа нисам зарадио. Господа сад говоре о просперитету а тај се просперитет не осећа на широком слојевима народа, не осећа се на сељаку, не осећа се на занатлији, не осећа се на малом трговцу. Онда, господо, ја питам: на коме се осећа, и ко је тај који је све то зарадио? Један узак круг, мали број људи. И, господо, када се тако води трговина, наравно да зарађује само онај мали број људи, а цео свет незадовољан, онда је сасвим логично да установу једну која не доноси никакву корист него штету треба што пре укидати. (Одобравање на левици).

Господо, ми смо у скорашњој прошлости читали кампању о великим магацинима у јавности, да се сви трговци буне против великих магацина. Ми смо видели тај магацин овде у Београду који је добио име „Та-та“. Ко је позади тога имена, ми, господо, то не можемо да видимо. То Бог свети зна. Можда су то тајни ортаци чија имена ко зна када ће се сазнати али, господо, чудно изгледа на који је начин та фирма постала, на који је начин та радња постала и на који је начин она добила крајњу одлуку да може постојати.

Када је, господо, та радња основана, у јавности је почела кампања против те радње. Кампања је тврдила да је то на штету широких слојева народа, да је то нарочито на штету малих трговаца и да је незгодно у нашој земљи дозволити да неколико људи оснује својим великим капиталом једну велику радњу да она угуши стотинама и хиљадама других. Господо, национални интерес наше земље и нашег народа не иде за тим. Наш национални интерес не сме дозволити да се тако стварају нагомилани капитали па да ти нагомилани ка-

питали, било у великом поседу у трговини, било у великом поседу у земљишту или ма каквом другом капиталу раде на угушивању мањих и капиталом сиромашнијих. Међутим, господо, како се ту држао г. Министар трговине? Он је заштитник свих трговаца, он је заштитник трговине уопште као трговине, и, господо мени као народном посланику никако се пису свиђале одлуке г. Министра. Он је одобрио оснивање овог магацина на штету великог броја сиромашнијих трговаца.

Он је, господо, поништио решење Управе града Београда којим је решењем тој фирми забрањена радња. Министар, поништавајући ту одлуку, навео је неке чисто формалне разлоге и док је сада понова Управа града Београда прикупила оне разлоге, које је он ставио, и кад је она то све била скрпила и када је требало да следује друго решење о поновној забрани, онда је Министар донео Уредбу о оснивању великих магацина и у тој Уредби унео такву одредбу, да се признају до сада основани магацин и да у будуће не могу се основати без одобрења. На тај начин, господо, Министар је признао једну дотле незакониту радњу и озаконоио је са том Уредбом, а забранио другима да такве радње оснивају. Ту, господо, појављују се две ствари врло тешке по Министра, по моме схватању, прво, што је дозвољено оснивање те радње на штету многих и многих трговаца у самом Београду и што је опет даље забранио другима оснивање таквих радњи. Онда мора, господо, да се посумња да ту има нечега, и народ то тумачи овако: неко је умешан ту из Владе и има неког интереса и Влада да само ова радња остане, а да се друге не дозволе. Господо, трговци су се против тога бунили. Ово су, господо, Трговачке новине, и, како видите, ова предња страна је остала празна, па је, место уводног чланка, стављено: „Читајте и ширите Трговачке новине, јер су оне ваш искрени заштитник! Шаљите уредно претплату, јер се оне издржавају искључиво од претплате!“. Зашто то?

Да се та страна испуни тиме, јасно је, господо, то да је био написан чланак којим се трговачко удружење борило против оснивања овога магацина; чланак у коме су ове новине захтевале укидање те велике радње, али цензура ове Владе није дозволила да се то отштампа. Па ево, господо, и са друге стране ових новина били су свакако чланци у овим сада празним ступцима, који су отворили борбу трговачког реда против г. Министра и против његовог решења и против његове Уредбе, али се то није дозволило да се штампа, јер Влада не дозвољава ничију критику њеног рада. Чак, шта више, као што видите у овим новинама, метнут је наслов: „Швајцарска је продужила забрану о отварању великих магацина“, али само тај наслов и после празно, што значи да је то избрисано, јер трговачке новине, као заштитник трговаца, хтеле су да отштампају решење швајцарске владе којим је продужена забрана великих магацина. Ова Влада греша против закона и интереса народа, али не дозвољава да се против њеног рада износи критика путем јавности, онда је наша дужност да ми бар, на овоме месту, то кажемо отворено и јасно, а ја верујем да ни то неће отићи у јавност, али нека бар чује Министар да су народни посланици незадовољни радом Министарства трговине и радом ове Владе!

Две године се води борба; две године се води кампања против господина Петровића, шефа Уреда за извоз стоке!

Није, господо, од јуче то! Више од две године то се ради! Господину Министру чињене су претставке, писмене и усмене; депутације су долазиле да се жале на његов рад, али је г. Министар задржао г. Петровића и даље на овом положају, па га на томе положају тако много штити, да је сменуо комисију која је испитивала рад г. Петровићев и ушла у његове неисправности, а поставио другу, повољну за г. Петровића! Народни посланик, г. Миленко Глишић, још пре две године, у присуству два народна посланика, рекао је господину Министру у његовом кабинету ово: ... Тамо, у Заводу за извоз стоке, они су већи хајдуци него што су били они на гори Романији!... А народ сматра да сте ви њихов јатак!... То је, господо, много речено! Г. Министар трговине и поред свега тога, и поред толиких протеста на рђав рад г. Петровића, он њега и даље задржава. Ја се питам: Зашто? Кад се толико жали свет на његов рад, свеједно је да ли ће г. Петровић бити чиновник у Уреду или на другом месту. Зашто он не би био уклоњен одатле, да се види, да ли ће бити боље или горе кад он одатле оде. Дакле, господо, има ту нечега и зато ја не могу да пређем преко тога, него хрћу да кажем и да затражим, да се г. Министар макар у дванаестом часу тргне и да овај Уред доведе на висину исправности тако, да тамо буду људи којима се не може приговарати. Пошто господина Министра трговине сматрам кривим за овакво стање, и пошто ове његове институције раде противно интересима сељака, против којих виче цео свет, предлажем, да се ове обадве институције, као непотребне и штетне укину!

Још једна велика радња у нашој земљи има, а то је „Бата“. Народ се борио и бори и данас против њега. Он је многе наше занатлије отерао у службу, а људи су имали своје радње, а данас их немају. Ова је Влада дозволила „Бати“ да претрчи са једног краја земље на други крај. Иако је његова фабрика код Вуковара, он је отишао чак у Струмички срез. Тамо је „Бата“ купио 500 хектара зиратне земље и каже да хоће да просветије народ, да научи народ како се ради. Не уме онај народ да ради. Он је, каже, без просвете и не уме рационално да ради и треба „Бата“ да му каже како се ради, али „Бата“ треба да има 500 хектара и да покаже како се модерно и помоћу справа и трактора ради.

Господо, када би сваки сељак имао по 500 хектара земље и имао онолико капитала колико има „Бата“ на расположењу, он би умео и сам да се усавршава и рационализира, и не би требао „Бату“ да му показује како ће рационално земљу обрађивати. Али, када има земље свега 2, 5 или 10 хектара, када оре ралицом и нема плуга, зато што нема чиме да га купи, неће овај Батин велики посед ништа користити нашем сељаку, већ, на против, само на штету.

Уместо, да се Влада старала да имамо тамо насељен наш живаљ који је националан, да насељени сељаци буду задовољни, много више би видела земља и нација користи, него од „Бате“, који ће имати 500 хектара земље. Али, господо, он није стао на томе, већ сада откупљује једну утрину и за ту утрину дао је 35 хиљада динара, али је она велика 1.100 хектара. Бата је читаво турско село

раселио, послао у Азију, дао им 35.000 динара, чак противно уговору о миру, по којем Турци треба да се прво иселе из Добруџе и Бугарске, па тек онда из наше државе, Бата је отишао аеропланом у Цариград и Анкару и добио пристанак најприје тамо, а онда је дошао и код нас и добио исто и код наше Владе одобрења која су му потребна за њино одсељење и отселио их. Тако је „Бата“ сада заменио цело село, које се је претворило у „Бату“ и „Бата“ је сада село. На нечију достању Министарство се је заинтересовало за цену те испаше и пронашло да то вреди 439.000 динара. И, ко би сада имао да прими тих 439.000 динара? Опет „Бата“ има да прими, јер нема никога другог у селу сем „Бате“, пошто је он то село раселио. Он је тако исто, опет по одобрењу Владе, раселио и добровољце из овога села у друго, јер, сем Турака у овом селу било је и нешто добровољаца насељено, и тако је он постао једини становник тога бившег села.

Да ли је то корисно за народ, ја се питам, и долазим до тога закључка, да то није добро, да је то штетно и да је то опасно. Велике поседе треба укидати, уколико их има, а не стварати нове.

Ја сам у доста махова овде излагао шта је Србију довело до онако високог национализма, шта је српски народ довело до онолико велике свести за отаџбину и своју државу. То је, господо, што је имао своје огњиште, а ако ћемо за рачун „Бате“, „Тате“, странаца и дошљака уништавати наш живаљ, ја вас питам, зашто ће после овај народ да се бори када види да странци у његовој домовини имају толико имања, а он нема ни куће ни кућишта.

Министар каже, да се повећавају радње у селима. По селима нису то радње, то су људи који не могу да продају оно мало земље што имају као наглавицу на други начин, него да изваде право, да су трговци.

И сад господин Министар мисли да су то трговци. То су људи, који су на тај начин продали имање, наглавицу и ко зна куда су отишли. Па зашто су то учинили? Учинили су од муке и невоље, јер немогу да опстану по данашњем просперитету.

Господо, о осигуравајућим друштвима и о њима је говорио г. Министар. (Јован Здравковић: О „Фениксу“!) „Феникс“ је свакако... (Јован Здравковић: Рак рана!)... једна рак рана, не бих рекао народна, него рак рана ове Владе.

Потпредседник Радисав Вучетић: Господине говорнице, Ваше је време истекло и молим Вас да завршите.

Војислав Лазич (наставља): Осигуравајућа друштва чине злоупотребе са тим осигурањем и нека г. Министар завири шта она раде. Она својим осигураницима дају зајмове, ако неко од њих затражи и то две трећине од уплаћеног осигурања. Али, господо, под каквим условима? Седам од сто камате и унапред за годину дана наплаћују с тим, да се цео износ дуга уједанпут мора платити. И ако је неко узео десет хиљада динара зајма он не може да донесе хиљаду динара или да да тромесечну отплату, него мора да плати наједанпут десет хиљада динара. А ко може да врати? Онај, што узима на зајам, он не може целу ту суму да скуп и на тај начин дотерују своје осигуранике да им то осигурање одузму, и на тај

начин осигуравајућа друштва, уместо да осигурају некога, они га сасвим упропасте:

Господо, г. Министар да би утврдио колико је Влада добро учинила у погледу просперитета народног каже овако: У 1937 години повећао се извоз са 50% према извозу у 1936 години, а каже: Ето, видите, како Влада много чини, видите, ова је Влада за годину дала учинила напредак. Међутим, ја ћу да потсетим г. Министра на то, да је 1935 година била неродна и главна година у целој земљи и никаквих заостатака није било да се у 1936 извезе. Ви знате да се род у једној години не извезе цео у тој години, једна половина остаје редовно за извоз у идућој години. Пошто у 1935 години није имало ништа, онда се у 1936 години није могло ни извозити. А 1936 година била је плодна и, наравно, у 1936 години није се то све могло извести, већ су главне количине хране имале да се извезу тек у 1937 години.

И тај повећан извоз није заслуга Владе, него Божија заслуга, зато што је Бог помогао сељаку да му роди година. Ако се сељак буде наслањао на Владу, ако се буде наслањао на Призад и Уред за извоз стоке, он има да сасвим пропадне.

Господо, има много још и других који се јављају као пријатељи сељака и кажу: ето сви ми радимо за сељака. И, господо, све оно што се ради за сељака излази против сељака. Тако исто и ова Влада све ради за сељака а све испада против сељака. И према томе, сељак не верује овој Влади. Он види да нема од ње никакве користи и он се њој неће ни молити, он ће се молити ономе у кога једино верује, а то је Богу. Многобројним пријатељима, који му се јављају, он не верује. И зато ја, као сељак, имајући пред собом осећај сељака, не могу да примам овај буџет и не могу да гласам за ову Владу, јер видим да она ради против интереса и на штету сељака па ћу зато гласати против овога буџета. (Одобравање и плескање на левици).

Потпретседник Радисав Вучетић: Реч има народни посланик господин Александар Лазаревић. (Гласови: Није присутан.) Како господин Лазаревић није присутан сматра се да је одустао од речи. Реч има народни посланик г. Бранко Тодоровић.

Бранко Тодоровић: Господо народни посланици, експозе Министра трговине, стручно образложен и зналачки састављен, пружио је један доказ више да се у ресору Министарства трговине спроводи корисна трговинска-индустријска и занатска политика, која на целокупном економском подручју наше државе уноси све снажнији болитак. Из критика појединих предговорника могли смо да видимо да су те критике без доказа и без довољног критичког проматрања. Кад се говори о једноме важном ресору, онда се његова важност не сме ниподаштавати и не смеју се правити алузије на његов рад и постављати проблеми онде где их нема. То илуструје наше појмове и схватања за најважнија економска и социјална привредна питања.

Ми смо претходних дана а и данас имали прилике да из говора појединих народних посланика дођемо до закључка, да извесна господа народни посланици са левице нису давали објективне оцене, које су требали да дају у интересу лојалности

и правилнога вршења дужности, већ су све чинили само због свога опозиционог става. Критика посланика са деснице била је објективна а критика посланика са левице била је таква, да је све више пружала уверење да та господа не схватају озбиљно своју дужност, иако баш они пребацују неозбиљност посланицима са деснице. Господо, ми смо чули неколико говорника који су у истој правци покушали да критикују рад Уреда за контролу и извоз стоке. У овоме питању многи имају своје личне интересе па са тога становишта и говоре.

Зато и није никакво чудо да се такве кампање предузимају противу једне установе чији рад обухвата тако велико поље разних и јаким интереса. Није никакво изненађење, да се од рђаво информисаних, можда чак и добронамерних људи, све ово чини. Али је ипак чудо, зашто господа нису, пре но што су почела да критикују, уложила нешто труда да сазнају право чињеничко стање. Јер, господо, лакомисленост овакве критике може озбиљно шкодити угледа у земљи и иностранству једној оваквој установи, којој се, међутим, не може порећи велика важност у односу на делокруг њеног рада и данашњу структуру размене добара са иностранством и принципима дириговане привреде.

У колико критика рада овог Уреда има за сврху промену чиновника по сваку цену, онда неће бити претерано ако изјавим, да је овај начин борбе недостојан и опасан јер, свакако, да није исправно стварати за себе или своје штићенике положаје на основу непроверених оптужби. У колико пак та критика иде за тим да се рад ове организације, а са тим и исправност њених функционера проконтролише и, у случају потребе, рад реорганизује, а одговорна лица, у колико се установи одговорност, упуте на Суд — ја не само да нисам противу тога, него се и сам залажем за једну овакву намеру. — Чини ми се, међутим, ако се ово желело постићи, да се је пошло неправилним путем, јер је у том случају требало најпре да се дође до непосредног познавања рада нападнуте установе и да се створи објективан суд на основу документованих чињеница и факата.

Господин Министар трговине, како нам је већ познато, пре неколико месеци је образовао комисију која је испитивала рад овога Уреда и која је, како сам информисан, дошла до закључка да не постоје никакви докази који би теретили шефа Уреда.

Ми смо уваженог колегу господина Косића чули и у Финансијском одбору. Његова критика у Финансијском одбору, у односу на рад Уреда за контролу извоза стоке, била је истоветна са његовом вечерашњом критиком у Пленуму Народне скупштине. Господин др. Косић, без икаквог документа, без икакве солидне аргументације, у пози једног озбиљног човека, у пози једног културног мислиоца, изнео је јовде ствари, које тешко терете не само рад једне потпуно корисне организације, него и рад људи од чијег посла у тој организацији зависи егзистенција њихових породица и цео њихов морални капитал садашњости и будућности.

Ја сматрам да је дужност нас народних посланика заиста деликатна, али за све нас, а ко не подлежимо критици јавности, строго обавезна, и ми, и по савести својој, морамо је поштовати и

достојно и лојално извршавати. Та се дужност, господо, која је врло деликатна и врло озбиљна, у највише случајева не само пренебрегава, него се са овога места и злоупотребљава.

Као што рекох, у Финансијском одбору ми смо имали прилике да слушамо господина др. Мирка Косића по овом истом питању. Господин др. Косић је оптужио у томе случају такође господина др. Милутина Петровића, вршиоца дужности шефа Уреда за контролу извоза стоке. Он је, господо, онда тврдио да је кривица до господина Милутина Петровића. Због извоза неких 35 вагона сланине и због тога таквог извоза, који је наводно био неправилан и некоректан, господин Косић је хтео директно да окриви господина Петровића. Међутим, господо, мени је познато, а свакако и самом заводу, да господин Петровић онда није био управник завода, да је цео тај извоз извршен по закључку стручног одбора и да господин Петровић није имао никаквог удела у томе. (Др. Јордан Аћимовић: Да ти није он написао тај говор?) Као што видиш, ја не читам никакав говор.

Због свих пријављених неправилности, како сам већ казао, образована је комисија од стране господина Министра трговине да испита истинитост пријава. Дотична комисија и у Београду и на лицу места у Прагу, код тамошње експозитуре овога завода, вршила је разна ислеђења. Када је та комисија завршила свој рад, онда је настала једна утакмица између појединих чиновника, и то и чиновника који су ушли у састав дотичне комисије, и чиновника који се већ налазе на извесним другим положајима. Одмах се почело са радом да се преко поједине господе народних посланика у Парламенту пласирају разне вести о неправилностима у дотичном заводу. Тако је, господо, дошло до тога да и ја, поред других народних посланика, добијем анонимно једну коверту са неколико података о неправилном раду у дотичном Уреду. Господо, са дотичним Уредом и са личностима из тога Уреда нисам ни у каквом односу, али сам сматрао за своју посланичку дужност да се после тога, кад сам добио ове податке, свестрано информишем како фактично стоје та питања и ко је и уколико по тим питањима заиста крив.

Том приликом дошао сам до уверења да Уред претставља једну врло обимну и, са гледишта свих оних који се служе њиме, врло примамљиву и интересантну организацију. Он, господо, даје могућности многим за врло рентабилно пословање. То пак такво пословање изазвало је, сасвим природно, необично живу утакмицу код већег броја извозника у погледу пласирања што већег утицаја на послове Уреда, а нарочито на питања постављења у Стручном одбору и водећим чиновничким местима погодних личности, преко којих би што лакше спроводили политику својих послова. Сам тај случај поделио је уредске интересенте у два табора, тако да се борба тих фронтова сада у главном сконцентрисала на поједине чиновнике Уреда. У раду дотичних чиновника вероватно да има извесних мана и недостатака. У раду неког господина Бузачића, чиновника експозитуре у Прагу, можда је било и крупнијих неправилности, али је тај чиновник, због тога, удаљен од дужности. Он је тиме свакако кажњен. На тај начин господин Министар је одговорио својој дужности. Али — да пођемо даље...

Слушали смо, господо, и другу страну. Прибављали смо информације и, према свим тим информацијама, ја сам дошао до једног позитивног закључка, који је заснован на чистим и сасвим јасним документима, да у том Уреду не постоје неправилности и злоупотребе у обиму и размерама како се овде вечерас и раније у Финансијском одбору претстављало. (Гласови са левице: Где су ти документи?) Видећете их, ако је потребно. И, господо, улазећи у суштину целе те акције, улазећи у њену позадину, имајући у виду дужност народног посланика да строго, по својој самоконтроли, да строго на основу извесних стварних и јасно одређених чињеница суди и да се осврће на свачији рад, ја сам схватио ту дужност и сматрао за потребно да овде, после ових изнетих чињеница, изнесем своје мишљење.

Господо, између осталих података, на којима се заснивају оптужбе са којима се досад овде оперисало, постоји и извештај дотичне комисије. Дотични извештај, по своме саставу, по читавој својој стилизацији, претставља по мом мишљењу, један недовољно одређен и јасан састав, један састав, коме се неко нарочито поверење не може и не сме поклонити. Ја, господо, имам при руци и, изгледа ми да располажем сличним материјалом са којим је располагао и господин Косић. (Гласови: Само извлачиш друге закључке!)

Ја износим објективно мишљење и оцену целе те ствари. Из тога мишљења види се да се комисија у Прагу и у Београду бавила овим питањем и да је у том бављењу покушала да на све могуће начине прибави ма какве документе, који би могли да докажу основаност оптужбе органа у Уреду за контролу извоза стоке у Београду.

Господо, у дотичном извештају се опширно на неколико страница описује живот у Прагу неког г. Бузачића, кога ја никад у свом животу нисам видео. У дотичном извештају се пише како је он пио коњак, колико је за њега трошио дневно, види се како је одело носила његова госпођа, с ким се дружи и тако је тај извештај испуњен највећим делом само овим неозбиљним стварима а одсуствује оним што је најпотребније и што је комисија морала да уради, одсуствује здравом оценом и правим мишљењем. У дотичном извештају, господо, народни посланици, између осталог, постоји обавештење о томе, да су поједини чиновници нашег посланства у Прагу примили разне ситне позајмице, па да је позајмице примао и сам ондашњи посланик г. Гризогоно. Ја вас, господо, питам какве везе чиновници нашег посланства у Прагу и какве везе ондашњи наш посланик у Прагу има са радом тамошњег Уреда за контролу стоке. Нема, господо, никакве везе. Али, требало је да се на некакав начин исконструирате једна што тежа, једна што цоња оптужба, да би се људи, који својим напорима и својим трудом зарађују хлеб, што више оцрнили. (Борче Јевтић: Није ли најмање часно бранити човека који је извршио толико злоупотреба!) Није часно г. Јевтићу, нападати човека који није крив. (Александар Дачић: Дајте парламентарну анкету!) Свој закључак још нисам изнео, саслушајте ме. Из овога извештаја, који се налази предатом, сваки објективан човек може јасно да утврди да се ондашња комисија бавила свима могућим питањима, али се није бавила довољно потребом да утврди право чињеничко стање и да га утврди веродостојним документима и доказима.

Доказа, веродостојних доказа и докумената нема, а да их нема, доказује и говор г. др. Косића и других предговорника који су овде критиковали.

У дотичном извештају, господо народни посланици, каже се, између осталог, да је дотични Бузачић, по налогу г. др. Петровића, од једне прашке фирме затражио зајам од 200.000 чехословачких круна, да је тај зајам примио и да га је уручио г. Петровићу. Међутим, господо, шта се дешава? Дотична фирма, која је била наведена да је од ње тражен и примљен зајам, писмено је то демантовала. (Граја и протести и повици: Шта Ви адвоцирате за њега! Јесте ли Ви адвокат или народни посланик?) Г. Петровића ја не познајем. (Поновна граја и протести и повици и десници. — *Борђе Јевтић*: Да није посланика, који то бране, не би се такве ствари ни дешавале!) Господо народни посланици, ако вам је стало до тога да утврдите материјалну истину, да дознате једну материјалну истину, онда вам је свакако дужност да са слушате свога посланичког друга. (Поновни бућни протести и поклици: Нећемо да те слушамо! Сићи са говорнице!) Ја сматрам, господо, још једанпут, независно од тога шта ко овде мисли, да је по среди свакако једна мистификација. (Граја и протести у целој дворани).

Ако сам убеђен да говорим истину, или да некога одбраћам од клевете, онда то чиним независно од тога да ли се то некоме допада или не допада. Многи људи суде и говоре према своме расположењу и својим потребама. Ја сам од увек то чинио само на основу истине, права и правде и са гледишта само тих строго моралних принципа и једино исправних начела мерио сам сваку ствар и анализирао сваку појаву у животу људи. То са истим осећањем правичности и дужности чиним и сад.

Знајући да је Комисија радила „ строго и активно“, и што се тиче њене објективности, обавештен, да је један члан те Комисије, за време њеног рада, био истакнут као кандидат за положај управника Завода — на бази најелементарније психологије могу закључити да, уколико може бити речи о необјективности Комисије, та необјективност није извесно ушла у корист шефа Уреда, односно конкурената за исто место, на које је био кандидован један члан речене Комисије.

Даље, господо, може ли се узети исправном изјава једног народног посланика, који критикујући рад овога Уреда намерно доводи у везу и неку позајмицу од три стотине шилинга, коју је примила, како он каже, једна госпођа. Шта ово, господо, значи? Значи ли то да у ову кампању треба да се увлачи преко своје жене и један Министар и поред све своје добронамерности и савесности. Значи ли то да цела ова појава није једна загонетка, једна исконструисана кампања са јасно одређеним циљевима и недовољно осветљеном позадином.

То је мистификација, о којој ми морамо да знамо. Да је, господо, била ствар за суд, господин Министар би то учинио као што је у свима приликама досад вршио своју дужност. Али, господо народни посланици, кад некоме није стало до тога да дођемо до материјалне истине, то су онда савим природни овакви његови протести, и онда су природна оваква његова негодовања... (Гласови са левнице: У чије име говориш? — *Александар*

Дачић: Молим да се у стенографским белешкама каже, да је говорио у име своје, а не као известилац већине!) Говорио сам у своје име.

Потпретседник Јеврем Томић: Господин Бранко Тодоровић јавио се да говори као известилац већине, а кад је дошао на говорницу говорио је у своје име, што је и сам на завршетку изјавио.

Реч има народни посланик господин Петар Стојисављевић.

Петар Стојисављевић: Господо народни посланици, с обзиром да је време добро поодмакло и да сте уморни, а потребно је да овај буџет изгласамо још у току ове заморне ноћи, ја ћу бити кратак и потрудићу се да вам у најкраћим цртама изнесем потребе мога краја у име бивше покрајине Далмације. У моме срезу као и у целој бившој Далмацији народ је сиромашан и већим делом се бави земљорадњом и сточарством, јер је вама свима добро познато да је то један пасиван крај и да се у временима тешке глади и невоље, а што се понавља сваке друге године, баш тај мали и ситни сточар и земљорадник морао је да тражи кредит код трговаца и малих поседника, да би могао одржати себе и своју породицу. Овај мали поседник, трговац и занатлија дајући на кредит, задужио се и сам код банака, и тако су својим кредитирањем они данас довели себе и ове мале и ситне земљораднике и сточаре у безизлазан положај.

Како видите, ја сам вам бар у најкраћим цртама донекле описао ситуацију тих малих и ситних, и ја бих молио Краљевску владу и ресорног Министра пољопривреде да поради у Краљевској влади да се донесе један закон или једна уредба која би овим малим и ситним трговцима, поседницима и занатлијама омогућила опстанак.

Јер Уредбом о ликвидацији земљорадничких дугова од 26 септембра 1936 године, трговци, обртници и остали поверљиви земљорадника доведени су у један несумњиво одвећ тежак положај.

Из многобројних преставака трговачких мора и других привредних удружења из Приморске бановине документовано су доказане све штетне последице ове Уредбе, за хиљаде и хиљаде привредника, јер док ова Уредба дира приватну својину с једне, с друге стране осјећа сву неједнакост пред законом, или, боље речено, једну граву социјалну неправду према огромном делу тамошњег средњег стајежа, који и у својој прошлости, и у садашњости, а без сумње и у будућности има да и даље уноси потребити и драгоцени свој допринос у даљној изградњи, учвршћивању и економском бољитку наше заједничке државне зграде.

У овоме стању ствари уопште, посебно се истичу очајне прилике настале у нашој Приморској бановини у односу маловарошких трговаца и поседника, с једне и земљорадника-дужника, с друге стране.

Све до доношења прве Уредбе о раздужењу земљорадника у години 1932, наши земљорадници, а особито они у загорским општинама Приморске бановине, уживали су у пуној мјери кредит, неопходно потребит њиховој домаћој економији, скоро искључиво код маловарошких и сеоских трговаца и привредника.

Да прибаве даљна сретства за кредитирање земљорадника, јер у много случајева није био довољан ограничени властити капитал, наши при-

вредници, залажући своју муком стечену имовину, тражили су даљна новчана сретства код разних новчаних установа, на која и данас плаћају тешке камате, и тако обављали, у највећем делу наше бановине, једну смишљену и за сељака корисну посредничку улогу између капитала и земљорадње.

Шта више, привредници, особито у загорском делу наше бановине, економски већ исцрпљени, остали су скоро без икаквих сретстава за даљни рад, јер су изгубили досадашњи кредит, а њихова дугогодишњим радом стечена имовина оптерећена преко своје вредности ради високих камата, парничких и овршних трошкова, уколико већ до сада није, очекује сваки час присилну продају у којој у овим нашим крајевима нема купаца, осим опет истих новчаних завода повјериоца, али, за половину процењене вредности. Тако ће, без сумње, у великоме делу да страда и велики капитал, јер банке као повериоци тих привредника неће бити у могућности да наплате своја потраживања од презадужених маловарошких трговаца и обртника, док ће ови опет са својим породицама бити бачени одједном, а без своје кривице, са положаја угледног и корисног члана заједнице без крова над главом, на просјачки штап, постати читавим фалангама бескућника-пролетера.

Гледајући у очи овој и оваквој истини и у оправданој стрепњи за даљни опстанак тих породица, привредници Приморске бановине обраћали су се у више момената надлежнима да озбиљно и без даљњег одлагања пораде на томе да се неминовне и кобне последице, које са доношењем Уредбе о ликвидацији земљорадничких дугова пријете са коначном пропасти том привредном staleжу, безодвлачно уклоне.

У пуноме познавању људи и прилика, господо народни посланици, тврдим да је за привреднике уопште, а нарочито за наше привреднике Приморске бановине, који живе и делују у изнимо тешким приликама, посебно дошао задњи час, јер стоје отворено пред опасности „бити или не бити“.

Потребно је да наша Краљевска влада, по овлашћењу које има од Народног претставништва, заштити и овај наш средњи staleж како би се већ једном од њих уклониле одвећ тешке реперкусије Уредбе о ликвидацији земљорадничких дугова, а која би Уредба према закључењу конференције свију трговачких комора одржаној прошлих мјесеци у Београду, ставила у дужност Привилегованој аграрној банци аналого чл. 7 Уредбе и исплату дугова бар оних трговаца и осталих привредника који су у стању да докажу да су упали у финансијалне потешкоће, само стога што су силом прилика и регионалних обичаја били, на горе изложени начин, одувјек посредници великог капитала и земљорадника. Међутим, потребито је да се одмах суспендују сва овршна дјела која су у току, како би многи задужени привредник био поштеђен сувишних овршних трошкова.

Ова Уредба требала би да предвиди такође и могућност ломбардовања облигација, како би се на овај начин омогућило оживљење привредног живота на селу и у нашим малим варошицама паралелно са привредним животом који и заслугом Краљевске владе узимље у далеко сретнијим приликама, све то јачи замах у већим центрима наше простране државе.

Хитно доношење ове уредбе намеће се једном речи као императив, јер наш средњи staleж са

правом тражи да буде пред законом изједначен са земљорадником са којим би, у привредном решењу овога питања, само на овај начин и у будуће могао да одржава једнако живу ону давну пословну везу непрекинуту у хармоничном раду на обострану корист, увјек за добро и напредак наше народне заједнице.

За добар успјех овога решења, господо народни посланици, јавно и више пута дато је обећање одлучујућих фактора, да ће Краљевска влада, увиђајући оправданост захтева, у најскоријем року времена привести у дело заштиту и привредног staleжа који, још једном истичем, заслужује ову заштиту, јер наш средњи staleж има, без сумње, непролазних заслуга у државном животу наше Отаџбине.

Молим господина ресорног Министра да узме у разматрање ове потребе и страдања наших малих поседника обртника и занатлија, те и њих да се заштити једном таквом уредбом, па имајући пуно поверење у Краљевску владу на челу са господином др. Миланом Стојадиновићем изјављујем да ћу гласати за буџет. (Одобравање у центру и на десници).

Потпретседник Радисав Вучетић: Има реч народни посланик г. Мита Димитријевић.

Мита Димитријевић: Господо народни посланици, као посланик Јужне Србије говорићу прво о трговини, индустрији и занатству у тој области. Наш Југ, у средњем веку у доба наше старе државе, имао је разгранату и развијену трговину у једном правцу према Јадранском мору од куда су стизали два велика трговачка пута, један дубровачки пут, који је пролазио кроз Херцеговину, силазио до Ниша и одатле се рачвао у два правца, једним Вардарском долином до Солуна, а другим правцем преко Једрена на Цариград. Други је пут са Јадранског мора, тз. Драчки пут или Виа Египција, развијен још из римског доба, у Средњем веку врло жив, полазио је опет с Јадранског мора и хватао после Албаније крајеве наше западне Македоније. И трећи пут укрштао се преко Скопља, водећи од Београда на Исток, очуван за све време као Цариградски пут, којим је доцније прошла и железница. Укрштање свих ових светских путева кроз Јужну Србију доказује да је наш Југ у ранијим вековима био трговински врло значајан у сваком погледу. Скопље, наш царски град, центар наше државе и центар средњевековне трговине, имао је доста велики број караван-сераја где су у живом промету каравани са севера и запада и каравани са југа и истока истоваривали своју робу. И данас још један од најстаријих караван-сераја сачувао се у Скопљу.

С проласком железнице, иако је донекле овај живи трговински промет умањено, ипак Јужна Србија остаје централна област за трговину у првом реду за Србију. Кад је Краљевина Србија ушла у економску борбу са Аустро-Угарском, и кад је наша земља ступила у царински рат са њом, пут за економску еманципацију и ослобођење од Аустрије пошао је на Југ долином Вардара на Солун. Тим путем наша је трговина изашла на западна светска тржишта ослободивши се економске зависности од Аустро-Угарске. То је била прва победа Краљевине Србије над економском зависношћу од Аустро-Угарске. То је била прва победа Краљевине Србије над економском зависно-

шћу од Аустро-Угарске, а то је утврдило и наш политички пут на Југ, јер се није дала замислити Моравска долина без њеног природног настављања у Вардарску долину за излазак на море, макар на туђе море. У том напону Краљевине Србије за њено проширење на Југ долином Вардара лежи и главни разлог Аустрије да после наших балканских победа по сваку цену спречи резултате даљег нашег политичког и привредног развијања.

С таквом економски значајном улогом наш Југ ушао је у границе наше повећане државе. Његов значај у привредном погледу, на жалост, почео је да опада поглавито због тога, што су границе балканских држава пресекле царинским подвојеностима ону економску експанзивност целокупности Југа. Тако је од балканског склопа свих јужних крајева, из доба турске царевине, одвојено три привредне посебности, те је привреда њихова везана била за три балканске државе, што је разбilo привредну целокупност наших јужних крајева.

Сад да пређем конкретно на трговину Јужне Србије, како се она данас приказује.

Главни трговачки артикли пољопривредног су карактера. И то су: дуван, опиум, свилене коконе, памук, пиринач и уљарице. Ово су, поред стоке и сточних производа, може се рећи, једини артикли на којима почива не само трговина ове бановине него и сва остала њена радиност. Истичем да се опиум, памук и пиринач у нашој Краљевини гаје једино у овој бановини и да од пласмана ових артикала зависи не само трговина него и сва остала привреда овога краја. Зато је трговина у Србији, а нарочито извозна, била од увек најглавнија грана радиности. Међутим, од ослобођења, а у задње време нарочито, она се најжалост све више спутава јер се један по један од напред поменутих артикала узимају трговцима из руку. Тако је најпре дуван, одмах по ослобођењу овога краја, проглашен монополским артиклом и прешао потпуно у државну режију. Опиум, други по важности аграрни производ, одузет је такође трговцима из руку и прешао у искључиву надлежност Призада. Са неком малом разликом иста је судбина задесила и рад трговаца са уљарицама. Прошле године донесена је, с једне стране, Уредба о свиларству, која прописује да државне фабрике имају да откупљују свилене чауре само од произвођача, а, с друге стране, Уредба о откупу домаћег памука, која одређује да прерађивачи памука могу овај да откупљују једино од произвођача, односно од њихових задруга. Ово значи да се аграрни артикли на Југу одузимају трговцима један за другим из руку, јер је једино још пиринач остао слободан. Другим речима, ово значи да трговачки ред ове наше покрајине, који је некада играо највећу улогу у њеном привредном развоју и који је зато највише допринео благостању њеног становништва, није у стању данас да својом интервенцијом у купопродаји ових артикала доприноси њиховом бољем уновчењу, јер је, као што је напред истакнуто, у своме раду потпуно спутан.

Дуван није само артикал Вардарске бановине иако ова бановина производи од прилике половину годишње бербе у нашој Краљевини. С обзиром на садашње стање и схватање наших меродавних, о слободној трговини дуваном не може се данас ни мислити. Због схватања наших меродав-

них данас се не може мислити чак ни о слободној производњи овога артикла за извоз, али што се тиче опиума, памука и свилених чаура мора да се нагласи да ствар стоји мало друкчије. Потписом Женевске конвенције о опиуму ми смо се, истина, обавезали да промет са овим артиклом и са његовим дериватима тј. производњу, прераду, извоз и увоз, регулишемо и унутарњим законодавством. Ми смо ово и учинили али наопако, јер смо и овај артикал узели трговцима из руку. Њега, наиме, извози данас само Призад, што значи да га он само може да откупљује. Може се рећи да ниједан законски пропис не приморава да се опиум откупљује само од произвођача, односно да трговци из унутарње трговине опиумом нису искључени. Призад га, међутим, откупљује данас само од произвођача и то путем својих поверника који су у раду везани једним правилником. Откуп се врши на бази експертизе и на бази експертизом утврђених процената морфина. Откупна се цена одређује сваке године. Лане је била 20.— динара по овако утврђеном једном проценту морфина. У моменту овог и оваквог решења трговци су опиум куповали слободно, плаћајући за њега куд и камо веће цене. Понављам да њима ниједан законски пропис није забранио да опиум и данас купују, ради чега га они и купују у нади да ће Призад и на њихова врата закуцати. Он се, међутим, не појављује има већ 4 године и тако затечени стокови старог опиум расту, а расту и у њих уложени мртви капитал трговаца. После овога може се закључити у каквом се стању трговци налазе и какав приговор меродавницима они чине.

Уредбама о откупу домаћег памука (број 66925/VII од 14. X. 1936 г.) и о свиларству (број 76.060/VII од 16. X. 1936 г.) решено је неповољно по трговце и питање откупа памука и свилених кокона, јер је првом Уредбом речено да ће прерађивачи памука тј. индустријалци и занатлије откупљивати овај једино од произвођача и њихових задруга, а другом Уредбом да ће државне фабрике свиле свилене чауре откупљивати једино од домаћих произвођача по цени коју сваке године одређује Министар пољопривреде у споразуму са Министром трговине и индустрије. Тако су, ето, најглавнији артикли пољопривредног карактера узети из руку њених трговаца без икакве потребе, јер је циљ ових Уредаба — подизање цена овим артиклима — могао да буде постигнут и без елиминисања трговаца из њихове купопродаје.

На основу свега изложеног треба имати у виду истакнуте грешке и исправити их. Да би се пак ове грешке исправиле потребно је да се питање трговине опиумом, памуком и кокаинима стави поново на дневни ред и реши тако да трговци не буду искључени бар из унутарње куповине и прође ових артикала, тј. да Призад опиум, а прерађивачи памук и коконе купују и од трговаца. Ово и овакво решење захтева ситуација у којој се налазе трговци Вардарске бановине, општи интереси и правда која је напред поменутих законским прописима окривљена.

Због незгода, које произлазе из самог система откупа, потребно је да се систем откупа преко повереника прошири на тај начин што би у откупу, поред повереника учествовали још и трговци, за друге произвођача и удружења произвођача, која би се образовала специјално за ову куповину. На

тај би се начин на нашим пијацама појавиле четири врсте купаца, чија би утакмица донела сељаку бољу цену за његов опиум. Он је, наиме, до сада опиум продавао само поверенику од кога је зависило коју ће му цену за њега дати. Како је опиум сељаку први производ, са којим се он на пијаца појављује и како он у доба прође опиума осећа највећу потребу за новцем, он је свој опиум поверенику продавао по цени коју му је овај нудио без обзира, да ли је за њега добивао праву цену. С обзиром на то да поверенику увек више конвенира да опиум плати мање од утврђене цене, он је приликом откупа, гледао свој интерес. Колико су сељаци на овај начин губили нека послужи следећа констатација: године 1936/37 повереници су откупили 52.243.350 кгр. опиума који је дао 10.69%. Опиум је плаћан по 18.73 уместо по 20 дин. по јединици морфина. Ово значи да су сељаци по једном проценту морфина добивали 13.58 дин. мање него што је требало да добију, или, да су на количини опиума, која је у 1936/37 г. постигнута, добили 709.464.69 дин. мање него што је требало да добију.

Ово мишљење Скопске трговачке коморе требало би Министарство трговине и индустрије у свему да уважи.

Кад је реч о трговини и Јужној Србији треба овде навести једну значајну резолуцију трговинских комора Вардарске бановине, која се односи на мешање државе у трговину. Утицај државе на пословање трговачко знатно се повећава.

Ја ћу из те резолуције прочитати оно што ми се чини најважније:

Мешање државе у трговачко пословање није специфично наша појава, него је општа појава у свету, наметнута новим облицима међународне размене добара.

„Свесне свега тога трговинске коморе сматрају ипак, да су досадашња интервенција и учешће државе, посредно или непосредно, у трговачком пословању, врло често били о штете по развита трговине и трговачког реда у нашој земљи, а нису донеле никакве битне користи нашој народној привреди.

„У том погледу Коморе указују нарочито на следеће:

Фаворизовање државних предузећа на штету легалне трговине мора, у сваком случају, да се напусти (нарочито од стране државних шумских и рударских предузећа). Истичемо, да су расписи издати последњих година од стране Министарства финансија по том питању знатно нашкодили појединим трговачким струкама.

2) Привилеговане установе, основане да унапређују наш извоз нису испуниле свој задатак. Уместо да помажу извознике у њиховим извозничким пословима, оне су се само појавиле у улози извозника, заузимајући већ освојене положаје по приватним извозницима и остављајући им да врше само оне послове, који су готово редовно скопчани са великим ризиком и незнатним зарадама.

„Коморе сматрају, да не треба приватној иницијативи повратити што потпунију слободу рада, а привилеговане извозне установе — у колико морају да и даље остану — свести на улогу помагача наших трговаца у њиховим извозним пословима.

„3) Нарочито се подвлачи потпуна несрећност наших трговинских односа са Немачком, на-

шим најважнијим спољно-трговинским партнером. Пуна неизвесност у пословању са Немачком потиче нарочито од 1. прила. о. г., од када је на снази привремени споразум о регулисању платног промета, који садржи извесне контингенте према групама артикала. Резултат овога споразума је огромно смањивање нашег извоза у Немачку и онаких артикала које не можемо да пласирамо у друге земље.

О спољној трговини наше земље на бази трговинских уговора и споразума може се поставити ово конкретно питање: Да ли је у интересу ма које земље, нарочито наше и њеног географског положаја да у спољној трговини зависи од свега две земље. Јер по увозу и по извозу Југославија је за по десет процената у својој трговини зависна од Италије и Немачке. Може се сматрати наш повишен извоз и увоз у Немачку и Италију како се хоће, али је интерес да се проширује наша привреда и на друга тржишта. Јер та зависност нашег извоза од ове две земље доводи до многих незгода. Шта би значило да нам се затворе пијаце наједанпут у тим двома земљама. Свршили би, настала би за извесно време катастрофа. Чехословачка, на пример, највише извози за Немачку, али тај њен удео чини не више од 12%, а у другим земљама извоз Чехословачке разређује се процентуално тако да је подељен на више земаља, а не зависи њена спољна трговина од једне или две земље какав је случај код нас. Закључак је из овога да треба разредити наш извоз, преносити га и на остала тржишта и еманциповати га од зависности једне или две државе.

У прошлости имали смо такав случај 1905 године са затварањем Аустро-Угарских тржишта за наш извоз.

Има здравих тенденција да се наш извоз пренесе и на друго земљиште, само треба створити предуслове. У томе треба радити са планом да се добију нова тржишта, па макар у том појачавали и мала тржишта. А главно је редуцирати зависност наше спољне трговине. Треба ли нарочито наглашавати да смо ми према Немачкој увек поверљиви, а стање клиринга је увек на нашу штету. Говорити о спољној трговинској политици данашње Владе врло је тешко, пошто је немогуће утврдити ко је компетентан за вођење наше спољне трговинске политике.

Наиме, данас код нас постоји 7 установа које воде спољну трговинску политику, а то су Министарство трговине и индустрије, Завод за унапређивање спољне трговине, Министарство финансија, Министарство спољних послова, Координациони одбор, Народна банка и Призад.

Ових 7 установа у нашој спољној трговинској политици не само да немају једног реалног контакта међу собом, него међу њима се води једна потајна борба, чији је циљ лични престиж, а никако интереси народне привреде.

Министарство трговине, односно четврто одељење овог Министарства — Одељење за спољну трговинску политику постоји само на папиру. Ово Одељење нема чак ни начелника, јер исти врши дужност управника Завода за унапређење спољне трговине.

Крајем 1929 године основан је Завод за унапређивање спољне трговине и његовим оснивањем очекивало се да ће се сви послови за нашу спољну

трговину концентрисати у овој установи и да ће ова установа као таква једина имати компетенције у нашој експортној привреди.

Међутим, Завод за унапређивање спољне трговине са данашњим својим компетенцијама и досадашњим својим радом има карактер установе за „ухљебија“. Ова установа не само да није испунила свој задатак, него је наметнула привреди разне неприметне намете. Ови намети долазе издавањем разних адресара (скроз врло слабих), гласника и билтена, који немају ни најмање практичне вредности, али привреда даје годишње у виду претплата и огласа преко милион динара овој установи.

Данас Завод има преко 150 чиновника од кога броја ни једна трећина нема ни најосновније квалификације за рад у овој установи.

Према постојећој Уредби о Заводу, предвиђено је постављање трговинских аташеа у важнији европским привредним центрима.

Данас нема више од 5 аташеа, односно делегата Министра трговине и индустрије. Међу ових пет има их и таквих, који не само да немају основног појма о спољној трговинској политици, него уопште немају појма о привреди. Такав је случај са трговинским делегатом у Италији проф. Стефанини. Италија је за нас једно од најглавнијих тржишта, па ипак је Министар трговине послао у Рим једног пензионисаног професора. Ето, како се третира положај делегата Министра трговине и индустрије.

Док је такав случај са постојећим трговинским делегатима, дотле Завод нема делегата у другим државама, као Енглеској, Белгији, Швајцарској и другим земљама, који треба да испитују тржишта и стварају везе и привредне могућности за извоз.

Најинтересантнија установа у Заводу за унапређивање спољне трговине је Отсек за контролу извоза стоке и сточних производа. Оснивањем овог Отсека извоз стоке нема више слободне руке него се врши путем контингената.

Извоз стоке се врши путем контингената на тај начин што извозници-трговци имају 40% од контингената, задруге 40% и произвођачи 20%.

О трговцима-извозницима тешко је говорити, јер се ова грађа народне привреде налази још увек у тешкоћама. Међутим, овде треба да се изнесу неке ствари о начину како извозе задруге. По постојећим прописима о контроли извоза стоке и сточних производа, могу стоку извозити само оне задруге, које продају стоку, одгојену од стране задруга; односно задругара, а никако не смеју куповати стоку па је продавати, односно извозити.

Међутим, тих прописа се нико не држи, а уколико би се држао онда господин Воја Ђорђевић предузима најенергичнију акцију да се ти прописи не примењују. Има случајева где су задруге своје извознице (дозволе) продавале другим лицима.

Отсек за контролу извоза стоке и сточних производа има данас разних фондова за интервенцију у случају слабих цена. Ови фондови су данас три у оку многим и хтели би се дочепати ове установе како би располагали фондовима. Отуда је протекла главна кампања у извесним круговима, да се извесни виши чиновници Завода не само смене, односно преместе, него да се отпусте. Ова кампања скупана је и расипа се из околине

веома блиске Главном савезу српских земљорадничких задруга, па онда није чудо што је Живота Милановић напао водеће личности у Заводу за спољну трговину.

Колико је Главни савез српских земљорадничких задруга постао већ моћан у овој установи, види се по томе, што Министар трговине за годину дана није поставио у „Стручном одбору за стоку“ делегата извозника-трговца, ма да у Одбору под разним видовима има четири претставника задругарства, а ни један од трговине.

Овај Отсек за стоку по постојећим прописима треба да се бави и контролом извоза и свих сточних производа. Међутим, то данас није случај.

Ево, конкретан пример: извоз вуне дозвољен је само за девизе. Међутим, извесни трговци спекуланти (око 12 њих) покуповали су крајем прошле године око 90 вагона вуне по веома ниским ценама, па су онда предали Министарству финансија молбу да добију дозволу за извоз ове количине вуне у Немачку са плаћањем кроз клиринг. Министар финансија у сагласности са Народном банком одобрио је овај извоз и тиме легализовао једну пљачку од десетину милиона динара. Кад је већ хтео да дозволи извоз вуне кроз клиринг онда је Министар финансија требао да објави преко јавности да ће дозволити извоз извесне количине вуне у Немачку са плаћањем кроз клиринг, па онда да изда дозволе.

Министар финансија не само да то није урадио него није објавио ни да је издао одобрење за поменутих 90 вагона.

Господе, о овоме случају Заводу за унапређивање спољне трговине, односно Отсеку за стоку, није ништа било познато све док није издато решење.

Исти је случај са компензационим пословима. Никад шира јавност не зна како се могу вршити компензациони послови са извесним државама. То је монопол само једног круга људи, па онда није чудо што народна привреда није осетила нарочите користи од повећања нашег извоза у току прошле године.

Колико има органске везе између свих компетенција у нашој спољној трговини дозвољено је навести само случај са трговинским преговорима са С. А. Д. Завод за унапређивање спољне трговине још у новембру прошле године издао једно полузванично саопштење да су преговори са С. А. Д. готови. Међутим, Министарство спољних послова издало је почетком прошлог месеца опет један коминике у коме се каже да су трговински преговори са С. А. Д. започели и да ће ускоро бити готови.

Ја сумњам да и Министар трговине и индустрије може рећи у ком се стадијуму налази ово питање.

Прошле године основан је Компензациони отсек при Заводу за унапређивање спољне трговине који има и свој одбор. У овом Одбору нема ни једног привредника. Међутим, на првим седницама овог Одбора дошло је до сукоба између Народне банке и чланова Одбора, јер претставник Народне банке оспорава крајњу компетенцију овог Одбора и каже да је за компензационе послове једино надлежна Народна банка.

Исти је случај и са Сталним координационим одбором при Министарству спољних послова у коме такође нема ни једног привредника.

Стални координациони одбор треба да буде врховни орган наше спољне трговинске политике и као такав треба да заседава чешће и даје јавности поближа обавештења о разним питањима у вези са експортном привредом.

Међутим, координациони одбор још ни једном није дао један опширнији извештај о свом раду, а то нам ни Министар трговине није такође објаснио.

Идемо даље, господо, ви знате да немачка марка у нашој земљи нема сталан курс него зависи од берзе односно ствари зависи од Народне банке, Поштанске штедионице, Призада и Завода за унапређивање спољне трговине, који имају веће стокве клириншких марака. Призад и Завод имају марке, од преференцијала али Поштанска штедионица је продавала ових дана веће стокве марака по 14.40 динара за једну марку. Знате ли откуда оволике марке код Поштанске штедионице, то су марке наших извозника, које су прошле године продавали чак и испод 12 динара за једну марку, а разлика између 12 и 14.40 није мала и она је отишла у касу Министра финансија, који на овај начин опорезује привреду скривеним порезима.

То су све чињенице, које се не могу демантовати и које је Министар трговине и индустрије дужан објаснити, јер, у колико их не објасни, даје нам за право да он нема никаквих компетенција у нашој спољној трговинској политици.

У погледу на унутрашњу трговну интересно је забележити да се статистички изражен просперитет у нашој привреди тако рећи не осећа специјално у трговачким радњама, ту се промет, у опште узевши, није повећао, зарада такође. Палање фирма под стечај и осиромашење трговаца иде и даље. Важно је овде нарочито истаћи, да ми у нашој специјалној структури губимо нагло онај део нашег грађанског staleжа, названог буржоазије, који је у осталом врло млад а који се у свима земљама специјално чува.

Ја ћу овде навести о чувању тог конструктивног средњег staleжа како се оно нарочито подржава у Француској. Као потврду за то навешћу речи познатог државника француског, г. Едуарда Ериоа, који је на дан 8 октобра прошле године, бранећи средњу и ситну трговину и њихов staleж рекао ово:

„Не заборавимо да ситан трговац издржава целу једну породицу; ако њега нестане или ако дозволимо да га нестане, нестало је једне од снага на којима почива наша држава. Јер за своју снагу Француска у великом степену дугује овом staleжу и овој ситној трговини, која претставља толико разних користи, радливости и штедње.”

А то се може рећи и за наш средњи трговачки и занатлијски staleж који чини варошко становништво и на којем се заснива, као на селачком свету, наша држава.

Г. Ерио такође узео је у одбрану овај средњи трговачки staleж од странаца и њиховог крупног капитала који почињу да продиру и у Француску. И ево шта каже г. Ерио:

„Приметио сам да извесан број странаца, који нису могли да добију дозволу за упослење, отварају трговачке радње, јер им је то лакше. Према обавештењима, која сам сакупио, могао сам кон-

статовати, да су многи од ових импровизираних трговаца у ствари агенти страних кућа, који врше „демпинг”. Стога бих желео да се предузму законодавне мере, како би се проблем боравка странаца у Француској регулисао како ваља.

„Овај проблем у последње време поставио се на тако бруталан начин, да је и сам господин Шотан морао да интервенише. Он се поставља у толико озбиљније, јер су у последње време извршени атентати на нашој територији. Најпосле, он се поставља још и стога, што присуство многобројних страних радника у Француској претставља праву опасност за национални рад.

„Тако, примера ради, напомињем, да у Лиону има више странаца него што износи број наших незапослених. То не значи да би се једни могли заменити другима, али принуђени смо да констатујемо, да код нас нема довољно рада нити довољно активне индустрије, која би могла истодобно да исхрани и француске грађане и многобројне странце, које нам шаљу извесне земље које са своје стране, као Италија, тако тешко узимају нашу робу, док нам тако радо упућују своју радну снагу”.

На овом месту, и у духу ових мисли великог државника господина Едуарда Ериоа требало би не губити из вида зло дејство на рушењу наших трговаца и занатлија, целог једног националног staleжа, које врши магазин Та-Та у Београду, а зло ће бити утолико веће ако се допусте његове филијале по другим малим варошима у земљи.

Рецимо нешто и о картелима.

У питању картела може се рећи, да, кад је већ немогуће да се картели ефикасно забране онда је дужност државе да њихов рад контролише најпажљивије, нарочито кад се ради о страном капиталу који исисава крв нашег народа. Укратко речено, треба настојати да картели не добију самовласно и превласно сву производњу, и да не ударају на националне и домаће индустрије које воде наши национални људи. Картели имају увек тенденцију да отклоне конкуренцију слабих и да узму превласт у подизању цена. Напротив, са озбиљном контролом државе над њима треба настати да буду здрав регулатор нормалних цена.

За здраву контролу картела треба примити предлог Трговачке коморе који се у неколико резолуција упућује Министру трговине и индустрије, а састоји се у овоме: да се за сваки картел образује стална комисија састављена од претставника стручних и заинтересованих произвођача, затим од потрошачких кругова који ће строго пратити целокупни рад картела и спречити сваку злоупотребу са те стране. Зашто се тај предлог једном не прими?

На завршетку, господо, морам нарочито поменути да трговина сад, у Јужној Србији, преживљује очајне дане. Умире трговина доле, умиру занати, а са мало заштите и пољопривреда и она не даје боље наде.

Кад све ово узмемо у обзир, и кад знам да ова Влада нема никаквог привредног плана уопште, изузев једног јединог плана да влада без народа и против народа, ја, у знак протеста, изјављујем да ћу гласати против овог буџета. (Одобравање на левици.)

Потпретседник Јеврем Томић: Има реч народни посланик г. Јован Здравковић.

Јован Здравковић: Господо народни посланици, кад ми је пала у део та жалосна срећа да говорим после три сата ноћу, ја морам да признам, да ми то није баш тако лако. Говорићу стога врло кратко и рећи само неколико речи.

Комисија, коју је одредио био Министар трговине, несумњиво је утврдила кривицу чиновника у Уреду за контролу извоза стоке. А што ова ствар, ова кривица тих чиновника, није до краја извиђена, одговорност носи за то и сам господин Министар. Он ту одговорност не може да избегне. Јер комисија, коју је он био одредио, радила је преко три месеца, утврдила је кривице чиновника, покупила је преко 500 докумената, све их прегледала и насликала је све чиновнике, па и тога господина др. Петровића. Али када је господин Министар чуо до каквих је резултата дошла ова комисија у своме раду, он је наједанпут распустио ту комисију и одредио другу, блажију но што је била ова. Из тога се јасно види да господин Министар није наиван човек, него да је тим својим поступком очигледно ишао на то, да чиновнике спасава од злоупотреба које је она прва комисија била утврдила. Јер кад се видело, да Министар зна, да се у овом Уреду за контролу извоза стоке чине врло рђаве ствари, да се врше утаје новца, да се врше злоупотребе у погледу додељивања извозница, он је то толерирао, и кад му је комисија имала о томе да поднесе извештај, којим би све то било несумњиво утврђено, он спречава комисију да заврши свој извештај и смењује је, па одређује другу. Јасно је, дакле, да се тиме ишло на то, да се заштите ови људи, који су починили кривична дела злочине природе. Господин Министар ће се сетити кад су ишли к њему неки да се жале на злоупотребе ових чиновника, да су му изјавили, како сматрају, да је и он сам овим заинтересован, и зато господин Министар, ако мисли да се од тих оптужби оправда, он то не може учинити на други начин, сем ако прими анкету, која ће извидети све те злоупотребе и рећи да ли има кривице и до господина Министра. Без тога господин Министар не може изићи чист из ове ствари.

Ви сте чули, господо, да Министар војни није хтео да прими парламентарну анкету, што је било на његову штету. Њему чак није било право ни то, што је овде у Скупштини био критикован. Међутим, ми из Србије знамо да су пре рата наши војнички великани, на положају Министра војске, још како критиковани овде у Народној скупштини и то баш за свој пад у погледу војних набавки, али од тога није било никакве штете за нашу војску. Тако су критиковани и Војвода Степа и Војвода Путник. И не само да од тога није било никакве штете, него је та критика, напротив, дала и позитивне резултате, као што се је и показало у минулим ратовима, јер је наша војска била врло добро опремљена. Зато ја у овом случају предлажем анкету која ће испитати све и утврдити, да ли у овој ствари има какве кривице и до господина Министра или нема.

Ја ипак сада, према оваквом стању ствари, више кривим њега него чиновнике, јер чиновници ће увек радити шта хоће ако их нико не контролише. И када је реч о чиновницима, господо, треба знати да се они увек налазе под разним пресијама. Дође, на пример, један посланик код чиновника и каже: „Ја сам лични пријатељ господина Претседника Владе; ја сам синоћ с њим био на вечери или на

неком другом састанку...” Разуме се да то уплаши чиновника и он мора да му додели извозницу и преко реда, као што је случај са господином Бацаком. Ми знамо, господо, да је било и популарних министара, али су они имали по некога човека који им је зло доносио. Ја знам да је у Београду био доста популаран Божа Максимовић, али је он имао свога Гачулу. Можда и господин Стојадиновић има некога свога Гачулу! Ја сам вам у начелној дискусији изнео примера ради, како се у том Уреду ради и како се додељују неправилно извознице, па сам као пример навео господина Милана Бацака. И господин Бацак, као што се многи сећате, одговорио ми је, да је његова фирма извезла у прошлој години само 43 вагона, а не више. Међутим, господо, званични извештаји говоре савим друкчије. У овом званичном извештају стоји да Милан Бацак ни један вагон није извезао, јер он и нема фирме нити има право да извози, али то чине друга лица за његов рачун. Тако госпођица Симка Бацак, његова сестра, у прошлој години, према „Гласнику завода за унапређење спољне трговине”, извезла је у 1937 години и у 2 месеца 1938 године 13 вагона дебелих свиња. Госпођа Радмила Бацак, снаја господина Милана Бацака, у 1937 и у 2 месеца 1938 године извезла је 78 вагона дебелих свиња; а брат господина Милана Бацака, Јанко Бацак, претседник општине у Младеновцу, извезао је само 1 вагон. А знате зашто? Јер је он члан Централног друштва товљача свиња у Новом Саду и кад му је приговорено да он није извезао ни један вагон онда је он то морао учинити, иако је знао да ће га повериоци појурити да плати дугове. Пошто се није могао одбранити од тих приговора, он је ипак извезао један вагон за Беч, али његови повериоци сазнаду за то и оду авионом за Беч, где су сазнали да је новац за тај вагон послат Београдској задрузи, ставе забрану на тај новац, и тако он није могао доћи до тога новца, него је новац депонован у суд. Али није само фамилија господина Бацака која је извозила, него су они протоколисали фирме и на своје слуге који немају ни једнога прасета, а камо ли хигијенски уређене оборе за товљење свиња. То је познато не само у Младеновцу, него је то познато и Уреду за контролу извоза стоке. То је познато и господину Министру, али Бацака нико не дира, јер је пријатељ господина Стојадиновића. Он има своје товљаче и то Милована Мировића и Божицара Гинића из Међуљужја. Милана Стојановића и Драгомира Станчића из Младеновца, и они су извозили нешто у прошлој години, а има и других лица која нису ни товљачи ни земљорадници, него су их Браћа Бацак пријавили и за њих плаћају порез и на њихова имена добијају извознице и извозе свиње. У току прошле године извезла су та лица 92 вагона, а на фирму Драгомира Миловановића, слуге код Јанка Бацака, и на Милована Мировића, чиновника банке, у току прошле године извезли су пет вагона, а на име Јозефа Гостинчића, снајдера из Младеновца, извезли су три вагона, а исто тако и на имена Драгољуба Станчића, Стевана Благојевића, Велимира Вићентијевића из Јагњила, Милана Станимировића и Тихомира Милошевића, из Мале Врбнице, извезли су 24 вагона.

Они сигурно дају овим људима неке мале зараде што се служе њиховим именима. Ако би узели само ово што је регистровано на име Симке

и Радмиле Баџак и један вагон на име Јанка Баџака онда се, господо, очигледно види како се фаворизирају извесна лица на штету осталих, који плаћају порез на ово што раде, јер ја не верујем да Баџаци, на ово, што извозе, плаћају порез који би требало према обрту и реченицима. Господо, ми износимо то и ради изванредне зараде која се ту појављује. Ево како изгледа та зарада. По једном вагону просечно зарада износи 15.000 а она иде и до 22.000 динара, али узмемо 15.000 (Бранко Тодоровић: Можда се највише због те зараде и ради!) Сигурно. Кад узмете, господо, да су трошкови на један вагон дебелих свиња око 25.000, где долази подвоз и таксе за извоз и т. д. и кад узмете да све то плаћа произвођач, и како је мизерна зарада произвођача према заради посредника, онда се тек види како је ова Влада подесила тај систем извоза. (Један глас са деснице: Није ова Влада одговорна!) Свака је Влада одговорна у моменту када се ово претреса, јер њој је то достављено и депутације су ишле и писма су сла-та г. Министру али без резултата. Господин Министар је обећао и прошле године и говорио о тој новој Уредби, — сада чини ми се рече г. Министар да се спрема опет Уредба али, господо, то су само обећања а није ништа урађено да се то питање уреди. Господо, кад се тако ради да се то зло подржава, види се да има неки интерес и рачун зашто се то тако ради да се богате извесна лица на рачун осталих. Ја мислим да су и сами уговори који су начињени са другим државама на штету произвођача, јер произвођачи треба да дају много више, да снесу ризик, да уложе капитал у свиње, да их угоје и да за то добију минимум, јер главно оде на разне трошкове и зараде, те стога произвођачи после не добијају праву цену за своје производе. Господо, не може се претпоставити да се ове извознице дају за пријатељство него се претпоставља материјална корист. И г. Министар тога чиновника, за кога је комисија утврдила да постоји кривица, није оптужио суду, нити је ма кога другог, и ако су утврђене овакве злоупотребе, он није никога послао на суд. Ако је г. Министар чист, он ће примити анкету, јер ће анкета утврдити оно што јесте у ствари, а ако се боји анкете, он је неће примити. Ја мислим да г. Министар треба да прими анкету да се види где је истина. Није ништа теже него када долазе људи чак и из владине већине и износе злоупотребе Уреда а после се то заташкава, јер то мора да се окрене на штету и скупштинске већине и Владе. Господо, немам времена нити могу да улазим у детаље, али, колико сам обавештен, ту има тако удешених ствари да су могуће злоупотребе. Један мој клијент донео ми је извештај Уреда за извоз, један за Беч а други за Праг. Из објашњења која сам добио излази да извозници имају права да слободно бирају комисионара. У извештају Уреда стоји, да му је одређен комисионер. Значи, да Уред изиграва право извозника, обавезујући га да узме онога кога му Уред одреди. И онда сам чуо како све те манипулације иду. Постоје слободни контингенти, па се препродају из руке у руку тако, да се ствара могућност злоупотреба. И то ће трајати вечито, докле се томе злу не стане на пут. Да би г. Министар имао више ауторитета да ту Уредбу промени, треба да се рашчисти што је било са овим стањем, због чега су биле злоупотребе, ко их је вр-

шио, и да кривци одговарају за све оно, што су учинили.

Иначе нисам задовољан ни са буџетом Господина Министра трговине, а још мање са његовим радом не само у области извоза стоке, који је страховито рђаво организован, него ни иначе нисам задовољан због тога, што су Влада и њен експонент Министар трговине највећи протектери великог капитала, страног капитала и тако зване домаће индустрије. Није то грешка или непознавање ствари, јер је г. Министар стручњак у томе Министарству. Они свесно одобравају и помажу, да домаћа индустрија плаћка нашу пољопривреду. То они вероватно чине зато, што су и сами у својој политици експоненти великог капитала, и због тога што сматрају да је сељак најпростији, да је невешт и неорганизован и најмање ће доћи до свести да може да се побуни против таквог рада и такве политике. И због тога су они и до сада разноразним не само заштитним царинама него и прохибитивним царинама покушавали да се домаћа индустрија са рђавим машинама закрепи у земљи и да може производе лошег квалитета да пласира на рачун наше пољопривреде. Наши сељак двоструко губи. Једанпут због тога, што плаћа скупо робу, коју купује, а други пут због тога, што због заштитне царине купци наших пољопривредних производа штите контра царинама и наш сељак мора продавати производе јефтиније. Поштеније би било, да се манипулише са царинама тако, да сељак продаје своје производе скупље а да купује своје потребе јефтиније, тако да се маказе цена, које постоје између индустријских и сељачких производа смање, и у колико се буде више приближила цена, индекс цена пољопривредних и индустријских продуката, у толико би то било правичније.

Уколико је већа раздаљина у ценама производа сељачких и индустријских, а данас видимо да је врло велика, иако сељак чини највећи део становништва у нашој земљи, постепено и систематски се сељак исисава и тиме слаби, а ми због тога не можемо кренути напред. Јер без напредног села не може да буде напредна ни варош сем на плачкашки начин.

И, како не верујем да ће ова Влада ма шта учинити на томе побољшању, већ ће на против и даље, докле год може, ићи напред у овоме истом правцу, она ће и даље упропашћавати сељака, а она је то и до сада чинила, ја вам скрећем пажњу на ово, господо: Ако погледате експозе Министра пољопривреде, видећете да он није тако ружичаст. Докле нам сви други Министри дају наде на просперитет, Министар пољопривреде је ту био доста објективан и он каже: Житарице су подбациле, воће негде сасвим подбацило, виногради су страшно подбацили, а и оно што је родило било је слабог квалитета, и у томе тону и даље наставља. Ако се сећате, ја сам рекао у начелној дебати: Министар пољопривреде се не брине о томе да помогне пољопривреду, али када већ роди, што је дао сељак својим радом, што је произвео својим знојем и трудом, и Бог одозго, онда тек долази ангажман Министра трговине и индустрије. Оно што се произведе, он кроз установе које су створене и које ова Влада одржава, дозвољава да се богате појединци, а народ за свој рад и труд опет страда, јер не добија праву цену за своје произ-

воде. И како рекох, пошто не верујем, а за то има довољно објективних чињеница да човек не верује овој Влади, која не показује ни мало добре воље да једанпут крене ово питање и да га реши и поред свих молепствија и поред свих депутација, поред свих писмених молби које су јој предаване, онда, господо, ја мислим да пре свега господин Министар треба да прими анкету, јер је то једини пут и начин, да се утврди истина, да се сви кривци пошаљу пред суд и да их суд, ако су криви, пошаље на робију где им је место, а дотле ћу ја гласати против овог буџета. (Одобравање и пљескање на левици.)

Потпретседник Јеврем Томић: Има реч народни посланик г. др. Милан Главинић.

Др. Милан Главинић: Господо народни посланици, узимам реч у дискусији буџета Министарства трговине и индустрије, да нарочито скренем пажњу господину Министру на благотворну приватну иницијативу „Рукотворине“, задруге за унапређивање производње и продаје ручних радова у Београду, која је до сада у Београду и по другим местима у унутрашњости одржала неколико практичних течајева, на којима је учеснике практички упознавала с предњем на преслици с ножним погоном, с ткањем платна на разбоју са брзим чунком, са ткањем глатких и чупавих ћилимова на усправном разбоју и са бојадисањем предива у постојаним бојама.

Молим господина Министра, да ову акцију што обилније новчано помогне из кредита Државног завода за унапређење индустрије и занатства, који он добија из чистог прихода Државне класне дугије у Београду.

Задруга „Рукотворина“ упознаје наше сељаке са модерним справама за предење, са ткањем, са бојадисањем, са везењем, као и са прерадом кудељног, ланеног или вуненог влакна, ради добијања лепог предива и доброг и јаког платна и сукна за сељачке потребе.

У центру Шумадије задруга „Рукотворина“ је у селима око Тополе постигла врло добре резултате, јер је у тамошњим домаћинским школама задужбине Николе Спасића увела преслицу с ножним погоном и разбој са брзим чунком, помоћу којих справа су тамошње преље и ткаље 3—4 пута брже радиле него са старим направама. Израђено је врло лепо предиво и платно за израду сељачког одела. Уз сарадњу са столарским радионицама Савеза здравствених задруга успело је да се горње преслице и разбоји могу радити и по селима, тако да ће и по коштању ове направе бити приступачне селу.

Једна од првих дужности државне управе је у томе, да помогне селу и да се алатке за кућевну радиност што више усаврше и уведу; да се наше вредне сељанке поуче како би њихова израда одела и других потреба од тканина била кориснија и боље одговарала напретку села.

Кад погледамо статистику увоза текстилне робе, као и статистику нашег извоза за ову робу, мораћемо се ужаснути, јер ми три четвртине својих пољопривредних производа спремљених за извоз дајемо само за иностране тканине. Све те тканине се брзо троше и цепају.

За последње три године 1935, 1936 и 1937 ми смо платили иностранству за памук и израде од памука без мало две милијарде и три четвртине

динара и то: за сиров памук 800 милиона динара, за памучно предиво без мало милијарду и четврт динара и за готову памучну робу 607 милиона дин.

Гајење памука до прошле године није било рентабилно за наше одгајиваче, јер власници наших памучних фабрика (који су више од 90% странци) нису га радо куповали. Тек доношењем Уредбе о откуплу домаћег памука створени су услови да се рентабилност гајења памука повећа и на тај начин ће се појачати и производња ове индустријске биљке код нас. Једна мешовита комисија одређује цену памуку. Не дозвољава се увоз памука из иностранства док наше фабрике не откупе сву количину домаћег памука.

Није давно било, када је наша сељанка своју кудељу, лан, вуну и свилу сама прерађивала зими, кад нема тешких пољских радова који траже и њену помоћ. У то доба већина наших сељанки саме су преле, ткале па и шиле све оно што је било потребно њиховим породицама, а често су претек и продавале. Зар нису на тај начин својим радом у знатној мери смањивале издатке у породици? А оним што су продале зар нису опет подмиривале и друге кућевне потребе, набављајући их из вароши? Оваквим радом наше сељанке, а и многе варошанке, биле су скоро на равној нози са мушкарцима у погледу издржавања породице.

И данас по нашим брдовитијим крајевима и по Косову Пољу мушка и женска одела израђују се ручним домаћим радом. Због оскудице новца, моде и фабрички производи још нису продрли у ова села.

Ко је путовао по нашим крајевима морао је опазити како се наш народ у већини бедно одевало. Нигде се не види толико света, нарочито мушког, у дроњавом и поцепаном оделу као код нас. Код многобројних оваца, коза, лана и кудеље наш сељак је у већини без целог гуња, губера и кошуље. Већина нашег сеоског становништва сада оскудева не сао у празничном већ и у радном пристојном оделу. У већини домова на селу и сада се могу видети само исцепани простирачи и покривачи и исцепане целокупне људске преобуке.

До пре 40—50 година ове сеоске беде није било у толикој мери, јер је тада село само себи израђивало све тканине које су биле довољне како за летње, тако и за зимско одело и за преобуке.

Потребно је што пре оспособити наше село да се оно врати оделу од јаче и чисте домаће материје, коју ће израђивати наше сељанке у зиму, када има мало пољопривредних радова.

Наш сељак мора данас да прода 40 кгр. вуне да би могао себи купити обично чојано одело. Са овом количином вуне могло би да се одене читава породица његова. Кад би се текстилна роба производила на селу путем кућевне радиности и од домаћег влакна, онда би се одмах и сеоске привредне прилике побољшале, јер повећање потреба села за фабричном робом највише погоршава материјално стање села.

У нашој земљи постоје сви услови за развијање кућевне текстилне радиности. У нашој земљи гаје се успешно не само кудеља и лан но и памук. Код нас је развијено не само овчарство и козарство већ и свиларство.

Једном речју, ми имамо сва влакна за предиво, од којих сваке године производимо: око 40 милиона кгр. кудеље, 10 милиона кгр. лана, 1 милион

кгр. памука, 20 милиона кгр. вуне, пола милиона козје длаке и 10.000 кгр. свиленог конца.

Од овог домаћег предивног материјала умешне и вредне руке наших сељанки могу и данас да израђују лепе и практичне тканине не само за одело, преобуку и постелно рубље, већ за украс својих соба, па и за продају.

Код нас се по селима све ређе виђа право народно сељачко одело. Потискивањем наших народних рукотворина шири се у народу с једне стране све више раскош, а с друге стране крајња немаштина.

Тежиште израде рукотворине на селу не сме бити за продају него у првом реду за искоришћавање и подмиривање сопствених потреба у дому.

Треба научити све сељанке да одело и преобуку саме справљају за себе и за своје укућане. Треба објаснити женама и девојкама да не продају читаве товари производа сељачких мука и труда, како би се купиле неке свилене мараме, сукиња од поркета или рекла од цица.

Нека се наше сељанке што пре опет лате брзе преснице и разбоја с брзим чунком и на њима почну прести и ткати кудељу од своје конопље, лан од свог ланишта, вуну од својих оваца и почну вести на својим ћерћесфима свиленим концем од својих свилобуба.

Потребно је упознати наше пољопривреднике и сточаре с рационалном обрадом и других одевних влакана, а нарочито са обрадом лана и вуне, као и са савременим начином белења предива и тканине, као и са бојењем.

На тај начин би село лако могло да спреми лепу, јаку, јефтину и хигијенску тканину за одело, за преобуку и за постелно рубље, као и тканине за украс дома.

За неколико година село би се могло пристојно оденути и ослободити се свог највећег издатка за одело. Јачим развијањем и брзим побољшањем наше кућевне текстилне радиности ради одевања села постигло би се економско, здравствено, социјално и културно подизање села.

Краљевска влада под претседниковањем г. др. Милана Стојадиновића постигла је велике и видне резултате у нашој спољној политици и у нашој трговинској политици. Она је решила многе економске и социјалне проблеме, и требало би сада да посвети своју нарочиту пажњу, поред подизања наше тешке индустрије, и јачању и ширењу домаће радиности на селу.

Село се мора културно и привредно препоредити. То је интерес наше државе, интерес наше расе.

Због природне неразвијености и примитивног начина пољопривредне производње, недовољне спреме, слабе или никакве селекције семена и стоке, — живот наших сељака је тежак, неблагоприятан, печалан.

Онај који васкрсне наше село, онај који га привредно реорганизује, који га социјално препороди, који га културно подигне и учини политички напредним — тај ће задужити Отаџбину као њен нови спасилац.

Један начин културног уздизања нашег села је и преко јачање и ширење домаће радиности.

На крају молим још једном Господина Министра, да посвети нарочиту пажњу ново образованом Комитету при задрузи „Рукотворина“ у

Београду чији је претседник Коста Д. Главинић, који је нарочито створен с циљем да непосредно у народу и очигледно ради на обнављању и на унапређењу кућевне одевне радиности; да материјално и морално помогне порњи Комитет у његовом тешком послу, јер ће од тога посла видети користи и народ и држава у најкраћем времену.

Имајући пуно поверење у Краљевску владу и г. Министра трговине и индустрије и надајући се да ће и овом питању јачања и ширења домаће радиности на селу посветити своју пажњу и свој рад, изјављујем да ћу гласати за овај буџет. (Одобравање и плескање у центруму и на десници).

Потпретседник Јеврем Томић: Реч има народни посланик г. Радисав Вучетић.

Радисав Вучетић: Господо народни посланици, главни артикал наше извозне трговине су земљораднички производи. Отуда је било очекивати да ће Министарство трговине и индустрије дати од себе оно што се је очекивало да да, а то је пуну заштиту приликом извоза тих земљорадничких производа. Али, посподо, из вечерашње дискусије код буџета овога Министарства баш из говора народних посланика и са деснице и са левице изгледа да је Министарство трговине подбацило у очекивању. Изгледа, господо народни посланици, као да су установе као што су: Призад, Уред за извоз стоке, Уред за контролу извоза стоке управо једна нова стена, један нови притисак у том погледу на земљородника као произвођача главних извозних артикала.

Господо народни посланици, после исцрпне критике од предговорника ја морам бити кратак али ћу само скренути г. Министру пажњу на извесне ствари које спадају у његову надлежност и од великог су значаја да ту бар сељак буде заштићен од неправде и експлоатације коју врше наше варошке општине. У Краљевини Србији 25 априла 1890 године донет је Закон о општинској мерици и по чл. 4 тога закона општине су могле наплаћивати на име мерине на тежини од 25—50 килограма 5 пара а од 50 до 100 килограма по 10 пара на име кантарине.

Међутим, шта видимо данас? Видимо прво, да земљорадник, доносећи своје производе у варош на продају, мора да измери и да плати по 3.— динара од 100 килограма.

Мора обавезно да измери своје производе на општинском кантару и да плати 3 динара од 100 килограма за кантар, сем тога што плаћа један динар скидање са кантара, један динар за уношење у магацин за 1 цак измерене робе. Значи, да на 100 кгр. наши земљорадници плаћају 5 динара у корист варошке касе. На овај начин, господо народни посланици, има пуно градских општина које се од тога издржавају. Значи, земљорадници издржавају и сnose све терете варошких општина, које подижу калдрме, плаћају добро општинске часнике, а међутим, овај Закон о општинској мерици није ни до данас измењен. То што се плаћа долази отуда што они донесу одлуке које одобри надлежни Министар и мимо закона донесу уредбе које тешко погађају нашег земљорадника. Господо народни посланици, ми сви тежимо да се у нашој земљи унифицира законодавство, да буде изједначено. Међутим, баш код овога изједначења нема. Отидите у Банат, тамо је слободна мерина, земљо-

радник мери на чијем хоће кантару и никад ништа не плати. Мерио на општинском кантару опет је свеједно. Због тога, господо народни посланици, ја бих предложио г. Министру да се овај Закон о општинској мерини укине и да се свима варошким општинама забрани да земљорадник мора мерити обавезно на општинском кантару. Нека трговина буде слободна, и нека земљорадник измери на кантару онога коме продаје, и нека се погоде за мерину и нека сви кантари стоје под контролом државе. Тиме ће се учинити много за нашег земљорадника. А ја мислим да у политичком погледу то значи много.

Сем тога, господо народни посланици, потребно је још да учиним једну сугестију. Ми имамо много млинова који на име ујма за мељаву наплаћују колико хоће. Ја мислим, да би г. Министар требао опет да заштити људе који морају да самељу брашно за хлеб и да одреди једном својом уредбом колико могу наплаћивати млинови на име ујма за мељаву. Нека наплаћују 10%, па до 18% итд. Али, господо народни посланици, ја мислим да би се могли и њима подрезати нокти и да не наплаћују колико њима прасне ћеф. Ја сам толико имао да кажем, а као члан Клуба који је при Влади гласају за буџет. (Одобравање и пљескање у центруму и на десници).

Потпретседник Јеврем Томић: Има реч народни посланик г. Симо Будимир.

Симо Будимир: Господо народни посланици, поштом сваког места цени се по броју стечајева, колико их је било код трговаца или занатлија. У моме месту, Мркоњић Граду, од 1918 године још ни један стечај није изјављен. Занатлије су биле задужене обућарским фирмама за набавку коже, ђона, а они су правили обућу и сељацима је давали на кредит. Најчувенији ковачи коса не само у Краљевини Југославији, Европи, него и целом свету, налазе се у моме месту Мркоњић-граду. Као што су некада биле чувене сабље димскије из Дамаска, тако су чувене косе из Мркоњић-града, зване „Варцарке“. И они дугују трговцима за челик.

Када је дошла Уредба о раздужењу земљорадника, разуме се, земљорадници су престали да одговарају својим обавезама, па како ове занатлије нису биле заштићене, као што нису ни данас, њихови повериоци устали су са тужбама против њих. И, господо, док је један занатлија, обућар, који је од 1925 до 1932 важио као грађанин међу првим грађанима, данас су такве занатлије, већ њих неколико, остали без своје властите куће. Ја сам имао обућара који су имали као занатлије по 100.000 динара на кредиту код земљордика. То је мало вама невероватно, али то је једно тако место, које је имало 30 обућарских радњи, а данас они дугују све што имају, јер су морали да очувају образ, па да плате трговцу у Загребу, Новом Саду, Марибору, Љубљани њихово дуговање, јер нијесу Законом заштићени.

Видите, господо, ти људи не траже заштиту да не плате свој дуг, него само толико, да им се имање не прода, или да се нађе начина, да њима и њихови дужници, макар и у ратама, отплате њихова дуговања и да људи остану бар у својим домовима, под својим кровом.

То што се тиче занатлије.

Даље, што се тиче Закона о радњама он је врло лепо написан, савремен је, може да важи и за Француску, само ми још Французи нисмо. Нигде тај закон није предвидео, да се изнимка даје и нашим обућарима. Мој срез нема ни железнице, ни путева, забачен је и када по где-где пређе по који војни авион преко њега, то све. У таквим крајевима у срезу живот је примитиван, а то зависи и од саме културе земљорадника-сељака.

Код нас на зборовима био је обичај још за турске владавине, — па ни за време Аустрије то није забрањено — да поједини сељаци носе и пеку кафу, јер за тај дан неће ваљда кафеџија доћи из града да пече кафу, него то обично ради по где-који сиромас.

Сав њихов еспап је обична канта од петролеја, два дрвена коца, мало ватре, пола кила шећера и фртал кила каве, цезва и филцани, и они иду од цркве до цркве. Имамо их по селима ваљда неких двадесет. То им је занимање, нарочито о часном посту. И, господо, њима се тражи обртница и да имају локал. А он има такву кућицу да не може нико унутра ући и треба да плати комисију, лекара, инжињера да они прегледају зграду, а његова је зграда таква, да не могу да се два човека у њој окрену и вредна је 100—200 динара а то му је све имање. Ово је један обичај, а, међутим, ти људи морају сад да плаћају глобу. Они су то научили и пеку тако каву педесет година, а сад надзорни орган запише га и он мора да плати глобу 50 динара, а за све те каве није пазарио 20—30 динара. Зато би требало изнимно да се тим сеоским кафеџијама дозволи слободан рад које је Закон затекао, јер кад су могли тако да раде за време Турске, за време Аустрије, па могли би и за време Југославије.

Шегртски течајеви пребачени су општинама на њихов буџет. Наше општине, хвала Богу, ништа немају а ипак им се наређује да те течајеве држе. Па како оне ни од просветног одељења Банске управе ни од Министарства трговине и индустрије немају срестава финансијских да плаћају наставнике, то, иако у месту има преко 40 шегрта, оне ове течајеве ове године нису ни одржали. Зато или треба да им се помогне од стране Министарства трговине и индустрије, или да предавања буду бесплатна па да се ти течајеви могу да или даље држе или да се обуставе.

Ја ћу још поменути Уред за извоз стоке. Врбаска бановина је једна сточарска бановина, али је удаљена од центра и не гравитира према Солуну, куда се ситна стока извози. Међутим, како има и крупне стоке, ја бих молио да се нешто учини са тим извозницима и за те крајеве у Врбаској бановини за извоз крупне стоке. А што би најбоље било то је, да се пронађе нека пијаца за сухо месо као Аргентина или друго које место, пошто имамо милијон и по комада ситне стоке, па би се могло извозити сухо месо, нарочито у крајеве, где се сухо месо троши.

Најзад, имам још да замолим Господина Министра трговине и индустрије, да помогне и нашу женску занаску стручну школу у Мркоњићу Граду и то обилнијом новчаном помоћу.

Пошто сам у нади да ће се то све лепо уредити и завршити, ја ћу гласати за буџет. (Пљескање на десници и у центруму.)

Потпретседник Јеврем Томић: Реч има народни посланик г. Бенко Јосип.

Josip Benko: Gospodo, narodni poslanici, na ekspozice Gospodičina Ministra trgovine i industrije pale su izvesne kritike. Te kritike nisu uglavnom pogadale direktive i sisteme, koji su primenjeni kod upravljanja našom trgovinskom politikom; nisu postavljale nova gledišta u cilju obezbeđenja što korisnijeg oživljenja naše privredne delatnosti, u cilju što boljeg unapređenja našeg izvoza ili u cilju što celishodnijeg regulisanja sistema zamene dobara, naročito s obzirom na klirinške režime, na naplatu izvoza putem uvoza i slično.

Ako nedostatak takvih kritika znači zadovoljenje želja zainteresovanih privrednika i odobravanje primenjenih načela i metoda od strane g. Ministra trgovine, onda ne preostaje drugo nego da se njemu čestita na ovakvom uspehu, što ja činim s osobitim zadovoljstvom.

Gospodo narodni poslanici, navikli smo na naš stari običaj da se na sve i na svakoga, što predstavlja neku vlast, neki viši položaj, neku izrazito visoku državnu funkciju od strane poznavaoa i nepoznavaoa stvari, upućuju kritike, katkada dobronamerne, češće zlonamerne, katkad u cilju odbrane istine ili nekog opšte važnog interesa, češće u cilju stvaranja situacija koje bi godile samo izvesnim ličnim i bespravnim interesima.

Ima ljudi koji pred problemom zaštite interesa svojih i svojih protežiranih prijatelja toliko zaslepe da izgube iz vida više, opšte interese, pa se zanesu u odbrani svoje teze te se dovate argumenata i upotrebljavaju tvrdjenja i metode koji sami po sebi posmatrani sa opšte objektivnog, socijalnog, čovečanskog, političkog ili privrednog gledišta — mogu lako da dokažu necelishodnost njihovu i njihovu štetnost po opštu stvar. (*Vojislav Lazić:* Pošto prodaješ jedan vagon?) Ja mislim da nije sramota ako je neko trgovac. Ja sam izvoznik.

Ali na žalost naša uobičajena slabost tera nas da uvek tražimo neku crnu tačku, da uvek tragama za nekom senzacionalnom aferom, i ovoga puta je animirala neke moje drugove da iznesu u Skupštini izvesne kritike protiv rada Ministra trgovine, ali samo u koliko se tiče jedne institucije Ministarstva trgovine, koja je nadležna za kontrolu i unapređenje izvoza naše stoke i stočnih proizvoda. Govorim o Zavodu za unapređenje spoljne trgovine ili, tačnije rečeno, o Otseku za stoku i stočne proizvode, ranije Ured za kontrolu izvoza stoke.

Gospodo, čuli ste da se traži ukidanje kontrole izvoza. I ja sam stoprocentno za slobodnu trgovinu ali, na žalost, ako su države, koje naše agrarne proizvode kupuju, ograničile uvoz morao se i kod nas ograničiti izvoz. To je sasvim prirodno. Ovaj izvoz raspodeljen je kod nas ne samo na izvoznike nego 40% dobiju zadruga a 20% dobiju proizvođači. Onda tu su grupacije koje se mogu koristiti. Ja ne branim nikoga, jer nije potrebno da koga branim. Ne branim ni sebe, jer nemam prljavih stvari. Nemojte da mi smetate, gospodine Jevtić, i da me izazivate da i Vama nešto kažem. (*Vojislav Lazić:* A kako se zove Vaša firma! *Dr. Branko Kalember:* Nije lepo što kao narodni poslanik branite izvoznike i svoje izvozničke interese!).

Потпретседник Јеврем Томић: Молим вас, господо, да не сметате г. говорника.

Josip Benko (nastavlja): Udruženje izvoznika ima svoju organizaciju, a zadrugarstvo ima Glavni savez. Proizvođači imaju svoju organizaciju, koja stavlja predloge za stručni odbor, gde se čini razdeoba. Retko kad stručni odbor menja njihovu odluku. Naročito kod zadrugarstva, a isto tako i kod proizvođača niko ne menja njihove predloge kod stručnog odbora. Onakav, kakav je, predlog se obično prima, ali kod izvoznika često se koji vagon promeni u korist jednog ili drugog. Ekskontingente ne daje naša država. Njih daje inostranstvo. (*Đorđe Jevtić:* Ali ko ih dobija?) Ako ko dobije ekskontingent onda je to njegova lična stvar. Ekskontingenti spadaju izvan kontingenata, koji su sklopljeni sa našom državom.

Isto tako i Glavni savez ima 30 vagona izvoza slanina. Iako Glavni savez srpskih zemljoradničkih zadruga izvozi 700 vagona živih svinja, onda se ne može kazati da Glavni savez ne dobija ništa, jer raspodelu vrši sam putem svog zadrugarstva. (*Aleksandar Dačić:* Benko, nemoj da se kačiš za nas!) Ne kačim se.

Što se tiče komisije, koju je imenovao Gospodin Ministar trgovine, koja je imala za zadatak da ispita rad nekih činovnika — ja neću da spominjem Prag i delegaciju u Pragu — neka se to ispita i gospodin Ministar će sa svoje strane odrediti što je potrebno. Ali rad ove komisije nije ostao u prirodnom okviru u kome je trebao da ostane već je pušten u javnost sa izvesnim dodacima i tumačenjima, kako bi se stvorila atmosfera nepovoljna za one činovnike zavoda protiv kojih je vođena istraga, pa i za samog g. Ministra. Poznato mi je da cirkulišu u javnosti pasusi i izvodi iz izveštaja istražne komisije. Ko ima interesa da obaveštava javnost u prvcu potpuno suprotnom realnom stanju stvari, ne znam. Ali znam da je naokolo serviran tendenciozni materijal koji bi trebao da stvori iz ničega jednu aferu, iz koje bi izvesno crpeli koristi možda zainteresovani ljudi ili neke zainteresovane grupacije.

Poznato mi je, na primer, da je jedan član komisije bio predložen g. Ministru trgovine kao sposobna ličnost za mesto upravnika Zavoda za unapređivanje spoljne trgovine. Taj gospodin, koji uzgred budi rečeno, pokazuje neumornu aktivnost u napadanju šefa Ureda za stoku i nekih od njegovih saradnika trebalo je da istražuje rad šefa koji je u istom vremenu trebao da bude postavljen na mesto upravnika zavoda. Neka mi dozvoli g. Ministar, da ovde jasno izjavim, da sumnjam u objektivnost toga člana komisije, koji je, rušeći svoga konkurenta, sebi stvarao željene mogućnosti. Po mome mišljenju, bilo je potrebno da se taj član komisije odmah isključi. (Prigovori).

Inače, iz onoga što sam ovde čuo, i iz onoga što sam mogao videti, čitajući nekoliko pasusa izveštaja komisije, kao čovek koji je uvek voleo pravdu i poštovao poštenje, a kao dugogodišnji član stručnog odbora pri Otseku za stoku i stočne proizvode, dozvolite mi da kažem, da u stvari protiv toga činovnika nema apsolutno ništa i da taj čovek ne samo da ne zaslužuje obeležje nekorektnog činovnika, već naprotiv zaslužuje pohvalu za njegov rad na unapređenju izvoza naše stoke i stočnih proizvoda.

Komisija u više mahova tvrdi, dakle, da je delegat zavoda u Pragu neispravno radio. Za sve njegove neispravnosti, greške, prema mišljenju komisije, za sve njegove eventualne zloupotrebe komisija čini sa-

učesnikom dr. Petrovića zbog toga što mu je bio pretpostavljen u službi.

Pretpostavljajući da je stvarno delegat Zavoda neispravno radio, što bi trebalo utvrditi, kako sam već kazao, istragom vođenom na manje teatralan način i sa mnogo više osećaja pravičnosti i ozbiljnosti, vrlo je proizvoljno tvrditi da je za takav rad eo ipso odgovoran njegov starešina t. j. šef Ureda u Beogradu. Kada bi se usvojio princip da je svaki starešina saučesnik u neispravnom radu svojih podređenih samo u koliko im je pretpostavljen, kao što ga usvaja komisija, onda bi za neispravnosti delegata Zavoda trebalo da odgovara dr. Petrović, a njegov rad bi se morao u tom smislu obeležiti neispravnim. Za njegov rad pak bio bi saodgovoran njegov direktni pretpostavljeni t. j. upravnik Zavoda, pa onda načelnik odeljenja za spoljnu trgovinu, pa onda Ministar trgovine.

Komisija takode našla je za shodno da osudi i šefa računovodstva Ureda za stoku, te je izjavila da je taj gospodin jedanput govorio preko telefona sa Beogradom i da je tom prilikom dao razumeti da ima prljavih stvari na račun šefa ureda! Kao da je taj bivši šef računovodstva Ureda tako glup i naivan čovek, da bi o svom pretpostavljenom takve stvari govorio i u slučaju da takve stvari stvarno postoje. Komisija raznim akrobacijama nastoji da prikaže šefa računovodstva Ureda kao nesposobnog i neispravnog čoveka. Međutim, taj je čovek došao u Ured u momentu kada je ova ustanova razgranala svoj rad u vezi sa preferencijalima i previranjem izvoza i stručnim, upornim radom uspeo je da organizuje takvo jedno knjigovodstvo da je isto sasvim u skladu sa potrebama ustanove i u svakom pogledu uzorno. Ova komisija, dakle, umesto da podeli dužno priznanje radu bivšeg šefa računovodstva — priznanje koje bi mu morala podeliti svaka nepristrasna ličnost koja razume knjigovodstvo — nastoji da i njega prikaže kao neispravnog činovnika sa onom sadističkom i neosnovanom manijom, koja se pojavljuje u svakoj reči njenog žalosnog izveštaja.

Za jednog činovnika Ureda komisija nalazi da je veoma sumnjivo što ima jedan ili dva automobila. A komisija nije proverila, da li je taj gospodin imao takode jedan ili dva automobila pre nego što je nastupio u službu Ureda i koliko je imao imetka u tom momentu. Da je to proverila bila bi sigurno izbrisala iz svoga izveštaja ovako ležernu izjavu, jer bi bila uvidela da je ona netačna a što se tiče konkluzije koje se iz nje povlače ona je sasvim proizvoljna i zlonamerna.

Inače, za sve činovnike koji ne šetaju sa zakrpljenim turom i koji kadkad uveče sede u kafani, komisija bez daljeg tvrdi da su korupcionaši i da nedozvoljenim načinom dolaze do sretstava potrebnih za tako razvratan život.

Ceo materijal koji je komisija predala Ministru trgovine, a istovremeno dostavila i mnogim drugim ličnostima u Beogradu, osniva se u glavnom na izjavama čehoslovačkih komisionara. Ovi su se izjavljivali nezadovoljnim sa radom našeg Ureda za stoku. Svaki čovek koji bi iole hladnokrvno i objektivno prosuđivao ovo pitanje, odmah bi razumeo da je cela borba oko regulisanja i poboljšanja našeg izvoza svinja u Čehoslovačku bila vođena godinama baš između Ureda za stoku kao zaštitnika našeg izvoznika, s jedne strane i čehoslovačkih komisionara, s druge strane.

Inače, komisija se oslanja na ono što ona zove »izjave« a što ja zovem »pričanja« »sekretara udru-

ženja čehoslovačkih komisionara g. Vondriha«. Vrlo moralna i karakterna ličnost, koja je, sve mi se čini, odležala izvesno vreme na robiji zbog nekih zločina koji se kod nas nazivaju neznam tačno, da li krađom, utajom ili slično. Pa čak i takvi svedoci u prilog tvrdjenja komisije nisu mogli da komisiju zadovolje sa onakim izjavama kakve je ona tražila, već su joj optužne izjave obećali, ali, razume se, da ih naknadno nisu mogli dati. A skroz lažne izjave verovatno nisu hteli dati, jer su sigurno promislili: kad sam već bio na robiji zbog drugih zločina, zašto da reskiram ponovo robiju zbog klevete!

Dakle, ceo izveštaj ove komisije pun je zlonameranih insinucija, netačnih prosuđivanja stvari, i tvrdjenja koja nisu potkrepljena nikakvim dokazima. Komisija nije radila u cilju da dođe do istine.

Vodile su se protiv Zavoda mnoge novinarske kampanje ili, bolje rečeno, protiv Ureda za stoku, od strane raznih zainteresovanih ličnosti ili grupacija. Izvesne kampanje vodile su se i od strane nekih grupacija, koje su dostavljale g. Ministru pretstavke bez potpisa. Čudim se da je g. Ministar takve pretstavke uopšte uzimao u obzir, jer, po mome shvatanju, ovu grupaciju vodila je želja da na izvesne položaje postavi svoje ljude, kako bi došla do upravljanja ovom ustanovom, i kako bi, možda, sebi obezbedila onih 50 do 60 miliona dinara, koji dolaze iz raznih preferencijalnih refakcija, a s kojima ta ustanova diriguje i radi.

Uveren sam da g. Ministar dr. Vrbanić i Vlada dr. Milana Stojadinovića neće uvažiti ovako neosnovane i nepotpisane optužbe, nego će ostati pri svome pravičnom i hladnokrvnom i objektivnom rasuđivanju. Verujem da će na odgovarajuća mesta u Zavodu i u Otseku za stoku biti postavljeni ljudi koji su to sa svojim dugogodišnjim radom zaslužili, koji su nešto korisnoga u našoj državi stvorili i koji su postigli uspešne rezultate, na kojima nam zaviđe mnoge države, čija ekonomska struktura im nalaže potrebu da primene mere slične onima koje smo mi morali primeniti u razmeni dobara s inostranstvom.

Sa raznih strana naglašava se da treba reorganizovati Zavod za unapređenje spoljne trgovine, a naročito Otsek za stoku i stočne proizvode. I ja sam lično toga mišljenja, jer smatram da je organizacija ove tako važne državne ustanove potrebna usled toga što se situacija na svetskom, pa i na našem tržištu, izmenila u roku od ovih 6—7 godina od kako postoji Ured za kontrolu izvoza stoke. Ta reorganizacija mora biti dovedena u sasvim objektivnom, realnom i stručnom duhu, u cilju da bi ova ustanova odgovarala i u buduće svojim zadacima, kao što je odgovarala u prošlosti.

Ja kao član stručnog odbora imao sam i imam prilike da vidim sve dobre strane te ustanove kao i neke njene greške.

Neću da se upuštam u hvaljenje te ustanove, jer držim da joj dovoljna pohvala leži u postignutim rezultatima.

Niti hoću da nabrajam neke sitne greške koje se u njenom dugogodišnjem radu mogu konstatovati, jer one imaju suviše malo važnosti da bi ih ja morao ovde izneti. Ali moram ipak naglasiti, da kod ovakvog velikog posla, kakav je bio posao Otseka za stoku i njegovog stručnog odbora, a naročito g. Ministra trgovine i cele Kraljevske vlade, nije nikakvo čudo što su se činile po neke greške, jer je to razumljivo i prirodno. Ali one ni u kom slučaju ne mogu da nepovoljno utiču na ocenu celog tog rada.

Od strane levice često se naglašavalo da privredni polet nije posledica mera naše Kraljevske vlade, već da je isključivo posledica svetske konjunktura, i ja kažem da je konjunktura u nekoliko pomogla da se dode do sadašnjeg privrednog poleta, ali se mora priznati da je Vlada gospodina dr. Stojadinovića tu konjunkturu realno i praktički proučila te da je vešto primenila sve celishodne mere u cilju da tu konjunkturu potpuno iskoristi u interesu naše privrede.

Što se tiče razvoja trgovine u zemlji i industrijalizacije naše zemlje, svima je poznato kakvim se je krupnim koracima otišlo napred i smatram da ne može niko da negira pozitivne rezultate, do kojih je došla Vlada gospodina dr. Stojadinovića.

Razumem da padne izvesna kritika od strane levice, ali tvrdim da bi ta kritika morala da bude realna i objektivna. Ne razumem, međutim, da se ta kritika upućuje u pravcu podvrgavanja izopačenih činjenica političkih i ličnih stanovišta tih kritičara, kao što ne mogu da razumem ni to da se stvarnost prikazuje na izobličeni način, a da se namerno ne govori o mnogim uspesima i mnogim realizacijama ove Vlade.

Nemojte mi zameriti, gospodo narodni poslanici, ako vas sada potsetim na mnogobrojne izjave naših privrednih organizacija koje su u većini slučajeva dale puno priznanja radu Vlade gospodina dr. Stojadinovića.

Ova se Vlada držala zdravog principa da trgovina ne sme da bude politička, i, ako što vidite, Vlada gospodina dr. Stojadinovića nije mešala trgovinu u politiku, bilo u državi a bilo u radu sa inostranstvom. Time je ova Vlada dala potstreka opštem razvijanju naše privrede, a nije nikako radila u cilju da bi koristila bilo pojedincima bilo izvesnim grupacijama sa određenim političkim nijansama.

Kao narodni poslanik i kao privrednik moram kazati iskrenu pohvalu radu Kraljevske vlade dr. Milana Stojadinovića zbog veštog, realnog i potpuno zadovoljavajućeg vođenja naše trgovinske politike u granicama naše države kao i s obzirom na našu trgovinu sa inostranstvom.

Gospodin dr. Stojadinović, u svojstvu Ministra inostranih poslova, sa svojim shvatanjem i upravljanjem naše politike u vezi sa stranim državama, koje imaju interesa za kupovinu jugoslovenskih proizvoda, stvorio je sa inostranstvom pomirljivu i prijateljsku atmosferu, i tim omogućio oživljavanje naše trgovačke i uopšte privredne delatnosti, kao i intenzivniju i korisniju razmenu dobara sa stranim državama.

Imajući puno poverenje u Vladu g. dr. Stojadinovića, izjavljujem da ću glasati za ovaj budžet. (Odobranje i pljeskanje kod većine).

Потпредседник Јеврем Томић: Има реч Министар трговине и индустрије г. др. Милан Врбанић.

Ministar trgovine i industrije dr. Milan Vrbanić: Gospodo narodni poslanici, pošto je već poodmaklo vreme, neću da vas zamaram i dozvolite mi da se sa nekoliko reči osvrnem na ono što je ovde izneto ne ulazeći u pojedinosti. Kako je debata trajala prilično dugo, ipak, verujte mi, da je za mene bila interesantna i da sam je vrlo rado slušao i da sam zahvalan na kritici. Ja sve kritike vrlo rado slušam i vrlo rado primam. To ne znači da ih sve mogu i usvojiti. Svako može imati svoje mišljenje i svoju ocenu.

Dakle, da ne bih dužio i da ne bih ulazio u detalje manjih pitanja koja su ovde bila pokrenuta, hteo bih samo da se osvrnem na jedno malo pitanje koje mi naročito leži na srcu, i da kažem nekoliko reči; naime, u odbranu našeg paviljona na pariskoj izložbi. Ovde je pala od strane govornika koje ja cenim, od strane bivšeg kolege Ministra g. Komnenovića i g. Glišića reč, gotovo oštre kritike o našem paviljonu. Ja ne znam ko je od gospode bio u Parizu i ko je video naš paviljon, ali mogu da kažem: Paviljon je bio jedan od najjeftinijih paviljona na pariskoj izložbi. Jedan je govornik spomenuo da je bio lepši rumunski paviljon, ali znamo da je on deset puta više koštao nego naš. Sa onim skromnim sretstvima koje smo imali na raspoloženju, držim da smo bili vrlo dobro reprezentovani i ne mogu se saglasiti da smo bili bedni i da ništa nismo pokazali. U toliko više, što je deviza te izložbe bila Art et technique (Umetnost i tehnika), dok se drugi nisu toga pridržavali i pokazivali su pšenicu, kukuruz i so, mada to ne spada u umetnost i tehniku, a mi smo se pridržavali onoga što je bila deviza izložbe.

Sad da se osvrnem sa nekoliko reči na onu anketu koju sam ja otvorio i naredio u Uredu za kontrolu i izvoz stoke. Već sam taj fakt da sam tu anketu naredio, dokazuje da ni najmanje ne bežim od toga što je potrebno preduzeti da se utvrdi odgovornost. Postavio sam tu anketu, i to 29 oktobra onu prvu komisiju. Hoću odmah da spomenem, čuo sam od strane nekolicine, kako su se delile izvoznice, kako se na njima zaradivalo, dok, međutim, nije u tome bila stvar. Tu ne može biti kritike. Gospoda, koja imaju sa Uredom posla, znaju, da svaka grupa deli između sebe, nikada šef oteka ne deli nego izvoznici svoje, a zadrugari svoje kontingente. Čak je i retko koja žalba na to došla do mene. Dakle, u tom pogledu držim da nema nikakve nepravilnosti. Nepravilnosti su se odnosile na rad ekspoziture u Pragu. To je bila dužnost komisije da ispita. 15 januara od prilike dobio sam prvi izveštaj od te komisije. Tu se g. Kosić prevario nehotice i pobrkao datume kad je rekao, da se seća da je to bilo odmah posle debate u Finansiskom odboru gde sam spomenuo tu komisiju i pretpostavljao je da je to bilo 25 februara, a to je bilo 25 januara.

Ona je bila 25 januara i od toga dana nisam nikoga dirnuo. Prošlo je više od mesec dana i nikakvi dopunski izveštaji meni nisu bili podnošeni, nego tek sad pre osam do devet dana to mi je podneto. Razlog da sam postavio novu komisiju jeste taj, da sam morao postupiti po svojoj savesti i u prvom redu da branim državne interese; ali sam isto tako morao voditi računa i o ljudima na koje se bacala sumnja da su krivi. I pre nego što donesem definitivnu odluku, ja hoću da imam jasnu sliku o celoj stvari. Ne dirajući u poštenje članova ni prve ni druge komisije, ja ovde izjavljujem da onaj materijal, koji mi je bio podnet nije mi davao tu jasnu sliku. Ja sam, kao Ministar imao i pravo i dužnost ne da korigiram onu komisiju, i da donosim neke suprotne odluke njenome radu, nego da dopunim ono što mi je bilo nejasno u onom materijalu koji mi je bio predložen, u toliko pre što meni kao ministru nije bilo pored ovolikih poslova moguće, da pročitam sto dvadeset stranica toga izveštaja i preko 300 priloga. Ovako stoji ta stvar. Ova druga komisija dobila je od mene nalog da ceo predmet u najkraćem roku prouči i kad ga bude proučila ja ću doneti dalju svoju odluku. (Odobranje i pljeskanje u centru i na desnici).

Потпредседник Јеврем Томић: Господо народни посланици, пошто је листа говорника исцрпена то је претрес у појединостима предлога буџета расхода XIV раздео — Министарство трговине и индустрије завршен. Прелазимо на гласање. Гласаће се по партијама седењем и устајањем. Господо народни посланици, који примају прочитане партије изволеће седети, а који не примају, изволеће устати. Молим известиоца г. др. Часлава Никитовића да изволи прочитати партију 858 са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 858 — XIV раздео — Министарство трговине и индустрије, са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

XIV РАЗДЕО — МИНИСТАРСТВО ТРГОВИНЕ И ИНДУСТРИЈЕ

ГЛАВА СХП — МИНИСТАРСТВО

Редовни расходи

А. Лични расходи

Парт. Поз.
858

Личне принадлежности

1 Плате — периодске повишице и положајни додаци чиновника

а) Чиновници

1) Министарство

Место: „6 инспектора: 4-III/2 и 2-IV/1“ ставити: „6 инспектора: 5-III/2 и 1-IV/1“ и субпоз. повећати са + 12.600.—

Место: „4 виша секретара V“ ставити: „5 виших секретара V“ и субпоз. повећати са + 27.000.—

Место: „3 архив. чиновника: 2-IX и 1-X“ ставити: „4 архивска чиновника: 2-IX и 2-X“ и субпоз. повећати са + 8.100.—

IV) Управа за заштиту индустријске својине

Место: „5 инспектора: 1-III/2, 1-IV/1 и 3-IV/2“ ставити: „6 инспектора: 1-III/2, 1-IV/1 и 4-IV/2“ и субпоз. повећати са + 5.520.—

Место: „3 архивара: VIII-1“ ставити: „4 архивара VIII-1“ и субпоз. повећати са + 13.560.—

V) Државни завод за унапређење индустрије и занатства

Место: „Пом. секретар VI“ ставити: „Секретар VI“ износ субпозиције остаје исти

Место: „3 пристава 2-VII и 1-VIII“ ставити: „2 пристава“ а субпоз. смањити са + 13.560.—

Иза 3 пристава итд. ставити нове ставове:

Књиговођа VIII + 13.560.—

Архивар VIII + 13.560.—

VI) Завод за унапређење спољне трговине

Место: „5 саветн.: 1-IV/1, 2-IV/2 и 2-V“ ставити: „6 саветника: 1-IV/1, 2-IV/2 и 3-V“ и субпоз. повећати са + 6.240.—

Место: „10 пристава: 6-VII и 4-VIII“ ставити: „10 пристава: 7-VII и 3-VIII“ и субпоз. повећати са + 3.360.—

VII) Банске управе

Одељења и отсеци

Место: „Виши саветник IV/1-1“ ставити: „2 виша саветника: 1-IV/1-1 и 1-IV/1“ и субпоз. повећати са + 44.040.—

Место: „7 саветника: 3-IV/2 и 4-V“ ставити: „6 саветника 3-IV/2 и 3-V“ и субпоз. смањити са — 27.000.—

Место: „5 пристава VIII“ ставити: „7 пристава VIII“ и субпоз. повећати са + 27.120.—

VIII) Одељење за радње при Управи града Београда

Избрани суд

(Суд добрих људи)

Место: „2 секретара VI“ ставити: „3 секретара VI“ и субпоз. повећати са + 21.600.—

Иза писар IX ставити нов став:

Архивски чиновник X + 8.100.—

IX) Контроле мера

Место: Виши секретар IV/2“ ставити: „Саветник IV/2“ износ субпоз. се не мења

Место: „10 жигосача: 2-VII, 1-VIII, 4-IX и 3-X“ ставити: „11 жигосача: 2-VII, 1-VIII, 4-IX и 4-X“ и субпоз. повећати са + 8.100.—

б) Чиновнички приправници

1) Министарство

Место: „7 чин. приправника у 1 разреду скупоће“ ставити: „8“ и у разврставању место: „1 од X групе“ ставити: „2 од X групе“ и субпоз. повећати са + 13.882.—

VI) Одељење за радње

Избрани суд

(Суд добрих људи)

Место: „2 чин. приправника у 1 разреду скупоће“ ставити: „4“ и у разврставању место: „1 од VIII“ ставити: „2 од VIII групе“ и субпоз. повећати са + 18.300.—

Место: „1 од IX групе“ ставити: „2 од IX групе“ и субпоз. повећати са + 15.840.— + 219.922.—

2 Плате — периодске повишице званичника

1) Министарство

Место: „5 званичника: 1-I, 2-III-2 и 1-III-1“ ставити: „6 званичника: 1-I, 2-II, 1-III-1“ ставити: „6 званичника: 1-I, 2-II, 1-III-2, 1-III-1 и 1-III“ и субпоз. повећати са + 3.550.—

II) Контроле мера

У тексту субпозиција иза речи: „званичника“, додати речи: „жигосача“

5 Додачи лични и породични + 3.550.—

а) Чиновника, повећати са + 96.620.—

+ 320.092.—

ГЛАВА СХII — МИНИСТАРСТВО

Редовни расходи

А. Лични расходи

Личне принадлежности:

Парт. Поз.

1 Плате — периодске пови-
шице итд.

а) Чиновници

I) Министарство

После субпоз. 2 — умет-
нути нову субпозицију,
која гласи:Управник (шеф, ранг ин-
спектора) IV/1 . . . + 44.040.—и износ позиције пове-
ћати са . . . + 44.040.—5 Додаци лични и поро-
дичниа) Чиновника, лични, сма-
њити са . . . — 44.040.—

Укупно XIV раздео . . . — —

Потпретседник Јеврем Томић: Прима ли На-
родна скупштина прочитану партију 858 са пре-
дложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови:
Прима! — Не прима!) Она господа народни посла-
ници који примају, нека изволе седети, а који не
примају, нека изволе устати. (Већина седи). Ве-
ћина седи, према томе објављујем да је партија
858 са предложеним амандманом Краљевске владе
већином гласова примљена. Изволите чути парти-
ју 859 са предложеним амандманом Краљевске
владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита
партију 859 са предложеним амандманом Краљев-
ске владе, који гласи:

Парт. поз.
859Награде контрактуралним
чиновницима итд.

I) Министарство и рачуноводство

Место: „13 дневничара -
званичника“ ставити:
„15 дневничара - звани-
чника“ и субпоз. пове-
ћати са . . . + 24.282.—Место: „Дневничар-служи-
тељ“ ставити: „2 днев-
ничара - служитеља“ и
субпоз. повећати са . . . + 12.138.—

Избрани суд

Избрани суд

(Суд добрих људи)

Место: „3 дневничара -
званичника“ ставити:
„4 дневничара - звани-
чника“ и субпоз. пове-
ћати са . . . + 13.333.—Место: „4 дневничара -
служитеља“ ставити:
„5 дневничара-служите-
ља“ повећати са . . . + 11.540.— + 61.293.—

Потпретседник Јеврем Томић: Прима ли На-
родна скупштина прочитану партију 859 са пре-
дложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови:
Прима! — Не прима!) Она господа народни посла-
ници који примају, нека изволе седети, а који
не примају, нека изволе устати. (Већина седи). Ве-
ћина седи, према томе објављујем да је партија
859 са предложеним амандманом Краљевске владе

већином гласова примљена. Изволите чути партију
860 са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита
партију 860 са предложеним амандманом Краљев-
ске владе, који гласи:

Парт. поз.
860

Специјалне награде:

I) Министарство

2 Награде и дневнице чла-
новима комисија за кон-
тролу пољопривредних
производа итд., износ
позиције повећати са . . . + 25.000.—3 Награде стручним експер-
тима итд., износ пози-
ције повећати са . . . + 3.000.—3 Награде за израду уреда-
ба и правилника итд.,
износ позиције повећа-
ти са . . . + 2.000.—

II) Управа за заштиту индустријске својине

9 Награде за превод нове
класификације, врста
робе за жигове итд., из-
нос позиције повећати + 4.000.—

III) Трговачка-техничка и занатска настава

10 Награде и дневнице иза-
сланицима за одржава-
ње завршних испита
итд.У наслову позиције у тре-
ћем реду иза речи: у
целој Краљевини на
основу“ додати речи:
„§ 34 Закона о средњим
трговачким школама“,
износ позиције се мења
+ 34.000.—

Потпретседник Јеврем Томић: Прима ли На-
родна скупштина прочитану партију 860 са пре-
дложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови:
Прима! — Не прима!) Она господа народни посла-
ници који примају, нека изволе седети, а који не
примају, нека изволе устати. (Већина седи). Већина
седи, према томе објављујем да је партија 860 са
предложеним амандманом Краљевске владе већи-
ном гласова примљена. Изволите чути партију 861.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита пар-
тију 861.

Потпретседник Јеврем Томић: Прима ли На-
родна скупштина прочитану партију 861? (Гласови:
Прима! — Не прима!) Она господа народни по-
сланици који примају, нека изволе седети, а који
не примају, нека изволе устати. (Већина седи). Ве-
ћина седи, према томе објављујем да је партија
861 са предложеним амандманом Краљевске владе
већином гласова примљена. Изволите чути пар-
тију 862.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита
партију 862.

Потпретседник Јеврем Томић: Прима ли На-
родна скупштина прочитану партију 862? (Гласови:
Прима! — Не прима!) Она господа народни посла-
ници који примају, нека изволе седети, а који не
примају, нека изволе устати. (Већина седи). Већина
седи, према томе објављујем да је прочитана пар-
тија 862 већином гласова примљена. Изволите чути
партију 863 са предложеним амандманом Краљев-
ске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 863 са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

Парт. поз.

Б. Материјални расходи

863 Путни, подвозни и селидбени трошкови:

1) Министарство

1 Трошкови за службена путовања

Субпоз. е) За путне трошкове итд., субпозицију повећати са . . .

30.000.—

Потпретседник Јеврем Томић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 863 са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи). Већина седи, према томе објављујем да је партија 863 са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 864 са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 864 са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

Парт. поз.

864

Управни трошкови:

1 Канцеларијски трошкови

а) Опште канцеларијске потребе

VII) Одељење за радње при Управи града Београда

Субпоз. „Одељење”, повећати са . . . + 5.000.—

Субпоз. „Суд добрих људи”, повећати са . . . + 5.000.— + 10.000.—

Потпретседник Јеврем Томић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 864 са предложеним амандманом Краљевске владе (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају нека изволе устати. (Већина седи). Већина седи, према томе објављујем, да је прочитана партија 864 већином гласова примљена. Изволите чути партију 865.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 865.

Потпретседник Јеврем Томић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 865? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи). Већина седи, према томе објављујем да је прочитана партија 865 већином гласова примљена. Изволите чути партију 866 са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 866 са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

Парт. поз.

866 Материјалне потребе за унапређење трговине:

1 Унутрашња трговина

Субпозиција под б) Трошкови по чл. 45 Уредбе итд., повећати са . . .

+ 10.000.—

Свега гл. CXII, повећати са . . . + 465.385.—

Потпретседник Јеврем Томић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 866 са предложеним амандманом Краљевске владе (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају нека изволе устати. (Већина седи). Већина седи, према томе објављујем, да је прочитана партија 866 са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 867.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини већином гласова усвојила у појединостима све партије предлога буџета расхода XIV раздео — Министарство трговине и индустрије од партије 867 до партије 877 закључно. —

Потпретседник Јеврем Томић: Изволите чути партију 878 са предложеним амандманом Краљевске владе.

Известилац др. Часлав Никитовић прочита партију 878 са предложеним амандманом Краљевске владе, који гласи:

ГЛАВА CXIII — СТРУЧНО ШКОЛСТВО У ЦЕЛОЈ КРАЉЕВИНИ

Парт. поз.

Редовни расходи

А. Лични расходи

Личне принадлежности:

878

1 Плате-периодске повишице и положајни додаци чиновника

а) Чиновници

III) Дворазредне трговачке школе

Место: „12 предметних учитеља итд.” ставити: 7 наставника V 189.000.— 5 предметних учитеља: 2-VI и 3-VII 66.080.—

5 Додаци лични и породични итд.

Субпоз. а) Чиновника, лични, смањити са . . .

— 465.385.—

Свега гл. CXIII, смањити са . . .

— 465.385.—

Укупно XIV раздео . . .

Потпретседник Јеврем Томић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 878 са предложеним амандманом Краљевске владе? (Гласови: Прима! — Не прима!) Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи). Већина седи, према томе објављујем да је партија 878 са предложеним амандманом Краљевске владе већином гласова примљена. Изволите чути партију 879.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини већином гласова усвојила у појединостима ове партије предлога буџета расхода XIV раздео — Министарство трговине и индустрије од партије 879 до партије 893 закључно. —

Потпретседник Јеврем Томић: Господа народни посланици, пошто је предлог буџета XIV

раздео — Министарство трговине и индустрије по свим партијама појединачно примљен, објављујем да је цео предлог буџета расхода XIV раздео Министарства трговине и индустрије примљен. (Бурно плескање и одобравање у центруму и на десници).

Са вашим пристанком, господо народни посланици, ову седницу закључујем, а идућу заказујем за данас у 9 часова пре подне са овим дневним редом:

Наставак претреса у појединостима извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних

расхода и прихода са прелогом Финансијског закона за буџетску 1938/39 годину и то:

1 — Претрес буџета расхода — XV раздео — Министарства шума и рудника;

2 — Претрес буџета расхода — XVII раздео — Министарства физичког васпитања народа.

Прима ли Народна скупштина предложени дневни ред? (Прима) Објављујем да је предложени дневни ред примљен.

(Седница је закључена у 4,30 часова).

